

Igazné Prónai Borbála

**A kötelező társadalombiztosítás kialakulása,
fejlődése Magyarországon**

2006

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
Gazdaságtörténeti Műhely

Igazné Prónai Borbála

**A kötelező társadalombiztosítás kialakulása,
fejlődése Magyarországon**

Doktori (Ph.D) értekezés

Doktori Iskola vezetője: Dr. Fröhlich Ida DSc. egyetemi tanár
Műhelyvezető: Dr. Botos Katalin DSc. egyetemi tanár
Témavezető: Dr. Botos József Ph.D egyetemi docens

**BUDAPEST
2006**

TARTALOMJEGYZÉK

I. ELŐSZÓ	6.o.
1. Pillanatkép a társadalombiztosításról	6.o.
1.1. Nemzetközi helyzet	6. o.
1.2. Magyarországi helyzet	9. o.
2. Bevezetés	11. o.
II. EGÉSZSÉGBIZTOSÍTÁS KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE	16. o.
1. A kötelező biztosítás előzményei	16. o.
1.1. Önkéntes társulások a bányászatban	16. o.
1.2. Ipari munkások segélyezése	19. o.
1.2.1. Általános Munkás Betegsegélyző és Rokkant Pénztár	20. o.
1.2.2. Betegsegélyző pénztárak	25. o.
2. Kötelező betegségi biztosítás	27. o.
2.1. Betegségi szolgáltatások	28. o.
2.2. Szervezeti, irányítási rendszer	29. o.
2.3. Biztosítottak száma	30. o.
3. Kötelező betegségi és baleseti biztosítás	32. o.
3.1. Betegségi biztosítás 1907-es szabályozása	33. o.
3.2. Baleseti biztosítás 1907-től	35. o.
3.2.1. Országos Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztár létrehozása	36. o.
3.2.2. Az 1907-es törvény szerint járó baleseti ellátások	38. o.
3.3. Hozzá tartozói járadékok	39. o.
3.4. Szervezeti, irányítási rendszer	40. o.
3.5. Az első világháború hatása a biztosításra	41. o.
4. Tanácsköztársaság alatti betegségi és baleseti biztosítás	42. o.
5. A Tanácsköztársaság bukása utáni változások	44. o.
6. Egészség- és balesetbiztosítás a társadalombiztosításon belül	46. o.
6.1. Betegségi biztosítás az 1927-es törvény alapján	46. o.
6.2. Változások a baleseti biztosításban 1927-től	50. o.
6.3. Szervezeti, irányítási rendszer	51. o.
7. A világgazdasági válság és a második világháború hatása a biztosításra	54. o.
8. A biztosítás fejlődése a második világháború után	57. o.
8.1. Biztosításba bevontak köre	57. o.
8.2. A betegségi biztosítás szolgáltatásainak fejlődése	60. o.

8.3. Szervezeti, irányítási rendszer a második világháború után	62. o.
9. Állampolgári jogon járó egészségügyi ellátás	65. o.
9.1. Biztosítottak	66. o.
9.2. Az egészségbiztosítás pénzbeli ellátásai	67. o.
9.2.1. Táppénz	68. o.
9.2.2. Terhességi-gyermekágyi segély	70. o.
9.2.3. Anyasági segély	71. o.
9.2.4. Temetési segély	71. o.
9.3. Baleseti ellátás 1975-től	71. o.
9.4. Szervezeti, irányítási rendszer	72. o.
9.5. Fontosabb változások 1975 után	72. o.
10. A családi pótlék kialakulása, fejlődése	74. o.
10.1. Családi pótlék bevezetése 1912-ben	74. o.
10.2. Gyermeknevelési pótlék 1939-től	75. o.
10.3. Családi pótlék 1945 után	76. o.
10.4. Családi pótlék a társadalombiztosítás egységes rendszerében	77. o.
10.5. Családi pótlék alanyi jogon 1990-től	78. o.
10.6. Állam által nyújtott családtámogatási ellátások 1998 után	79. o.
11. A rendszerváltást követően bekövetkezett változások az egészség- és baleseti biztosításban	81. o.
11.1. Biztosítottak	82. o.
11.2. Egészségbiztosítási ellátások	83. o.
11.2.1. Egészségügyi szolgáltatás	83. o.
11.2.2. Pénzbeli ellátások	84. o.
11.2.3. Baleseti ellátás	87. o.
11.3. Szervezeti, irányítási rendszer	88. o.
12. A társadalombiztosítási járulékok alakulása	90. o.
12.1. A kötelező betegségi biztosítás bevezetésétől a II. világháborúig	90. o.
12.2. 1945 utáni helyzet az 1970-es évek közepéig	92. o.
12.3. Társadalombiztosítási járulékok 1975-től a rendszerváltásig	96. o.
12.4. A rendszerváltás utáni változások	97. o.
13. A járulékkulcsok változásának főbb okai	102. o.
14. Kiadások finanszírozása	105. o.

III. NYUGDÍJBIZTOSÍTÁS KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE	111. o.
1. A kötelező nyugdíjbiztosítás előzményei	111. o.
1.1. Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegylete	111. o.
2. Külön biztosítások	113. o.
2.1. Közzszolgálati nyugdíjrendszer	113. o.
2.1.1. Néptanítói nyugdíjintézet	113. o.
2.1.2. Állami alkalmazottak nyugdíjazása	114. o.
2.2. Bányanyugbérbiztosítás	117. o.
3. Kötelező társadalombiztosítási nyugdíjrendszer	125. o.
3.1. Biztosítottak	125. o.
3.2. Járulékfizetés, állami hozzájárulás	128. o.
3.3. Törvényes szolgáltatások és igénybevételi feltételei	131. o.
3.4. Az 1928. évi XL. törvénycikket módosító rendeletek	136. o.
3.5. A járadékok folyósítása	138. o.
4. Kötelező öregségi, rokkantsági és haláleseti biztosítás kialakulása, fejlődése a mezőgazdaságban	140. o.
4.1. Gazdatisztek kötelező biztosítása	140. o.
4.2. Mezőgazdasági munkavállalók kötelező öregségi biztosítása	142. o.
4.3. Mezőgazdasági termelőszövetkezeti nyugdíjrendszer	147. o.
4.3.1. Első termelőszövetkezeti nyugdíjrendszer	147. o.
4.3.2. Második termelőszövetkezeti nyugdíjrendszer	148. o.
5. A kötelező társadalombiztosítási nyugdíjrendszer újrászabályozása 1945 után	150. o.
5.1. A munkaviszonyban állók első egységes nyugdíjrendszere	151. o.
5.2. A munkaviszonyban állók második egységes nyugdíjrendszere	155. o.
5.3. A munkaviszonyban állók harmadik egységes nyugdíjrendszere	157. o.
5.4. Az 1958. évi 40. sz. tvr. hatálybalépése utáni változások 1975-ig	159. o.
6. A kötelező társadalombiztosítási nyugdíjrendszer 1975-ös szabályozása	160. o.
6.1. Szolgáltatások és igénybevételi feltételei	160. o.
6.1.1. Saját jogú nyugellátások	161. o.
6.1.1.1. Öregségi nyugdíj	161. o.
6.1.1.2. Rokkantsági nyugdíj	164. o.
6.1.1.3. Baleseti járadék	165. o.
6.1.1.4. Baleseti rokkantsági nyugdíj	166. o.

6.1.1.5. Öregségi és munkaképtelenségi járadék	167. o.
6.1.2. Hozzá tartozói nyugellátások	167. o.
6.1.2.1. Özvegyi nyugdíj	168. o.
6.1.2.2. Árvaeállítás	169. o.
6.1.2.3. Szülői nyugdíj	170. o.
6.1.2.4. Özvegyi járadék	170. o.
6.1.2.5. Házastársi pótlék	171. o.
6.2. Járulékfizetés	171. o.
7. 1975 után bekövetkezett változások – Nyugdíjreform	173. o.
7.1. Nyugellátások és jogosultsági feltételek	175. o.
7.1.1. Társadalombiztosítási nyugdíjrendszer	175. o.
7.1.1.1. Öregségi nyugdíj	175. o.
7.1.1.2. Szolgálati idő	177. o.
7.1.1.3. Az öregségi nyugdíj összege	178. o.
7.1.1.4. Rokkantsági nyugdíj	182. o.
7.1.1.5. Hozzá tartozói nyugellátások	184. o.
7.1.1.5.1. Özvegyi nyugdíj	184. o.
7.1.1.5.2. Árvaeállítás	186. o.
7.1.1.5.3. Szülői nyugdíj	187. o.
7.1.1.5.4. Baleseti hozzá tartozói nyugellátások	188. o.
7.1.1.5.5. Házastársi pótlék	188. o.
7.1.2. Magán-nyugdíjpénztári rendszer	189. o.
7.1.2.1. Magán-nyugdíjpénztárak alapítása, szervezeti, irányítási rendszere	189. o.
7.1.2.2. Garanciarendszer	189. o.
7.1.2.3. Pályakezdők kötelező magán-nyugdíjpénztári tagsága	190. o.
7.1.2.4. Magánnyugdíj-rendszer keretében járó szolgáltatások	191. o.
7.1.2.5. Pénztári tartalékok, befektetések	194. o.
7.2. Nyugdíjreform szükségessége	195. o.
IV. ÖSSZEGZÉS	196. o.
IRODALOMJEGYZÉK	210. o.
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	217. o.
ÖSSZEFOGLALÓ	218. o.
SUMMARY	219. o.
V. MELLÉKLETEK	220. o.

“A Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; öregség, betegség, rokkantság, özvegyiség, árvaság és önhibájukon kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén a megélhetésükhöz szükséges ellátásra jogosultak. A Magyar Köztársaság az ellátáshoz való jogot a társadalombiztosítás útján és a szociális intézmények rendszerével valósítja meg.”

A Magyar Köztársaság Alkotmánya¹

I. ELŐSZÓ

1. Pillanatkép a társadalombiztosításról

1.1. Nemzetközi helyzet

A társadalombiztosítási rendszerek a világ szinte minden országában átalakítás közben, előtt vagy után állnak, a megváltozott demográfiai, társadalmi, gazdasági, politikai feltételekhez való alkalmazkodás és a hosszabb távú stabilitás biztosítása érdekében.

Európa számos országában zajlik az *egészség- és nyugdíjbiztosítás* felülvizsgálata, módosítása, *reformja*. A jelenlegi rendszerek mindenütt *pénzügyi nehézségekkel* küzdenek, hiszen általában jellemzővé vált az 1970-es évek közepétől, de az 1980-as évektől különösen a gazdasági növekedés megtorpanása, az egészségügyi és nyugdíjköltségek emelkedése. A kiadások növekedését számos tényező okozta, illetve okozza, így például az orvostudomány, orvostechnika gyorsuló ütemű fejlődése, a születésszám csökkenése és a várható átlagos élettartam emelkedése következtében az idősebb korosztály arányának növekedése stb., a bevételek visszaesését pedig főleg a járulékfizető foglalkoztatottak számának csökkenése eredményezi. A munkanélküliség növekedése, valamint az 1980-as évektől megfigyelhető kedvezőtlen demográfiai folyamatok (születésszám csökkenése, társadalmak elöregedése) következtében folyamatosan romlik az aktív–inaktív rétegek aránya (és ez irányba hat az egyre hosszabb képzési idő is), mely tendencia a jövőben várhatóan tovább folytatódik. A második világháború után született népes évjáratok (és 20–30 évvel később született gyermekeik) jelenleg keresőkorban vannak, előreláthatólag a 2010-es, majd a 2040-es években növelik a nyugdíjasok arányát. A jelenlegi nyugdíjasok korábbi, kisebb lélekszámú évjáratokhoz tartoznak, és kisebb hányaduk érte meg az öregkort. Mindezek a folyamatok, valamint a társadalombiztosítás finanszírozhatóságának fenntartása szükségessé és elkerülhetetlenné tette és teszi a jelenlegi társadalombiztosítási rendszerek átalakítását.

¹ 1989. évi XXXI. törvény 70/E. §. az Alkotmány módosításáról

A reformok során kirajzolódni látszanak a *megoldási lehetőségek*, melyek közül választani kényszerülnek az egyes országok, megkeresve a számukra leginkább elfogadható és még vállalható alternatívákat.

Általában jellemző az *egészségbiztosítás* keretében nyújtott szolgáltatások körének és színvonalának visszafogása, az igénybevételi feltételek szigorítása, kiadáscsökkentő mechanizmusok bevezetése, törekvés a hatékonyság növelésére. Ahol a magánbiztosítás dominál, ott az állami ellátás szélesítése figyelhető meg (USA), ahol az állami, vagy társadalombiztosítási ellátás a meghatározó, ott a magánbiztosítók megjelenése, piacorientált, üzleti szemlélet erősítése jellemző (Anglia, Németország). Szinte mindenhol, így például Németországban, Ausztriában, Angliában, Hollandiában megfigyelhető a költségmegosztás, a költségek egy részének áthárítása a betegekre (az egészségügyi magánkiadások részaránya már sok országban 30 % körüli), a szolgáltatók, biztosítók versenyének erősítése.

A *nyugdíjbiztosítási* rendszerek átalakítása során Európa-szerte egyaránt megtalálható a magasabb nyugdíjkorhatár bevezetése, a szolgálati idő növelése, a korai nyugdíjazás lehetőségének szigorítása, a járulékok emelése, a nyugdíjak nettó átlagkeresethez viszonyított értékének csökkentése, a nyugdíjszámítás alapjának módosítása. Általában megfigyelhető, hogy azokban az országokban került sor elsőként a nyugdíjrendszerek reformjára, ahol legmagasabbak voltak a nyugdíjra fordított kiadások (Ausztria – GDP 14,9 %-a, Olaszország – GDP 15 %-a).

A *Világbank* 1994-es jelentése követendő példának állítva a chilei típusú nyugdíjreformot, az állami felosztó–kirovó rendszer visszaszorítását, a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerek részleges magánosítását javasolta, és e mellett ajánlotta a régi rendszerek reformját is, amit véleménye szerint az átmenet előtt, vagy azzal egy időben kell megvalósítani. A javaslatnak megfelelően magánkezelésű, tőkésített, kötelező, bérjárulékból finanszírozott nyugdíjalapok létrehozása figyelhető meg számos országban, így például Svédországban, Lengyelországban és Magyarországon is. Az átmenet terheit alapvetően a jelenleg aktív korban lévők viselik, akik egyszerre fizetik szüleik nyugdíját és előtakarékoskodnak saját nyugdíjukra.

Mindezek a *szigorító intézkedések* arra irányulnak, hogy növeljék a bevételeket és csökkentsék a kiadásokat, javuljon a befizetők–nyugellátásban részesülők aránya. Ám ezek a változtatások kedvezőtlen folyamatokat is eredményezhetnek, hiszen például a munkanélküliként töltött idő növekedéséhez vezethetnek, vagy például a magas járulékok

drágítják az élők munkát, így rontják a versenyképességet, vagy éppen a társadalombiztosítási rendszerből való kilépésre ösztönöznek.

A mai helyzet bemutatására példaként említhetném *Németországot*, ahol – számítások szerint – az időskorúak aránya az 1995. évi 21 %-ról 2035-re 36 %-ra emelkedik (Svájcban és Ausztriában szintén hasonló lesz a helyzet), a nyugdíjasok keresőkre vetített aránya előreláthatólag megkétszereződik, és ehhez hozzávéve a negatív munkerő-piaci változásokat (10 % körüli munkanélküliség) is, az eltartott–foglalkoztatott arány további romlását vetítik előre.² A finanszírozási problémák megoldása érdekében megfogalmazott reformtervek tartalmazzák a járulékfizetői kör kiterjesztését (új járulékfizetők bevonása – például a nők saját jogú nyugdíjbiztosításának ösztönzése –, járulékalap szélesítése, nyugdíjkorhatár emelése – a jelenlegi 65 éves nyugdíjkorhatárt most tervezik emelni 67 évre); a nyugdíjak átlagos színvonalának csökkentését (az utolsó fizetés 70 %-áról 64–67 %-ára); a korai és rokkantnyugdíjazás feltételeinek szigorítását; többpilléres nyugdíjrendszer bevezetését. A járulékráta emelését viszont a továbbiakban a kedvezőtlen hatások miatt szeretnék visszafogni. Az államilag támogatott magánpénztárak megjelenése az öregségi magángondoskodás erősítését jelenti. Hosszú távú hatásait tekintve pozitív változásként értékelhető a gyermeknevelés idejének nyugdíjjogosultsággént való elismerése (tekintve a gyerekek száma és a kötelező nyugdíjrendszer stabilitása közötti összefüggést), hiszen a magasabb gyerekszám több keresőt (járulékfizetőt) jelent majd a jövőben.

A *korai nyugdíjazás* általában szintén minden országban megfigyelhető, így például Ausztriában a munkából való visszavonulás valóságos életkora 57 év körüli, míg a hivatalos nyugdíjkorhatár a férfiaknál 65, a nőknél 60 év. A feltételek szigorításaként 2000-ben a férfiaknál 61,5, a nőknél 56,5 évben határozták meg a korai nyugdíjazás korhatárát, s a korkedvezményrel nyugdíjba vonulók kisebb nyugdíjra számíthatnak. Vagy említhetnénk például az Egyesült Államokat, ahol 62 év a minimális és 65 év a normális nyugdíjkorhatár, illetve Olaszországot, ahol a rugalmas nyugdíjba menetel 57–65 éves kor között lehetséges.

A *volt szocialista országokban*, ahol rövidebb átlagos élettartam (rosszabb egészségügyi helyzet), teljes foglalkoztatottság, alacsonyabb nyugdíjkorhatár volt jellemző, az 1990-es években lezajlott politikai, társadalmi változásokat kísérő kedvezőtlen gazdasági folyamatok (szocialista piac összeomlása, szerkezetváltási kényszer, gazdasági

² Hosszú távú előrejelzések az 1. sz. mellékletben találhatók.

viSSzaesés, infláció) tovább erősítették az előbbieken vázolt negatív tényezők hatását, így sokkal kényszerítőbbé vált az egészségbiztosítási ellátások újragondolása, a nyugdíjbiztosítás reformja.

1.2. Magyarországi helyzet

Magyarországon sem volt és jelenleg sincs ez másképpen, itt is – a többi országhoz hasonlóan – *elkerülhetetlenné vált az egészségbiztosítás és a nyugdíjbiztosítás átalakítása*. Az alapvető változtatások előtt egységesen a kormány irányítása alatt, a központi költségvetés részeként működött a társadalombiztosítás (egészségügy, nyugdíj, anyasági ellátások együtt). Jelentős reformlépés volt 1989-ben az önálló Társadalombiztosítási Alap létrehozása, melynek során a társadalombiztosítás az államháztartás részeként, de az állami költségvetéstől elkülönített pénzügyi alappal működött tovább. A két önkormányzat megválasztásának, a külön két alap 1993-ban történő létrehozásának (két szervezet – két apparátus) viszont megvolt a maga költség-vonzata is (a társadalombiztosítás működési költségei 1,5 %-ról 3 %-ra nőttek).

Az egészségbiztosítás terén zajló átalakítások máig kiható részállomása volt az 1990-ben végrehajtott forráscsere, melynek során az egészségügy működési költsége kikerült a költségvetésből (finanszírozása visszakerült a társadalombiztosítás körébe), és helyette a családi pótlék terhét vállalta át az államkassza, így az kikerült a társadalombiztosítási ellátások köréből (mindkettő kalkulált összege 1990-ben 66 milliárd Ft volt). Csökkenő születésszám mellett a kifizetett családi pótlék összege 1989-hez képest 1998-ra alig több mint kétszeresére emelkedett, az egészségügy kiadásai viszont ezen időszak alatt a vártnál nagyobb mértékben, ugrásszerűen (közel hétszeresükre) nőttek. A kedvezőtlen demográfiai, munkaerő-piaci, gazdasági változások hatásának mérséklése érdekében az 1990-es évektől hazánkban is megszorítások tapasztalhatók az egészségbiztosítás által nyújtott szolgáltatások terén, a költségek egyre nagyobb hányada hárul át a magánszférára (jelenleg már 30 %), s a privatizáció, mint az egyik lehetséges gyógy mód a viták középpontjába került.

A *nyugdíjreform* halaszthatatlanságának szükségessége az 1990-es évek elejétől egyre inkább nyilvánvalóvá vált Magyarországon is (nyugdíjkassza krónikus hiánya, kedvezőtlen demográfiai folyamatok, nyugdíjak alakulásának esetlegessége, gazdasági konjunktúrának kitettsége, a rendszer igazságtalanságai). Hazánkban is nagymértékben nőtt a munkanélküliség (munkanélküliségi ráta 10 % fölé emelkedett), zuhant a foglalkoztatottság (foglalkoztatottak száma 1990 után 25 %-kal csökkent), ezen kívül estek

a reáljövedelmek, egyre nagyobb mértékű jövedelmi egyenlőtlenségek alakultak ki és nőtt a szegénység. Nálunk is tapasztalható a termékenységi ráta visszaesése (a teljes termékenységi arányszám 1970 előtt még meghaladta a kettőt, mára viszont közelít az egyhez – 1,3), míg 1980-ig az élveszületések száma meghaladta a halálozások számát, addig 1981-től sajnos természetes fogyás figyelhető meg.³ Tehát jellemzővé vált a fiatalok számának csökkenése (20 év alattiak aránya 1970-ben 30 %, 2000-ben 23,5 %, 2050-ben várhatóan 18,9 %), a 65 éven felüliek arányának emelkedése (1970-ben 11,5 %, 2000-ben 14,7 %, 2050-ben előzetes számítások alapján 26,2 %). Magyarországon már ma a lakosság 21 %-a 60 éven felüli, 30,3 %-a nyugdíjas, itt is előszeretettel élnek a korai nyugdíjazás lehetőségével, s így a foglalkoztatási hányad csökkenése figyelhető meg (1990-ben 75,9 %, 2000-ben 61,9 %). Az előbb említett főbb okok következtében a nyugdíjkiadások már 1994-ben elérték a GDP 10 %-át, s ezt a tendenciát erősíteni fogja, hogy a második világháború után született “Ratkó-gyerekek” és azok gyerekeinek nyugdíjba vonulása a 2010-es, majd a 2040-es években várható.

A *reformlépések* nálunk is a világ más országaiban alkalmazott megoldási módokhoz hasonlóan alakultak (korhatáremelés, szolgálati idő növelése, igénybevételi feltételek szigorítása). Az egyéni felelősség és öngondoskodás erősítését két jelentős intézkedés célozta meg, az első 1993-ban kiegészítő jelleggel lehetővé tette önkéntes kölcsönös biztosító pénztárak alakítását (nem a társadalombiztosítás keretében), a másik 1998-ban kötelező jelleggel létrehozta a tőkefedezeti elvű magánnyugdíj-rendszert. Az átmeneti időszak viszont jelentős költségnövekedéssel jár (új alapok felállítása, régi rendszer működtetése), amit kezelni kell, és további fontos teendő, hogy belátható időn belül sor kerüljön az első pillér reformjára is.

A *mai magyar szakirodalomban* számos neves szakértő és kutató elemzésével, javaslataival találkozhatunk, melyek a társadalombiztosítás átalakításával, az eddigi intézkedések hatásaival, a lehetséges megoldási alternatívákkal foglalkoznak. A teljesség igénye nélkül csak néhány nevet említenék meg azok közül, akik az egészségbiztosítás és a nyugdíjbiztosítás mélyreható kutatásával hozzájárulnak ezen terület jobb megismeréséhez, és a reformok tudományos alapon, valamint a nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével történő kidolgozásához: Ajkay Zoltán, Antal Kálmánné, Arató Miklós, Asztalos László, Augusztinovics Mária, Balog Gábor, Bod Péter, Bondár Éva, Borlói Rudolf, Botos József, Czucz Ottó, Diczfalussy Egon, Ferge Zsuzsa, Gábor András, Gál Róbert Iván, Gedeon Péter, Gerencsér László, Hablicsek László, Harsányi László,

³ Hosszú távú demográfiai idősorok bemutatása a 2. sz. mellékletben.

Hámor Szilvia, Kameniczky István, Kincses Gyula, Kornai János, Kőrösi István, Kövesi Ervin, Losonczi Ágnes, Major Klára, Martos Béla, Matits Ágnes, Máté Levente, Mihályi Péter, Nagy Júlia, Németh György, Orosz Éva, Polónyi István, Réti János, Simonovits András, Stahl János, Szabó Sándorné, Szalai Júlia, Szamuely László, Szikra Dorottya, Tarcali Géza, Timár János, Toldi Miklós. Az alapvető változtatásra azonban eddig még egyik kormányunk sem vállalkozott.

A társadalombiztosítás átalakítása során alapvető cél, hogy a korszerűsítés eredményeképp csökkenjenek az ellentmondások, szakmai, politikai egyetértés, társadalmi megegyezés alakuljon ki, a különböző érdekek között elfogadható egyensúly valósuljon meg és érvényesüljön a hosszú távú stabilitás iránti igény. Ezeken túl még biztosítani kell az Európai Unió tagországainak egészségbiztosítási és nyugdíjrendszereihez való harmonikus kapcsolódást is. Azt is látnunk kell azonban, hogy mivel a juttatások nagysága, színvonala elsősorban a gazdaság teljesítőképességének függvénye, ezért a finanszírozhatóságot a tartós gazdasági növekedés, a munka termelékenységének emelkedése alapozhatja meg.

Ezek a tények irányították figyelmemet a magyar társadalombiztosítási rendszer tanulmányozása felé, hogy visszatekintve kötelező biztosításunk kialakulására, fejlődésére, összességében, folyamatában vizsgáljam meg és mutassam be, hogyan is jutottunk idáig, miként alakult ki és hogyan fejlődött, változott eddig egészségbiztosításunk, baleseti biztosításunk, családi biztosításunk és nyugdíjbiztosításunk.

2. Bevezetés

Jelen *disszertáció alapvető célja*, hogy a magyar társadalombiztosítási rendszer kialakulásáról, történeti fejlődéséről olyan összefogó áttekintést adjon, amely – a kezdetektől egészen napjainkig – a maga történeti folytonosságában, új elemekkel való gazdagodásában a korábban e tárgykörben megjelent munkáknál teljesebb, egységesebb és több tényanyagot magába foglaló prezentációját jelentheti a jelzett témának. Ez a célkitűzés adódik természetesen abból is, hogy itt egy nyitott, folytonosan bővülő és alakuló rendszerről van szó, amelynek bemutatása, elemző vizsgálata is állandó készenlétet igényel, soha nem zárul le, amely ugyanakkor nem téveszti szem elől a korábbi értékes kutatások, feldolgozások eredményeit, hanem azokhoz szervesen kapcsolódik, illetve azoknak tényanyagát, helytálló megállapításait, útjelző észrevételeit is szintetizálni kívánja, vagy azokhoz legalább utalásszerűen kötődik.

A *társadalombiztosítás alapvető területeiről* igyekeztem a legteljesebb, minden lényeges momentumra kiterjedő képet adni, ezért részletekbe menően foglalkoztam a biztosítás keretében nyújtott szolgáltatások alakulásával, az azt igénybe vevők, tehát a biztosításba bevontak számának változásával. Kiemelkedő fontossága miatt szintén bővebben tárgyaltam az ellátások igénybevételének jogosultsági feltételeit, a kiadások fedezésére szolgáló járulékfizetési kötelezettség alakulását, valamint a szervezeti, irányítási rendszer változását. Mindezt szükségessé tette az is, hogy társadalombiztosításunk továbbfejlesztésénél ezen terület illetékes szakemberei különböző, a hazainál már fejlettebb biztosítási rendszerek tapasztalatait, orientációs pontjait is figyelembe veszik, mint ahogy egy ilyesfajta kötődés vagy kitekintés az európai modellekre a múltban is megfigyelhető volt. A külföldi minták és a magyar biztosítási modellek egy-egy részegységének korrekt összehasonlítása már önmagában külön disszertáció vagy disszertációk egész sorának anyaga, témája lehetne, éppen ezért terjedelmi okoknál fogva ez nem kerülhetett bele ebbe a dolgozatba, eltekintve néhány elhagyhatatlan utalástól és párhuzamtól. Jelen feldolgozás mégis jelentheti a későbbi elemzéseknek egyfajta előzetes lépcsőfokát abból a szempontból, hogy a magyarországi folyamatokat, változásokat a maguk tartalmi folytonosságában, linearitásában teljesebben láttató és a történeti időben is előrébb tekintő, a legközvetlenebb jelent is érintő ábrázolás bizonyos mértékben megkönnyítheti a főbb tendenciák, más rendszerekkel való párhuzamok és más rendszerektől való eltérések felismerését, regisztrálását, illetve azoknak olyasfajta hasznosítását, amelyeket kamatoztatni tudnak a gyakorlati életben is. A historiográfiai összefogottság ugyanis – s ennek megvalósítása dolgozatom egyik alapvető célja – termékeny táptalaja lehet a jelen vonatkozásban alkalmazott, a leíró és nagyobb összefüggéseket elemző, azokra fókuszáló vizsgálat mellett az ennél jelentősebb mértékben analogizáló (párhuzamokat összevető), a más összefüggéseket is célba vevő, illetve azokat mikroszinten is taglaló feldolgozásoknak. Az ábrázolás során arra törekedtem, hogy kitűnjön belőle az, hogy alapvetően milyen irányban bővült, illetve szűkült a rendszer, amihez szükség volt mind a történelmi áttekintésre a középkori előzményektől egészen napjainkig, mind pedig a jelen helyzet számottevő vagy legaktuálisabb problémáinak, tényeinek számbavételére.

Társadalombiztosítási rendszerünk hagyományosan négy ágra tagolódott, az egészségbiztosításra, a baleseti biztosításra, a családi biztosításra és a nyugdíjbiztosításra. Magyarországon a munkanélküliség kezelése soha nem a társadalombiztosítás keretein belül történt, sőt azt is mondhatnánk, hogy soha nem valósult meg a munkanélküliség

elleni biztosítás; csak a rendszerváltást követően beszélhetünk ezen probléma biztosítási jellegű kezeléséről, de ez sem a társadalombiztosításon belül realizálódott, ezért ezzel a területtel itt most külön nem foglalkoztam. A társadalombiztosításon belüli munkanélküliségi biztosítás bevezetéséhez hazánk az 1920-as évek végén került a legközelebb; 1926-ban foglalkozott a kormány érdemben ezzel a kérdéssel, de a munkaadók fontosabbnak tartották az öregségi, rokkantsági, haláleseti biztosítás megvalósítását, amelyhez anyagi hozzájárulásukat is felajánlották. Így nem volt kérdéses, hogy melyik biztosítási ág kerül bevezetésre. Tanulmányomban a könnyebb áttekinthetőség kedvéért különválasztva került tárgyalásra a négy biztosítási ág, de mivel ezen ágak számos ponton és sokszor elválaszthatatlanul összekapcsolódnak, több helyen éppen az átláthatóság érdekében kellett kivételt tennem és felborítanom ezt az elkülönítést.

A téma történeti vizsgálatának teljessége érdekében röviden foglalkoznom kellett azokkal a területekkel, ellátásokkal (például családtámogatás) is, amelyek ugyan nem (vagy nem mindig) tartoztak/tartoznak közvetlenül a társadalombiztosítás rendszeréhez, de szorosan kapcsolódnak ahhoz, így az összefüggések, kölcsönhatások bemutatásához ezek ábrázolására, számbavételére is szükség volt.

Természetesen ezen hosszú időtáv összehasonlítása, elemzése során is számos problémával szembesültem, hiszen az, hogy több mint száz év alatt alapvetően megváltoztak a társadalmi, gazdasági, politikai viszonyok, tükröződik az egészségbiztosítás és a nyugdíjbiztosítás területén is. Hogy mást ne említsek, a fogalmak használata is teljesen megváltozott; ugyanazon elnevezés nemegyszer mást jelent ma, mint száz évvel ezelőtt, vagy előfordul az is, hogy ugyanazt – vagy legalábbis hasonló – ellátást jelenleg más elnevezéssel illetünk, mint régen. Például a segélyen egészen a két világháború közötti időig egyaránt értették a természetbeni és a pénzbeli ellátást, mára viszont teljesen más jelentéstartalommal töltődött fel, inkább a rászorultsági alapú szociális támogatáshoz kötjük használatát; más példaként említhetném, hogy a ma használatos egészségbiztosítás elnevezés is sokáig betegségi biztosításként szerepelt. Ezért néhány helyen, ahol szükséges volt, az összehasonlíthatóság érdekében megpróbáltam a mai értelemben használt fogalmakat alkalmazni, a mai tartalmi megfelelővel “behelyettesíteni” a régi elnevezéseket, bár természetesen ez sem teljes értékű és feltétlenül helyes eljárás, hiszen sokszor a “tartalom” is nagymértékben változott az idők során.

A terjedelmi korlátok miatt nem tekinthettem feladatommak azt, hogy a társadalombiztosítás általános elméleti kérdéseivel foglalkozzam, ezért itt térnék ki most röviden, néhány tömör utalás és megjegyzés erejéig arra, hogy a *szociális biztonság*

rendszerében meghatározó szerepet játszó társadalombiztosításon mit is értünk. Ha röviden kellene megfogalmazni a társadalombiztosítás lényegét, akkor azt mondhatnánk, hogy a társadalombiztosítás a betegekről, idősekről, elesettekről, rászorultakról való biztosítási alapú társadalmi gondoskodás, melyben a szolidaritásnak alapvető szerepe van. Magyarországon történelmileg a *bismarcki típusú* biztosítási rendszer alakult ki: a kötelező társadalombiztosítás társadalmi kockázatközösség, amelyben az állam által meghatározott szabályok szerint a részvétel kötelező, legfőbb jellemzője a járulékfizetés ellenében szerzett jog az ellátásokra, mely fokozatosan kiegészül egy sor szolidaritás alapján járó elemmel. Az *angolszász típusú* biztosítási rendszerekre alapvetően jellemző, hogy járulékfizetés nélküli, tehát állampolgári jogon járó, egységes (bár induláskor alacsony) szolgáltatásokat nyújt, melyek általában szintén kiegészülnek – itt azonban járulékfizetéshez kötöttek – keresetarányos ellátásokkal.

A magyar társadalombiztosítási rendszer kiépítésekor a korábban bevezetett (1883–1884–1889) német társadalombiztosítási rendszert tekintették modellnek. A későbbiek során Magyarországon több szempontból is sajátosan alakult a társadalombiztosítás fejlődése, hiszen mások voltak hagyományaink, kulturális gyökereink, eltérően alakult demográfiai, társadalmi, gazdasági, politikai helyzetünk. Gazdaságunk kisebb teherbíró képessége miatt a szolgáltatások színvonala szinte mindvégig elmaradt a jóléti államokétól, bár átmenetileg voltak olyan területek, ahol magasabb szintű ellátást biztosítottunk; az már más kérdés, hogy milyen okból. Az évtizedek során biztosítási rendszerünk is átalakult, fejlődött, követve a tágabb és szűkebb környezetünkben bekövetkezett változásokat, vagy éppen az adott aktuális politikai rendszer sajátos céljai miatt tértünk át más típusú rendszerre. Meg kell említenem azt is, hogy a mai biztosítási rendszerek már igen vegyes képet mutatnak, hiszen – ahogy ezt már korábban is említettem – szinte a világ minden országában igyekeznek a máshol jól bevált módszereket is átvenni, azokat saját viszonyaikhoz idomítani, vagy elhagyni azokat az elemeket, amelyek nem alkalmasak az újabb és újabb kihívások kezelésére.

A társadalombiztosítás legfontosabb alapelve mindvégig a *szolidaritás* volt, persze ez a fogalom is egészen mást jelent ma, mint száz évvel ezelőtt, amikor a kötelező munkásbiztosítás közel azonos kockázatnak kitett személyek kockázatközösségét jelentette, s amikor közel azonos (egyformán alacsony) volt a biztosítottak jövedelme, ahogyan Dr. Botos József *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése* című művében ezt igen találóan és plasztikusan fogalmazta meg: “a szegények szolidaritása csak

a szegények között érvényesül, illetve valósulhat meg”.⁴ Ez a helyzet látszik megváltozni az utóbbi években, a magánkézben lévő egészségügyi intézmények megjelenésével, a magánnyugdíj-rendszer bevezetésével, amikor is azt látjuk, hogy egyre inkább tért hódít az öngondoskodás elve. Ez azonban – mondani se kell – nem a “szegények között” valósul meg. Bár a társadalombiztosítás alapelvei között nem szerepel a rászorultság elve, politikai nyomásra sokszor megjelenik (például: közgyógyellátás, nyugdíjmelés), s időnként jelentősebb szerepet is kap.

Munkám során elsősorban a társadalombiztosításra vonatkozó *törvényekre, rendeletekre* támaszkodtam, ez félig saját elhatározásból, félig pedig kényszerűségből adódott, hiszen mindeddig csak néhány olyan összefoglaló tanulmány, mű jelent meg, amely a társadalombiztosítás történetének több évtizedét fogja át, vagy annak egyes területeit dolgozza fel. Az eddigi kutatások főleg a kiadások volumenének alakulására, összehasonlítására vonatkoznak; ennél fogva ezzel a területtel, mivel oly bőséges a rendelkezésre álló szakirodalom – úgyszintén a megszabott terjedelmi határok miatt – én már nem kívánok külön foglalkozni dolgozatomban.

A következőkben megemlítenék néhány olyan *szakirodalmi művet* – a teljesség igénye nélkül – melyek nagy segítséget jelentettek munkám során: a társadalombiztosítás ötven évét feldolgozó OTI-kiadvány, Ecseri Lajos Általános Pénztár történetét bemutató tanulmánya, Petrák Katalin történeti műve a Tanácsköztársaság társadalombiztosításáról vagy igen alapos munkája a társadalombiztosítás és a munkásmozgalom kapcsolatáról, vagy Dr. Fóris Imre, a mezőgazdaság biztosítását bemutató tanulmánya. 1945 után számos szakszervezeti összeállítás jelent meg ezen témáról (például A magyar társadalombiztosítás húsz éve; Szociálpolitikánk két évtizede), nagy horderejű és sok értékes tény, adalékanyagot, észrevételt felmutató Dr. Laczkó István munkásbiztosítást összefoglaló tanulmánya, valamint Dr. Botos József vonatkozó művei, az utóbb említett kutató írásaiban a társadalombiztosítás eddigi történetének legátfogóbb ábrázolását adta, vagy a legújabbak közül említhetnénk Tomka Béla 20. századi szociálpolitikánkat európai perspektívában bemutató igen színvonalas könyvét is. Itt most – a korábban említett okok miatt – nem térek ki azokra az elméleti tanulmányokra, melyek bár nagyon fontosak, jelentősek, témám feldolgozása szempontjából e helyütt mégis kevésbé relevánsak, és kevésbé kapnak kiemelt hangsúlyt.

⁴ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. Osiris Kft. Bp. 1998. 115. o.

II. EGÉSZSÉGBIZTOSÍTÁS KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE

1. A kötelező biztosítás előzményei

1.1. Önkéntes társulások a bányászatban

Magyarországon az **egészségbiztosítás kialakulása** önkéntes társulások létrehozásával a **bányászatban kezdődött**. A **bányamunkásság önsegélyezése** visszanyúlik egészen a XII–XIII. századig, bár a segítség sokszor csak könyörületből adott alamizsnából állt. A bányamunkásság betegségi és baleseti biztosítása szinte az egész történelmi fejlődésen keresztül elkülönült a munkásság egyéb rétegeinek biztosításától. Annak oka, hogy ezek az önkéntes társulások először a bányászatban alakultak ki, valószínűleg a bányákban végzett munka veszélyessége, a bányászok egymásra utaltsága és a többi foglalkozási ágtól való elszigeteltsége volt.

A bányászok vallásossága és az egyház szegénygondozási tevékenysége számos esetben összekapcsolódott. Előfordult, hogy a bányászok társaik megsegítésére összegyűjtött adományait kolostorokban őrizték, melyekből néhány helyen olyan betegszobákat, kórházakat hoztak létre, ahol betegápolással foglalkozó szerzetesek gondozták a beteg bányászokat. Találunk példát arra is, hogy a bányavállalkozók és a városok létesítettek betegszobákat, kórházakat, így például “1224-ben Selmec városa kórházat épített a beteg és elaggott bányászok számára”.⁵

A bányamunkásság és a munkaadók kezdeményezésére már a XV–XVI. században elkezdődött a **bányatársládák** felállítása (a bányász segélyszervezetek fém pántos, különleges zárral felszerelt ládáiban őrizték vagyonukat, és erről nevezték el magát az intézményt is). Egy-egy bányában (például a Thurzók, Fuggerek kapitalista jellegű bányáiban) ebben az időben már több száz bér munkás dolgozott. Az **első társláda** 1496-ban alakult Thurzó János bányájában. Minden társláda-tag jogosult volt a segélyezésre. A kiadások fedezetét főleg a tagok hozzájárulása biztosította, bár a munkáltatók is segítettek a társládák fenntartásában. Az is előfordult, hogy a bányatulajdonos egyes szolgáltatásokat úgy nyújtott, hogy azok költségeit teljes egészében, vagy részben magára vállalta, esetleg egy-egy intézmény fenntartásáról is gondoskodott. (Egyes társládáknak önálló kórházuk volt.) Ez azonban főleg a kincstárakra volt jellemző, amely a XVIII. században viselte a

⁵ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Pallas Nyomda, Bp. 1943. 6. o.

társládák orvosi és gyógyszerköltségét, 1785-től pedig fizette a munkásokat, özvegyeket, árvákat megillető nyugbérék felét.⁶

A XVII–XVIII. században szervezett bányatársládák még nem tekinthetők valódi biztosító intézeteknek. A XVIII. század közepéig a **társláda-alapszabályok** csak általánosságban rendelkeztek a munkaképtelen bányászok és családtagjaik támogatásáról, azokban csak 1760 után jelentek meg a szolgáltatások mértékére vonatkozó rendelkezések.

Az 1778-as **udvari kamarai rendelet**, amely a kincstári bányatársulati társládák létesítésére vonatkozott, nemcsak a társládák kincstári segélyezését szabta meg, hanem a bányászok járulékfizetési kötelezettségét is. A rendelet szerint minden munkásnak (napszámosoknak is) kötelező volt belépni a bányatársládába.⁷ Annak érdekében, hogy a munkások ne lépjenek át a nagyobb támogatást nyújtó kincstári bányákba, a magánbányák tulajdonosai a munkások hozzájárulásával azonos összegű támogatást nyújtottak a társládák céljaira.

Az **osztrák bányatörvény** hatályát (amely a kötelező biztosítás előzményének tekinthető) 1854-ben kiterjesztették Magyarországra is. Ennek alapján minden bányabirtokost kötelezték arra, hogy a bányászatban és kohászatban foglalkoztatott munkások és hozzátartozóik gyámolítására társpénztárt alakítson. Ezt a rendelkezést azonban a kisebb bányákra nem alkalmazták. Nem érvényesült a viszonyosság elve sem a társpénztárak között, tehát ha egy munkás kilépett abból a bányából, ahol addig dolgozott, minden jogát elvesztette addigi munkahelye társpénztárával szemben, és azt nem vihetette át új munkahelyére sem, ott újra kellett kezdenie a joggyűjtést.⁸

A **társládák szolgáltatásai** 1891-ig igen eltérőek voltak, bányatársládánként változtak, de általában a következő területekre terjedtek ki:⁹

- betegség esetében orvosi kezelés és gyógyszersegély, valamint pénzsegély (például “a beteg embernek egy heti betegsége után ... 33 pénzt visznek ... a látogatók”¹⁰),
- munkaképtelenség esetében nyugbér vagy végkielégítés,
- özvegyek és árvák ellátása,
- temetkezési segély.

⁶ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. Táncsics K. Bp. 1968. 7-8. o.

⁷ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. id. mű 6. o.

⁸ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. id. mű 7. o.

⁹ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. id. mű 7. o.

¹⁰ Dr. Mihalovits János: *A 430 éves bányatársládai intézmény eredete és fejlődésének írott emlékei 1854-ig*. Sopron, 1925. 22. o.

A **társládák egyéb kiadásai** között szerepeltek a kezelési költségek, valamint az egyházi, kulturális, kegyeleti célokra szolgáló kifizetések.¹¹

A **társládák bevételei:**¹²

- tagok járuléka: mértéke önkéntes volt, a bérből került levonásra – kezdetben a hetibér 1 %-a, később 2 %-a, egyes helyeken (például a Bánságban) 3 %-a, 1914-ben általában 4 %-a, de például Rudabányán 18 %-a volt,
- munkáltatók hozzájárulása: tetszés szerinti volt – de ha a társláda deficittel zárt, a bányatörvény szerint a munkáltató viselte a különbséget,
- különleges társpénztári díjak, például
 - beiktatási díj: felvétel, vagy kilépés alkalmából kellett fizetni (például egy 1778-as feljegyzés szerint “a más sóaknától jött legényeket arra kell kötelezni, hogy felvételük alkalmával 1 forintot fizessenek”¹³), 1914-ben mértéke 1–10 korona között mozgott,
 - házassági díj: házasságkötéshez kért engedélyért 1 forintot kellett fizetni, 1914-ben 6–30 koronát,
 - előléptetési díj: 1914-ben összege 2–10 korona közötti volt,
- társpénztári vagyon gyümölcsei,
- társpénztár vállalataiból befolyó jövedelem (például a társláda által működtetett élelmezési üzemek jövedelme),
- bírságok (kötelezettségek késedelmes teljesítése, vagy vétségek miatt),
- a társláda háramlási joga.

A **bányatársládáknál biztosított munkavállalók létszáma** az 1867–1881 közötti években 39.000–45.000 fő között mozgott (kincstári bányákban 8–10.000 fő; magánbányákban 31–35.000 fő), akik közül 1.080–1.600 volt a nők száma, 4–5.000 foglalkoztatott pedig még gyermekkorú volt. A felnőtt férfiak között magas volt az ideiglenesen alkalmazott munkások és napszámosok száma.¹⁴

A **bányatárspénztárak szervezetét** alapszabályaik határozták meg, melyek rendelkeztek (igaz még csak általánosságban) a támogatásokról is. A társládák kezelése **önkormányzati** alapon a bányászok kezében volt. A társládák ügyeit a közgyűlés, a társláda-atyák és a társládai jegyző intézték. A **felügyeletet** ezen intézmények felett első

¹¹ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 9. o.

¹² Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 8–10. o.

¹³ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 9. o.

¹⁴ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892–1942*. id. mű 7. o.

fokon a bányamester és a városi magisztrátus, magasabb fokon a főkamagróf és az udvari kamara gyakorolta.¹⁵

1.2. Ipari munkások segélyezése

Egészen más módon alakult ki és fejlődött az ipari munkát végzők biztosítása. Régi jogforrásainkban nem találhatók olyan rendelkezések, amelyek az ipari és kereskedelmi tevékenységet folytatók részére segélyt biztosítottak volna. Az ipari munkával foglalkozók segélyezését a községek és városok végezték, a **szegényügyi** ellátás keretében.

A XIV. században az azonos ipart űzők **céhek**be tömörültek, amelyek a beteg legények istápolását és az özvegyek segítését is feladatuknak tekintették.

1814-ben a parlament hatályon kívül helyezte Erzsébet királynő iparszabályzatát (7 évi tanoncidő előírása, az alkalmazott tanoncok száma nem haladhatta meg a felszabadult munkások számának háromszorosát)¹⁶, mely rendelkezéseket a gyárosok addig sem tartották tiszteletben, sőt a tiltás ellenére nőket és gyermekeket is alkalmaztak, és a szabályzatban előírt életkori előírásokat is megszegtek. Ezek az intézkedések gyakorlatilag a céhek eltörlését jelentették, bár azok még egy ideig fennálltak, lényegében 1872-ig, az első ipartörvény meghozataláig tengődtek. Iparpolitikai rendszabályokkal, a női és gyermekmunka szabályozásával, egészségügyi, baleseti óvórendszabályok bevezetésével igyekeztek elkerülni a legsúlyosabb visszaéléseket.

A XVIII–XIX. században alakultak meg az első munkásegyletek, ezek egyik csoportjába tartoztak a **segélypénztárak**, melyek kölcsönösségen alapuló biztosító intézetek gyanánt működtek. Tagjaikat, sokszor azok családjait is segélyben részesítették, amikor önhibájukon kívül elvesztették keresőképességüket.¹⁷ 1840–1876 között több olyan törvény is életbe lépett, amely az ipari és a kereskedelmi alkalmazottak betegség esetén járó ellátásáról rendelkezett.

A munkások helyzetük javítása érdekében **önsegélyező** egyesületeket hoztak létre (szakmai egyesülések: például nyomdász, bádogos, cipész segélyegyletek – területi egyletek: például Pesti Női Betegsegélyező Egyesület¹⁸). A szakmai egyesületek az első ipartörvény után túlnyomórészt beolvadtak az ipartestületi betegsegélyező pénztárakba. Tartósan csak a nyomdászok segélyegyletének sikerült fennmaradnia.

¹⁵ A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942. id. mű 7. o.

¹⁶ Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon tekintettel a munkásbiztosítás kérdésére*. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1884. 1-3. o.

¹⁷ Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon* id. mű 4-12. o.

¹⁸ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 29. o.

A kiegyezést követő években megjelent törvények elősegítették az **ipartársulatok keretében létesülő segélyző intézmények** megalakulását.

Az egyik legrégebbi, önkéntes társuláson alapuló, kölcsönös támogatást nyújtó munkásegylet a **Budapesti Kereskedelmi Nyugdíj- és Betegápoló Egyesület** volt (Pesti Kereskedelmi Betegsegélyző Egylet), amely 1846-ban alakult, és évtizedek múlva épült fel önálló kórháza, a Ferencz József Kereskedelmi Kórház, melyről későbbi elnevezését is kapta.¹⁹ Ez az intézmény volt a jogelődje a Magánalkalmazottak Biztosító Intézetének (MABI). A nagyobb gyárak, vállalatok számos hasonló egyletet létesítettek az országban, néhány esetben a munkaadók kezdeményezésére.

Az 1867. évi kiegyezést követően az ipar fejlődése, kapitalizálódása, ennek következtében a munkások számának jelentős emelkedése (ipari munkásosztály kialakulása) felerősítette az igényt az intézményes gondoskodás iránt betegség esetén. A munkások törekvése arra irányult, hogy az egész munkásosztályra kiterjedő segélyegylet jöjjön létre, hiszen a gyári betegpénztárak csak azoknak nyújtottak támogatást, akik a gyárban dolgoztak, s csak arra az időre, amíg ott foglalkoztatták őket.

1.2.1. Általános Munkás Betegsegélyző és Rokkant Pénztár

Az igazán társadalombiztosítási jellegűnek tekinthető intézmények Európa-szerte csak a XIX. században kezdtek kialakulni. A magyar egészségbiztosítás első, általános jellegű országos intézményét, az **Általános Munkás Betegsegélyző és Rokkant Pénztárt** (Általános Pénztár) a Pest-Budai Munkás Önképző Egylet kezdeményezésére, 1870-ben hozták létre (19 taggal és 19 Ft vagyonnal – beíratási díj).²⁰ A Pénztárba való belépés önkéntes volt, **önállóan** működött, **igazgatását** kizárólag a **munkások** végezték. A Pénztárt az alapszabály értelmében a központi választmány vezette (elnök, két elnökhelyettes, két jegyző, egy pénztáros, 24 tag). Legfőbb **önkormányzati szerve** a küldöttközgyűlés, mely a központi választmány mellett évente választotta meg a számvizsgáló bizottság tagjait is, akiknek feladatuk volt az ügyvezetés ellenőrzése.²¹ **Felügyeleti szerve**, mint általában valamennyi fővárosi egyesületnek, Budapest Székesfőváros Tanácsa volt.²² Kellő érdeklődés hiánya miatt már 1870-ben feloszlott, de új alapszabállyal 1871-ben újjáalakult.

¹⁹ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 41. o.

²⁰ Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon* id. mű 15. o.

²¹ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. id. mű 66. o.

²² Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 60. o.

Ez a segélyegyesület az összes ipari munkavállalóra kiterjedő hatáskörrel kívánt működni. A gyári egyletek nagy része csatlakozott az Általános Pénztárhoz, azok a gyárak pedig, amelyek nem rendelkeztek önálló segélypénztárral, szerződést kötöttek vele. Igen figyelemreméltó volt, hogy a Pénztárral szerződést kötő gyárak (1882-ben már 55 gyár) kötelezővé tették alkalmazottaiknak a belépést²³ – **biztosítási kötelezettség** megjelenése. Ennek következtében azonban igen magas volt a kilépők száma is, hiszen aki a gyárból kilépett, az kilépett a Pénztárból is. A Pénztár az ország különböző vidékein fiókokat (előhelyeket) alapított, 1882 végén 30 fiókja működött, 8.646 vidéki taggal²⁴, ők az összes taglétszám 39,4 %-át alkották.

Az Általános Pénztár tagjainak száma (1870-1884)

1. táblázat

Év	Tagok száma (Fő)
1870	750
1871	1.500
1872	3.000
1873	5.071
1874	6.100
1875	9.845
1876	13.873
1877	15.791
1878	16.647
1879	16.219
1880	16.485
1881	19.326
1882	21.946
1883	24.367
1884	26.644

Forrás: *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai* 1. köt. Szikra, Bp. 1951. 150. o.

Az Általános Pénztár célja volt:

- “férfi és női rendes tagjait megbetegedés esetében segélyezni”,
- halál esetén számukra temetkezési segélyt szolgáltatni,

²³ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 10. o.

²⁴ Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon* id. mű 15-16. o.

- minden rendes férfitagját, ha a betegsegélyző pénztár egyik részét képező rokkantpénztárhoz hozzájárult, rokkantság esetén az erre vonatkozó különös határozatok értelmében segélyezni.²⁵

A Pénztár rendes és pártoló **tagokból** állt. A pártoló tagok nem rendelkeztek szavazati és választási joggal, tisztviselőkké sem voltak választhatók. A Pénztár rendes tagjai lehettek a **12 év feletti** és a **60 év alatti**, testileg és szellemileg egészséges férfiak és nők. A kiskorúak (törvényes önállósággal nem rendelkezők) csak szülőik, gyámjaik beleegyezésével léphettek be a Pénztárba. A belépni szándékozók orvosi vizsgálat után vették fel és **10 hét** elteltével tarthattak igényt segélyezésre.²⁶

Az egylet tagjai nem kizárólag a nagyipar munkásai közül kerültek ki, jelentős számú kisiparos, sőt iparral nem foglalkozó egyén is található volt közöttük, ami a Pénztár nagyfokú vonzerejét bizonyította.

Ebben az időszakban a biztosítottaknak járó **betegségi ellátások** a következők voltak (ha a betegség nem önhibájukból történt, azt nem verekedés, iszákosság, és nem a szükségesnek ismert egészségügyi elővigyázatosság elmulasztása okozta):²⁷

- ingyenes egyletorvosi gyógykezelés,
- ingyen gyógyszer (egyleti orvos által rendelt),
- gyógyfürdő,
- sebészeti szerek és kötanyagok,
- gyógyvíz (ásványvíz),
- keresőképtelenség esetén segélypénz (táppénz): ugyanazon betegségért a 4. naptól 26 hétre teljes összegben, további 26 hétre fél összegben, egyévi segély után az egylet vezetősége tovább is nyújthatott rendkívüli segélyt, de ha a tag rokkantsági járulékot is fizetett, rokkant állományba volt vehető,
- balesetek által okozott betegség, illetve munkavégzés során bekövetkezett sérülés esetén a betegség első 3 napjára is fizettek betegpénzt, s a segélyezést oly tagoknak is biztosították, akiknek belépése óta még nem telt el 10 hét,
- amennyiben az egylet férfitagjai a rendes heti járulékon felül heti 5 krajcárt fizettek, 5 évi túlfizetés után mindaddig részesültek pénzbeli segélyben, míg keresőképesse nem váltak,

²⁵ Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon* id. mű 16. o.

²⁶ Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon* id. mű 17-18. o.

²⁷ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 9-10. o.; Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon tekintettel a munkásbiztosítás kérdésére.* id. mű 18-20. o.

- kórházi ápolás: legfeljebb 26 héten át (egyleti orvos utalványa alapján) – ha a segélypénz összege a kórházi napi ápolási díj összegénél nagyobb volt, a különbözetet a beteg megkapta,
- gyermekágyas nők betegsegélyezése: 1 hétig – szülési támogatás címen (de csak 10 hónapi egyleti tagság után),
- szülés után hosszabb időn át betegeskedő nő a segélypénz felét kapta, legfeljebb 26 hétig.

A **beíratási díj** 1 osztrák értékű forint volt, tanoncok és 15 éven aluli egyének számára csak 50 krajcár.²⁸ A **járulékot** a dolgozók (előre) fizették (a betegség tartama alatt is), a munkáltatók hozzájárulása esetleges volt és alacsony.

A járulékok és a segélyek mértéke szempontjából három korosztályt (pénztárba való belépés időpontja, belépő életkora szerint) és minden korosztályon belül 4 fizetési osztályt (munkabér nagysága, egészségi állapot szerint) határoztak meg.

A heti járulékok és a segélypénzek nagysága

2. táblázat

Fizetési osztály	Heti járulék (krajcár)	Segélypénz (Ft, krajcár)					
		I. osztály		II. osztály		III. osztály	
		1 hétre	1 napra	1hétre	1napra	1 hétre	1 napra
1	10	3,00	0,42	2,70	0,38	2,10	0,30
2	15	4,50	0,64	4,05	0,57	3,15	0,45
3	20	6,00	0,85	5,40	0,77	4,20	0,60
4	25	7,50	1,07	6,75	0,96	5,25	0,75
Temetkezési segély:		30 Ft		25 Ft		20 Ft	
(osztálykülönbség nélkül)		(15 éven aluli tagok elhalálozása esetén csak 15 Ft)					

Forrás: Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon tekintettel a munkásbiztosítás kérdésére.* Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1884. 17-18. o.

Az első korosztályba azok tartoztak, akik 1877. december 1-je előtt lettek tagjai a Pénztárnak, akkor még csak ez az egy osztály létezett, s a segélyezés csak a befizetett heti járulék nagysága alapján különbözött. A második és harmadik korosztályt az ezen idő után a Pénztárba lépett tagok képezték, a második osztályba tartoztak azok, akik 12–45 életévük között léptek a Pénztárba, a harmadik osztályba a 45–60 év közöttiek. A 60. életévüket betöltött személyek csak abban az esetben lehettek a Pénztár tagjai, ha utánfizetési

²⁸ Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon* id. mű 17-18. o.

engedélyt nyertek. A 15 éven aluliak és a nők csak az első és a második befizetési osztályba léphettek be. Akik mint “betegesek” léptek a Pénztárba, alsóbb befizetési osztályba voltak helyezhetők, ha pedig “huzamosabb bajt hoztak magukkal”, teljesített befizetésüknek visszafizetése mellett (költségek levonása után), a Pénztárból azonnal kizárhatók voltak. Heti 5 krajcáros túlfizetés esetén a segélypénz heti 2,00–1,70–1,30 (I–II–III. korosztályban) osztrák értékű forinttal emelkedett.²⁹

A befizetések átlagos munkabérhez való viszonya.³⁰

Dr. Földes Béla, a Budapest Fővárosi Statisztikai Hivatal 1876. június haváról készült kimutatásai szerint, a munkások évi keresményének átlagát 450 Ft-ra becsülte, ami alapján megállapítható, hogy a betegpénz csak kevéssel haladta meg az átlagbér felét, és a dolgozók átlagos munkabérük 2–2,5 %-ából fedezték a betegségük esetére szóló biztosítás költségeit.

A kimutatások alapján:

- a felnőtt tanult munkások átlagos heti bére a legtöbb foglalkozási ágban (például lakatosok, malommunkások, asztalosok, kőművesek, kovácsok) kb. 10 Ft volt, évi átlagos bérük ennek alapján 500–550 Ft, ők rendszerint 20 krajcáros heti befizetéseket teljesítettek, tehát átlag munkabérük 2 %-ából fedezték a betegségük esetére szóló biztosítás költségeit;
- a napszámosnők átlagos heti keresménye 4 Ft volt, ami az évi 350 Ft-ot sem érte el, így 10 krajcáros heti befizetésük ennek 2,5 %-át képezte.

A Pénztár **vagyona két alapra** tagozódott:

- kezelési alap (járulékok, befizetések, beíratási díjak),
- tartalékalap (rendkívüli bevételek: adományok, hagyományok, jövedelmezések).

1870-1882 között a Pénztár gazdálkodása pozitívummal zárt:

összes bevétel: 1.377.027 Ft 11 krajcár (73 %-a heti járulékokból és 4,7 %-a beíratási díjakból)

összes kiadás: 1.291.903 Ft 14 krajcár (37,7 %: betegsegélyező pénzekre, 11,2 %: gyógyítási költségekre, 9,2 %: orvosi díjakra, 3,8 %: kórházi költségekre, 5,3 %: temetési segélyre)

Bevételi többlet: 85.153 Ft 97 krajcár³¹

1884. szeptemberében a Pénztár vagyona 75.667 Ft 33 krajcár volt.³²

²⁹ Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon* id. mű 17- 20. o.

³⁰ Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon* id. mű 141-149. o.

³¹ Ecseri Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon* id. mű 22-24. o.

³² Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 40. o.

1.2.2. Betegsegélyző pénztárak

Az 1884. évi ipartörvény (XVII. tc.), amely az **ipartestületek** egyik céljává segélypénztárak létesítését tette, jelentős előrelépést jelentett a kötelező biztosítás kialakítása felé. A betegsegélyző pénztárak létrehozása jogilag önkéntes elhatározáson alapult (a segédek többségének akaratán múlt), de itt is megjelent a biztosítás kötelező jellege, hiszen ott, ahol a betegsegélyző pénztár létrejött, kötelező volt a tagság a segédek részére. Az ellátás mértékét az alapszabályok határozták meg, a segédektől beszedhető járulék a heti bér 3 %-áig terjedhetett, az iparos hozzájárulása a segédre kirótt járulék egyharmadánál több nem lehetett (tehát a munkáltató a munkabér 1 %-át fizette). A **pénztárak kezelését az iparosok és a segédek egyenlő arányban** végezték, a segélypénztár elnöke pedig az ipartestület elnöke volt.³³ Így az elnök és a vezetőség fele a munkáltatók érdekeit képviselte. Az ipartestületek nagy része azonban nem szívesen alakított pénztárat, hiszen az ipartestület tagjait terhelő hozzájárulási kötelezettség és az igazgatással járó nehézségek nagy terhet jelentettek, azt semmi nem tette számukra vonzóvá. Ez lehetett az oka annak, hogy “1892-ig mindössze 28 ilyen ipartestületi segélypénztár alakult”.³⁴

Több nagyipari **vállalat, gyár** (munkaadók, munkások közösen) hozott létre segélypénztárakat, melyeknek célja a munkások ellátásának biztosítása volt betegség esetén. Fenntartásukra az ipari munkások béréből 4–6 %-ot vontak le, de azt a munkaadók is támogatták, mégpedig néhányan igen jelentős mértékben. Voltak olyan gyárak, ahol segélypénztár létesítése nélkül oldották meg a betegségi segélyezést, és voltak olyanok is, ahol más munkássegélyző egyleteknél biztosították dolgozóikat. A kisebb, főleg vidéki gyárakban dolgozók nagy része (a gyári munkások 27 %-a, 24.735 munkás) azonban betegség esetében semmiféle támogatást nem kapott. Tehát a gyárak 49 %-a (464 gyár) nem törődött munkásainak betegségi, baleseti biztosításával.³⁵ Kisipari munkások körében is számos segélyegylet alakult. Akkoriban az ipari munkások szakszervezetei is segélyben részesítették keresőképtelen beteg tagjaikat.

1885-ben az összes betegsegélyző pénztárban és a segélyegyletekben biztosítottak száma (beleértve a bányatárspénztárakat is, de kivéve az ipartestületi pénztárakat) **147.397 fő** volt, ami az összes munkáslétszám (362.362 fő) 40,6 %-át jelentette.³⁶

³³ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 8. o.

³⁴ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 10. o.

³⁵ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 10-11. o.

³⁶ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 11. o.

Az 1886-os túltermelési válságból kilábalva és az 1890-es második ipartámogató törvényt követően az ipari (főleg nagyipari) munkásság létszámának rohamos emelkedése volt megfigyelhető. Az 1900-as évek elején számuk 700 ezer főre emelkedett.³⁷

A **kis taglétszámú egyesületek** nem rendelkeztek megfelelő anyagiakkal, a bevételek nagy részét felemésztették az adminisztrációs költségek, a járulékok magasak voltak, azokat többnyire éppen a rászorulóknak nem tudták megfizetni. A **segélypénztárak** nem tudtak megfelelő színvonalú ellátást biztosítani, **nagy részük csődbe ment** és sokszor éppen akkor, amikor a legnagyobb szükség lett volna szolgáltatásaikra. Egyre inkább sürgetővé vált, hogy törvény biztosítsa a munkaképtelen dolgozók kötelező ellátását, gondoskodjon a hátramaradt család fenntartásáról.

A magyar munkásmozgalom erősödése, a Magyarországi Általános Munkáspárt (1880), majd a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (1890) megalakulása, a szakszervezeti mozgalom kialakulása, a bérharcok egyre nagyobb feszítő erőt jelentettek. A munkások egyre elkeserítőbb helyzetének javítása nemcsak a feszültségek csökkentése, a szociális robbanás megelőzése érdekében, hanem a fejlődő ipar szükségletei miatt is elkerülhetetlenné vált. Ezt **Bismarck „szociális olajcseppek”**-nek nevezett munkavédelmi és munkásjóléti intézkedései is bizonyítják, melyek a társadalmi, gazdasági élet zavartalan menetét voltak hivatottak biztosítani³⁸ (az elnevezés azon a hasonlaton alapul, mely szerint a gőzgépeket is meg kell olajozni annak érdekében, hogy azok folyamatosan működjenek).

Megérett a helyzet egy kötelező, minden munkásra kiterjedő, egységes biztosítási rendszer kialakítására, amely ellenőrizhető, a munkások kezelése alatt áll, és a biztosítás akkor is érvényben marad, ha munkahelyet, lakhelyet változtatnak a dolgozók.

³⁷ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 45. o.

³⁸ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 35. o.

2. Kötelező betegségi biztosítás

Magyarországon a kötelező betegségi biztosítást az **1891. évi XIV. törvénycikk**³⁹ vezette be az **ipari és gyári alkalmazottak** számára, Európában harmadikként. Először Németországban tették kötelezővé a biztosítást betegség esetére 1883-ban, majd baleset esetére is 1884-ben, és ezt követően Ausztria valósította meg a kötelező baleseti (1887) és betegségi (1888) biztosítást. Hazánkban a biztosítási alapelvek, szervezetek kialakításakor a német, bismarcki társadalombiztosítási rendszert tekintették modellnek.

Az 1891. évi XIV. tc. még nem rendezte külön a baleseti ellátás ügyét, azt a betegségi biztosításon belül oldották meg, a baleseti sérültek a betegség esetén járó segélyekre voltak jogosultak. Ezek kimerülése után a dolgozók a vállalattól segélyt kaphattak, ha ezt mégsem ítélték meg számukra, pert indíthattak a munkaadó ellen kártalanításuk érdekében. A költségek csökkentése érdekében a munkáltatók egy része magánbiztosító társaságoknál biztosította dolgozóit baleset esetére.

A **biztosítási kötelezettség** az ipartörvény (1884. évi XVII. tc.) hatálya alá eső foglalkozási ágaknál a Magyar Szent Korona országainak területén foglalkoztatottakra vonatkozott **nemre, korra, honpolgárságra való tekintet nélkül**. Ezen felül kiterjedt a bányászatnál, a kohászatnál, a kőfejtő, a homok-, kavics- és agyagtermelő üzemeknél, a nagyobb építkezéseknél, a vasúti üzemeknél és ezek gyáraiban, műhelyeiben, a postánál, a távírdánál, a távbeszélőnél, a hajózásnál és hajóépítésnél, valamint a fuvarozásnál, a szállítmányozásnál, a raktáraknál és a kereskedelmi pincészetnél alkalmazottakra. Vonatkozott a kötelező biztosítás az inasokra, gyakornokokra is. Hatálya nem terjedt ki az állami, törvényhatósági, községi és közalapítványi vállalatoknál véglegesen állandó fizetéssel alkalmazottakra, ha illetményeiket betegség esetén legalább húsz héten át megkapták, a mezőgazdasági munkásokra (akiket a törvény hallgatással zárt ki a biztosításból), valamint a tengeri hajózásnál, tengeri halászatnál alkalmazottakra. A biztosítási kötelezettséget számos tényező szűkítette (nyolc napnál rövidebb alkalmazás, a napi 4 forintot – évi 1.200 forintot – (napi 8 koronát – évi 2.400 koronát) meghaladó kereset).⁴⁰

Önkéntesen biztosíthatták magukat azonban mindazok, akikre a kötelező biztosítás nem terjedt ki (önálló iparosok, mezőgazdasági munkások, családtagok stb.)⁴¹, de azt az

³⁹ 1892. április 1-jén lépett hatályba

⁴⁰ 1891. évi XIV. tc. 2, 3, 5. §. NETJOGTÁR. A KJK-KERSZÖV Kft. CompLex jogi adatbázisából. <http://www.1000ev.hu/index.php>. (A továbbiakban a külön megjelölés nélküli törvények jelen forrásból származnak.)

⁴¹ 1891. évi XIV. törvénycikk 4. §.

alacsony bérek sokszor nem tették lehetővé számukra. A magasabb jövedelműek önkéntes biztosításának lehetővé tételével viszont azok is igénybe vehették a pénztárak orvosi ellátását, akik nem voltak szociálisan rászorulva, jelentősen csökkentve ezzel az orvosok magánbetegeinek számát.

2.1. Betegségi szolgáltatások

A betegsegélyző pénztárak által nyújtott **betegségi ellátások**:⁴²

- ingyen orvosi ellátás, egyfolytában 20 hétig – pénztári orvos által,
- ingyen szülészeti támogatás és gyógykezelés,
- gyógyszerek és szükséges gyógyászati segédeszközök (szemüveg, mankó, sérvkötő stb.) – ingyen (20 héten át),
- táppénz – három napnál tovább tartó munkaképtelenség esetében a megbetegedés napjától a keresőképtelenség tartamára, legfeljebb húsz héten át, – mértéke a járulék kiszámításának alapjául vett összeg fele, de nem haladhatta meg a 75 %-át, (nem volt jogosult az, aki betegségét szándékosan, vagy önhibájából – verekedés, kicsapongó életmód, iszákosság – okozta),
- gyermekágyi segély – a lebetegedés első napjától legalább négy hétig, – mértéke azonos volt a táppénzzel,
- temetkezési segély, (a biztosított családjában történt halálozás esetén is adható volt) – járulék alapjának húszszoros értékéig (40-szeresénél nagyobb nem lehetett – ezt a mértéket csak a biztosított halála esetén érhetette el),
- ingyen kórházi ellátás – kórházba szállítás is,
- biztosítottal egy háztartásban élő családtagok részére ingyen orvosi ellátás és gyógyszer volt adható,
- a betegségi biztosítás szolgáltatásai maximum egy évig jártak.

Amennyiben a tag nem részesült orvosi ellátásban, a táppénz legkisebb összegének felével felemelt táppénzt kapott.⁴³

A biztosított eltartott hozzátartozói jogosultak voltak a táppénz felére, amíg a beteg kórházi ápolása tartott.⁴⁴ Amennyiben a pénztári tag **keresethiány** miatt **nem** tudta **fizetni** a tagsági díjat, **jogait** még **hat hétig** élvezhette.⁴⁵ A pénztárak magasabb segélyt is nyújthattak, illetve a beteg családtagokat is támogathatták (**túlmenő segélyek**), ha arra volt

⁴² 1891. évi XIV. törvénycikk 7, 8, 9, 12. §.

⁴³ 1891. évi XIV. tc. 11. §.

⁴⁴ 1891. évi XIV. tc. 12. §.

⁴⁵ 1891. évi XIV. tc. 25. §.

fedezetük, de csak akkor, ha a járulék az átlagos napibér 2 %-át nem haladta meg. A járulékkulcs 2,5 %-ra való felemelését csak 1902-ben hagyta jóvá a kereskedelemügyi miniszter abból a célból, hogy a családtagok orvosi kezeléséről és ellátásáról külön alap létesítésével gondoskodjanak.⁴⁶

A segélypénztárak kötelesek voltak **tartalékalapot** létrehozni, amelybe a bevételek 1/10-ét kellett berakni, amíg az el nem érte az évi kiadások utolsó 5 évi átlagát. Elhelyezéséről és kezeléséről a kereskedelemügyi és a pénzügyminiszter rendelkezett.⁴⁷

A segélypénztárak nem nyújthattak rokkant-, özvegyi és árvaellátást, segélyezést. A beszedett **járulékokat** nem fordíthatták más **célra**, mint: • betegségi ellátásra, • segélyezésre, • tartalékalap gyűjtésére, fenntartására, • kezelési költségek fedezésére.⁴⁸

2.2. Szervezeti, irányítási rendszer

Az 1891. évi XIV. tc. szerint működtek **vállalati, gyári, ipartestületi** pénztárak, **bányatársládák, magánegyesületi** betegsegélyező pénztárak, valamint az újonnan létrehozott **kerületi pénztárak**. (1903-ban 403 betegsegélyező pénztár volt, 1904-ben 397, a bányatársládák és a pénzügyminisztérium fennhatósága alá tartozó dohánygyári pénztárak nélkül.⁴⁹)

Az 1903. évi biztosított létszám megoszlása a pénztárak jellege szerint mutatja a kerületi pénztárak súlyának növekedését, sőt túlsúlyba kerülését.

**Biztosítottak létszáma a pénztárak jellege szerint
(1903)**

3. táblázat

Pénztár jellege	Fő	Biztosítottak megoszlása (%)
Kerületi betegsegélyező pénztárak	301.136	47,3
Ipartestületi pénztára	78.263	12,3
Gyári- és vállalati pénztárak	177.787	28,3
Magánegyesületi pénztárak	76.736	12,1

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. OTI, Bp. 18. o.

Az **önkormányzattal működő** betegsegélyező pénztárak felügyeletét és ellenőrzését a székhelyük szerint illetékes **iparhatóság**, főfelügyeletét a **kereskedelemügyi miniszter**

⁴⁶ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. id. mű 15. o.

⁴⁷ 1891. évi XIV. tc. 14, 15. §.

⁴⁸ 1891. évi XIV. tc. 19. §.

⁴⁹ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. id. mű 17-18. o.

latta el. A pénztárak **önkormányzati szervei** a közgyűlés, az igazgatóság, és a felügyelő bizottság, melynek tagjait **2/3 részben a munkavállalók és 1/3 részben a munkaadók** közül választották. A bányatársulások szervezetét, tevékenységét a bányatörvény és kormányrendeletek szabályozták, tagjaik nem voltak kötelesek más betegsegélyező pénztárba belépni.⁵⁰

Mivel az **Általános Munkásbetegsegélyező Pénztár** (1892-től nevezték így, de továbbra is Általános Pénztárnak rövidítették) szorosan kapcsolódott a szociáldemokrata párthoz, állami felügyelet alá helyezték, és versenytársként létrehozva a **Budapesti Kerületi Betegsegélyező Pénztárt** (1892), sikerült csökkenteni annak taglétszámát (csak az előhelyek kötelező megszüntetésével 24.000 tagot veszített az Általános Pénztár⁵¹). Ezekkel az intézkedésekkel igyekeztek megszüntetni a szociáldemokrata párt befolyását az Általános Pénztár működésére.

Az Általános Pénztár és a Budapesti Kerületi Betegsegélyező Pénztár párhuzamosan működött, viszont az egymás között kialakult versengés anyagilag hátrányos volt mindkettő számára, nem tudtak saját gyógyító intézményeket (kórházat, szanatóriumot) létesíteni, és már akkor is alacsony volt az orvosok, tisztviselők díjazása. Ezen okok következtében felmerült az egyesülés gondolata, ami a kereskedelemügyi miniszter támogatásával 1906-ban történt meg, az egyesült pénztár új neve **Budapesti Kerületi Általános Munkás Betegsegítő Pénztár** lett.⁵²

A kormány az erőforrások központosításával a segélyezés egységesítését, betegség és baleset esetén mindenütt azonos kezelés nyújtását, a megelőzés biztosítását, és új kórházak, szanatóriumok létesítését akarta elérni, egyben remélte az anyagi válságban lévő pénztárak talpra állását is.

2.3. Biztosítottak száma

A biztosításba bevontak száma a törvény életbelépését követően megemelkedett, majd 1898 után ez a növekedés megtorpant. Az 1900–1903-as gazdasági válság hatására kialakult igen nagymértékű munkanélküliség volt az egyik oka annak, hogy 1906-ban is csak a lakosság 3,3 %-a (630.000 fő) volt biztosítva.

Rövid időn belül kiderült, hogy a pénztárak még arra sem voltak képesek, hogy a törvényben előírt legcsekélyebb mértékű segélyezést nyújtsák tagjaiknak, a biztosításba

⁵⁰ 1891. évi XIV. tc. 36-39, 50-53, 70-71, 78-80. §

⁵¹ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 16. o.

⁵² *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 16-17. o.

bevontak kis létszáma, az alacsony járulékok és az anyagi erőforrások szétforgácsoltsága következtében. Sokszor gondot okozott a szükséges orvosi gyógykezelés biztosítása is, előfordult, hogy a székhelyüktől távol lakó biztosítottakat elhanyagolták.⁵³

**Az összes betegségélyző pénztár együttes évi biztosított létszáma
(1891-1903)**

4. táblázat

Év	Biztosítottak száma (Fő)
1891	446.618
1898	616.937
1899	591.039
1900	593.588
1901	597.969
1902	610.722
1903	633.922

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 17. o.

Az 1891. évi XIV. törvénnyel sem a munkaadók, sem a munkások nem voltak megelégedve, így felmerült a **törvény módosítása, a balesetbiztosítás bevezetése iránti igény**, amit az egészségtelen munkakörülmények, a balesetelhárító és egészségvédő óvórendszabályok teljes hiánya is indokolt. A munkahelyi balesetek magas száma (1905-ben 529.000 munkás közül 18.962 fő sérült meg munka közben – 1000 munkásra 36 sérülés⁵⁴) egyre sürgetőbbé tette a külön baleseti biztosítás megvalósítását is. A tömegessé váló sztrájkmozgalmak fő célja a béremelés volt, de egyre inkább előtérbe került a biztosítás reformjának követelése is.

A munkáltatóknak is érdekében állt a balesetbiztosítás bevezetése, hiszen a **tárgyi kártérítési felelősség** bevezetésével (1874-től) a veszélyes üzemek tulajdonosai, üzemeltetői kártérítési felelősséggel tartoztak az üzemi balesetekért, így magas költség terhelhette őket. A munkások érdekeltségét pedig növelte az is, hogy csak hosszú ideig tartó (sokszor 5–6 évi) és bizonytalan kimenetelű per után juthattak kártérítéshez.⁵⁵

A kormány sztrájkok, szervezkedések miatti aggódása szociális reformok bevezetésében is kifejezésre jutott, így a parlament elé került az 1906 júniusa óta előkészítés alatt álló munkásbiztosítási javaslat. A kormány javaslata az európai biztosítási

⁵³ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 18. o.

⁵⁴ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 20. o.

⁵⁵ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története.* id. mű 66-67. o.

törvényeket követte, de néhány területen olyan új megoldásokat is kidolgozott, amelyek még ezekben az országokban sem voltak törvényes szinten szabályozva. (Ezek egy része a szocializmus elleni küzdelmet szolgálta.)⁵⁶

Az orvosok az 1907-es törvény előkészítésekor azért küzdöttek, hogy aki nem szorul rá, az ne léphessen be a kötelező biztosításba, vagyis megmaradjon a biztosítás jövedelemhatárhoz kötése, így a magánorvosi gyakorlat is. (A pénztáraktól jobb díjazást, szabad orvosválasztást szerettek volna.)⁵⁷

3. Kötelező betegségi és baleseti biztosítás

Az 1907. évi XIX. törvénycikk⁵⁸, amely az **ipari és kereskedelmi alkalmazottak betegségi és baleseti biztosításáról** rendelkezett, már bevezette a kötelező baleseti biztosítást is, lényegesen kiterjesztette a biztosításra kötelezettek körét, növelte a segélyek összegét, a szolgáltatások terén pedig jelentős javulást biztosított, bár az még mindig szegényes maradt. (Számos nagyobb városban egyáltalán nem volt rendelőintézet, így például Esztergomban, Makón sem.⁵⁹)

Célként jelölték meg a **kölcsönösség** érvényesülését, a **terhek arányos megosztását** és a segélyezés **egységes elvek** alapján való megvalósítását. Ezért 1907-ben már felmerült az a javaslat is, hogy a mezőgazdasági munkások, cselédek is részesei legyenek a kötelező betegségi és baleseti biztosításnak, valamint a bányatárspénztárak biztosítási szolgáltatásai az ipari és kereskedelmi alkalmazottakéhoz igazodjon, ez azonban akkor még nem valósult meg.

A törvényben négy **alapelv** volt megfigyelhető:⁶⁰

- “a biztosítás kötelező”,
- “a biztosítás szervezete országos, központosított”, a pénztárak működése egységes,
- “a biztosítást ellátó szervek önkormányzati alapon működnek”,
- a pénztárak vezetésében a munkaadók és a munkások egyenlő arányban vesznek részt.

⁵⁶ Magyarország története 1890-1918. Akadémiai K. Bp. 1978. 7/2. köt. 635-636. o.

⁵⁷ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 87. o.

⁵⁸ 1907. július 1-jén lépett életbe

⁵⁹ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 90. o.

⁶⁰ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. id. mű 20. o.

Továbbra is **tárgyi biztosítási rendszer** volt érvényben, ami azt jelentette, hogy a biztosítási kötelezettség azokra vonatkozott, akiket a törvény felsorolt.

3.1. Betegségi biztosítás 1907-es szabályozása

A **betegségi biztosítási kötelezettség** az eddig kötelezetteken túl kiterjedt azokra is, akik:

- az ipartörvény alá nem tartozó, de ipar-, illetve vállalkozásszerűen üzemeltető kereseti foglalkozásoknál (például színházak, gyógyszertárak, gyógyintézetek),
- gyúlékony, egészségre ártalmas, robbanó anyagok és robbantó tárgyak előállításánál, feldolgozásánál,
- vegyészeti, fizikai, gyógyszerári laboratóriumokban,
- vágóhidaknál, jégművekben,
- a mezőgazdasági és erdei termeléssel, állattenyésztéssel, halászattal, kert- és szőlőműveléssel, selymészettel, méhészetrel összefüggő mellékiparágakban,
- a közintézeteknél, állami, törvényhatósági, községi és közalapítványi vállalatoknál, hivatalokban (a katonai intézetekben alkalmazott katonák kivételével), – kivéve, ha betegségük kezdetétől legalább 20 héten át megkapták illetményeiket,
- egyleteknél, társulatoknál, ipartestületeknél, biztosító pénztáraknál

állandó, vagy ideiglenes alkalmazásban álltak és fizetésük nem volt több évi 2.400, napi 8 koronánál. Bevonták a biztosításba az otthoni munkásokat is, azokat, akik saját műhelyükben más iparúzóknak megbízásából ipari munkával foglalkoztak.⁶¹

Megjelent a **többszörös biztosítás tilalmának elve** is, ami azt jelentette, hogy betegség esetére mindenki csak egy jogcímen lehetett biztosítva. (Ez az elv azóta is érvényesül.)

A betegség esetére szóló **önkéntes biztosítás**nál is bevezették az évi 2.400 koronás (napi 8 koronás) **bérhatárt**, sőt egyes alkalmazottaknál ez a határ még alacsonyabb szinten lett megállapítva. Az önként belépők előzetes orvosi vizsgálatnak voltak alávetettek, s a felvétel ezen kívül korhatárhoz is köthető volt.⁶²

A **bevételek** csak az alábbi **célokra** voltak **fordíthatók**:⁶³

- segélyezésekre,

⁶¹ 1907. évi XIX. törvénycikk 1-2. §.

⁶² 1907. évi XIX. tc. 7. §.

⁶³ 1907. évi XIX. tc. 27. §.

- gyógykezelési intézetek (rendelők, kórházak, szanatóriumok, üdülőhelyek) létesítésére,
- tartalékalapok (betegsegélyezési, balesetbiztosítási) gyűjtésére,
- kezelési költségek fedezésére.

A **betegségi ellátások** az alábbiak szerint alakultak.⁶⁴

- érintetlen maradt a segélyek legkisebb mértéke,
- a gyógyszereken, gyógyászati segédeszközökön túl a fürdőkre és gyógyvizekre is jogosulttá váltak a biztosítottak,
- a gyermekágyi segély időtartamát 4-ről 6 hétre emelték, (ami a lebetegedés előtt és után maximum 8 hétig volt nyújtható), de igénybevételének feltétele volt az egy éven belüli 3 havi tagság – előzetes biztosítási idő előírása,
- a biztosítottal egy háztartásban élő, keresettel nem rendelkező családtagok részére ingyen orvosi gyógykezelést, gyógyszert, gyógyászati segédeszközöket (20 hétig), kórházi (klinikai) ápolást, szülészeti támogatást és gyógykezelést biztosítottak – ezzel a családtagok segélyezésében Magyarország megelőzte az európai országokat.

Amennyiben a tag nem kapott ingyen orvosi gyógykezelést, gyógyszert, akkor a táppénz kétszeresére volt jogosult. Az önként biztosított családtagok közül csak a biztosításra kötelezett tag vele egy háztartásban élő neje tarthatott igényt táppénzre.⁶⁵

A kórházi ellátást 4 hétig fizette az Országos Pénztár (a legutolsó osztály szerint), ezt követően a házi ápolásra járó táppénzt folyósították a kórháznak (20 hétig). A kórházból kikerült (nem a kórház székhelyén lakó) tagok egyheti táppénz erejéig utazási költségtérítést kaptak.⁶⁶

Keresethiány miatt **járulékot nem fizető** pénztári tag betegsegélyezés iránti **jogai még 3 hétig** (egy év alatt legalább 6 hónapi biztosítási idő), illetve **6 hétig** (2 év alatt legalább 12 havi biztosítási idő) **megmaradtak**. A segélyt kimerítők 8 hét munkavégzés után tarthattak igényt újabb segélyre ugyanazon betegségből kifolyólag.⁶⁷

A **táppénz és a gyermekágyi segély megvonható volt**, ha a beteg szándékosan nem tett eleget az orvos utasításának és ezzel késleltette felgyógyulását. Nem részesülhetett segélyben az a hozzátartozó, aki szándékosan okozta a tag betegségét, vagy halálát.⁶⁸

⁶⁴ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 20-21. o.; 1907. évi XIX. tc. 50. §.

⁶⁵ 1907. évi XIX. tc. 55-56. §.

⁶⁶ 1907. évi XIX. tc. 59. §.

⁶⁷ 1907. évi XIX. tc. 61, 64. §.

⁶⁸ 1907. évi XIX. tc. 52. §.

A törvényben megállapított **kötelező segélyeket túl is léphették** (túlmenő segélyek), ha erre a fedezet rendelkezésre állt, ugyanúgy, mint az 1891. évi XIV. törvénycikk rendelkezései szerint. Fertőzőes betegség (pestis, kolera, hólyagos himlő, kiütéses hagymáz) esetén az elkülönítés tartamára kifizetett táppénzt az országos betegápolási alapból megtéríthették az Országos Pénztár számára. A hatóságilag elrendelt óvórendszabályokat be nem tartó munkaadó a balesetből, betegségből eredő költségeket köteles volt megtéríteni az Országos Pénztárnak.⁶⁹

Az 1907. évi XIX. tc. életbe lépése utáni években majdnem duplájára emelkedett a **biztosításba bevontak száma**, az első világháború és a gazdasági válság viszont visszafordította ezt a fejlődést. A megnövekedett költségeket sem az állam, sem a munkaadók nem akarták vállalni. A háború alatt különösen a férfi biztosítottak száma csökkent, ellenben megfigyelhető volt a nők tömeges megjelenése az ipari pályán, valamint a fiatalok alkalmazása.

Betegség esetére biztosítottak átlagos létszáma (1911-1917)

5. táblázat

Év	Férfi	Nő	Fiatalkorú	Összesen
	(Fő)			
1909	n.a.*	n.a.	n.a.	915.700
1911	n.a.	n.a.	n.a.	1.154.800
1913	1.043.000	160.000	800	1.203.800
1914	920.000	152.000	1.100	1.073.100
1915	667.000	166.000	1.500	834.500
1916	588.000	195.000	n.a.	783.000 + fiatalok
1917	557.000	222.000	n.a.	779.000 + fiatalok

* nincs adat

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 23, 83. o.; Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története.* Táncsics K. Bp. 1968. 91. o.

3.2. Baleseti biztosítás 1907-től

Baleset esetére csak azok a munkavállalók voltak **biztosításra kötelezettek**, akik a testi épségre **veszélyesebbnek tartott üzemekben dolgoztak**, viszont ezen üzemek összes alkalmazottjára kiterjedt a biztosítási kötelezettség, **tekintet nélkül javadalmazásuk nagyságára**. Tehát aki többet keresett napi 8 koronánál, betegségi biztosításra nem volt kötelezett, baleseti biztosításra viszont igen. Sok munkahelyen azonban, amelyek nem

⁶⁹ 1907. évi XIX. tc. 51, 55, 68. §.

minősültek veszélyesnek, a dolgozók csak betegség esetére voltak biztosításra kötelezettek. A baleseti biztosítási kötelezettség nem terjedt ki a bányáüzemek alkalmazottaira, abból az elvből kiindulva, hogy a bányatárspénztárak baleset esetén már gondoskodtak dolgozóik ellátásáról. A bányamunkásságot balesetbiztosítás szempontjából az Országos Pénztárhoz csatolták ugyan, de a gyakorlatban csak 1919-ben vonták be őket a kötelező baleseti biztosításba.⁷⁰

Az állami, törvényhatósági, községi, közalapítványi vállalatok, hivatalok és közintézetek nyugdíjjogosultsággal kinevezett tisztviselői, alkalmazottai, valamint hozzátartozói nem voltak balesetbiztosításra kötelezettek, amennyiben üzemi baleset esetén a kártalanítási összegnek megfelelő nyugdíjigénnyel bírtak.⁷¹ (Az 1874. évi XVIII. tc. rendelkezései maradtak érvényben.)

Baleset esetére **önként biztosíthatták** magukat mindazok, akik betegség esetére is, ezen kívül ez a lehetőség az ipari üzemek tulajdonosainak és balesetbiztosításra nem kötelezett alkalmazottaiknak is adott volt. Az önkéntes biztosítást külön feltételekhez köthették (előzetes orvosi vizsgálat, életkor), és a munkáltató nem volt köteles hozzájárulni a díjaikhoz, járulékaikhoz.⁷²

A törvény szerint **csak az üzemi balesetekért** nyújtottak kártalanítást, a foglalkozási betegségekért nem. Akkor járt baleseti ellátás, ha a biztosított munkavégzés alatt vagy olyan szolgálat közben szenvedett balesetet, amelyet a munkaadó utasítására, vagy az üzem érdekében végzett. A gyakorlatban kezdettől fogva üzemi balesetnek minősítették a munkába menet vagy onnan jövet bekövetkezett balesetet is, bár az teljesen független az üzem veszélyességétől.

3.2.1. Országos Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztár létrehozása

Kiemelkedő jelentősége miatt (hiszen 1900-ban a mezőgazdasági népesség aránya Magyarországon közel 70 % volt) külön meg kell említeni, hogy az 1900-as évek elején az ipari és gyári alkalmazottak balesetbiztosításának bevezetése előtt sor került a **mezőgazdaságban** és az ezzel rokon foglalkozásokban **alkalmazott munkások és cselédek baleset ellen való biztosításának törvényi szabályozására**, mely Darányi Ignác földművelésügyi miniszter nevéhez fűződött. Az **Országos Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztár** 1901. január 1-én kezdte meg működését, rendes tagjai lehettek a

⁷⁰ A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942. id. mű 30-32. o.

⁷¹ 1907. évi XIX. tc. 10. §.

⁷² 1907. évi XIX. tc. 8. §.

14–35 év közötti mezőgazdasági alkalmazottak, akiket 2 csoportra osztottak, a tagdíj nagysága (1. csop.: évi 10 korona 40 fillér; 2. csop.: évi 5 korona 72 fillér) és a nyújtott szolgáltatások szerint. A tagok különböző mérvű nyugdíjban, temetkezési segélyben (ha nem volt családja 100 korona, hátramaradt családnak 400 korona), baleset esetén ingyen orvosi gyógykezelésben, gyógyszer-, kötszer-, műszerellátásban, illetve pénzsegélyben (60 napig napi 1 korona, ezen túl havi 10 korona) részesültek. Rendkívüli tagként beléphettek a gazdaság bármely ágával foglalkozók, és évi 1 korona tagsági díjjal biztosíthatták maguknak a baleset alkalmával járó segítséget.⁷³ Az életkori megszorításokban kezdetben átmenetileg tettek engedményeket, majd később véglegesen is megszüntették azokat.

A mezőgazdasági alkalmazottak balesetbiztosítása fakultatív volt, a **gazdasági cselédek** azonban a törvény szerint baleset ellen **kötelezően** is **biztosítandók** voltak, a munkaadók ugyanis kötelesek voltak a szolgálatukban álló minden egyes “gazdasági (külső) cseléd után a pénztárba évenként előre 120 fillért befizetni”⁷⁴ – amit nem vonhattak le a cseléd béréből. 1902-ben tovább bővült a kötelezően biztosítottak köre, a gazdasági gépeknél alkalmazott munkásokat a gép tulajdonosának kötelessége volt felvetetni a Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztár rendkívüli tagjának (ha még nem voltak baleset esetére biztosítva), a tagsági díjat (1 korona) a gép tulajdonosának kellett utánuk fizetni.⁷⁵ A pénztár bevételei a tagok befizetéseiből (felvételi díj, tagsági díj), a munkaadók hozzájárulásából, adományokból, illetve az állam hozzájárulásából (évi 100.000, majd 1902 után évi 150.000 korona) tevődött össze.⁷⁶

Érdekes és elég megdöbbentő a törvényhozók véleménye, illetve a vélemény kifejtésének az a formája, amivel a mezőgazdasági munkások igen szűk körű és alacsony színvonalú balesetbiztosítását indokolták; és ez részben talán arra is magyarázatot ad, hogy miért maradt ki oly sokáig a mezőgazdasági népesség a kötelező társadalombiztosításból: “A mezőgazdasági munkásnak az ipari munkáséval szemben kisebb intelligenciája, ennek folytán munkájának jóval csekélyebb értéke, életszükségeinek egyszerűbb köre, a melyek mind lehetővé teszik, hogy a mezőgazdasági munkások ezreire nézve egy meghatározott, nem nagyon magas összegben megállapított segítség csakugyan a baleset alkalmával fizetendő és biztosítandó járadék jellegével birjon”.⁷⁷

⁷³ 1900. évi XVI. tc. 1-2, 13, 14, 16-20 §.

⁷⁴ 1900. évi XVI. tc. 8. §.

⁷⁵ 1902. XIV. tc. 25-26. §.

⁷⁶ 1900. évi XVI. tc. 7, 9. §; 1902. XIV. tc. 28. §.

⁷⁷ *A munkások baleset ellen való biztosítása*. Bp. Athenaeum R.-T. nyomása. 1903. 74. o.

3.2.2. Az 1907-es törvény szerint járó baleseti ellátások:

- ha a sérült betegség esetére is biztosításra kötelezett volt, a balesetet követő első 10 hét alatt a betegségi biztosítás szerinti ellátásokban részesült – a betegségi biztosítás terhére,
- ha a gyógykezelést igénylő keresőképtelen állapot 10 héten túl terjedt, a 11. héttől (vagy a táppénz beszüntetésétől) baleseti járadék járt, valamint a baleseti biztosítás terhére kapta a betegségi biztosítás szerint járó természetbeni ellátásokat (ingyen orvosi gyógykezelés, gyógyszer, gyógyászati segédeszköz),
- amennyiben a sérült gyógykezelése 10 hétnél korábban befejeződött, a baleseti járadék folyósítása korábban is elkezdődhetett,
- ha a sérült nem volt biztosítva betegség esetére, a betegségi ellátás költségét az első 10 hétre a munkaadó megtérítette az Országos Pénztárnak.⁷⁸

A kártalanításra a biztosítottak, valamint a biztosítottak hozzátartozói voltak jogosultak. Ha a balesetet a sérült **szándékosan okozta**, minden kártalanítási igényét elvesztette, halála esetén viszont a hozzátartozók megkapták a segélyeket, járadékokat, kivéve, ha a balesetet a hozzátartozó szándékosan idézte elő.⁷⁹

A **baleseti járadék mértéke** a munkaképesség-csökkenés fokától és a biztosított beszámítható javadalmazásától függött. Teljes munkaképtelenség esetében a beszámítható javadalmazás 60 %-a (teljes járadék), állandó ápolásra, gondozásra szorulás esetén 100 %-a (tehetetlenségi járadék), részleges munkaképesség-csökkenés esetén a teljes járadék munkaképesség-csökkenés arányának megfelelő hányada járt. A beszámítható javadalmazásba a balesetet megelőző egy év alatt elért tényleges kereset, ennek hiányában rövidebb időszak keresete, vagy a hasonló munkát végzők átlagos keresete tartozott. (Kivételt képezett az első világháború alatti és az azt követő időszak, amikor a pénzüromlás miatt a balesetet megelőző négy hét alatt elért keresetet vették alapul.) Az 1907. évi XIX. tc. a beszámítható javadalmazás legmagasabb összegét évi 2.400 koronában határozta meg, tehát a kártalanítás (de a baleseti biztosítási költségfelosztás és kirovás is) maximum ezen összeg figyelembevételével történhetett. A 20 %-ot meg nem haladó keresőképeség-csökkenés esetén a baleseti járadékosok kérhették a járadék végkielégítéssel való megváltását. (1924-ben a pénz elértéktelenedése következtében ezek a járadékok olyan csekély összeget jelentettek, hogy a 4900/1924. M. E. sz. rendelet lehetőséget adott a

⁷⁸ A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942. id. mű 20-21. o.; 1907. évi XIX. tc. 70. §.

⁷⁹ 1907. évi XIX. tc. 75. §.

kényszer-végkielégítésre.) Ha a munkaképesség csökkenése nem haladta meg a 10 %-ot, nem járt kártalanítás.⁸⁰

Halálos kimenetelű baleset esetén a balesetbiztosítás terhére **temetkezési segély**, a hozzátartozók számára pedig **évi járadék** járt.

3.3. Hozzátartozói járadékok

- **Özvegyen** maradt **nő járadéka** a férj évi munkakeresetének **20 %-a** volt, amit haláláig, vagy újbóli férjhezmeneteléig kapott. Az özvegyi járadékos nő férjhezmenetele esetén az elhalt férj évi keresményének 60 %-át kapta **végkielégítésként**. Az elvált, legalább egy éve külön élő feleség csak akkor tarthatott igényt kártalanításra, ha tartásdíjra volt jogosult, a járadék azonban nem haladhatta meg a tartásdíj összegét. Amennyiben a balesetet követően kötöttek házasságot, az özvegy csak akkor kapott kártérítést, ha gyermekük volt. Az **özvegyen** maradt **férj** csak akkor volt jogosult járadékra, ha neje részleges vagy teljes munkaképtelensége miatt eltartotta, akkor is csak keresőképtelensége tartamára kapta felesége évi munkakeresményének 20 %-át.⁸¹

- Az **árvajáradék** – törvényes, törvénytelen, örökbe fogadott gyermekek esetén egyaránt – gyermekenként a meghalt beszámítható javadalmazásának **15 %-a** volt, **teljes árváknál** (mindkét szülő meghalt, vagy az életben lévő nem gondoskodott róla) **30 %-a**, amit 16. életévük betöltéséig kaptak (továbbtanulás esetén viszont meghosszabbítható volt). Teljesen árván maradt **unokák**, ha eltartásukról a baleset következtében elhunyt nagyszülő gondoskodott, 16. életévükig járadékul együttesen az elhalt évi munkakeresményének **20 %-ára** voltak jogosultak.⁸²

- A **szülők**, nagyszülők, ha eltartásukról a baleset következtében elhalt gondoskodott, halálukig, illetve amíg segélyre szorultak, az elhalt évi munkakeresményének **20 %-át** kapták.⁸³

- A **hozzátartozói járadékok** együttesen maximum az elhunyt évi munkakeresményének **60 %-át** tehették ki.⁸⁴

⁸⁰ A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942. id. mű 30-32. o.

⁸¹ 1907. évi XIX. tc. 72. §.

⁸² 1907. évi XIX. tc. 72-73. §.

⁸³ 1907. évi XIX. tc. 73. §.

⁸⁴ 1907. évi XIX. tc. 74. §.

3.4. Szervezeti, irányítási rendszer

Az 1907. évi XIX. törvénycikk hatályba lépésével a kötelező betegségi és baleseti **biztosítás szervezete** országos, **központosított** lett. Két központi szervet hoztak létre, egyet Budapest, egyet Zágráb székhellyel, mely utóbbi Horvát-Szlavonország területén működött. Megalakult az **Országos Munkásbetegsegélyző és Balesetbiztosító Pénztár** (Országos Pénztár), amelynek biztosítást és segélyezést közvetítő **helyi szervei a kerületi munkásbiztosító** (addig betegsegélyző) pénztárak, a **vállalati** (ideértve a közlekedési vállalatokat is) betegsegélyző pénztárak és a **magánegyesületi betegsegélyző pénztárak** voltak. A korábban önálló pénztárak **pénzügyi függőségbe** kerültek, kezelési feleslegük 2/3-ad részét be kellett fizetniük az Országos Pénztárba, kezelési hiányukat viszont az Országos Pénztár állta. Kezelési feleslegük megmaradt 1/3-ad részének 90 %-át csak túlmenő segélyekre, vagy segélyezést szolgáló intézmények létesítésére, fenntartására költhették, legfeljebb csak a maradék 10 %-ot fordíthatták az alkalmazottak jutalékára. A betegségi biztosítást a helyi szervek látták el, a baleseti biztosítást az Országos Pénztár tartotta kezében, a kerületi pénztárak csak az adatgyűjtést, előkészítést végezték. Igazgatási ügyekben az Országos Pénztár a helyi szervek felügyelő és ellenőrző szerve lett, a pénztári alkalmazottak fegyelmi ügyeiben pedig másodfokú szervként működött.⁸⁵

Felszámolták az összes **ipartestületi** betegsegélyző pénztárat, azokat a gyári, illetve vállalati pénztárakat, amelyeknek nem volt legalább 300 biztosítottjuk, a magánegyesületi pénztárakat, ha nem álltak fenn több mint egy éve és a biztosított létszámuk nem haladta meg a 800-at, az összes építési betegsegélyző pénztárat. Így az 1904-ben még működő 397 különböző pénztárból 1907-re csak 180 maradt meg.⁸⁶

Külön szervezetük volt a kötelező munkás megbiztosításban részt vevő bányatársuladának, a dohánygyári betegsegélyző pénztáraknak és a Ferenc József Kereskedelmi Kórház Betegsegélyző Pénztárának, ezek nem tartoztak az Országos Pénztár helyi szervei közé. Az üzemi balesetet szenvedett dohánygyári munkásokat és hozzátartozóikat az állam részesítette kártalanításban.⁸⁷

A biztosítást ellátó szervek **önkormányzati alapon** működtek (mind az Országos Pénztárnak, mind a helyi szerveknek önálló önkormányzata volt), a pénztárak vezetésében a **munkaadók** és a **munkások egyenlő arányban** vettek részt. Az önkormányzatok

⁸⁵ A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942. id. mű 59-61. o.

⁸⁶ A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942. id. mű 60-63. o.

⁸⁷ 1907. évi XIX. tc. 154-155. §.

igazgatási szervei továbbra is a közgyűlés, az igazgatóság és a felügyelő bizottság volt. A vállalati pénztáraknál továbbra is érvényesült a vállalatok tulajdonosainak befolyása.⁸⁸

A biztosítás állami felügyeletét és ellenőrzését a **Kereskedelemügyi Minisztérium** (valamint a horvát-szlavon-dalmátországi bán) fennhatósága alatt álló **Állami Munkásbiztosítási Hivatal** látta el, amely egyúttal a legfelső munkásbiztosítási bíróság szerepét is betöltötte⁸⁹, így viszont munkája sokszor lassúvá, nehézkesé vált. Lényegében tehát a munkásbiztosítás intézménye **állami felügyelet** alá került, csorbult önkormányzati jellege. A kormány néhány év múlva tovább korlátozta, majd a háború kezdetén teljesen felszámolta a pénztárak autonómiáját.

3.5. Az első világháború hatása a biztosításra

Az első világháború alatti infláció szükségessé tette az ellátások emelését, amelyet az 1917. évi VII. törvénycikk tett lehetővé. A névleges bérek emelkedése miatt nagy tömegek estek volna ki a kötelező biztosításból, ha a biztosítási **bérhatárt** nem igazítják hozzá a változásokhoz, így az 1918-tól évi 4.800 koronára (napi 16 koronára) nőtt. Az önkéntes biztosítás bérhatárát az ipari munkavállalóknál évi 6.000 koronában, a tisztviselőknél 8.000 koronában állapították meg.⁹⁰

A munkásbiztosításban 1918-tól bevezetett változtatások fő célja, hogy elsősorban a betegbiztosítás területén kielégítsék a legégetőbb szükségleteket. Ennek érdekében:

felemelték:

- a betegségi biztosítási ellátás időtartamát 20-ról 26 hétre,
- a táppénzt a biztosított átlagos napibérének 60 %-ára (50 %-ról), viszont a keresőképtelenség első 2 napjára nem járt táppénz,
- a biztosított gyermekágyi segélyének időtartamát 6 hétről 8 hétre, mértékét az átlagos napibér 75 %-ára (50 %-áról),
- a temetkezési segély összegét az átlagos napibér harmincszorosára (húszszorosáról),

új segélyként bevezették:

- a nőtagok szoptatási segélyét (12 héten át – átlagos napibér 50 %-a),
- a családtagok gyermekágyi segélyét (6 héten át – napi 1 korona).⁹¹

⁸⁸ 1907. évi XIX. tc. 103-104. §.

⁸⁹ 1907. évi XIX. tc. 168. §.

⁹⁰ Dr. Szeibert János: *Orvoskérdés a társadalombiztosításban*. Csernai I. Könyvnyomda. Bp. 1936. 25. o.

⁹¹ 4790/1917. ME. r. 11-13. §. Magyarországi Rendeleték Tára. Kiadja a Magyar Királyi Belügy-minisztérium. Pesti Könyvnyomda Rt. (Továbbiakban: Magy. Rend. Tára) 1917. Bp. 1917. 2369-2392. o.

A súlyos gazdasági helyzet miatt azonban ezek a rendelkezések nem valósulhattak meg teljes mértékben, és továbbra is kimaradtak a biztosításból a háztartási alkalmazottak, a mezőgazdaságban dolgozók, valamint nem valósult meg az időskori biztosítás sem.

Az Országos Pénztár vállalta a hadbavonultak családtagjainak ingyenes gyógykezelését a háború alatt. A hadbavonult tagok viszont elvesztették betegségi szolgáltatási jogukat, azzal az indokkal, hogy a hadviselés közben keletkezett károk viselése nem hárítható át az iparra, az az állam feladata kell, hogy legyen. (A német társadalombiztosítás erős befolyását mutatta az a hozzáállás is, mely szerint a végleges intézkedés előtt még megvárták a német társadalombiztosítási intézetek e kérdésben kialakított álláspontját!)⁹²

Az első világháború alatt az **önkormányzat működése megbénult**, hiszen sok tagja katonai szolgálatot teljesített. Az Állami Munkásbiztosítási Hivatal rendelete értelmében nem hívták össze a közgyűléseket. A Károlyi-kormány alatt a felügyeletet a Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium gyakorolta. 1919-ben a **Tanácsköztársaság alatt** létrehozott Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosságba olvadt be az Állami Munkásbiztosítási Hivatal, majd a Tanácsköztársaság bukása után a munkásbiztosítás felügyelete a **Népegészségügyi Minisztérium**, illetőleg 1920-tól a **Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium** hatáskörébe került. 1919-ben a népegészségügyi miniszter feloszlatta az önkormányzatot, feladatának ellátását miniszteri biztosokra bízta, akik 1928. január 1-ig, az 1927. évi XXI. tc. életbe lépésének napjáig látták el feladatukat.⁹³

4. Tanácsköztársaság alatti betegségi és baleseti biztosítás

A Tanácsköztársaság rövid fennállása alatt több rendeletet hoztak a betegségi és baleseti **biztosítás kiterjesztése és a szolgáltatások színvonalának emelése** érdekében. Bár a rövid idő nem volt elég, és a lehetőség sem volt adott ezek végrehajtására – hiszen a háború négy éve megrongálta a gyógyító intézményeket, tönkretette felszerelésüket, az infláció miatt a pénztárak anyagilag ellehetetlenültek –, jelentősége így főként abban mutatkozott meg, hogy egy már megadott, megígért ellátás visszavonása mindig sokkal nehezebb, mint eleve meg sem adása.

A betegségi és baleseti **biztosítás hatálya** kiterjedt **minden munkásra** (mindenkire, aki közszolgálatban, vagy magánszolgálatban munkabér vagy fizetés fejében dolgozott),

⁹² Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 96. o.

⁹³ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. id. mű 71. o.

így a földműves munkásokra és a háztartási alkalmazottakra is. Ezzel egy igen régi sérelmet igyekeztek orvosolni.

Betegségi, baleseti szolgáltatások a biztosítottak részére:⁹⁴

- betegségi ellátás – a betegség kezdetétől egy évig járt,
- táppénz – (az első naptól járt) az első négy hétben az átlagos napibér 60 %-a, ezt követően 75 %-a, családfenntartóknak a 26. hét lejártától kezdve az átlagos napibér teljes összege volt,
- terhességi segély – a terhesség utolsó 4 hetében az átlagos napibér teljes összege (előzetes biztosítási idő: egy éven belül három hónap),
- gyermekágyi segély – az átlagos napibér teljes összege – a szülést követő 6 hétre (nem biztosított családtagok részére napi 3 korona – a korábbi 1 korona helyett),
- a szoptatási segélyen felül a betegség következtében keresőképtelen biztosított nőnek táppénz is járt,
- a szoptatni képtelen biztosított nő legfeljebb napi két korona értékű csecsemőtápszert igényelhetett a szoptatási segély idejére,
- baleseti sérülteknek mindaddig járt a táppénz, amíg gyógykezelésre szorultak,
- baleseti sérültek kártalanításának alapjául a keresetet évi 4.800 koronáig kellett számításba venni, teljes munkaképtelenség esetén 66 2/3 százalékkal, részleges munkaképesség-vesztés esetén ennek megfelelő arányban – ezt a kedvezményt megkapták azok a járadékosok is, akiknek balesete korábban, de még 1919-ben történt,
- rendkívüli járadékpótlék járt mindazoknak a baleseti sérülteknek – amennyiben munkaképességüknek legalább felét elvesztették –, akik 1919 előtt szenvedtek balesetet (a havi járadékpótlék a havi járadék 100 %-a volt, ha a baleset 1914. év végéig történt, 75 %-a, ha a baleset 1915-ben történt, 50 %-a, ha a baleset 1916-ban és 25 %-a, ha a baleset 1917-ben, vagy 1918-ban történt),
- a temetkezési segély összege az átlagos napibér 30-szorosa volt (napibér-osztályok szerint: 150–300–360–480–600 korona).

A közalkalmazottak (állami, törvényhatósági, községi és közalapítványi hivatalokban és vállalatoknál, közintézeteknél, illetőleg a helyükbe lépő hatóságoknál, országos és kerületi munkásbiztosító pénztáraknál, a nyilvános forgalmú vasúti és gőzhajózási vállalatoknál

⁹⁴ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai* 6/1. köt. Kossuth K. Bp. 1959. 71-72, 559-561. o.

alkalmazottak) után a munkáltató fizette a betegségi biztosítási járulékot.⁹⁵ Az üzemi baleset költségei már az első naptól kezdve a balesetbiztosítási ágazatot terhelték.

A bonyolult **társadalombiztosítási szervezet egységesítésére** törekedtek. Ennek érdekében megszüntették a vállalati és dohánygyári betegsegélyző pénztárakat, viszont fennmaradtak a nyilvános forgalmú vasúti és hajózási vállalatok által fenntartott vállalati betegsegélyző pénztárak, a magánegyesületi betegsegélyző pénztárak, valamint a bányatársulások, de kötelesek voltak betegség vagy baleset esetén ugyanolyan mértékű szolgáltatás nyújtani a munkásoknak, mint az Országos Pénztár.

Az országos és kerületi munkásbiztosító pénztárak **önkormányzatában**, a választott bíraskodásban (mindkét fokon) kizárólag csak a biztosításra kötelezett munkások vettek részt. Tehát az önkormányzatok a **munkások irányítása** alá kerültek.

A munkásbiztosítás ügye teljes egészében az újonnan létrehozott **Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság** hatáskörébe, egységes irányítása alá került.⁹⁶

5. A Tanácsköztársaság bukása utáni változások

A Tanácsköztársaság bukása után **megsemmisítették** annak **összes rendeletét** (hivatalos hatalom színlelésével hozott szabályozásnak minősítve), néhány kivételtől eltekintve. Így például a betegség- és balesetbiztosítás terén megmaradt az elért eredmények nagy része, főleg a segélyezési időtartam, a segélyek mértékének emelése vonatkozásában.

Ezeket az **intézkedéseket** az 5400/1919. M. E. sz. rendelet vezette be (illetve ismételte meg – 1919. szeptember 30-tól):⁹⁷

- életbe léptette a háztartási alkalmazottak betegségi biztosítását visszamenőlegesen 1919 márciusától,
- felemelte a betegségi biztosítási ellátások (orvosi kezelés, gyógyszer, fürdő, gyógyvíz, gyógyászati segédeszközök, táppénz – ami viszont csak a keresőképtelenség 4. napjától járt) időtartamát 26 hétről 1 évre,
- a biztosítottak gyermekágyi segélyét az átlagos napibér 75 %-áról 100 %-ára, időtartamát 8 hétre (családtagoknak is) növelte,
- új segélyként bevezette a biztosítottak terhességi segélyét, melynek időtartamát 4 hétben, mértékét az átlagos napibér 100 %-ában állapította meg,

⁹⁵ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai* 6/1. kötet. id. mű 72. o.

⁹⁶ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai* 6/1. kötet. id. mű 72. o.

⁹⁷ 5400/1919. ME. r. 1-3, 7, 15-16, 60. §. Magy. Rend. Tára. 1919. Bp. 1919. 730-752. o.

- megváltoztatta a táppénzsegély százalékos mértékét, így az első 4 hétre az átlagos napibér 60 %-a, azon túl 75 %-a járt,
- baleseti biztosításra kötelezettek lettek mindazok a munkahelyek, amelyek betegség esetére biztosítási kötelezettség alá estek,
- bevonta a kötelező baleseti biztosításba a háztartási alkalmazottakat és a bányamunkásokat is (baleseti biztosítás harmadik üzletága – bányüzletág – a költségek fedezése a felosztó-kirovó rendszer alapján történt, hasonlóan az általános üzletághoz),
- a baleseti sérült részére a gyógykezelésben töltött keresőképtelenségének egész ideje alatt a betegségi biztosítási pénzbeli ellátást kellett folyósítani,
- a teljes baleseti járadék a beszámítható javadalmazás 66 2/3 %-ára nőtt,
- a biztosítás bérhatára évi 7200 koronára (napi 24 koronára) emelkedett.

1922-ben a terhességi és szoptatási segélyre való jogosultságot kiterjesztették a biztosítottak családtagjaira is. 1923-ban kötelezték a pénztárakat a teljes kórházi ápolási költség megfizetésére (legfeljebb 1 évre).⁹⁸

A **visszaélések elkerülése érdekében** az a biztosított, aki szándékosan okozta betegségét, vagy nem tett eleget az orvos utasításának, illetve ha kivonta magát az ellenőrzés alól, nem részesülhetett táppénzben. Ez az elv már a korábbi törvényekben is megfigyelhető volt, s azóta is érvényesül. Viszont szigorításként új elemként került bevezetésre, hogy azt, aki fél éven belül visszaesett régi betegségébe, folytatólagosan betegnek kellett tekinteni, illetve az, aki egyévi segélyigényét kimerítette, csak legalább újabb félévi biztosításra kötelezett munkaviszony megszerzése után válhatott újra jogosulttá.⁹⁹

Az ellenforradalmi kormány **visszaállította a munkáltatók régi jogait** a pénztárak **önkormányzatában** és a munkásbiztosítási választott bíraskodásban. Ismét magántulajdonba helyezték a gyógyfürdőket, gyógyforrásokat.

Bár az 1907. évi XIX. törvénycikk nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a kormány hosszú időn keresztül mégsem tartott lehetségesnek további szociálpolitikai intézkedéseket. A legfőbb indok az volt, hogy az első világháború és a trianoni béke anyagilag tönkretette az országot és a jelentős gazdasági nehézségek miatt, amit az 1920–1924 közötti egyre gyorsuló ütemű infláció is súlyosbított, nem volt lehetséges a társadalombiztosítás továbbfejlesztése. 1926-ban végre sor került a betegségi és baleseti

⁹⁸ 1350/1922. ME. r. 1. §; 6100/1923. ME. r. 4. §. Magy. Rend. Tára 1922. 12-13. o.; 1923. 274-276. o.

⁹⁹ 2000/1925. ME. sz. r. 7. §. Magy. Rend. Tára. 1925. Bp. 1926. 38-39. o.

biztosítási törvény reformjának előkészítésére, majd egy egységes törvény létrehozására, amit az 1907-től megjelent módosító rendeletek nagy száma is szükségessé tett. Ez módot adott bizonyos szervezeti reformok végrehajtására is.

6. Egészség- és balesetbiztosítás a társadalombiztosításon belül

Az **1927. évi XXI. törvénycikk**, amely 1928. január 1-jén lépett hatályba, hosszú időre szabályozta a betegségi és baleseti kötelező biztosítást – bár azt számos kormány- és miniszteri rendelet módosította az idők során. A járulékok mértékének, az egyes szolgáltatások időtartamának szempontjából általában megtartotta az addigi színvonalat. 1928. október 1-től az Országos Pénztár új neve **Országos Társadalombiztosító Intézet** (OTI) lett, ami nemcsak névváltozást jelentett, hiszen ekkortól beszélhetünk Magyarországon valóban társadalombiztosításról (a betegségi és baleseti biztosítás mellett az öregségi biztosítás kialakulásával lett teljes körű a lakosság társadalombiztosítási ellátása).

6.1. Betegségi biztosítás az 1927-es törvény alapján

Tovább bővült a **biztosításra kötelezettek köre**, az eddigieken kívül a kötelező biztosítás kiterjedt:¹⁰⁰

- az ügyvédi, közjegyzői, műszaki irodákra, az orvosi rendelőkre, a lapkiadó hivatalok és szerkesztőségek dolgozóira – akkor is, ha közérdekből különleges törvényi szabályozás alá estek (Ezek a foglalkozások már az 1907. évi XIX. tc. álláspontja szerint is biztosításra kötelezettek voltak, de a gyakorlatban ez a rendelkezés eddig még nem érvényesült.),
- az állam, a törvényhatóságok és a községek, valamint a törvényesen bevett és elismert vallásfelekezetek hivatalaira és az általuk fenntartott vagy kezelt intézményekre, intézetekre, vállalatokra, üzemekre,
- a törvény által alkotott testületekre (közjegyzői, ügyvédi, kereskedelmi és iparkamarák),
- a házfelügyelőkre és segéd-házfelügyelőkre (bár Budapesten csak 1940. szeptember 1-jétől) – javadalmazásuk nagyságára tekintet nélkül (akárcsak a háztartási alkalmazottaknál),

¹⁰⁰ 1927. évi XXI. tc. 1, 5, 6. §.

- azokra a külföldi munkáltatókra, akik belföldön munkavállalókat foglalkoztattak, de nem terjedt ki a külföldi államok magyar területen működő képviseleti hatóságaira,
- a nyugellátásban részesülő közalkalmazottakra, köztisztviselőkre (posta, dohányjövedék, vasút, hajózás, bányászat, munkásbiztosító pénztárak), özvegyeikre, árváikra – nyugellátásuk nagyságára tekintet nélkül (de táppénzre nem voltak jogosultak).

Ismét felmerült (akárcsak 1907-ben) az a javaslat, hogy a mezőgazdasági munkások és gazdasági cselédek (1907. évi XLV. tc.) is részesei legyenek a kötelező betegségi és baleseti biztosításnak, de ez még mindig csak javaslat maradt. Továbbra is hatályban maradtak az Országos Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztárról (1913-tól Országos Gazdasági Munkáspénztár) szóló 1912. évi VIII. tc. és az 1913. évi XX. tc. megfelelő rendelkezései. Az előkészítés során szóba került (de csak szóba került) a kisiparosok biztosításának hiánya is. Megmaradtak a közszolgálati munkavállalóknál (állam, törvényhatóságok, községek hivatalaiban, és az általuk fenntartott intézményekben alkalmazottakra) érvényesülő korlátozások is, így továbbra sem voltak biztosításra kötelezettek, ha betegségük alatt legalább 6 hónapon át (az addigi 20 hét helyett) megkapták illetményeiket, vagy ha nyugellátásban részesültek.¹⁰¹

A rendszerint havi vagy évi fizetéssel alkalmazottak (tisztviselők, művezetők, kereskedősegédek stb.) évi 3.600 (havi 300) pengő összeghatárig voltak biztosításra kötelezettek. A **bérhatár** nem terjedt ki a társadalombiztosító intézetek alkalmazottaira, a bányatörvény alá eső üzemekben foglalkoztatott munkásokra, altisztekre, családtagjaikra, akik az 1925. évi XXXIV. tc. alapján nyugbérbiztosításra kötelezettek voltak. Nem volt kötelező a különálló betegségi biztosító intézetekre (kivéve MABI) sem.¹⁰²

Nem estek betegségi biztosítási kötelezettség alá.¹⁰³

- a honvédség, csendőrség, folyamőrség, vámőrség, államrendőrség, pénzügyőrség tényleges és nyugállományú tagjai, nyugellátásban részesülő özvegyei, árvái,
- a törvényesen elismert vallásfelekezetek lelkészei (kivéve, ha egyéb szolgálatot teljesítettek – hitoktatók, tanárok stb.), a szerzetesrendek tagjai.

Nem terjedt ki a biztosítási kötelezettség azokra, akiknek az adott munka nem jelentette megélhetési forrásukat (mellékfoglalkozás, segítő családtag).¹⁰⁴

¹⁰¹ 1927. évi XXI. tc. 7. §.

¹⁰² 1927. évi XXI. tc. 3. §.

¹⁰³ 1927. évi XXI. tc. 7. §.

¹⁰⁴ 1927. évi XXI. tc. 8. §.

Továbbra is lehetőség volt az **önkéntes biztosításra** (orvosi vizsgálat, korhatár, 8 hét várakozási idő – táppénzre viszont nem jogosított) és az **önkéntes továbbfizetéssel való biztosításra**, melyhez azonban előzetes biztosítási időre volt szükség (egy év alatt hat hónap, vagy két év alatt tizenkét hónap, amelybe a segélyezési idő nem számított bele). Az önkéntes továbbfizetés legfeljebb egy évre szólhatott, de 10 évi előzetes biztosítási idő esetén nem volt időbeli korlátozás (egy éven túl viszont nem jogosított táppénzre).¹⁰⁵

A **betegségi biztosítás szolgáltatásait** az alapszabályokban állapították meg, de azok legalább a következők voltak:¹⁰⁶

- orvosi gyógykezelés (intézet által kijelölt orvos), a megbetegedés első napjától egy évig (családtagoknak is járt),
- gyógyszerek, gyógyfürdők, gyógyvizek, szükséges (kevésbé költséges) gyógyászati segédeszközök (természetben), a megbetegedés első napjától egy évig (családtagoknak is járt),
- kórházi ápolás – legalsó osztály szerint (a családtagok erre az időre a biztosított táppénzének felét kapták), az utazási költség is a biztosító intézetet terhelte, (családtagnak ugyanabból a betegségből kifolyólag egy éven belül legfeljebb 4 héten át) (letartóztatottak ápolási költsége nem a biztosító intézetet terhelte),
- táppénz a keresőképtelenség 4. napjától járt egy évig, mértéke a javadalmazás napi átlagának, vagy az átlagos napibérnek 60 %-a volt, kivéve, ha megkapta fizetését,
- szülészeti ellátás és gyógykezelés (biztosított felesége részére is),
- terhességi segély a terhesség utolsó 6 hetére, mértéke a tényleges javadalmazás, vagy átlagos napibér 100 %-a, (feleség részére 4 hét – napi 40 fillér),
- gyermekágyi segély a szülés napjától 6 héten át, mértéke az átlagos javadalmazás teljes összege (feleség számára napi 40 fillér),
- szoptatási segély a gyermekágyi segély megszűnése után 12 héten át napi 60 fillér (feleség részére napi 30 fillér), – ikerszülés esetében többszörös összegben járt – az, aki szoptatni képtelen volt, csecsemőtápszert kapott – de táppénz is adható volt erre az időre,
- temetkezési segély, mértéke az elhalt biztosított napi átlagbérének harmincszorosa.

Amennyiben a tag nem kapott ingyen orvosi gyógykezelést, gyógyszert, akkor a táppénz összegére volt jogosult, melyből az Intézet ezen ellátások díját közvetlenül fizette ki.¹⁰⁷

¹⁰⁵ 1927. évi XXI. tc. 11-14. §.

¹⁰⁶ 1927. évi XXI. tc. 30, 40, 42, 48. §.

¹⁰⁷ 1927. évi XXI. tc. 39. §.

A terhességi, gyermekágyi, szoptatási segély előzetes biztosítási időhöz volt kötve (egy éven belül legalább hat hónap), és az alapszabály a terhesség bizonyos szakától rendszeres orvosi vizsgálatot is előírhatott.¹⁰⁸

Lehetőséget adott a törvény arra is, hogy az alapszabályban **felemeljék** a legkisebb mértékű **ellátásokat**, amennyiben azokat finanszírozni tudták a rendelkezésre álló bevételekből. Ennek alapján:

- igényt tarthattak költségesebb gyógyászati segédeszközökre is (például műkar, műláb, műfog stb.), ezeket a műfog kivételével a családtagok is kaphatták,
- jogosulttá válhattak ellátással járó gyógyfürdőre is,
- a táppénz mértéke felemelhető volt 75 %-ig,
- a terhességi, gyermekágyi, szoptatási segélyben részesülő biztosított nő, vagy a tuberkulózis miatt gyógykezelésben részesülő biztosított napi legfeljebb egy liter tejet kaphatott, (tejsegély családtagnak is adható volt),
- csecsemőkelengye is adható volt,
- a szoptatási segély felemelhető volt a szoptatás egész időtartamára a táppénz mértékéig, a csecsemő betegsége alatti ápolási időre táppénz volt fizethető,
- a biztosított feleségének terhességi és gyermekágyi segélye felemelhető volt a férj tényleges javadalmazásának feléig, szoptatási segélye pedig 30 %-áig,
- családtagnak tüdőbeteg-szanatóriumi ápolás volt adható,
- a temetkezési segély felemelhető volt az átlagos bér negyvenszereséig (családtag elhalálozásakor a bér húszszorosa volt adható).¹⁰⁹

Családtagnak minősültek a betegségi biztosítás szempontjából:

- házastárs, (feleség hiányában a háztartást vezető nő is), (férj csak 60. életévének betöltésétől),
- törvényes, törvénytelen, örökbefogadott, mostoha gyermek, unoka, testvér (16. életévéig, továbbtanulás esetén 24. életévéig),
- szülő, nagyszülő (60. életév betöltésétől),
- korhatár nélkül a keresőképtelen testi-, vagy értelmi fogyatékos,

akit a biztosított saját háztartásában eltartott.¹¹⁰

A biztosításra kötelezett, **munkaviszonya megszűnése után** (ha keresethiány miatt járulékot nem fizetett), **betegsegélyezés iránti jogai még 8 napig** (egy év alatt legalább 3

¹⁰⁸ 1927. évi XXI. tc. 40. §.

¹⁰⁹ 1927. évi XXI. tc. 31. §.

¹¹⁰ 1927. évi XXI. tc. 32. §.

hónapi biztosítási idő), **3 hétig** (egy év alatt legalább 6 hónapi biztosítási idő), illetve **6 hétig** (2 év alatt legalább 12 havi biztosítási idő) megmaradtak.¹¹¹

Fertőzőes betegség esetén (pestis, kolera, hólyagos himlő, kiütéses hagymáz) az elkülönítés tartamára kifizetett táppénzt a népjóléti és munkaügyi miniszter megtérítette az Intézet számára a nyilvános betegápolási és gyermekgondozási pótló terhére.¹¹²

A bevételeket az 1907. évi XIX. törvénycikk által meghatározott célokon kívül a népbetegségek megelőzésére, anya- és csecsemővédelemre is fordíthatták.¹¹³

6.2. Változások a baleseti biztosításban 1927-től

Baleseti biztosításra kötelezettek voltak mindazok, akik betegségi biztosításra is, és nemre, korra, állampolgárságra, javadalmazásuk nagyságára, valamint betegségi biztosítási kötelezettségükre tekintet nélkül azok, akik baleseti biztosítási kötelezettség alá eső vállalatoknál, üzemekben, hivatalokban, vagy foglalkozásokban, mint munkavállalók munkabér fejében szolgálatot teljesítettek. Aki több munkahelyen dolgozott, mindegyik alapján biztosítási kötelezettség alá esett.¹¹⁴

A baleseti **biztosítási kötelezettség nem terjedt ki** a nyugellátásban részesülőkre, valamint azokra, akik egyéb jogszabály hatálya alá estek (például állami alkalmazottak, alapítványok). Baleset esetére **önként biztosítottak** voltak azok, akik betegség esetére is, kivéve a napszámosokat és az önkéntes továbbfizetéssel biztosítottakat.¹¹⁵

A törvény alapján a következő **változások** történtek **a baleseti biztosításban**:

- kártalanítás járt az üzem helyén kívül, de az üzem érdekében végzett munka alatt bekövetkezett balesetek után is,
- a nemzetközi munkajogi egyezményeknek megfelelően a foglalkozási betegségek elbírálása azonos lett az üzemi balesettel – és azóta is ez az elv érvényesül,
- a 21. életévüket még be nem töltött baleseti sérültek járadékát 21 éves korukban újból meg kellett állapítani – az ugyanabban, vagy szomszédos üzemben dolgozó rendes munkavállaló javadalmazásának figyelembevételével –, ha ez így számukra kedvezőbb volt (családtagok járadékára is alkalmazni kellett),

¹¹¹ 1927. évi XXI. tc. 52. §.

¹¹² 1927. évi XXI. tc. 38. §.

¹¹³ 1927. évi XXI. tc. 140. §.

¹¹⁴ 1927. évi XXI. tc. 55-56. §.

¹¹⁵ 1927. évi XXI. tc. 58, 60. §.

- az egy hónapnál hosszabb szabadságvesztés, előzetes letartóztatást idejére járadék nem járt, viszont a családtagok megkapták azt a járadékot, amelyre a járadékos halála esetén igényt tarthattak volna,
- javítóintézetben töltött időre szünetelt a járadékigény,
- megszűnt a tőkefedezeti üzletág, csak az általános és a bányauzletág maradt meg.¹¹⁶

Az ellátásban történt változások:

- az első 10 hétben a baleseti sérültek a költségesebb gyógyászati segédeszközökre (ezt a baleseti biztosítás fedezte), és ellátással járó gyógyfürdőre voltak jogosultak,
- a gyógykezelés befejezéséig járt a táppénz, az első 10 héten a betegségi biztosítás szerinti 60 %-os, azt követően 75 %-os mértékben,
- a táppénz megszűnését követő naptól fizették a járadékot a keresőképtelenség, illetve a keresőképesség csökkenés tartamára, a járadék alapjául szolgáló beszámítható javadalmazás felső határa évi 3.600 pengő volt,
- nem történt megkülönböztetés a törvényes, törvényesített, mostohagyermek és az unoka között,
- árvajáradék a gyermekek továbbtanulása esetén 24. életévükig, testi vagy értelmi fogyatékoság miatti keresőképtelenségük esetén időbeli korlátozás nélkül járt,
- a járadékos családtagok járadékai együttesen nem haladhatták meg az elhunyt beszámítható javadalmazásának 66 2/3 %-át.¹¹⁷

A **munkaadót**, mint eddig (és ezután is) **kártérítési kötelezettség** terhelte, ha az elrendelt balesetelhárító, egészségvédő óvórendszabályokat nem tartotta be. Bár néhány munkavédelmi intézkedést már sikerült megvalósítani, Magyarország még mindig messze elmaradt az európai államok mögött balesetelhárítás terén.

A baleseti biztosításból befolyó **bevételeket csak a következőkre lehetett fordítani:**

- baleseti kártalanítás, • kártalanítással kapcsolatos intézmények létesítése, • mentésügy, • balesetelhárítás, • tartalékalap gyűjtése, • ügyvitel költsége.¹¹⁸

6.3. Szervezeti, irányítási rendszer

Az **1927. XXI. törvénycikk** érintetlenül hagyta az 1907-es XIX. törvény azon gondolatát, amely a betegségi és baleseti kötelező biztosítás országos szervezeti egységbe foglalását jelentette, és **továbbfejlesztette a központosítást**. A helyi szervek (kerületi, vállalati

¹¹⁶ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve.* id. mű 32-33. o.; 1927. évi XXI. tc. 69-70, 80, 85, 148. §.

¹¹⁷ 1927. évi XXI. tc. 71-79. §.

¹¹⁸ 1927. évi XXI. tc. 152. §.

pénztárak, valamint a Debreceni Kereskedelmi Betegsegélyező Pénztár) önálló betegségi biztosítási jogi személyisége megszűnt és egyedüli jogalany az **Országos Munkásbiztosító Intézet** (1928. január 1-től nevezték így az Országos Munkásbiztosító Pénztárt, 1928. október 1-től az Intézet új neve **Országos Társadalombiztosító Intézet – OTI**) lett. A helyi szervek vagyonát az Intézet vagyonába olvasztották, a vagyonfelesleg az Intézet tulajdonába ment át, melynek egyharmad részét kapták vissza a pénztárak, túlmenő segélyezés céljából, a hiány viszont teljes egészében az Intézetre hárult. A helyi szervek bevételeivel az Intézet központja rendelkezett, bevételi többletük 20 %-át használhatták fel a pénztárak túlmenő segélyezésre. Új vállalati pénztárt (helyi szervként) csak az a munkaadó (a munkavállalók hozzájárulásával) alakíthatott, aki legalább ezer fő biztosításra kötelezettet foglalkoztatott és nem a kerületi pénztár, vagy kirendeltség székhelyén működött.¹¹⁹

Az Országos Pénztártól **függetlenül**, önálló jogkörrel **működő munkásbiztosítási intézmények**:¹²⁰

1. m. kir. Posta Betegségi Biztosító Intézete,
2. m. kir. Államvasutak Betegségi Biztosító Intézete,
3. a közforgalmú magánvasutak betegségi biztosító intézetei,
4. m. kir. Postatakarékpénztár Betegségi Biztosító Intézete,
5. m. kir. Dohányjövedék Betegségi Biztosító Intézete (DOBBI),
6. bányatárspénztárak,
7. Magyar Hajózási Betegségi Biztosító Intézet (MAHABBI),
8. Budapesti Kereskedelmi Betegségi Biztosító Intézet (a volt Ferenc József Kereskedelmi Kórház Betegsegélyező Pénztára – nevét az 1928. XL. törvénycikk változtatta **Magánalkalmazottak Biztosító Intézetére – MABI**).

Csak betegségi biztosítást látott még el:¹²¹

- az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap (OTBA) a közigazgatási tisztviselők részére (1921-től működött) és
- a Székesfővárosi Alkalmazottak Segítő Alapja (SZASA).

A betegségi biztosítást az OTI és az előbbi különálló intézetek látták el az **1928. XL. tc.** hatálybalépését követően is. A baleseti biztosítás és a bányanyugdíjbiztosítás ellátása országosan az OTI feladata volt. Az öregségi biztosítás ellátásának országos hatásköre az

¹¹⁹ 1927. évi XXI. tc. 92, 122, 139, 219. §.

¹²⁰ 1927. évi XXI. tc. 93. §.

¹²¹ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. Táncsics K. Bp. 1967. 5. o.

OTI-t (javadalmazási határ alá nem eső biztosítottak) és a MABI-t (javadalmazási határ alá eső biztosítottak) illetve. A közalkalmazottak nyugdíjbiztosítását az állam, az állami üzemek, a közületek látták el. Számos nagyvállalat létesített vállalati nyugdíjpénztárt, elsősorban tisztviselői részére. A mezőgazdasági munkásság baleseti és járadék biztosítása az Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézethez (OMBI) tartozott. Önkéntes biztosításra csak az OTI-nak, a MABI-nak, és a bányatárspénztáraknak volt joguk.¹²²

Az **OTI** minden biztosítási ágában eljáró **önkormányzati szervei** a közgyűlés, az igazgatóság, az elnökség, a kártalanító bizottságok, a járadék megállapító bizottság, az alapokat ellenőrző bizottság és a kerületi pénztári választmányok voltak. Az önkormányzati szervezetekben **fele-fele** arányban képviseltették magukat a **munkaadók**, illetve a **munkavállalók**.¹²³

A **tisztviselők** és egyéb alkalmazottak foglalkoztatásának jogát a törvény kivonta az önkormányzatok jogköréből (kivéve a vállalati pénztár ügyvitelét ellátó alkalmazottakat, ahol a vállalati pénztárt fenntartó munkaadó volt a foglalkoztató), bevezette **állami kinevezésüket** (VII. fizetési osztályig a népjóléti és munkaügyi miniszter, a VIII. fizetési osztálytól az államfő). Az Országos Munkásbiztosító Intézet (egyben a központi önkormányzati szervek) élére a kormány által kinevezett elnököt állították, az orvosok kiválasztását az Intézet elnökének jogkörébe utalták.¹²⁴ Ezekkel az intézkedésekkel jelentősen lecsökkent az érdekeltségek önkormányzatainak addigi jogköre, ügyviteli és orvosi vonatkozásban a felügyeletre, ellenőrzésre és fegyelmi térre szorítkozott. Ezzel a látszat-önkormányzattal a Bethlen-kormány csak a külföld felé kívánta bizonyítani az önkormányzatiság elvének érvényesülését, anélkül, hogy a munkásságnak bármilyen beleszólást engedett volna a biztosítóintézetek vezetésébe, sőt a vezető pozíciókban még a munkáltatók képviselői sem kaptak helyet. Végeredményben megerősítették a kormányzati befolyás lehetőségét a társadalombiztosításban, aminek valójában az volt a fő oka, hogy a kormányzat veszélyesnek tartotta a munkásbiztosítói önkormányzat pártpolitikai befolyásoltságát, s ezt akarta megszüntetni. Az 1927. évi XXI. tc. általános indoklásában ki is mondták, hogy a parlament azért változtatott az önkormányzat szerkezetén, mert a munkásbiztosító önkormányzata a Szociáldemokrata Párt befolyása alá került: "... az intézmény vezetése és működése mind inkább és inkább lecsúszott a munkaadók és a

¹²² 1927. évi XXI. tc. 96. §; 1928. évi XL. tc. 101. §.

¹²³ 1927. évi XXI. tc. 97, 98. §; 1928. évi XL. tc. 103. §.

¹²⁴ 1927. évi XXI. tc. 113, 115-121, 223-226. §.

munkásság összhangzatos egyetértésének talajáról a pártpolitikai egyeduralom hínárjába.”¹²⁵

1930-tól az érdekeltségek önkormányzatának működését ügyviteli túlméretezettség, bürokratizmus és pénzügyi nehézségek jellemezték. Az önkormányzatnak csak előterjesztési, javaslattételi joga volt, intézkedési joga viszont nem, így a létszámcsökkentés és ügyvitel-egyszerűsítés késett, a változtatásokat a világgazdasági válság is hátráltatta. A 6500/1935. ME. sz. rendelet tovább szűkítette az önkormányzat hatáskörét, az öregségi biztosítás pénzei feletti rendelkezés jogát is elvonta tőle.¹²⁶

A társadalombiztosítás állami felügyelete az 1932. június 30-ával megszűnt Népjóléti és Munkaügyi Minisztériumtól átkerült a **belügyminiszter** hatáskörébe.¹²⁷

7. A világgazdasági válság és a második világháború hatása a biztosításra

1928-tól kötelezővé tették a betegségi biztosítás szolgáltatásainak mértékét. Ezzel az intézkedéssel azt szerették volna elérni, hogy az ellátásokat gazdasági nehézség esetén se lehessen csökkenteni. A pénzügyi nehézségek azonban mégis kikényszerítették a **megszorító intézkedéseket**, így 1931-ben:

- megszüntették az emelt szintű betegségi ellátásokat, köztük a 75 %-os táppénzt,
- a táppénzt az átlagos napibér 50 %-ára csökkentették,

majd az 1931-től Magyarországot is mind súlyosabban érintő világgazdasági válság további megszorító intézkedéseket tett szükségessé:

- bevezették a vényen vagy utalványon rendelt gyógyszer, gyógyászati segédeszköz költségtérítését (30 fillér),
- az idült betegek ellátását időben korlátozták,
- a munkaadói igazolványért díjat kellett fizetni (20 fillért).¹²⁸

Módosították a **baleseti szolgáltatásokat** is:

- a betegségi biztosítás szabályai szerint nyújtott segélyeket már az ötödik hét első napjától a baleseti ágazat terhére kellett elszámolni,

¹²⁵ 1927: XXI. törvénycikk. I. Általános indokolás. Magyar Törvénytár. 1927. évi törvénycikkek. Franklin-Társulat. Bp. 1928. 384. o. – a 3. sz. mellékletben néhány törvény indoklásának bevezető részét olvashatjuk.

¹²⁶ 6500/1935. ME. r. Magy. Rend. Tára 1935. Fővárosi Nyomda Rt. Bp. 1935. 271-293. o.

¹²⁷ 1932. évi XII. tc. 1. §.

¹²⁸ 9090/1931. ME. r.; 9600/1932. ME. r. Magy. Rend. Tára 1931. 1657-1672. o.; 1932. 1037-1046. o.

- nem járt kártalanítás annak, akinek a munkába menet, vagy onnan jövet bekövetkezett balesete munkaviszonytól független eseménnyel volt összefüggésben, kártalanítását részben vagy egészben meg lehetett tagadni abban az esetben, ha hibás magatartásával a sérült maga idézte elő a balesetet,
- nem járt baleseti kártalanítás a 15 %-ot meg nem haladó keresőképeség-csökkenés esetében,
- ha a részjáradékot 25 %-ot meg nem haladó keresőképeség-csökkenés alapján állapították meg, a járadék ezen állapot kezdetétől számított két év elteltével megszűnt,
- a balesettől számított 20 héten át a betegségi biztosításban megállapított mértékű táppénz járt, azt követően a keresőképtelenséggel járó gyógykezelés befejezéséig a teljes járadék összegével egyenlő gyógykezelési járadékot fizették.¹²⁹

Ezen megszorító intézkedések következtében a baleseti járadékosok létszáma 1933-ban az előző évhez viszonyítva 27,4 %-kal csökkent.¹³⁰

A **világgazdasági válság megszűnése** után és a szanálási intézkedéseknek köszönhetően helyreállt a pénzügyi egyensúly, így fokozatosan **megszüntették a korlátozó intézkedéseket**.¹³¹

- az általános üzletágban először mérsékeltek (10 fillérre), majd eltörölték a munkaadói igazolvány díját – kivéve a háztartási alkalmazottaknál és családtagjaiknál (1935, 1938),
- 1940. szeptember 1-jétől Budapest területén hatályba lépett a házfelügyelők és segéd-házfelügyelők betegségi és baleseti biztosítási kötelezettsége,
- a táppénz legkisebb mértékét 55 %-ra emelték (1941),
- felemelték a szoptatási segély összegét (napi 80 fillérre, feleségnek 40 fillérre),
- növelték a családtagoknak járó terhességi és gyermekágyi segélyt (napi 50 fillér),
- bevezették a táppénzpótlékot, melynek mértéke a feleség után a táppénz 5 %-a, gyermekek után gyermekenként a táppénz 2–2 %-a, együttesen legfeljebb a táppénz 15 %-a volt (1941),

a baleseti biztosításban

¹²⁹ 9090/1931. ME. r. 17. §; 6000/1933. ME. r. 7, 8, 10 §. Magy. Rend. Tára 1931; 1933. Fővárosi Nyomda Rt. Bp. 1932. 1657-1672. o.; Bp. 1933. 1398-1408. o.

¹³⁰ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 33. o.

¹³¹ 261.960/1935. B.M. r. 1. §; 281.749/1938. B.M. r. 1. §; 6000/1940. ME. r.; 5960/1941: ME. r. 12, 19-20. §. Magy. Rend. Tára 1935. Bp. 1935. 754. o.; 1938. Bp. 1939. 3105-3106. o.; 1940. Stádium Sajtóvállalat Rt. Bp. 1941. 1871-1874. o.; 1941. Bp. 1942. 2086-2109. o.

- 1941-ben kiegészítették a baleseti járadékokat a munkabér mindenkori pótlékának arányában (a munkavállalóknak jogszabály alapján 1940. november 1-jétől járó bérpótlékre tekintettel),
- a beszámítható javadalmazás értékhatárát évi 4.200 pengőre emelték (1941).

A beszámítható javadalmazás felső értékhatárának változása (1907-1942)

6. táblázat

Év	Beszámítható javadalmazás felső értékhatára (Évi)
1907-1917	2.400 korona
1918-1920	4.800 korona
1921	9.600 korona
1922	18.000 korona
1923	480.000 korona
1924-1926	18.000.000 korona
1928-1940	3.600 pengő
1941-1942	4.200 pengő

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 35. o.; 1927. évi XXI. tc. 61. §; 5960/1941: ME. r. 19. §. Magy. Rend. Tára 1941. Stádium Sajtóvállalat Rt. Bp. 1942. 2086-2109. o.

A kötelező biztosítás 50. évfordulója alkalmából az OTI önkormányzata számos rendelkezést szándékozott bevezetni. Az 1942. december 24-én életbe lépett 7200/1942. ME. sz. rendelet a **betegségi biztosítási ág szolgáltatásai** terén jelentős **újításokat** valósított meg.¹³²

- az orvosi gyógykezelés, gyógyszerek, gyógyfürdők, gyógyvizek és gyógyászati segédeszközök a biztosítási viszony fennállása alatt mindvégig jártak – a családtagoknak is,
- a biztosítási jogviszony megszűnése után a jogosultság ezen ellátásokra még 13 hétig fennállt,
- a családtagok kórházi ápolásra való jogosultsága egy éven belül 28 napról 42 napra emelkedett,
- lényegesen bővült a katonai szolgálatot teljesítő biztosítottak családtagjainak igényjogosultsága (ami a háború terheit igyekezett csökkenteni),
- a táppénzpótlékok együttes összege meghaladhatta a 15 %-ot,

¹³² 7200/1942. ME. r. 6, 9, 15, 18. §. Magy. Rend. Tára. 1942. Bp. 1943. 2844-2862. o.

- a **baleseti biztosítás** vonatkozásában megerősítette azt az addig is folytatott gyakorlatot, hogy a baleseti sérültek, vagy foglalkozási betegségben szenvedőnek az orvosi gyógykezelés, gyógyszer, gyógyfürdő, gyógyvíz és a szükséges gyógyászati segédeszköz, valamint a kórházi ápolás időbeli korlátozás nélkül jár.

A visszacsatolt felvidéki, kárpátaljai, erdélyi és kelet-magyarországi, majd a délvidéki területekre is kiterjesztették a magyar társadalombiztosítási jogszabályok hatályát.

8. A biztosítás fejlődése a második világháború után

A háború pusztításai nem kímélték a biztosító intézeteket sem. Nagy károk keletkeztek a kórházakban, rendelőintézetekben, azok felszereléseiben. A társadalombiztosítást ért **háborús veszteségeket** – 1946-ban összegyűjtött adatok alapján – 160 millió dollárra becsülték. Az első hónapokban rendkívül súlyos volt a helyzet, a pénzhiány miatt 1945. március 16-tól az Országos Társadalombiztosító Intézet kénytelen volt ideiglenesen beszüntetni a betegségi segélyek folyósítását. Segítségként a Minisztertanács 20 millió pengő támogatást nyújtott az OTI-nak.¹³³ Az anyagi nehézségeken kívül gondot okozott a nagymérvű orvos- és gyógyszerhiány, a rossz közlekedés is.

A betegségi biztosítás jogalapja 1945 után is az 1927. évi XXI. sz. törvénycikk volt, de a rendelkezéseket a megváltozott körülményekhez igazították, a módosító és kiegészítő kormányrendeletek sokaságát az 1955. évi 39. sz. törvényerejű rendelet összegezte.

8.1. Biztosításba bevontak köre

Korábban a biztosítási rendszer egyik legfőbb hiányossága az volt, hogy a kb. 2 millió fős **mezőgazdasági munkásság** 1945-ig kimaradt a társadalombiztosításból, hacsak nem nézzük a szűk körű balesetbiztosítást és a könyöradományt nyújtó öregségi biztosítást. Most végre megvalósult a mezőgazdasági munkások betegségi biztosítása, és bár a földreform következtében kevesebb lett a biztosításra kötelezett mezőgazdasági bér munkások száma (gazdasági cselédek, napszámosok is), még mindig jelentős létszámról volt szó. Először csak a betegségi biztosítás természetbeni szolgáltatásait vehették igénybe (1945 szeptemberétől – bár ezt időlegesen később felfüggesztették), majd 1947. április 1-től a készpénzszolgáltatásokra is jogosultakká váltak.¹³⁴

¹³³ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 156-157. o.

¹³⁴ 6180/1945. ME. r.; 9060/1946. ME. r.; 11580/1947. ME. r.; 3050/1947. ME. r. Két év hatályos jogszabályai. 1945-1946. Bp. 1947. 164. o.; 1947. év hatályos jogszabályai. Bp. 1948. 431-433. o. Grill Károly Könyvkiadóvállalata.

A **biztosítási kötelezettség** csak akkor állt fenn, ha a saját kezelésben levő gazdaság területe nem haladta meg az 1 kat. holdat (kivéve a gazdasági cselédekénél). A biztosítottak körét 2 csoportba osztották: 18 éven felüli férfiak, illetve 18 éven aluli férfiak és nők (eltérő volt a járulék mértéke). A jogosultsághoz a betegség előtti 2 hónapban legalább 4 hétig kellett biztosítási díjat fizetni. A téli passzív tagság 13 heti tagság után november 1-től február 1-ig, 18 heti tagság után november 1-től április 30-ig tartott, de táppénz nem járt a téli hónapokra.¹³⁵

1947-ben a biztosítás hatálya kiterjedt az ország egész területén a házfelügyelőkre és segéd-házfelügyelőkre (bár őket az 1927-es törvény már bevonta a biztosításba, de az ténylegesen csak mostantól valósult meg), valamint azokra a **magánalkalmazottakra**, akik korábban azért voltak kizárva a biztosításból, mert javadalmazásuk meghaladta a megállapított bérhatárt.¹³⁶ 1947-ben a betegségi biztosítást kiterjesztették a **baleseti rokkantakra** (balesetbiztosítási általános üzletág terhére), a **közmunkákon** és az átmeneti munkanélküliség enyhítésére szervezett munkákon **foglalkoztatottakra** is.¹³⁷

1945 előtt csak a dolgozó házastársa (feleség hiányában a háztartást vezető nő), gyermeke, unokája, szülője, nagyszülője és testvére részesülhetett családtagként a betegségi biztosítás szolgáltatásaiban. A nők tömeges munkaviszonyba lépésének következtében először 1947-ben bővült a családtagok köre a dolgozó nő háztartását vezető anyjával és nőtestvérével, továbbá a mostohaszülővel, az árva, vagy szüleitől elhagyott gyermekkel, majd 1950-ben igényjogosult családtag lett a dolgozó házastársak bármelyikének anyja, mostohaanyja, nőtestvére, vagy leánygyermeke, korára való tekintet nélkül, ha a háztartást vezette. Igényjogosult lett a dolgozó anyósa, apósa, nevelőszülője is, feltéve, hogy a korhatárt elérte, vagy rokkant volt.¹³⁸

Ezt követően a törvényi szabályozás abban az irányban változott és nyújtott mind többet, hogy évről évre **bővült a biztosításba bevontak köre**.¹³⁹

- kisipari termelészövetkezeti tagok – 1949 (4004/1949. Korm. sz. r.),
- tanulóifjúság – 1950 (193/1950. MT. sz. r.),
- Irodalmi Alap tagjai, egyházi személyek, a külképviseleti hatóságoknál alkalmazott magyar honos dolgozók – 1951,

¹³⁵ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 167-169. o.

¹³⁶ 9600/1947. Korm. sz. r. In: *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 16. o.

¹³⁷ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 161. o.

¹³⁸ 10700/1947. Korm. sz. r. 8. §. 1947. év hatályos jogszabályai. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Bp. 1948. 429-431. o.; 239/1950. MT. sz. r. 3. §. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye.

Minisztertanács Elnökének Hivatala. (Továbbiakban: Tv. és rend. hiv. gyűjteménye) Bp. 1951. 407-408. o.

¹³⁹ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 16-17. o.

- a fegyveres testületekből kivált hivatásos vagy továbbszolgáló katonák, a mezőgazdasági szakiskolák hallgatói, a Képzőművészeti és a Zenei Alap tagjai; az állami gazdaságok állandó mezőgazdasági munkásait pedig átminősítették ipari biztosítottakká – 1952 (94/1952. MT. sz. r.),
- ügyvédi munkaközösségekben dolgozó ügyvédek – 1954 (2/1954. IM. sz. r.).

1949-től a **mezőgazdasági termelészövetkezetek**be tömörült volt egyéni gazdálkodók **csoportos önkéntes biztosítás** formájában vehették igénybe a betegségi ellátást. Önkéntesen biztosíthatták magukat a **kisiparosok** és **háziiparosok** is 1954-től. Az **önkéntes biztosítás** 1957-ben kiterjedt a **kiskereskedőkre**, 1964-ben a munkaviszonyon kívülálló fordítókra, nyelvoktatókra, tudományos, művészeti, vagy irodalmi alkotói tevékenységet végzőkre, a külföldön munkát vállaló zenészekre, énekesekre, artistákra, valamint a termelészövetkezeti csoportokra, a szőlő- és gyümölcstermelő szakszövetkezetekre, szakcsoportokra és a hegyközségek tagjaira.¹⁴⁰

A társadalombiztosításba bevontak száma (1927-1975)

7. táblázat

Év	Biztosítottak száma (családtagokkal együtt) (millió fő)	A népesség %-ában (%)	Év	Biztosítottak száma (családtagokkal együtt) (millió fő)	A népesség %-ában (%)
1927	2,0	24	1956	6,3	64
1931	2,2	25	1957	6,1	62
1938	2,8	31	1958	6,4	65
1946	2,8	31	1959	7,2	72
1947	3,0	33	1960	8,5	85
1948	3,3	36	1961	9,4	94
1949	3,8	41	1962	9,7	96
1950	4,4	47	1963	9,8	97
1951	4,8	51	1965	9,8	97
1952	5,3	56	1970	10,0	97
1953	5,7	59	1972	10,3	99
1955	5,9	60	1975*	10,5	100

* gyakorlatilag azóta is 100 %

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp.; *Szociálpolitikánk két évtizede.* Kossuth K., Táncsics K. 1969. 25. o.; *Társadalmi riport* 1992. TÁRKI 454-455. o.; Statisztikai évkönyv 1956, 1962, 1964. KSH. Bp. 1958, 1963, 1965.

¹⁴⁰ 3220/1949. Korm. sz. r.; 33/1954. MT. sz. r.; 20/1964. Korm. sz. r. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1949; 1954; 1964. Bp. 1950. 292-293. o.; Bp. 1955. 235-236. o.; Bp. 1965. 193. o.

1958–1962 között a tömeges kollektivizálás eredményeképpen létrehozott mezőgazdasági termelőszövetkezetek tagjainak milliós tömegeire terjesztették ki a társadalombiztosítást. A termelőszövetkezetek létrehozásakor a belépők számára felkínált előnyök egyik legfontosabbika volt a társadalombiztosításba való bevonásuk. Ezzel, ha késve is, de a mezőgazdaságban is teljes körűvé vált a biztosítás. A 7. sz. táblázatból láthatjuk, hogy fokozatosan (időnként ugrásszerűen) nőtt a társadalombiztosításba bevontak száma, és 1975-re már minden magyar állampolgárra kiterjedt a biztosítás, ami gyakorlatilag azóta is teljes körű, tulajdonképpen csak az marad ki, aki nem akar abban részt venni.

8.2. A betegségi biztosítás szolgáltatásainak fejlődése

Továbbra is időbeli korlátozás nélkül voltak jogosultak a biztosítottak (a biztosítás alatt és annak megszűnése után még 13 héten át) **orvosi gyógykezelésre, gyógyszerekre, gyógyfürdőkre, gyógyvizekre és a kevésbé költséges gyógyászati segédeszközökre.**

A **kórházi ápolásban** bekövetkezett legfontosabb változások:¹⁴¹

- eddig a dolgozók egy évig, a családtagok 42 napig voltak jogosultak, 1947-től a családtagok kórházi ápolási ideje 60 napra, majd 1952-től 90 napra emelkedett,
- a tüdőbeteg biztosítottak kórházi ápolási idejét 2 évre, a tüdőbeteg családtagét 6 hónapra emelték,
- a nyugdíjasok, járadékosok, valamint családtagjaik, akik eddig nem voltak jogosultak kórházi ápolásra, 1950-ben egy éven belül 30 napi kórházi ápolásra váltak jogosulttá,
- 1950-től egyes hosszan tartó betegségek gyógykezelésénél (gyermekparalízis, Little-kór) hosszabb időtartamú (1 éven belül 270 nap) kórházi ápolás járt, 1961-től a gümőkóros betegek időbeli korlátozás nélkül kaptak ingyenes kórházi ellátást,
- 1963-tól a dolgozók időbeli korlátozás nélkül, a nyugdíjasok és a családtagok naptári évenként 90 napon át részesülhettek kórházi ápolásban.

A **gyógyszerekért** (az életmentő, a gümőkór és fertőző betegségek gyógyításához szükséges gyógyszerek, a kórházban, rendelőintézetben, illetve az üzemi baleset esetén kapott gyógyszerek, valamint az anya- és csecsemővédelem körében használt gyógyszerek és tápszerek kivételével) **15 százalékos térítést** kellett fizetni 1952-től.¹⁴²

¹⁴¹ 10700/1947. Korm. r. 3, 7. §. 1947. év hatályos jogszabályai. Bp. 1948. 429-431. o.; 276/1950. MT. r. 1. §; 94/1952. MT. r. 8. §; 42/1960. Korm. r.; 1962. évi 27. sz. tvr. 1 §; 47/1962. Korm. r. 6. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1950. 429-430. o.; 1952. 205-207. o.; 1960. 235-236. o.; 1962. 203; 327. o.

¹⁴² 1045/1952. MT. sz. hat. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1952. Bp. 1953. 297-298. o.

A gyógyászati segédeszközökre való jogosultság változása:¹⁴³

- 1947-től a biztosítottak az önköltségi ár térítése ellenében műfogat és műfogsort kaptak,
- 1952-től a gyógyászati segédeszközök árának 15 százalékát kellett megtéríteniük, a 150 forinton felüli gyógyászati segédeszközöknél 25 százalékot,
- 1953-tól fogkorona és foghíd is járt önköltségi áron,
- 1963-tól egységesen a gyógyászati segédeszközök beszerzési árának 15 százalékát kellett térítési díjként megfizetni.

A táppénzszabályok alakulása:¹⁴⁴

- 1947-ben megszűnt a napibérosztály-rendszer, ezt követően a táppénz összegét a tényleges munkabér alapján állapították meg,
- 1947-től az egyedülálló dolgozó táppénzének egynegyed részét kapta a kórházi ápolás 31. napjától (korábban a kórházi ápolás alatt nem volt jogosult táppénzre), a családos dolgozó az addigi fél táppénz helyett háromnegyed táppénzben részesült,
- 1950-től az állami vállalatoknál dolgozók munkabérük 65 %-át kapták táppénzként, két évnél hosszabb megszakítatlan munkaviszony esetén 75 %-át, 5 év után már 85 %-át, 10 évet meghaladó szolgálati idő esetén pedig 100 %-át, ami a mai mértékhez viszonyítva igen magas aránynak volt mondható. – Ennél az intézkedésnél már tetten érhető a politika értékítéletének, elvárásainak megjelenése, vagyis az állami szektorban hosszabb ideig végzett munka elismerése, ösztönzése,
- 1950-től a keresőképtelenséggel járó megbetegedés első három napjára is járt táppénz,
- a kórházi táppénz egyedülálló dolgozóknál a táppénz 50 %-ára, családos dolgozóknál a táppénz 80 %-ára emelkedett 1950-től,
- 1952-től a gümőkóros betegek táppénzjogosultsága 1 évről 2 évre emelkedett, ugyanakkor azonban a dolgozó csak annyi ideig volt jogosult táppénzre, amennyi időt keresőképtelenné válása előtt 30 napnál nem hosszabb megszakításokkal munkaviszonyban töltött – tehát megjelent a **folyamatos munkaviszony elvárásának** elve – ez az előírás máig érvényes.

¹⁴³ A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964). id. mű 20. o.

¹⁴⁴ 10700/1947. Korm. r. 7. §. 1947. év hat. jogszabályai. 429-431. o.; 9/1950. MT. r. 3. §; 239/1950. MT. r. 1. §; 94/1952. MT. r. 1. §; Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1950. 165-166. o.; 407-408. o.; 1952. 205-207. o.

A dolgozó anyák 1948-tól egyévesnél fiatalabb beteg gyermekük ápolása esetén **gyermekápolási táppénz**ben részesültek, 1953-tól pedig az egyedülálló anyák gyermekük kétéves koráig lettek jogosultak a gyermekápolási táppénzre.¹⁴⁵

Szülés esetén járó juttatások (a jogosultsághoz szükséges 9 havi tagsági időt nem 18, hanem 24 hónap alatt kellett megszerezni) és az abban történt változások:¹⁴⁶

- a dolgozó nő szülés előtt és után hat-hat héten át részesülhetett **terhességi-gyermekápolási segély**ben, és azt követően 12 hétig járt **szoptatási segély**,
szoptatási segély a dolgozó házastársának is járt,
- a szoptatási segély helyett 1949-ben **anyasági segély** került bevezetésre,
- amíg a szülő nő kórházban volt, nem kaphatott terhességi-gyermekápolási segélyt, 1950-től a dolgozó nő részére a terhességi-gyermekápolási segély fele, 1953-tól a segély 80 %-a járt a kórházi ápolás idejére,
- 1953-tól a szülő nő ingyenes csecsemőkelengye-juttatásban részesült,
- 1963-tól a dolgozó nőnek járó 12 heti terhességi-gyermekápolási segélyezés időtartama 20 hétre emelkedett, amelyet rendellenes szülés esetén további 4 héttel meg lehetett hosszabbítani.

Temetési segély:

- 1949-től családtag után is járt temetési segély – bár meg kell említeni, hogy már az 1891. évi törvény szerint is adható volt temetkezési segély a biztosított családjában történt halálozás esetén,
- 1945 előtt a temetési segély összege az elhalt biztosított átlagos napibérének harmincszorosa volt (1918-tól), 1949-től fix összeg járt, mely attól függött, hogy a temetés Budapesten (800 Ft), városban (600 Ft), vagy egyéb helyen (400 Ft) történt, illetve, hogy a családtag milyen idős volt (10 éven aluli, vagy annál idősebb).¹⁴⁷

8.3. Szervezeti, irányítási rendszer a második világháború után

A második világháború alatt felfüggesztették a társadalombiztosító intézetek önkormányzatának működését, vagyonuk jelentős részét háborús célokra használták fel. A háború után megindult a társadalombiztosítás újjáépítése. Ebben az időben több mint 30 biztosító intézet foglalkozott a különböző rétegek társadalombiztosítási ügyeivel. Az

¹⁴⁵ 8880/1948. Korm. r. 1. §. 1948. év hatályos jogszabályai. Grill K. Bp. 1949. 685. o.; 1004/1953. MT. hat. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1953. Bp. 1954. 173-176. o.

¹⁴⁶ 10700/1947. Korm. r. 4, 10. §. 1947. év hatályos jogszabályai. Bp. 1948. 429-431. o.; 1040/1949. Korm. r. 1. §; 239/1950. MT. r. 2. §; 51/1953. MT. r. 5. §; 1004/1953. MT. hat.; 1962. évi 26. sz. tvr. 1 §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1949. 200. o.; 1950. 407-408. o.; 1953. 115. o.; 173-176. o.; 1962. 202-203. o.

ideiglenes nemzeti kormány **visszaállította az önkormányzatok működését**, jogkörüket kiszélesítette, és megváltoztatta az addigi 50–50 %-os arányt, a tagok 2/3 részét a munkavállalók, 1/3 részét a munkaadók delegálhatták.¹⁴⁸

A szakszervezetek (amelyek már eddig is foglalkoztak a társadalombiztosítás kérdéseivel), a társadalombiztosítási szervezet és a szolgáltatások egységesítésének szükségességét hangsúlyozták. A Magyar Dolgozók Pártjának megalakulása (1948) után ez az irányzat érvényesült a szervezeti átalakítások során. A **szervezeti egységesítésre** a szakszervezetek 1948. évi XVII. kongresszusa hozott határozatot, addig csak az OMBI és a szakmai családpénztárakból alakult Országos Szakmai Családpénztár olvadt be az OTI-ba. A mezőgazdasági biztosítást már 1947. augusztus 1-től az OTI látta el. 1949. január 1-én megtörtént az OTI és a MABI egyesítése, a MAHABBI feladatkörét szintén ekkor vette át az OTI, majd ezt rövidesen követte a többi intézmény **beolvasztása** is. Mint önálló biztosítóintézet, csak a MÁV Betegségi Biztosító Intézete maradt meg. Külön intézmény létesült a nyugdíjak folyósítására – Országos Nyugdíjintézet (ONYI).¹⁴⁹

Az óriásivá nőtt OTI irányításában részt vett a Népjóléti Minisztérium, a Szakszervezeti Tanács, a Magyar Dolgozók Pártja, a Gazdasági Főtanács, a Minisztertanács.

1950-ben államosították az OTI-t, feladatkörét átvette a Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ (**SZTK** – 1950. október 1-től), így a társadalombiztosítás a Szovjetunióban kialakított rendszer mintájára többségében a **szakszervezetek irányítása** alá került. Az Elnöki Tanács 1950. évi 36. sz. törvényerejű rendelete bízta a társadalombiztosítás igazgatását a Szakszervezetek Országos Tanácsának (SZOT) irányításával a szakszervezetekre. A Magyar Államvasutak és a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút dolgozóinak társadalombiztosítását a Vasutasok Szakszervezete látta el a SZOT felügyelete mellett. Ezek az intézkedések a társadalombiztosítás **tényleges önkormányzatának felszámolását** jelentették, hiszen szerepük egyre inkább formálissá vált.

1950-ben tehát lényegében befejeződött a szétagolt társadalombiztosítási intézmények egyesítése, így jelentősen megnövekedtek a centralizált szervezet feladatai. A túlzottan központosított ügyintézés megszüntetése érdekében létrehozták az **üzemi kifizetőhelyeket** a 100 főt, vagy annál több dolgozót foglalkoztató vállalatoknál és

¹⁴⁷ 1040/1949. Korm. r. 2. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1949. Bp. 1950. 200. o.

¹⁴⁸ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 6. o.

¹⁴⁹ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 6. o.

hivataloknál, melyek először a betegségi biztosítással összefüggő ügyviteli feladatokat látták el, majd 1951-től hozzájuk került a családi pótlék intézése, 1967-től pedig a gyermekgondozási segély megállapításának és folyósításának feladata is¹⁵⁰. Ezeknél az intézményeknél társadalombiztosítási tanácsokat alakítottak (szakszervezeti bizottság irányításával), melyek jogorvoslati hatáskörrel rendelkeztek. Az ipari szövetkezetek tagjaik, illetve alkalmazottaik létszámára tekintet nélkül kötelesek voltak a családi pótlékkal kapcsolatos ügyviteli feladatok ellátására. A Főigazgatóság mentesíthette a munkáltatót a társadalombiztosítási ügyviteli feladatok elvégzése alól.¹⁵¹

Ezekkel a rendelkezésekkel a társadalombiztosítási igazgatóságok jelentős anyagi megtakarítást értek el, hiszen a kifizetőhelyek működésének költségei a munkáltatókat terhelték, de ez a dolgozók számára is előnyös volt, mert kevesebb utánjárással és gyorsabban jutottak hozzá a szolgáltatásokhoz.

Az egészségügyi ellátás terén nagy változást jelentett a Minisztertanács 1950. évi 139. sz. rendelete, amely a betegellátást az **állami egészségügyi szervezet** feladatává tette. Tehát a kormány 1950. június 1-jével az egészségügyi szervezetet elválasztotta a társadalombiztosítás szervezeteitől és a tanácsi szervek kezelésébe adta.¹⁵²

1945–1950 között a társadalombiztosítás állami felügyeletét a **Népjóléti Minisztérium** látta el. A társadalombiztosítási tevékenység felett a főfelügyeletet a Minisztertanács gyakorolta a munkaügyi miniszter útján. A Minisztertanács nevében gyakorolt felügyeleti jogkör a nyugdíjjal és családi pótlékkal kapcsolatban a Pénzügyminisztériumhoz, majd 1957-től a Munkaügyi Minisztériumhoz került. Ebben az időszakban terjedt ki a társadalombiztosítás hatálya a kisipari és mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagokra. A kisipari termelőszövetkezeti tagok biztosítását kezdetben az SZTK, majd 1953-tól a Kisipari Szövetkezeti Kölcsönös Biztosító Intézet (KSZKBI) látta el. A mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok biztosítása az SZTK feladata volt.¹⁵³

A társadalombiztosítási intézetek állami felügyelete **1951-től 1988-ig** az **Egészségügyi Minisztérium** kezében volt.

A szervezeti, irányítási, felügyeleti rendszer **további egységesítése** a szakszervezetek XX. kongresszusának határozata alapján valósult meg. Az Elnöki Tanács 1964. évi 6. sz. törvényerejű rendelete alapján jött létre a **SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatósága**

¹⁵⁰ Dr. Fodor András - Dr. Varga Gyula: *A magyar társadalombiztosítás az V. ötéves terv időszakában 1976-1980*. SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatóság. Bp. 1983. 79-82. o.

¹⁵¹ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 25-26. o.

¹⁵² 139/1950. MT. r. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1950. Bp. 1951. 308. o.

¹⁵³ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 6-7. o.

és ennek igazgatóságai, valamint kirendeltségei. Ez az új szervezet átvette az SZTK feladatkörét, és magába olvasztotta az Országos Nyugdíjintézetet, a KSZKBI-t, és az Újságírók Szanatórium Egyesületét. Az Országos Nyugdíjintézet feladatkörét a SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatósága Nyugdíjfolyósító Igazgatósága vette át. A SZOT a Munkaügyi Minisztériumtól átvette a nyugdíjjal és a családi pótlékkal kapcsolatos szakmai felügyeletet. A társadalombiztosítás irányítását, felügyeletét és ellenőrzését 1965 óta teljes egészében a SZOT látta el. Tehát amíg korábban a társadalombiztosítás irányítása, tevékenysége megoszlott a szakszervezetek és az állami szervek között, ekkortól teljesen a szakszervezetek hatáskörébe került. A vasutas dolgozók és a fegyveres testületi tagok társadalombiztosítási feladatait ellátó szervezeteinek önállósága megmaradt. A MÁV Nyugdíj Hivatalának csak a szakmai felügyeletét, a Vasutasok Szakszervezetének társadalombiztosítási osztálya teljes felügyeletét végezte a SZOT.¹⁵⁴

Megalakult az **Országos Társadalombiztosítási Tanács**, mint tanácsadó szerv, amelyben a szakszervezetek, az állami szervek és a szakszervezetbe nem tartozó biztosítottak érdekképviselői szerveinek megbízottai vettek részt.¹⁵⁵

A társadalombiztosítás a központi költségvetés egyik fejezete volt, a társadalombiztosítási vagyont a SZOT egyéb vagyonától elkülönítetten kellett kezelni.

9. Állampolgári jogon járó egészségügyi ellátás

Hosszú időt követően az **1972. évi II. törvény** szabályozta újra a gyógyító-megelőző ellátást, amelyet a társadalombiztosítás nyújtott betegségi ellátásként az állami egészségügyi szolgálat intézményei útján.

A törvény szerint a **gyógyító-megelőző szolgáltatások** körébe a következők tartoztak: • orvosi vizsgálat és gyógykezelés, • kórházi ápolás, • szülészeti ellátás, • mentőszállítás, • gyógyfürdő, • gyógyszer (térítés ellenében), • gyógyászati segédeszköz (térítés ellenében).¹⁵⁶

1975. július 1-től az **egészségügyi ellátás** kivált a társadalombiztosításból, a szolgáltatásokat **állampolgári jogon** vehette igénybe az ország egész lakossága, társadalombiztosítási megkötöttségek nélkül. A **társadalombiztosítás keretében** kizárólag a **pénzbeli ellátások** jártak (betegségi és anyasági ellátás, családi pótlék, nyugellátás,

¹⁵⁴ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 7. o.

¹⁵⁵ 1964. évi 6. sz. tvr. 4. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1964. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1965. 87-88. o.

¹⁵⁶ 1972. évi II. törvény 25, 26. §.

baleseti ellátás), amelyeket az Alkotmány rendelkezései alapján az **1975. évi II. törvény** egységes elvek szerint szabályozott. A korábbi rendelkezések, néhány kivételtől eltekintve (például a társadalombiztosítás szervezetére vonatkozó 1964. évi 6. sz. tvr., vagy a nyugellátások évenként emelésére vonatkozó rendelkezések) érvényüket veszítették.

A törvény **alapelvei**:¹⁵⁷

- a társadalombiztosítás állami feladat, az állam gondoskodik a dolgozókról és hozzátartozóikról betegségük, munkaképtelenségük és öregségük esetén,
- az anyagi ellátás a végzett munkához, illetőleg a szociális biztonság követelményeihez igazodik,
- a nehéz és az egészségre ártalmas munkát végző dolgozók, az üzemi baleseti sérültek és hozzátartozóik fokozott gondoskodásban részesülnek,
- különös gondot kell fordítani a nők, az ifjúság és a gyermekes, főként a több-gyermekes családok anyagi ellátására,
- a társadalombiztosítás kiadásainak fedezetére járulékot kell fizetni, a bevételeket meghaladó kiadásokat az állam a költségvetésből fedezi,
- a társadalombiztosítás igazgatásában részt vesznek a szakszervezetek, és közreműködnek a szövetkezeti és más érdekképviselői szervek.

9.1. Biztosítottak

A **társadalombiztosítás valamennyi ellátására jogosultak** voltak a munkaviszonyban álló dolgozók, az ipari szövetkezetek tagjai, a mezőgazdasági és a halászati termelőszövetkezetek, a mezőgazdasági szakszövetkezetek tagjai, a szakmunkástanulók, a bedolgozók, továbbá a megbízás alapján rendszeresen és személyesen munkát végzők.¹⁵⁸

A biztosítás kiterjedt az alkalmi fizikai munkát végző személyre, az ösztöndíjas aspiránsra és az ösztöndíjas doktorjelöltre, a gépjárművezető-képző munkaközösség tagjára, a javító-nevelő munkát végző személyre. A háztartási alkalmazottra, a családi házban alkalmazott házfelügyelőre csak abban az esetben terjedt ki a biztosítás, ha munkaideje ugyanannál a munkáltatónál elérte a heti 24 órát.¹⁵⁹

Külön szabályozták azoknak a körét, akik csak **egyes ellátásokra** voltak **jogosultak**, így például:

¹⁵⁷ 1975. évi II. törvény 2-6. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. Táncsics K. Bp. 1975. 12. o.

¹⁵⁸ 1975. évi II. törvény 10. §.

¹⁵⁹ 17/1975. MT. r. 1, 5. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 13. o.

- a kisiparosok, magánkereskedők, munkaviszonyban nem álló előadóművészek és művészeti oktatók anyasági segélyre, temetési segélyre, nyugellátásra, baleseti ellátásra,
- a felsőfokú oktatási intézmény nappali tagozatán tanulmányokat folytatók anyasági segélyre, temetési segélyre, családi pótlékra tarthattak igényt.¹⁶⁰

A **biztosítás nem terjedt ki** a munkáltató házastársára (élettársára), továbbá a magánháztartásban alkalmasszerűen, a vállalkozási jogviszonyban és az eseti megbízás alapján munkát végző személyre. A társadalombiztosítás nem vonatkozott a külföldi állam képviseleti hatósága, a diplomáciai mentességet élvező nemzetközi szerv alkalmazottaira, továbbá a külföldi munkáltatónak a magyar állam területén foglalkoztatott külföldi honos munkavállalóira.¹⁶¹ A nem biztosítottak ellátására azonban megállapodást lehetett kötni a társadalombiztosítóval – tehát tovább élt az önkéntes biztosítás lehetősége.

Különös méltánylást érdemlő, kivételes esetben a törvény életbe lépésétől nemcsak nyugellátás és baleseti nyugellátás volt engedélyezhető, hanem betegségi és anyasági ellátás, valamint családi pótlék is.¹⁶²

A fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományú tagjainak ellátásáról külön jogszabály rendelkezett. Az államközi egyezmény hatálya alá tartozó személyre az 1975. évi II. törvény rendelkezéseit az egyezmény szabályai szerint kellett alkalmazni. Az előbbi hatálya alá nem tartozó, külföldön levő személyt társadalombiztosítási ellátás a Minisztertanács rendelkezései szerint illetett meg.¹⁶³

9.2. Az egészségbiztosítás pénzbeli ellátásai

A biztosítottak **betegségi és anyasági ellátásként** táppénz, terhességi-gyermekágyi segély, anyasági segély és temetési segély járt.

Amennyiben a biztosított szülési szabadságának, keresőképtelenségének ideje alatt megkapta teljes keresetét, nem járt táppénz, terhességi-gyermekágyi segély, ha csak részben kapta meg, akkor az elmaradt keresete után illették meg ezek az ellátások. Általában elmondható, hogy a keresetpótló, kereset-kiegészítő ellátások nem jártak (és azóta sem járnak), ha a biztosított egyéb ellátásban részesült, vagy egyébként sem dolgozott volna, vagy más jogcímen vett igénybe ellátást. Egyszerre csak egy ellátási

¹⁶⁰ 1975. évi II. törvény 118. §.

¹⁶¹ 1975. évi II. törvény 11. §.

¹⁶² 1975. évi II. törvény 13. §.

¹⁶³ 1975. évi II. törvény 14. §.

formát lehetett (lehet) igénybe venni, és csak egy jogcímen járt az anyasági és a temetési segély is.

9.2.1. Táppénz járt:

- a keresőképtelenség tartamára – a biztosítás alatt, vagy annak megszűnését követő első–második napon, illetve a 180 napos biztosítási idővel rendelkezőnek 15 napon belül lebetegedőnek (kivéve, ha betegségét szándékosan okozta, vagy gyógyulását felróhatóan késleltette – az egészségügyi törvénnyel összhangban azonban nem vonhatták meg a táppénzt attól, aki orvosi javaslat ellenére nem vetette alá magát műtétnak, vagy olyan orvosi vizsgálatnak, gyógyító eljárásnak, amely életét veszélyeztette) – legfeljebb egy, gümőkóros megbetegedés esetén 2 éven át (folyamatos biztosításnak megfelelő időre),
- egy évesnél fiatalabb gyermek szoptatása, illetőleg ápolása címén a gyermek egyéves koráig,
- egy évesnél idősebb, de 3 évesnél fiatalabb gyermek ápolása címén évenként és gyermekenként 60 napon át,
- 3 évesnél idősebb, de 6 évesnél fiatalabb gyermek ápolása címén évenként és gyermekenként 30, egyedülállónak 60 napon át,
- 14 évesnél fiatalabb vörhenybeteg gyermek ápolása címén esetenként legfeljebb 22 napon át.¹⁶⁴

Biztosításban töltött időként kellett figyelembe venni a katonai szolgálat idejét, valamint a korábban betegségi biztosításban töltött, táppénzre jogot adó időt is.

Biztosításának a tartamára tekintet nélkül járt táppénz annak, aki

- 18 éves kora előtt vált keresőképtelenné, vagy
- iskolai tanulmányai megszűnését követő 180 napon belül biztosítottá vált, és keresőképtelenségéig megszakítás nélkül biztosított volt.¹⁶⁵

Amennyiben a biztosított a keresőképtelenség első napját közvetlenül megelőző egy, gümőkóros megbetegedés esetén 2 éven belül már részesült táppénzben, ennek az időtartamát (előzmény) az újabb keresőképtelenség alapján járó táppénzsegélyezés időtartamába be kellett számítani. Nem lehetett **előzményként** figyelembe venni a vörhenybeteg gyermek ápolásának idejét, valamint a közegészségügyi, járványügyi okokból járó táppénz időtartamát.

¹⁶⁴ 1975. évi II. törvény 17-19, 21. §.

¹⁶⁵ 1975. évi II. törvény 19. §.

Nem járt táppénz a részegség miatt vagy az abból eredően keletkezett keresőképtelenség első három napjára, a letartóztatás és a szabadságvesztés-büntetés tartamára.¹⁶⁶

A **mezőgazdasági** termelőszövetkezetekről szóló jogszabály alapján a tagok táppénz helyett **betegségi segélyre** voltak jogosultak, melyet a szövetkezet fizetett.

A **táppénz összegét** a keresőképtelenséget megelőzően elért **kereset** (pénzbeli és természetbeni juttatások, melyek után nyugdíjjárulékot, vagy jövedelemadót kellett fizetni) napi átlaga alapján állapították meg. **Mértékét** a Minisztertanács határozta meg, amely

- a napi átlagkereset **65 %-ánál** (természetes személy és közkereseti társaság alkalmazásában álló biztosítottaknál, a biztosítás megszűnését követően keresőképtelenné válóknál, a javító-nevelő munka ideje alatt megbetegedetteknél),
- illetve hosszabb biztosítási idő (2 év) és megszakítás nélküli munkaviszony (1 napi megszakítás sem volt) esetén **75 %-ánál kevesebb nem lehetett** (kivéve kórházi ápolás idejére).¹⁶⁷

Kórházi ápolás idejére a táppénz 50 %-a, illetve annak, aki családtag eltartásáról gondoskodott **80 %-a** járt. Ha gümőkór miatt vált szükségessé a kórházi ápolás, az 50 %-os táppénzt (anyagi támogatásként) napi 10 Ft-tal, legfeljebb napi 50 Ft-ra, a 80 %-os táppénzt napi 15 Ft-tal, legfeljebb napi 100 Ft-ra kellett kiegészíteni.¹⁶⁸

Amennyiben a saját jogú nyugdíjas, baleseti rokkantsági nyugdíjas nyugdíjazását követően munkát végzett, ez alapján táppénzre volt jogosult.¹⁶⁹

A Minisztertanács meghatározhatta a táppénz megállapításánál figyelembe vehető napi átlagkereset legnagyobb összegét (ami 1975-ben például napi 400 forint, bedolgozó esetén 100 Ft volt), és a biztosítottak egyes csoportjaira a táppénzt meghatározott összegben is előírhatta. Így például a gazdasági dolgozó, háztartási alkalmazott táppénzének napi összege 1975-ben 42 Ft volt, és ennek 2/3-a járt a háztartási alkalmazottnak, amíg munkáltatójánál lakott és teljes természetbeni ellátást kapott.¹⁷⁰

A táppénzkiadások mérséklése, s azok egy részének a munkáltatókra hárítása céljából, (számítva a munkaadók hatékonyabb fegyelmezésére, ellenőrzésére), vezették be **1977. január 1-jétől**, hogy a **3 napnál** nem hosszabb megbetegedés idejére járó **táppénzt**

¹⁶⁶ 17/1975. MT. r. 22. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 23. o.

¹⁶⁷ 1975. évi II. tv. 22. §; 17/1975. MT. r. 25, 31. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. 24, 27-28. o.

¹⁶⁸ 17/1975. MT. r. 33, 34. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 28. o.

¹⁶⁹ 17/1975. MT. r. 35. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 28. o.

¹⁷⁰ 1975. évi II. tv. 22. §; 17/1975. MT. r. 30, 32. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. 24, 27-28. o.

(kivéve gyermekápolás, üzemi baleset, foglalkozási betegség, és biztosítás megszűnése utáni keresőképtelenség esetén járó táppénzt) a vállalatok, **gazdálkodó szervek fizették**, melyet adózatlan nyereségük terhére számoltak el.¹⁷¹

9.2.2. Terhességi-gyermekágyi segélyre az a szülő nő, illetve a csecsemőt örökbefogadó biztosított nő volt jogosult, aki:¹⁷²

- a szülést, illetve örökbefogadást megelőző 2 évben 180, illetve 270 napi biztosítási idővel rendelkezett.

A biztosítási időbe be kellett számítani a biztosítás megszűnését követő táppénz, baleseti táppénz, terhességi-gyermekágyi segély, gyermekgondozási segély, majd a gyermekgondozási díj folyósításának idejét, az oktatási intézmény nappali tagozatán egy évnél hosszabb ideig folytatott tanulmányok idejét, azt az időt, amelyre társadalombiztosítási járulékot, vagy betegségi járulékot kellett fizetni, illetve a törvény hatálybalépése előtt betegségi biztosításban, vagy önkéntes betegségi biztosításban töltött időt.

A terhességi-gyermekágyi segély a szülési szabadságnak megfelelő időtartamra járt (168 napra), melyet a szülést megelőző 28 napon belül, vagy a szülés napjától lehetett igénybe venni. A szülést követő 42 napig akkor is járt, ha a gyermek halva született, illetve ha a gyermeket állami gondozásba adták.

A **mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok** terhességi-gyermekágyi segély helyett **szülési segélyt** kaptak a szövetkezettől.

A terhességi-gyermekágyi segély összege:

- **napi átlagkereset teljes összege** (270 napi biztosítási idő), – ez a jelenlegi szabályozáshoz képest szintén igen kedvező mérték volt,
- **napi átlagkereset 65 %-a** (legalább 180 napi biztosítási idő esetén),
- kórházi ápolás idejére a terhességi-gyermekágyi segély 80 %-a járt.¹⁷³

A gazdasági dolgozó, valamint a háztartási alkalmazott terhességi-gyermekágyi segélyének összege napi 65 Ft (előzetes 270 napi biztosítási idő), illetve napi 42 Ft (előzetes 180 napi biztosítási idő) volt 1975-ben. Ennek 2/3-a járt a háztartási alkalmazottnak, amíg munkáltatójánál lakott és teljes természetbeni ellátást kapott.¹⁷⁴

¹⁷¹ Statisztikai jelentés 1978. SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatóság. Bp. 32. o.

¹⁷² 1975. évi II. törvény 23. §.

¹⁷³ 1975. évi II. tv. 25. §; 17/1975. MT. r. 40. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 30. o.

¹⁷⁴ 17/1975. MT. r. 39. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 30. o.

A jogosult lemondhatott a terhességi-gyermekágyi segélyről a gyermekgondozási segély igénybevétele céljából.

9.2.3. Anyasági segély annak a biztosítottnak, illetve hozzátartozójának járt, aki terhessége alatt legalább egyszer részt vett terhességi orvosi vizsgálaton (külföldön történő szülés esetén ez az előírás nem érvényesült). A halva született gyermek után is járt.¹⁷⁵

Összege 1975-ben:

- gyermekenként 2.500 Ft (ha a szülő nő 4 terhességi orvosi vizsgálaton vett részt, koraszülés esetén egy vizsgálaton, és az első vizsgálat a terhesség kezdetétől számított 140 napon belül történt, vagy külföldön szület),
- egyéb esetekben összege gyermekenként 1.000 Ft volt.¹⁷⁶

9.2.4. Temetési segély járt a biztosított, illetve a biztosított hozzátartozója után (halva született gyermek, külföldön történt elhalálozás esetén is), amely az eltemettetőt illette meg.¹⁷⁷ 1976–1980-ban a társadalombiztosítási törvény alapján 7 millió állampolgár saját joga volt jogosult temetési segélyre.¹⁷⁸

Összege 1975-ben:¹⁷⁹

- a biztosított halála esetén 800 Ft,
- tíz évesnél idősebb hozzátartozó halála esetén 600 Ft (teljes összeg 75 %-a),
- tíz évesnél fiatalabb hozzátartozó halála esetén 400 Ft (50 %) volt.

9.3. Baleseti ellátás 1975–től¹⁸⁰

Üzemi baleset esetén lényegében ugyanazokra az egészségügyi szolgáltatásokra voltak jogosultak a biztosítottak, mint betegség esetén. Pénzbeli ellátásként a sérültet baleseti táppénz (időbeli korlátozás nélkül), halála esetén eltemettetőjét temetési segély illette meg.

A baleseti ellátás alapvető **feltétele** nem az előzetes biztosítási (szolgálati) idő, hanem az **üzemi baleset**, vagy a **foglalkozási betegség bekövetkezése** volt.

Üzemi baleset volt az a baleset, amely a biztosítottat a foglalkozása körében végzett munka közben, vagy azzal összefüggésben, illetőleg munkába- vagy onnan lakására menet

¹⁷⁵ 1975. évi II. tv. 26. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 31.

¹⁷⁶ 17/1975. MT. r. 42. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 31. o.

¹⁷⁷ 1975. évi II. tv. 27. §; 17/1975. MT. r. 44. §; 3/1975. SZOT szabályzat 26. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 31-32. o.

¹⁷⁸ Fodor A-Varga Gy: *A magyar társadalombiztosítás az V. ötéves terv időszakában 1976-1980*. id. mű 78.o.

¹⁷⁹ 17/1975. MT. r. 45. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 32. o.

¹⁸⁰ 1975. évi II. törvény 76-80. §.

közben érte, valamint ha az társadalmi munka végzése, vagy egyes társadalombiztosítási ellátások igénybevétele során következett be.

Foglalkozási betegség volt az a betegség, ami a biztosított foglalkozásának különös veszélye folytán keletkezett (a baleseti ellátásra jogot adó foglalkozási betegségek körét a Minisztertanács állapította meg).

9.4. Szervezeti, irányítási rendszer

Az 1984. évi 5. sz. tvr., amely 1984. július 1-jével lépett hatályba, állami feladattá minősítette a társadalombiztosítás ellátását, amit állami szervezetek végeztek a társadalombiztosítási tanácsok együttműködésével.

A jogosultak érdekeinek képviselőjét az **Országos Társadalombiztosítási Tanács** látta el, melynek tagjait többségében a szakszervezetek delegálták, az egyéb érdek-képviselői részvételről és az állami szervek részvételéről a Minisztertanács rendelkezett. Tanácsadó testületből súlyt képviselő önkormányzati testületté vált. Az országos tanács elvi irányításával a megyékben és a fővárosban megyei, fővárosi társadalombiztosítási tanács, a munkáltatóknál pedig társadalombiztosítási tanácsok működtek, ugyancsak önkormányzati jellegű szervként.¹⁸¹

9.5. Fontosabb változások 1975 után

Az 1975. évi II. törvény életbe lépése utáni években számos változtatás történt a társadalombiztosítás területén – főleg a juttatások összegszerűségében, melyek elsődleges feladata az infláció és a béremelkedések követése volt.

Államháztartási szemléletű megközelítésből vizsgálódva megállapítható, hogy a mindenkire kiterjedő “ingyenes” egészségügyi ellátás bevezetésével a gazdaság teherbíró képességét meghaladó terheket vállalt a politika, mely társulva az egészségügyben bekövetkezett költségrobbanással, valamint a gazdaságban lezajló kedvezőtlen folyamatokkal (olajárrobbanás, gazdasági növekedés visszaesése, eladósodás stb.) a kiadások nem várt emelkedését eredményezték. Ennek fedezésére szinte évről évre jelentős mértékben emelték a társadalombiztosítási járulékkulcsokat, sőt tovább növelve a munkáltatók terheit, 1977-től a keresőképtelenség első három napjára járó táppénzt is a munkaadónak kellett fizetnie.

¹⁸¹ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 34. o.

A **szolgáltatások bővülésére** egyedül csak a **gyermeket nevelő családok ellátásánál** került sor, összhangban a népesedéspolitikai célkitűzésekkel.

1985-ben nőtt az igénybe vehető **gyermekápolási táppénzes** napok száma, és emelkedett az arra jogosult gyermekek életkora is:¹⁸²

- a gyermek egyéves koráig korlátlanul igénybe vehette az anya, és az egyedülálló apa,
- az 1–3 éves gyermek ápolása címén évenként és gyermekenként 84 nap járt,
- a 3–6 éves gyermek után évenként és gyermekenként 42 nap, egyedülállónak 84 nap volt kivehető,
- a 6–10 éves beteg gyermek ápolása címén évenként és gyermekenként 14 nap, egyedülállónak 28 nap járt.

A gyermeknevelési támogatások terén (betegségi és anyasági ellátásként) **1985. március 1-től** új ellátási forma került bevezetésre, a **gyermekgondozási díj**. (1996 áprilisában megszűnt, majd 2000-től ismét jár.)

Először a gyermek 1 éves koráig lehetett igénybe venni, majd 1986. március 1-től másfél éves, 1988. január 1-től pedig 2 éves koráig, a szülési szabadságot követően a gyermek gondozása céljából engedélyezett fizetés nélküli szabadság idejére. Annak járt, aki terhességi-gyermekágyi segélyben részesült, vagy rendelkezett az ahhoz szükséges jogosultsági feltételekkel. A gyermek egyéves koráig az anya, illetve az egyedülálló apa, azt követően a szülők bármelyike igénybe vehette. Jogosult volt az örökbefogadó, a mostoha- és a nevelőszülő is. Mértéke a naptári napi **átlagkereset 75 %-a** (kétévi folyamatos biztosítási idő esetén, illetve annak, aki 18 évesnél fiatalabb volt, vagy az iskola elvégzése után 180 napon belül biztosítottá vált, és a jogosultság megnyílásáig biztosított volt), egyéb esetekben **65 %-a**, de legalább az öregségi nyugdíj legkisebb összege, illetve az átlagkereset, ha az nem érte el a minimálnyugdíj összegét.¹⁸³

¹⁸² 1985. évi 1. sz. tvr. 2. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok 1996*. UNIÓ K. Bp. 1996. 21. o.

¹⁸³ 1975. évi II. tv. 25/A §; 89/1990. MT. r. 63-67. §. és módosításai. HVG Társadalombiztosítási különszám (Továbbiakban: HVG Tb. különszám) 1996; *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok 1996*. id. mű 28-29. o.

10. A családi pótlék kialakulása, fejlődése

A családok szociális védelme Magyarországon már az 1900-as évek első felében előtérbe került, amit az is mutatott, hogy az 1907. évi XIX. törvénycikk családtagok számára biztosított betegségi ellátása megelőzte az európai országokban akkor nyújtott szolgáltatásokat. Népesedéspolitikai okokból már ekkor is nagy hangsúlyt fektettek a gyermekeket eltartó és nevelő családok támogatására, melynek egyik formája az 1912-től (igaz, még csak szűk körben és ekkor még nem a társadalombiztosítás keretében) bevezetett családi pótlék (a gyermeknevelés költségeihez való rendszeres pénzbeli hozzájárulás) volt. A támogatások további fejlődését jelentette például a családtagok terhességi- és szoptatási segélyre való jogosultságának bevezetése 1922-ben, vagy a gyermekek után 1941-től járó táppénzpótlék is.

A családi pótlék munkavégzéshez kötött, de a társadalombiztosítástól elkülönült rendszerként alakult ki és működött, bár 1946-tól lényegében társadalombiztosítási szolgáltatássá vált, de csak az 1975. július 1-jétől életbe lépő társadalombiztosítási törvény építette be azt a társadalombiztosítás egységes rendszerébe. 1990-től a családi pótlék ismét kikerült a társadalombiztosítási ellátások köréből, munkavégzéstől független, állampolgári jogon járó juttatássá vált, bár a gazdasági megszorítások következtében 1996-tól három éven keresztül a magasabbnak ítélt jövedelemmel rendelkező családok többsége nem kapta. Az uniós csatlakozást követően a tartósan Magyarország területén élőknek is jár.

10.1. Családi pótlék bevezetése 1912-ben

Az **1912. évi XXXV. tc.** volt az első rendelkezés, amely családi pótlékot biztosított, de csak az állami, vármegyei és az államvasúti alkalmazottak számára, a cselédek, napszámosok, munkások, munkásnők számára viszont nem.

A **jogosultságot** meghatározott tartalmú **munkavégzéshez kötötték** (egyes esetekben “egy évi jó szolgálat”¹⁸⁴ után tarthattak igényt rá), általában az apa jogán járt, a nőalkalmazott csak akkor kaphatta, ha a gyermek apja meghalt, vagy keresetképtelen volt, illetve különváltan éltek és a gyermek az anya gondviselése alatt állt.¹⁸⁵

Családi pótlék a törvényes vagy törvényesített édes, vagy mostohagyermek után járt, a **jogosultakat két csoportba sorolták**.¹⁸⁶

¹⁸⁴ 1912. évi XXXV. törvénycikk 5. §.

¹⁸⁵ 1912. évi XXXV. törvénycikk 4. §.

¹⁸⁶ 1912. évi XXXV. törvénycikk 3, 6. §.

1. a magasabb fizetési osztályba tartozók számára a gyermekek **21. életévének** betöltéséig járt a családi pótlék, (egy gyermek után évi 200 korona, két gyermek után évi 400 korona, három vagy több gyermek után évi 600 korona),
2. az alacsonyabb fizetési osztályba tartozók a gyermekek **16. életévének** betöltéséig kapták, továbbtanulás esetén viszont meghosszabbítható volt a “kiváló eredménnyel folytatott” tanulmányok befejezéséig, legfeljebb a 24. életév betöltéséig (a pótlék összege az első csoport szerint járónak a fele volt).

Két vagy több családtagot saját háztartásában eltartó számára méltányosságból engedélyezhető volt családi pótlék (miniszter, állami számvevőszék elnöke által), melynek összege két családtag után az egy gyermek utáni, három családtag esetén a két gyermek utáni, négy vagy több családtag esetén a három vagy több gyermek után járóéval egyezett meg.

10.2. Gyermeknevelési pótlék 1939-től

Az **1938. évi XXXVI. tc.** rendelkezései szerint 1939. január 1-jétől **gyermeknevelési pótlék** illette meg az iparban, a kereskedelemben, a bányászatban és a kohászatban foglalkoztatott napszámosokat, munkásokat, szolgákat (altiszteket), iparossegédeket és hasonló alkalmazottakat az eltartott törvényes, törvényesített, örökbefogadott és házasságon kívül született gyermekek után. Csak azok a munkások részesültek pótlékban, akik az érintett iparágakban legalább 20, a törvény hatálya alá tartozó alkalmazottat foglalkoztató üzemben dolgoztak.¹⁸⁷ Nem részesültek családi pótlékban a mezőgazdasági munkások, a magánvállalatok tisztviselői, a kereskedősegédek, bár erről különféle tervezetek születtek.

A gyermeknevelési pótlék **14 éves korig** járt, összege minden egyes gyermek után havonta 5 pengő volt.¹⁸⁸ – Látható tehát, hogy az állami alkalmazottak sokkal korábbi időponttól és a gyermekek magasabb életkoráig (és azt is meg kell állapítani, hogy nagyobb összegben) kaptak családi pótlékot.

A pótlék fedezésére a vállalatok járulékot fizettek. Az ezzel járó ügyviteli feladatokat a szakmai és a vállalati családpénztárak látták el, az irányítás, ellenőrzés az iparügyi miniszter felügyelete alatt álló Országos Ipari és Bányászati Családpénztár kezében volt.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 19. o.

¹⁸⁸ 1938. évi XXXVI. törvények 4. 6. §.

10.3. Családi pótlék 1945 után

1945-ben azok a munkások és alkalmazottak is jogosulttá váltak családi pótlékra, akik legalább 10 munkavállalót foglalkoztató munkáltatónál dolgoztak.¹⁹⁰

Az 1946. évi gazdasági stabilizáció lehetőséget adott a családi pótlék átfogó rendezésére, így a kötelező társadalombiztosítás alá tartozó dolgozóknak is járt, a korhatár pedig felemelkedett 16 évre.¹⁹¹ Ezt követően szinte évről-évre **bővült** a családi pótlékra **jogosultak köre**.¹⁹²

- 1947: a háztartásban eltartott minden gyermek után járt (tekintet nélkül a vérségi kötelékre);
- 1948: az állandó testi vagy szellemi fogyatkozásban szenvedő gyermek korára való tekintet nélkül részesült családi pótlékban;
- 1949: az állami erdőgazdaságok munkásai, az állami gazdaságok állandó, vagy legalább 6 havi munkára szerződött mezőgazdasági munkásai váltak jogosulttá;
- 1953: a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tagjai is jogosultakká váltak – de a gyermekek száma (csak a 3. gyermektől), korhatára (10 év) és a pótlék összege tekintetében szigorúbb feltételekkel. (Ezek a különbségek a következő évtizedekben fokozatosan megszűntek – 1966-tól a jogosultság két 16 éven aluli gyermekre módosult.)

Tehát ha alacsonyabb színvonalon is, de 1953-ra a mezőgazdasági munkavállalók jelentős része is jogosulttá vált családi pótlékra, és megszűnt a szellemi és fizikai dolgozók pótlékának összege közötti különbség.¹⁹³

Az egy gyermekre jutó családi pótlék összege az **eltartott gyermekek számától** vált **függővé** (ez az elv azóta is érvényben van), a pótlék emelésekor pedig általában előnyben részesültek a többgyermekes családok és az egyedülálló nők.

Hosszú ideig csak a második gyermektől járt a pótlék, egészen 1983-ig, bár 1953-tól az egyedülálló egygyermekes szülők is jogosulttá váltak, 1972-től pedig azok a két- és többgyermekes családok is, ahol már csak egy gyermek volt jogosult (visszamaradó egy gyermekes családok).¹⁹⁴

¹⁸⁹ 1938. évi XXXVI. törvénycikk 10-22. §.

¹⁹⁰ 7520/1945. ME. sz. r. In: *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 21. o.

¹⁹¹ 11780/1946. ME. sz. r. 1, 3. §. Két év hatályos jogszabályai 1945-1946. Grill K. K. Bp. 1947. 166-170. o.

¹⁹² 950/1947. ME. sz. r.; 3160/1948. Korm. sz. r.; 4102/1949. Korm. sz. r.; 6/1953. MT. sz. r. In: *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 21. o.

¹⁹³ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 19. o.

¹⁹⁴ 50/1971. Korm. sz. rendelet. *Statistikai jelentés 1978*. id. mű 47. o.

10.4. Családi pótlék a társadalombiztosítás egységes rendszerében

1975. július 1-től a családi pótlék **beépült a társadalombiztosítás egységes rendszerébe**, és megvalósult a pótlékre jogosultak tekintetében az **egyenlő elbánás elve**, tehát megszűnt a mezőgazdasági szövetkezeti tagok és egyéb jogosultak közötti különbség.

Családi pótlékre az a biztosított volt **jogosult**, aki a háztartásában:¹⁹⁵

- egy gyermeket (de csak akkor, ha a biztosított egyedülálló volt, vagy a gyermek tartósan beteg, illetve testi- vagy értelmi fogyatékos volt, vagy ha e gyermek figyelembevételével 1971 november hónapot követően, két vagy több gyermek után már megillette családi pótlék),
- két vagy több gyermeket tartott el.

Családi pótlék arra a hónapra járt, amelyben a biztosított 21 napot biztosításban töltött és munkaideje elérte a munkakörére jogszabályban meghatározott teljes munkaidő felét.¹⁹⁶

A mezőgazdasági szövetkezet tagjának a családi pótlék az előző naptári évben teljesített munkanapok számával arányosan járt. Azok kapták meg a teljes naptári évre, akik az előző évben 120 (férfi), illetve 80 (nő) munkanapot teljesítettek (még mindig 10 óras munkanappal számolva, ez havonta 10, illetve hét munkanapot jelentett).¹⁹⁷

Családi pótlék járt¹⁹⁸

- a 16 évesnél fiatalabb,
- a 16 évesnél idősebb, de 19 évesnél fiatalabb és alsó- vagy középfokú oktatási intézmény nappali tagozatán tanuló,
- a tartósan beteg, illetve testi- vagy értelmi fogyatékos gyermek után.

Nem járt családi pótlék¹⁹⁹

- az árvaellátásban részesülő (kivéve az egyedülálló biztosítottat),
- a harmadéves szakmunkástanuló és
- a szakmunkástanuló-otthonban, továbbá a térítés nélküli intézetben, nevelőotthonban, csecsemő- vagy gyermekotthonban elhelyezett gyermek után.

A családi pótlékot az erre jogosító összes gyermek figyelembevételével kellett kiszámítani és azokra a gyermekekre eső arányos részét fizetni, akik után a pótlék járt. 1975-ben az egy gyermekre eső családi pótlék összege 300–320 Ft volt.²⁰⁰ A magasabb összeg a többgyermekes, az egyedülálló, valamint a tartósan beteg, illetve testileg vagy értelmileg

¹⁹⁵ 1975. évi II. törvény 28. §.

¹⁹⁶ 1975. évi II. törvény 32-33. §.

¹⁹⁷ 1975. évi II. tv. 34. §; 3/1975. SZOT szab. 34. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*, id. mű 36. o.

¹⁹⁸ 1975. évi II. törvény 29. §.

¹⁹⁹ 1975. évi II. törvény 30. §.

fogyatékos gyermeket gondozó szülőknek járt. Minden gyermek után csak egy jogcímen járt családi pótlék, amit elsősorban a férj kapott, de bizonyos esetekben kaphatott a feleség és az élettárs is.

10.5. Családi pótlék alanyi jogon 1990-től

1990. április 1-től a családi pótlék ismét **kikerült a társadalombiztosítási ellátások köréből**, a jogosultságnak a továbbiakban nem volt feltétele a munkavégzés, **alanyi jogon** járó juttatássá vált.²⁰¹

Családi pótlék járt:

- a 16 évnél fiatalabb,
- a 16 évnél idősebb, de 20 évnél fiatalabb és alap- vagy középfokú tanulmányokat folytató (a felső korhatár 2003-ban először 21 évre emelkedett, majd szeptember 1-től 22 évre, 2004. szeptember 1-től pedig 23 évre),
- a tartósan beteg, illetve testi vagy értelmi fogyatékos (kivéve, ha a gyermek keresete három egymást követő hónapban meghaladta az öregségi nyugdíj legkisebb összegét) gyermek után.²⁰²

A gyermekeként járó családi pótlék havi összege 1990. áprilisában 1.770–2.950 Ft között mozgott, ami többszöri emelés után 1993-ra 2.750–5.100 Ft-ra nőtt, ezután évekig azonos maradt.²⁰³

1995-ben a “Bokros-csomag” szigorított a jogosultsági feltételeken, aminek következtében **jövedelemhatár**hoz kötötték a családi pótlék folyósítását (a szándék szerint vagyonhoz is, de ezt a feltételt az Alkotmánybíróság megsemmisítette). 1996. április 1-től a pótlék a család egy főre jutó jövedelmének nagyságától függött, és csak havi nettó 19.500 (egyedülálló esetén 23.400) forintig járt, kivéve a három- és többgyermekes, valamint a tartósan beteg, illetve testi- vagy értelmi fogyatékos gyermeket nevelő családokat.²⁰⁴

A rendszerváltást követően csökkent a pótlékban részesülő gyermekek száma, “köszönhetően” a születésszám csökkenésének, a kifizetett családi pótlék összege alig több mint kétszeresére emelkedett, míg a helyette társadalombiztosítási juttatássá vált egészségügyi szolgáltatások költsége ugrásszerűen megemelkedett.

²⁰⁰ 17/1975. MT. r. 59-60. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 39-40. o.

²⁰¹ 1990. évi XXV. törvény 1. §.

²⁰² 1990. évi XXV. törvény 2. §.

²⁰³ 1990. évi XXV. tv. 5. §; 1993. évi V. tv. 2. §.

²⁰⁴ 1995. évi CXXII. törvény 1. §.

A családi pótlékra jogosultak száma és a pótlékok évi összege

8. táblázat

Év	Családok száma	Gyermekek száma (Fő)	Kifizetett pótlék évi összege (milliárd Ft)
1989	1.367.800	2.346.000	50,4
1997	1.239.400	2.113.800	105,3

Forrás: Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. Bp. 1998. 20. o.; *Társadalombiztosítási körkép*. TB. Műhely '91. OTF, 1991. 27. o.

10.6. Állam által nyújtott családtámogatási ellátások 1998 után

A családok szociális biztonságának erősítése, a gyermeknevelés anyagi terheinek csökkentése érdekében szabályozták újra 1998-ban az állam által nyújtott családtámogatási ellátások rendszerét, melyet az **1998. évi LXXXIV. törvény** (1999. január 1-jén lépett hatályba) foglalt egységes keretbe. A törvény hatálya kiterjed a magyar állampolgárokra, a bevándorlási vagy letelepedési engedéllyel rendelkezőkre, a menekültekre és az érvényes tartózkodási engedéllyel rendelkezőkre.

Családtámogatási ellátási formák.²⁰⁵

- nevelési ellátás:
 - családi pótlék,
 - iskoláztatási támogatás,
- gyermekgondozási támogatás (öregségi nyugdíj legkisebb összege):
 - gyermekgondozási segély (3 éves korig, tartósan beteg 10 éves koráig),
 - gyermeknevelési támogatás (3–8 éves korig),
- anyasági támogatás.

A "nevelési ellátás" elnevezés 1999. október 1-től jelent meg, amikor a családi pótlék kettévált, és az iskoláskorúak mint iskoláztatási támogatást kapták (ösztonözve az iskolába járást, de ezt a feladatát nem igazán tudta betölteni), majd 2002. november 8-tól ismét egyesült a gyakorlatilag csak nevében különböző két ellátási forma, és azóta csak a családi pótlék létezik.

A **családi pótlék** 1999-től ismét függetlenné vált a családok jövedelmétől, összege 3.800–7.500 Ft-ra nőtt, jelenleg (2005-ben) 5.100–15.700 Ft, és 2003-tól minden év

²⁰⁵ 1998. évi LXXXIV. törvény 5. §.

augusztusában dupla családi pótlék került kifizetésre, ami az iskolakezdést volt hivatott segíteni.²⁰⁶

Anyasági támogatásra az a szülő (1999-től örökbe fogadó szülő és a gyám is) jogosult, aki a terhessége alatt legalább 4 alkalommal – koraszülés esetén egyszer – részt vett terhesgondozáson (legalább 5 hónapi külföldi tartózkodás esetén nem feltétel). Összege gyermekenként az öregségi nyugdíjminimum 150 %-a, 2004-től 225 %-a (ikreknél 300 %-a).²⁰⁷

1999-től a legalább 100 főt foglalkoztató munkáltatóknál kettévált a társadalombiztosítási kifizetőhely, és azt követően **külön családtámogatási kifizetőhelyek** bírálták el és folyósították a családtámogatási ellátásokat (a gyermeknevelési támogatás kivételével). A 100 főnél kevesebb dolgozót foglalkoztatók 1999. március 31-ig meg kellett, hogy szüntessék a családi pótlék, a gyés folyósítását, és áprilistól a lakóhely szerinti megyei (fővárosi) egészségbiztosítási pénztárak látták el ezt a feladatot (a gyermeknevelési támogatás elbírálója szintén a megyei pénztár volt). 2001-től a családtámogatási ellátásokkal kapcsolatos feladatok döntő többsége a megyei egészségbiztosítási pénztáraktól átkerült a Területi Államháztartási Hivatalokhoz (TÁH – majd TÁKISZ). A gyermeknevelési támogatás iránti igényt kizárólag a TÁH bírálhatta el. 2004-től a családtámogatási kifizetőhellyel nem rendelkezők számára a Magyar Államkincstár területi igazgatóságai állapítják meg és folyósítják a családtámogatásokat.²⁰⁸

²⁰⁶ 1998. évi LXXXIV. törvény 3, 11. §. HVG Tb. különszám 1999, 2005.

²⁰⁷ 1998. évi LXXXIV. törvény 29-32. §. HVG Tb. különszám 2004.

²⁰⁸ 1998. évi LXXXIV. tv. 35-44. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2001-2005.

11. A rendszerváltást követően bekövetkezett változások az egészség- és baleseti biztosításban

1990-ben az egészségügyi ellátás finanszírozása újra visszakerült a társadalombiztosítás körébe (cserébe a családi pótlék kikerült onnan), amely az államháztartás részeként önálló, állami garanciát élvező pénzügyi alappal működik. Az Országos Egészségbiztosítási Pénztár 1993-tól az egészségügyi szolgáltatások autonóm vásárlójaként tevékenykedik.

1992-ben a Parlament eltörölte az 1975-től állampolgári jogon járó jogosultságot az ingyenes egészségügyi ellátásra, és visszatértünk a **biztosítási alap**úra. A cél az volt, hogy mindenki után történjen járulékfizetés, és így társadalombiztosítás keretében egészségügyi ellátást csak az vehessen igénybe, aki járulékot fizet, illetve aki után járulékot fizetnek (munkáltató, költségvetés, Munkaerőpiaci, majd Szolidaritási Alap). **1992. július 1-jétől** egészségügyi ellátás (ingyenes, vagy támogatott) – jelenleg is – **társadalombiztosítás keretében** a járulékot fizető biztosítottaknak és eltartott családtagjaiknak, kiskorú magyar állampolgároknak, közép- vagy felsőfokú oktatási intézmény nappali tagozatán tanulóknak, egyházi személyeknek, sorkatonai szolgálatot teljesítőknek, fogva tartottaknak, nyugdíjasoknak, járadékosoknak, munkanélkülieknek és szociálisan rászorulóknak jár. Eltartott hozzátartozó az a biztosított háztartásában élő közeli hozzátartozó, akinek a havi jövedelme a tárgyév első napján érvényes minimális bér 30 %-át – korábban a minimálbér összegét (1998-ig) – nem haladja meg.²⁰⁹

Hosszú időt követően 1997 júliusában született meg (és 1998. január 1-jén lépett hatályba) a **társadalombiztosítás ellátásairól** szóló új törvény (**1997. évi LXXX. tv.**), amely felváltotta az 1975. évi II. törvényt. Lényegében csak összefoglalta az 1975 óta bekövetkezett módosításokat, kiegészítéseket, alapvető változtatás egyedül a nyugdíjrendszerben történt. A **törvény** deklarált **célja** az volt, hogy a társadalombiztosításban érvényre juttassa mind az egyéni felelősség és öngondoskodás, mind a társadalmi szolidaritás elvét.

A törvény **alapelvei**:²¹⁰

- a társadalombiztosítás a magyar állampolgárokról és a Magyar Köztársaság területén élőkre kiterjedő társadalmi kockázatközösség,
- érvényesül a biztosítási elv, a társadalmi szolidaritás,

²⁰⁹ 1975. évi II. tv. 10-11. §. és módosításai. HVG Egészségbiztosítási különszám 1992; 1992. évi IX. tv. 4.§; 1998. évi LXVII. tv. 4. §.

²¹⁰ 1997. évi LXXX. törvény 2-3. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

- a társadalombiztosítás kiadásainak fedezetére járulékot, a magánnyugdíj keretében járó ellátások fedezetére tagdíjat kell fizetni,
- a foglalkoztatót járulék- és hozzájárulás-fizetési kötelezettség terheli,
- az állam a bevételeket meghaladó kiadásokat fedezi.

A **kötelező egészségbiztosítás** ellátásairól szóló **1997. évi LXXXIII. tv.** (1998. január 1-től érvényes) szintén ekkor került elfogadásra. A törvény **alapelvként** fogalmazta meg, hogy az egészségügyi szolgáltatások az egészségi állapot által indokolt mértékben vehetők igénybe, és azonos szakmai tartalommal illetik meg az arra jogosultakat. A pénzbeli ellátások az egészségbiztosítási járulékfizetési kötelezettséggel arányosan járnak.

11.1. Biztosítottak

Alkalmazkodva a társadalmi-gazdasági változásokhoz, **kibővült a biztosítottak köre**, a biztosítás kiterjedt az egyéni vállalkozókra, a társas vállalkozások személyesen közreműködő tagjaira, a juttatásban részesülő munkanélküli személyekre, az alapítványok, társadalmi szervezetek, önkormányzatok, biztosítási pénztárak stb. választott tisztségviselőire, valamint a munkáltató segítő családtagként tevékenységet folytató házastársára is.²¹¹

1992-től a bealgorozók, a megbízás keretében munkát végzők akkor minősültek biztosítottnak, ha havi keresetük elérte a tárgyév első napján (1996-tól a tárgyévet megelőző év utolsó napján) érvényes minimális bér 60 %-át.²¹²

1998-tól (jelenleg is) **biztosított** az, aki díjazás ellenében munkát végez, és járulékalapot képező jövedelme eléri a tárgyhónapot megelőző hónap első napján érvényes **minimálbér 30 %-át** (szerzői jogdíjasok, választott tisztségviselők is).²¹³

1999-től külön járulékfizetési kötelezettség nélkül jogosulttá váltak egészségügyi szolgáltatásra a biztosítottakon kívül azok a külföldi állampolgárok is, akik nemzetközi egyezmény szerint, vagy az Oktatási Minisztérium által adományozott ösztöndíjban részesülnek és tanulói, hallgatói jogviszonyban állnak.²¹⁴ – Ezzel rendeződött az itt tanuló határon túli magyarok évek óta megoldatlan egészségügyi ellátásának ügye is.

2004 májusától az Európai Gazdasági Térség országainak Magyarországon dolgozó állampolgárai a magyar biztosítottakkal azonos feltételekkel jogosultak pénzbeli és természetbeni társadalombiztosítási ellátásokra. A biztosított EU-állampolgárok a

²¹¹ 1992. évi IX. tv. 2-3. §; 1996. évi LXXXVII. tv. 1. §; 1997. évi LXXX. tv. 5. §.

²¹² 1992. évi IX. tv. 2. §; 1995. évi CXVIII. tv. 2. §.

²¹³ 1997. évi LXXX. törvény 5. §.

²¹⁴ 1998. évi LXVII. törvény 4. §.

lakóhelyükön teljes ellátásra, más EU-tagállamban tartózkodás esetén sürgősségi vagy szükséges ellátásra jogosultak.

Nem biztosítottak a mezőgazdasági kistermelők, őstermelők, a kiegészítő tevékenységet folytató vállalkozók, a gazdasági társaságok munkát nem végző tagjai, a gazdálkodó szervvel tanulószerveződést nem kötött szakképző iskolai tanulók, a külföldiek, és azok a munkát végzők (választott tisztségviselők is), akiknek a díjazása (munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban) nem éri el a minimálbér 30 %-át. A kiegészítő tevékenységet folytató nyugdíjas egyéni vállalkozó, a társas vállalkozás nyugdíjas tagja (2000-től a nyugdíját szüneteltető is) baleseti járulékot köteles fizetni (mértéke a korábbi 10 %-ról 1999-ben 5 %-ra csökkent), melyért baleseti ellátás jár.²¹⁵

Az ellátásra egyébként nem jogosultak (például tőkejövedelemből élők, külföldön munkát vállalók, külföldiek stb.) a társadalombiztosítás valamennyi, vagy egyes ellátásaira **külön megállapodást köthetnek** – mint eddig is – járulékfizetés ellenében.

11.2. Egészségbiztosítási ellátások

A társadalombiztosítási ellátások egészségbiztosítás és nyugdíjbiztosítás keretében vehetők igénybe. A saját jogú nyugdíjasok baleseti ellátásra és egészségügyi szolgáltatásra egyaránt jogosultak.

Egészségbiztosítási ellátások:²¹⁶

- egészségügyi szolgáltatás,
- pénzübeli ellátások (táppénz, terhességi-gyermekágyi segély, gyermekgondozási díj),
- baleseti ellátások (baleseti egészségügyi szolgáltatás, táppénz, járadék).

Az **anyasági segély** és a **temetési segély** 1993-ban kikerült a társadalombiztosítás által nyújtott szolgáltatások közül, a temetési segélyt a szociális törvény (1993. évi III. tv.), az anyasági segélyt (anyasági támogatás) a családtámogatási törvény (1998. évi LXXXIV. tv.) szabályozza.

11.2.1. Egészségügyi szolgáltatás

Jelenleg társadalombiztosítás keretében a következő **egészségügyi szolgáltatások** járnak, melyek a biztosítás tartama alatt és annak megszűnését követő 30 napon (1997 előtt 90 napon) belül vehetők igénybe.²¹⁷

²¹⁵ 1997. évi LXXX. tv. 5, 11, 36-37. §. és módosításai HVG Tb. különszám 1996-2000.

²¹⁶ 1997. évi LXXX. törvény 14. §; 1999. évi XCIX. törvény 98. §.

²¹⁷ 1992. évi IX. tv. 5. §; 1996. évi LXXXVII. tv. 5. §; 1997. évi LXXXIII. tv. 10-27. §; 2001. LXX. tv. 15. §.

- betegségek megelőzésére és korai felismerésére szolgáló ellátások,
- egészségügyi alapellátás (háziorvosi, fogászati ellátás),
- járóbeteg-szakellátás,
- fekvőbeteg-gyógyintézeti ellátás,
- kórházi ápolást kiváltó otthoni szakápolás,
- szülészeti ellátás,
- orvosi rehabilitáció (szanatóriumi ellátás, szenvedélybetegek rehabilitációs ellátása),
- mentőszállítás (az 1995. július 1-jétől fizetendő alkalmankénti 100 Ft térítési díj megszűnt),
- gyógyszer, gyógyászati segédeszköz árához társadalombiztosítási támogatás,
- utazási költségtérítés (2003-tól a szűrővizsgálatra beutalt biztosítottak is jár),
- 1995 júliusa óta kevesebb fajta fogászati ellátás vehető igénybe térítésmentesen, de 2001. november 8-tól életkortól függetlenül ismét térítésmentes lett a fogmegtartó kezelés (például fogtömés, gyökérkezelés),
- 1995. július 1-jétől a gyógyfürdő- és szanatóriumi ellátás csak akkor térítésmentes, ha rehabilitációra szolgál,
- külföldön történő gyógykezelés (feltétlenül szükséges mértékig) költségének a belföldi költség mértékének megfelelő összegű térítése.

11.2.2. Pénzbeli ellátások

Táppénzre az jogosult, aki a biztosítás tartama alatt, vagy annak megszűnését követő 1–3 napon belül válik keresőképtelenné és fizeti az egyéni egészségbiztosítási járulékot.²¹⁸

A táppénz maximum **egy éven át** jár (1993. március 1-től a gümőkóros megbetegedés esetén korábban biztosított hosszabb ellátási idő kikerült a törvényi szabályozásból, köszönhetően a tüdőbetegség visszaszorításának), amely további 1 évig meghosszabbítható. Mint eddig, csak a meglévő folyamatos biztosítás tartamára folyósítható és figyelembe kell venni az előzményeket is.²¹⁹

2003. július 1-től a biztosítás megszűnése után (**passzív jogon**) legfeljebb 180 napig, 2004. április 1-től csak 90 napig adható táppénz a korábbi 1 év helyett.²²⁰

Nem jogosult táppénzre a munkanélküli ellátásban részesülő (annak megszűnése után sem), a saját jogon nyugdíjas, de ha a nyugdíj folyósítása szünetel, a nyugdíjas foglalkoztatott egészségbiztosítási járulék fizetésére kötelezett és így táppénzre is jogosult.

²¹⁸ 1997. évi LXXXIII. törvény 43. §.

²¹⁹ 1993. évi VIII. tv. 7. §; 1997. évi LXXXIII. tv. 46. §.

A **táppénz mértéke** legalább kétévi folyamatos biztosítási idő esetén a figyelembe vehető napi **átlagkereset 70 %-a**, ennél rövidebb biztosítási idő esetén **60 %-a**, a fekvőbeteg gyógyintézeti ellátás esetén szintén 60 %-a (A gazdasági stabilizációt szolgáló intézkedések csökkentették addigi mértékét 5 %-kal 1995. július 1-től).²²¹

Az egyéni egészségbiztosítási járulék felső határának megszűnésével (2001) a **táppénz alapja** az a jövedelem lett, ami után az egészségbiztosítási járulékot megfizették. 2001-ig az évenként megállapított felső határt (lásd 99. o.) meghaladó jövedelem után nem kellett járulékot fizetni, de az nem számított bele a táppénz alapjába sem.²²²

A táppénz összegét általános szabályként (folyamatos biztosítási jogviszony) a keresőképtelenség első napját közvetlenül megelőző naptári évben elért kereset napi átlaga alapján kell megállapítani. Ha nincs 180 napi biztosítási idő a keresőképtelenséget megelőzően, akkor a minimálbér az alap, de ha a szerződéses vagy tényleges jövedelem ennél kisebb, akkor az a táppénzszámítás alapja.²²³

A **munkáltatók "táppénzkiadási terhei"** tovább emelkedtek. A keresőképtelenség első három napjára járó táppénzt már régóta (1977) a munkaadónak kellett fizetnie. Ezen túlmenően 1992-től a biztosítottak naptári évenként 10 munkanap **betegszabadság** járt, táppénzre legkorábban ennek lejárta után volt jogosult. A betegszabadság 1996-ban 15 napra emelkedett. A munkavállaló erre az időre távolléti díjat kap, ami eleinte az átlagkereset 75 %-a volt, 1996-tól a személyi alapbér 80 %-a lett, és a munkáltatónak ez után is fizetnie kell társadalombiztosítási járulékot és tételes egészségügyi hozzájárulást.²²⁴ 1996. január 1-től **hozzájárulás** címén a dolgozó betegsége, kórházi ápolása esetén kifizetett **táppénz egyharmadát** is a munkaadónak kell állnia (kivéve egyéni vállalkozók, baleseti táppénz, gyermekápolási táppénz).²²⁵

A **táppénzt teljes egészében** és teljes időtartamra csak a következő esetekben **fizeti az egészségbiztosító**.²²⁶

- terhesség, szülés miatti keresőképtelenség esetén (ha az érintett terhességi-gyermekágyi segélyre nem jogosult),
- közegészségügyi, járványügyi elkülönítés idejére,
- beteg gyermek ápolása esetén,

²²⁰ 1997. évi LXXXIII. tv. 46. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2003, 2004.

²²¹ 1995. évi XLVIII. tv. 82. §.

²²² 1997. évi LXXX. tv. 24. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2001, 2002.

²²³ 1997. évi LXXXIII. tv. 48. §.

²²⁴ 1991. évi XCII. tv. 1, 3. §; 1995. évi CXVIII. tv. 26. §.

²²⁵ 1995. évi CXVIII. tv. 11. §.

²²⁶ 1997. évi LXXXIII. tv. 46. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1998-2005.

- üzemi baleset, foglalkozási megbetegedés miatti keresőképtelenség idejére, és
- annak, aki betegszabadságra nem jogosult (egyéni és társas vállalkozó, segítő családtag, szakmunkásképző iskolai tanuló).

A **gyermekápolási táppénz 1998-tól a gyermek 12 éves koráig** jár, és 2004. május 1-től a gyermek egyéves koráig már nemcsak az egyedülálló, hanem a családban élő apa is igénybe veheti.²²⁷

A **terhességi-gyermekágyi segély mértéke 1996.** április 15-től a korábbi 100 %-ról a napi **átlagkereset 70 %-ára** (szülést megelőző két éven belül legalább 270 napi biztosítási idő esetén – a kórházi ápolás idejére is ez járt), illetve a napi átlagkereset **60 %-ára** (180 napi biztosítási idő) csökkent.²²⁸ **1998-tól** egységesen a napi átlagkereset **70 %-a** lett, és a szükséges előzetes 180 napi biztosításba be kell számítani a közép- vagy felsőfokú oktatási intézmény nappali tagozatán folytatott (egy évnél hosszabb) tanulmányok idejét is.²²⁹

Alapja az a jövedelem, ami után egészségbiztosítási járulékot kell fizetni (2003-tól), abban az esetben, ha nincs 180 napi jövedelem, akkor a minimálbér kétszerese (1993. március 1-től), de ha a jövedelem ezt nem éri el, akkor a tényleges jövedelem. Adóköteles, de nem kell utána fizetni egészségbiztosítási és nyugdíjbiztosítási járulékot.

A **gyermekgondozási díj 1996 áprilisában megszűnt**, majd **2000-től** újra bevezették és azóta is jár a gyermek 2 éves koráig. Jogosulttá vált a szülőkön kívül a házastárs, az örökbe fogadó szülő és a gyám is, feltéve, ha rendelkezik (2 éven belül) legalább 180 napi biztosítási idővel. Igénybe vehető a terhességi-gyermekágyi segély után, vagy a szülést követő 168 nap lejártát követően, de ha a szülő nő meghal, vagy nem az ő háztartásában nevelik a gyermeket, akkor a terhességi-gyermekágyi segély idejére is jár.²³⁰

A gyed **mértéke** a táppénz alapját képező naptári napi **átlagkereset 70 %-a**, rendszeres jövedelem hiányában a minimálbér kétszeresének 70 %-a, de ha a tényleges jövedelem ennél kisebb, akkor az lesz a gyed alapja. Maximális összege eredetileg a minimálbér kétszerese volt, ami 2000-ben 51.000 Ft, 2001-ben bruttó 80.000 Ft-ot jelentett, 2002-ben viszont a minimálbér kétszeresénél kevesebb, havi 83.000 Ft lett a felső határ, és az jelenleg (2005) is ennyi.²³¹

²²⁷ 1997. évi LXXXIII. tv. 44, 46. §; 217/1997. Korm. r. 27-28. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1998, 2005.

²²⁸ 1996. évi XXII. tv. 34. §.

²²⁹ 1997. évi LXXXIII. tv. 42. §; 2000. évi CXIII. tv. 232. §.

²³⁰ 1997. évi LXXXIII. tv. 42/A, B §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2000.

²³¹ 1997. évi LXXXIII. tv. 42/D §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2000-2005.

A gyermekgondozási díj jogi szempontból társadalombiztosítási ellátás, azonban a gyermekgondozási segéllyel és a családi pótlékkal együtt a központi költségvetés finanszírozza, a társadalombiztosítás mindössze megállapítja a jogosultságot és folyósítja azt. A gyed ideje 2000-től is szolgálati időnek számít, hiszen egyéni nyugdíjjárulékot kell fizetni utána, viszont egészségbiztosítási járulékot nem, ellenben adóköteles jövedelemmé vált. Mivel a gyed is az elmaradt kereset pótlására szolgál, nem jár annak, aki díjazás ellenében munkát végez, vagy megkapja keresetét, az előzetes letartóztatás, a szabadságvesztés idejére, és akkor sem, ha a gyermeket állami gondozásba vették.

11.2.3. Baleseti ellátás

Baleseti ellátásként a biztosítottat **baleseti egészségügyi szolgáltatás, baleseti táppénz** illette meg, majd **1998-tól** a kötelező egészségbiztosítás ellátásai közé került át az eddig nyugdíjbiztosítási szolgáltatásként nyújtott **baleseti járadék** is.²³² Igénybevételének feltételei kissé szigorodtak, erősödött a dolgozók felelőssége, de megmaradt a munkáltatók felelőssége is, hiszen továbbra is a munkaadó köteles megtéríteni az egészségbiztosítónak azokat a költségeket, amelyek a munkavédelmi szabályokban foglaltak megszegéséből bekövetkezett baleset (megbetegedés) következményei, vagy ha azokat alkalmazottja szándékosan okozta.

Nem üzemi baleset az a baleset, amely kizárólag a sérült ittassága miatt, vagy munkahelyi feladatokhoz nem tartozó engedély nélkül végzett munka, engedély nélküli járműhasználat, munkahelyi rendbontás során, vagy a lakásról munkába, illetőleg a munkából lakásra menet közben, indokolatlanul nem a legrövidebb útvonalon közlekedve, vagy indokolatlanul megszakítva történt. Az, aki sérülését szándékosan okozta, vagy késlekedik az orvosi segítség igénybevételével, illetve a baleset bejelentésével, nem jogosult az egészségbiztosítás baleseti ellátásaira.²³³

Baleseti egészségügyi szolgáltatás.²³⁴

- társadalombiztosítási támogatással rendelhető gyógyszer, gyógyászati segédeszköz, gyógyfürdőellátás társadalombiztosítás által elfogadott árának 100 %-os térítése,
- térítésmentes protetikai és fogszabályozó ellátás,
- utazási költséghez százszázalékos mértékű társadalombiztosítási támogatás.

Baleseti táppénz: előzetes biztosítási időre és táppénzfolyósításra tekintet nélkül (de a baleseti táppénz folyósításának időtartamát beszámítva), lényegében változatlan

²³² 1997. évi LXXXIII. tv. 51. §.

²³³ 1986. évi 4. törvényerejű rendelet 1. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok* 1996. UNIÓ K. 68. o.

feltételekkel járt. Folyósításának időtartama 1 év, amelyet legfeljebb 1 évvel meghosszabbíthatott az Országos Orvos Szakértői Intézet. Napi összege azonos volt az alapját képező átlagkeresettel, de nem lehetett több az egészségbiztosítási járulék alapjának felső határánál. **2003-tól** az jogosult baleseti táppénzre, aki üzemi balesetből eredően a biztosítás fennállása alatt, vagy annak megszűnését követő 3 napon belül (és nem időkorlátozás nélkül) válik keresőképtelenné. Mértéke továbbra is 100 % maradt. **2005-től** nem jogosult baleseti táppénzre az a biztosított, aki ugyanazon üzemi balesetből eredően baleseti rokkantsági nyugdíjban, vagy baleseti járadékban részesül (addig mindkét ellátást igénybe vehette).²³⁵

A **baleseti járadék** lényegében nem változott 1975 óta, csak annyival egészült ki 1991-től, hogy a szilikózisból és azbesztózisból eredő, 25 %-ot meg nem haladó munkaképesség-csökkenés fennállása alatt időbeli korlátozás nélkül jár.²³⁶

11.3. Szervezeti, irányítási rendszer

1989-ben létrehozták az önálló **Társadalombiztosítási Alapot**, a társadalombiztosítási ellátások és a társadalombiztosítás által finanszírozott egyéb juttatások fedezetének biztosítására, tehát 1989-től a társadalombiztosítás az állami költségvetéstől elkülönített, önálló, de azért állami garanciát élvező pénzügyi alappal működött (államháztartás részeként). Az alapot az **Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság** kezelte, éves költségvetését és annak végrehajtását az Országgyűlés fogadta el. Az **alap forrásai**: társadalombiztosítási járulékok, egyéb társadalombiztosítási befizetések, állami hozzájárulás, az alap pénzügyi tevékenységéből származó bevétel. 1990. április 1-jétől a gyógyító-megelőző ellátás ráfordításait a Társadalombiztosítási Alap bocsátotta az állami egészségügyi szolgálat rendelkezésére – beruházások, nagyjavítások kivételével. Az alap bevételi többletét nem lehetett elvonni, abból képezték a biztonságot szolgáló tartalékalapokat, melyeket államilag garantált értékpapírokba kellett fektetni.²³⁷

1988–1990 között az állami felügyelet és irányítás a **Szociális- és Egészségügyi Minisztérium** kezében volt.²³⁸

1991-ben törvény született a társadalombiztosítás **önkormányzati igazgatásáról**, hogy azt demokratikusan választott önkormányzat irányítsa és ellenőrizze. Az

²³⁴ 1975. évi II. tv. 79/A. §; 89/1990. MT. r. 222/A. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok 1996.* 68. o.

²³⁵ 1997. évi LXXXIII. tv. 55-56. §; 217/1997. Korm. r. 33. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1998, 2001, 2003, 2005.

²³⁶ 1991. évi II. tv. 7. §; 1997. évi LXXXIII. tv. 57-60. §.

²³⁷ 1988. évi XXI. tv. 1-6. §; Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése.* 36-38. o.

önkormányzatok létrehozásának alapvetően politikai okai voltak (a demokrácia érvényre juttatása, a szakszervezetek szerepének meghagyása), megválasztásukra **1993**-ban került sor, állami felügyeletüket az Országgyűlés és a Kormány látta el. Az önkormányzatok megalakulása után a korábbi egységes irányítású társadalombiztosítási szervek (OTF) szétváltak, létrejöttek az önkormányzatok igazgatási szervei, az **Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (ONYF)** és az **Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP)**, valamint a megyei (fővárosi) nyugdíjbiztosítási, egészségbiztosítási pénztárak. A pénzügyi alapok is szétváltak egészségbiztosítási és nyugdíjbiztosítási alapra. Problémát jelentett, hogy a törvény nem határozta meg pontosan az önkormányzatok hatáskörét és jogkörét, a kormány szabályozási lehetőségeit. A felügyeleti jogok szétosztása nehezebbé tette az ellenőrzést, a számonkérést. A Horn-kormány alatt a társadalombiztosítás költségvetését nem a társadalombiztosítás apparátusa, hanem a Pénzügyminisztérium állította össze, ami az Antall-kormány alatt meglévő, igaz akkor sem nagymértékű önállóságuk csökkenését mutatta. Az önkormányzati irányítás mellett elsorvadt az az évekig jól működő gyakorlat, hogy a megyei igazgatókból álló "igazgatótanács" szakmai szempontból megvitatta minden társadalombiztosítást érintő rendelkezést.²³⁹

1990-től 1998-ig a törvényességi felügyeletet a **Népjóléti Minisztérium** gyakorolta.²⁴⁰

Az 1998-as országgyűlési választások után megszűnt a társadalombiztosítás viszonylagos függetlensége, az Országgyűlés feloszlatta a társadalombiztosítási önkormányzatokat, a pénzügyi alapok közvetlen kormányzati ellenőrzés alá kerültek, a felügyeletet a pénzügyminiszter gyakorolta, ő terjesztette be a Nyugdíjbiztosítási Alap költségvetését is. Az igazgatási szervek irányítását a kormány az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium útján látta el. 2003-tól az ONYF és az OEP a kormány irányítása alatt álló, országos hatáskörű központi államigazgatási szervként működik.²⁴¹

Az állami felügyeletet és irányítást tehát **1998-tól az Egészségügyi Minisztérium, 2002-től az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium** látta el, melytől 2004-ben ismét különvált a szociális és családügyi terület Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium néven.²⁴²

²³⁸ 1987. évi VII. tv. 1-2. §.

²³⁹ 1991. évi LXXXIV. tv. 6. §; Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 35-36. o.

²⁴⁰ 1990. évi XXX. tv. 1, 4. §.

²⁴¹ 1998. évi XXXIX. tv. 1-2. §; 2002. évi LVIII. tv. 38-39. §.

²⁴² 2002. évi XI. tv. 1. §.

12. A társadalombiztosítási járulékok alakulása

12.1. A kötelező betegségi biztosítás bevezetésétől a II. világháborúig

A kötelező betegségi biztosítás bevezetésével a folyó kiadások fedezésére járulékfizetési kötelezettséget írtak elő. A járulékkulcsok kezdetben (főleg a mai arányokhoz viszonyítva) alacsonynak voltak mondhatók, ám az évek során fokozatosan emelkedtek.

**Betegségi biztosítás járulékkulcsai
(1891-1928)**

9. táblázat

Év	Betegségi biztosítási járulék (átlagos napibér %-a)	Ebből	
		munkaadót terhelő részarány (%)	munkavállalót terhelő részarány (%)
1891	2	33,3	66,6
1907	3	50	50
1918	4	50	50
1919	6	50	50
1928	6	50	50

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 13, 15, 21, 24, 27. o.

1891-ben betegségi biztosításra az átlagos napibér **2 %-a** volt levonható, melynek 1/3-ad részét a munkaadók, 2/3-ad részét a biztosított munkavállalók fizették. Ha ebből nem lehetett nyújtani a legcsekélyebb mértékű segélyezést sem, akkor a járulék kulcsa később 3 %-ig, bizonyos kivételes esetekben 5 %-ig emelhető volt. Az önként biztosított családtagok az átlagos napibér felének alapján fizették a járulékot. Az önként belépők járulékához a munkaadó nem volt köteles hozzájárulni. A betegség tartama alatt a biztosítottnak nem kellett járulékot fizetnie.²⁴³ Amennyiben a beszedett összegek nem fedezték a kiadásokat, csökkentették a segélyeket. A segélyek mértékét csak 1928-tól tették kötelezővé, ekkortól nem lehetett csökkenteni azokat gazdasági nehézségek esetén sem.

Túlmenő segélyeket (magasabb összegek, illetve a beteg családtagok támogatása) csak akkor nyújthattak, ha arra volt fedezetük, de csak abban az esetben, ha a járulék az átlagos napibér 2 %-át nem haladta meg. A járulékkulcsot csak **1902-ben** emelték fel **2,5**

²⁴³ 1891. évi XIV. tc. 16-18, 22-24. §.

%-ra, abból a célból, hogy az így létesített külön alap segítségével a családtagok orvosi kezeléséről és ellátásáról gondoskodjanak.²⁴⁴

1907-ben a **betegség** esetére biztosítottak járulékát az Országos Pénztár alapszabályában meghatározott napibérosztályok szerint állapították meg. A napibérosztályba sorolás a tényleges fizetés (bér) alapján történt (ami ekkor 8 koronánál több nem lehetett). A járulékkulcs általában **3 %** volt, de az átlagos napibér 2–4 %-áig terjedhetett (például 2 % volt az öt, vagy annál kevesebb munkavállalót foglalkoztató üzemeknél – 5 éven át).²⁴⁵ Ezt a járulékot azonban csak hetenként 6 napra kellett fizetni 1911-ig, ekkor nőtt 7 napra a fizetési kötelezettség.²⁴⁶ A járulék felét a munkáltató, felét a munkavállaló fizette. A keresettel nem rendelkező családtagok (akik önként beléphettek) járuléka a tagok járulékának fele volt. A betegség miatti keresőképtelenség idejére a biztosítottaknak továbbra sem kellett járulékot fizetniük.²⁴⁷

Az 1907-ben bevezetett kötelező **baleseti biztosítás** költsége (kártalanítás, orvosi, ügyviteli költség, tartalékalap gyűjtése) teljes egészében a munkáltatót terhelte, az üzemek veszélyességének arányában, kivéve az önkéntesen biztosítottak esetében, akik díjat fizettek (alapszabály szerint). A teherviselés módjai: járulék, tőkefedezeti díj, biztosítási díj (az önként biztosítottak, az 5 vagy annál kevesebb munkást alkalmazók a biztosítás első 10 évében évi 3 koronát, később évi 5 koronát fizettek alkalmazottanként²⁴⁸). A baleseti biztosítási költségek fedezése két, egymástól független üzletág, az általános (ide tartozott az összes balesetbiztosításra kötelezett üzem az építkezési üzemek kivételével) és a tőkefedezeti üzletág (építkezési ipar és ennek vállalatai, üzemei) keretében történt. Az **általános üzletágban felosztó-kirovó rendszer** működött, amely azt jelentette, hogy a baleseti díj levonása után maradt költségek felosztása a munkáltatók által kifizetett javadalmazás (beszámítható javadalmazás felső értékhatárának figyelembe vételével) és az üzemekre megállapított veszélyességi arányszám alapján történt. A **tőkefedezeti üzletágban** az adott évben először kártalanított balesetek után felmerült **baleseti járadékok tőkeértéke került felosztásra és kirovásra**, itt is csökkentve először a költségeket a baleseti díjak összegével. Az 1919-ben bevont bányamunkások alkották a baleseti biztosítás harmadik üzletágát, a **bányaüzletágot**, ahol az általános üzletághoz

²⁴⁴ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 15. o.

²⁴⁵ 1907. évi XIX. tc. 24-25. §.

²⁴⁶ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 22. o.

²⁴⁷ 1907. évi XIX. tc. 26, 41, 48. §.

²⁴⁸ 1907. évi XIX. tc. 37. §.

hasonlóan történt a költségviselés.²⁴⁹ Az önként belépők díjához itt sem volt köteles a munkaadó hozzájárulni. 1928-tól megszűnt a tőkefedezeti üzletág, beolvasztották az általános üzletágba, így csak az általános és a bányüzletág maradt meg. Az önkéntesen biztosítottak az általános üzletágba tartoztak. A behajthatatlan balesetbiztosítási járulékok, díjak terheit a többi fizetésre kötelezett viselte.²⁵⁰

1918. január 1-jétől a **betegségi biztosítási** járulékkulcs **4 %-ra** emelkedett, és megszűnt az a napi 8 koronás bérhatár, amely korlátozta az ipari munkavállalók biztosítási kötelezettségét.²⁵¹

A **Tanácsköztársaság** idején a betegségi biztosítási járulékkulcsot az átlagos napibér **6 %-ában** állapították meg.²⁵²

1919. december 1-jétől a járulékkulcs mértéke **6 %-ra** emelkedett (a háztartási alkalmazottaknál **2 %** lett megállapítva).²⁵³

Az **1927.** évi XXI. törvénycikk szerint a **betegségi biztosítási** járulékkulcsot az alapszabályban állapították meg, de az a tényleges javadalmazás **7 %-ánál**, vagy az átlagos napibér **6 %-ánál** (háztartási alkalmazottaknál **3,5**, illetve **3 %**) magasabb nem lehetett. A járulékot teljes naptári hetekre a munkáltató fizette, felét viszont a munkavállalótól levonhatta. A járulékot az üzem időleges szünetelésének tartamára és a fizetés nélküli szabadság idejére is fizetni kellett, de nem kellett fizetni a keresőképtelenség alapján járó segélyezés alatt, kivéve, ha a biztosított erre az időre is megkapta teljes javadalmazását.²⁵⁴ A háztartási alkalmazottak és az ötnél több munkavállalót nem foglalkoztatók biztosítási díjait a belügyminiszter állapította meg úgy, hogy a betegbiztosítás háztartási üzletágának mérlege egyensúlyban legyen.²⁵⁵

12.2. 1945 utáni helyzet az 1970-es évek közepéig

1946-ban a **társadalombiztosítási járulék** nagysága a tényleges javadalmazás **12 %-a** volt, melyből **8 %** volt a betegségi biztosítás, **1 %** a baleseti, és **3 %** a nyugdíjbiztosítás aránya. **1948-ban** a betegbiztosítási járulék mértéke maradt **8 %**, de a társadalombiztosítási járulék **18 %-ra** emelkedett, mivel a családi pótlék fedezetére **5 %-os** járulékot vezettek be, és novembertől a dolgozóktól is levontak **1 %** nyugdíjjárulékot. **1949-ben** **13 %-ra**

²⁴⁹ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 31-32. o.

²⁵⁰ 1907. évi XIX. tc. 44, 46. §; 1927. évi XXI. tc. 148, 216. §.

²⁵¹ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 24. o.

²⁵² *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai* 6/1. köt. Kossuth K. Bp. 1959. 72. o.

²⁵³ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 24. o.

²⁵⁴ 1927. évi XXI. tc. 19-21, 23. §.

²⁵⁵ 1927. évi XXI. tc. 62. §.

csökkent a társadalombiztosítási járulék mértéke, mivel a családi pótlék fedezetéről az állam közvetlenül gondoskodott, térítés formájában. **1951-ben 10 %-ra csökkent a társadalombiztosítási járulék (6 % betegségbiztosítás, 4 % nyugdíj)** és több mint másfél évtizeden át maradt ezen az alacsony szinten.²⁵⁶

A társadalombiztosítási járulékok mértékének alakulása (1946-1967)

10. táblázat

Év	Társadalombiztosítási járulék (%)	Ebből egészségbiztosítási járulék (%)
1946	12	8
1948	18	8
1949	13	8
1951	10	6
1967 ¹	10	6
1967 ²	17	10

¹ illetményadó-mentesség esetén

² illetményadó-fizetés esetén

Forrás: Jurth Rudolf: *A társadalombiztosítási ellátások alakulása 1950-1982 között*. Szociálpolitikai Értesítő 1987/1. sz. 128-155. o.

1945-től, megvalósítva az “ingyenesség” elvét, a társadalombiztosítási járulék fizetése teljes egészében a **munkáltatókat terhelte**, bár **1948** novemberétől már **1 % nyugdíjjárulékot** levontak a **munkavállalóktól** is. Ezen 1 % fizetését a dolgozók nevében a XVII. szakszervezeti kongresszus vállalta, mégpedig az öregségi, rokkantsági járadékok, valamint a bányanyugbérek emelésének érdekében. Ez a befizetés a kormány által adott hozzájárulással együtt biztosította, hogy az alacsonyabb járadékok is elérjék a létminimumot.²⁵⁷ 1951-ben az 1 %-os dolgozói hozzájárulás kereseti adóvá alakult át, ami **1954-ben megszűnt**, helyette **3 %-os nyugdíjjárulék-hozzájárulást** vezettek be, majd **1966-ban progresszívvé tették (3–10 %)** a nyugdíjjárulék fizetését.²⁵⁸

1945 szeptemberétől a **mezőgazdasági munkavállalók** kötelező biztosítását a 6180/1945. ME sz. rendelet szabályozta, mely szerint a biztosítási díj a 18 éven felüli férfiak számára havi 15 Ft (napi 0,70; heti 4 Ft), a 18 éven aluli férfiak és a nők számára pedig havi 10 Ft (napi 0,50; heti 3 Ft) volt.²⁵⁹ **1949-től** lehetővé vált a **mezőgazdasági**

²⁵⁶ Jurth Rudolf: *A társadalombiztosítási ellátások alakulása 1950-1982 között*. Szociálpolitikai Értesítő 1987/1. sz. 128-155. o.

²⁵⁷ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 164-165. o.

²⁵⁸ *Szociálpolitikánk két évtizede*. Kossuth K., Táncsics K. Bp. 1969. 82. o.

²⁵⁹ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 167. o.

termelőszövetkezeti tagok önkéntes betegségi biztosítása is, a biztosítási díj számukra egy évre 72 Ft volt, amely teljes egészében a tagokat terhelte.²⁶⁰ **1958-tól** valósult meg a **mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok** kötelező nyugdój- és balesetbiztosítása (elkülönített alappal), amiért a termelőszövetkezetek földadó-hozzájárulást, a tagok havi 27 Ft nyugdój- és 4,50 Ft balesetbiztosítási díjat fizettek.²⁶¹

1949-től a **kisipari szövetkezeti tagoknak** is lehetőségük volt az önkéntes társadalombiztosításra (járulékkulcs 11 % – 6 % betegségi, 1 % baleseti, 4 % nyugdíjbiztosítás), majd **1951-től** náluk is életbe lépett a kötelező kölcsönös biztosítás (járulékkulcs 13 % – 8 % betegségi biztosítás). **1952-ben** a betegségi biztosítási járulék ismét 6 %-ra csökkent, de a gyermeknevelési pótlék fedezésére 5 %-os járulékot vezettek be. 1953-tól a kisipari szövetkezeti tagok társadalombiztosításának ellátására egy új intézményt hoztak létre, a Kisipari Szövetkezeti Kölcsönös Biztosító Intézetet (KSZKBI). Megállapítható, hogy 1952-től, egészen 1964-ig (a társadalombiztosítási szervezet egységesítéséig) számukra a járulékkulcs mindig 5 %-kal volt magasabb, mint az SZTK-hoz tartozó biztosítottaknál, mivel a családi pótlék fedezetéről saját maguknak kellett gondoskodniuk.²⁶²

A **járulékfizetés** – foglalkozási csoportonként eltérő – **mértéke 1964-ben.**²⁶³

▪ **Munkások-alkalmazottak:**

betegségi biztosítás:	munkáltató:	6 %	dolgozó:	0 %
családi pótlék:		-		-
nyugdíj:		4 %		3 %
Összesen: munkabér 13 %-a				

(A betegségi biztosítás járuléka állami gazdaságoknál 4 %, gépállomásoknál 4,5 %.)

▪ **Kisipari termelőszövetkezeti tagok:**

betegségi biztosítás és családi pótlék:	szövetkezet:	11 %	tag:	0 %
nyugdíj:		4 %		3 %
Összesen: kereset 18 %-a				

²⁶⁰ Jurth Rudolf: *A társadalombiztosítási ellátások alakulása 1950-1982 között*. Szociálpolitikai Értesítő 1987/1. sz. 128-155. o.

²⁶¹ *Szociálpolitikánk két évtizede*. id. mű 82. o.

²⁶² Jurth Rudolf: *A társadalombiztosítási ellátások alakulása 1950-1982 között*. Szociálpolitikai Értesítő 1987/1. sz. 128-155. o.

²⁶³ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 13. o.

▪ **Mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok:**

betegségi biztosítás: havonta: 6,- Ft
családi pótlék: -
nyugdíj: 31,50 Ft
Összesen: havonta 37,50 Ft

A szövetkezetek a földterület után külön hozzájárulást fizettek.

▪ **Önálló kisiparosok:**

önkéntes betegségi biztosítás: havonta: 70–90 Ft
kötelező nyugdíjbiztosítás: havonta: 80–200 Ft.

A kisebb biztosított csoportok általában a szolgáltatásoktól függő önköltségnek megfelelő járulékot fizettek.

1966. február 1-től **progresszív nyugdíjjárulék** került bevezetésre, melynek mértéke **3–10 %** között mozgott (például 3 % volt havi 1.800 Ft munkabérig, 7.000 Ft munkabér felett pedig 10 %).²⁶⁴

1967-ben emelték a társadalombiztosítási járulékkulcsokat, melynek alapján az illetményadó fizetésére kötelezett **állami vállalatok, gazdálkodó szervezetek** stb. **17 %-os** járulékot (ezen belül 10 % betegbiztosítási és 7 % nyugdíjbiztosítási járulékot) fizettek, illetményadó-mentesség esetén **10 %-ot** (6 % betegségi, 4 % nyugdíjbiztosítás). A **mezőgazdasági termelőszövetkezetek a tagok** jövedelmének **7,5 %-át** fizették járulékként (ebből 1 % volt a betegbiztosítás, 6,5 % a nyugdíjbiztosítás), az alacsonyabb mértéket részben az indokolta, hogy a táppénzjellegű betegségi segélyeket és a terhességi-gyermekágyi segélyeket a szövetkezetek közvetlenül fizették tagjaik után. (A tagokat progresszív nyugdíjjárulék terhelte.) Az **alkalmazottak** keresete után **17 %** volt a társadalombiztosítási járulék. **1972-ben** emelték fel a termelőszövetkezeti **tagok** társadalombiztosítási járulékát **10 %-ra**.²⁶⁵

Tehát 1945 után különböző volt a társadalombiztosítási járulékok mértéke a mezőgazdaságban, a kisipari szövetkezeti tagok, a magánszektorban foglalkoztatottak után, a költségvetési szerveknél, majd aszerint, hogy illetményadó fizetésére kötelezett, vagy mentes volt-e az állami vállalat, gazdálkodó szerv. Ez a különbségtétel évtizedekig fennmaradt, melyet részben gazdaságpolitikai szempontok indokoltak.

²⁶⁴ 2/1966. Korm. sz. r. In: *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 13. o.

²⁶⁵ Jurth Rudolf: *A társadalombiztosítási ellátások alakulása 1950-1982 között*. Szociálpolitikai Értesítő 1987/1. sz. 128-155. o.

12.3. Társadalombiztosítási járulékok 1975-től a rendszerváltásig

1975-től megszüntették az egyes ágazatok (betegségi, baleseti, nyugdíj, családi biztosítás) külön járulékkulcsait, így 1991-ig a **munkáltató egységes társadalombiztosítási járulékot** fizetett, azt nem tudjuk szétbontani egészségbiztosítási és nyugdíjbiztosítási járulékra.

Az 1970-es évek második felével vette kezdetét a **járulékkulcsok** rohamos **emelkedése**. Míg 1975-ben az állami és szövetkezeti vállalatok, gazdálkodó szervek stb. a bérköltséget terhelő pénzbeli és természetbeni juttatás 17 %-át (illetményadó-mentes juttatás esetén 10 %-át) fizették társadalombiztosítási járulék címén, addig **1976-tól** már 22 %-át (illetményadó-mentes juttatás esetén 15 %-át), 1984-ben pedig 40 %-át, ami mintegy 9 %-os munkavállalói nyugdíjjárulék-átlaggal egészült ki.²⁶⁶ (A járulékkulcsok változását a 11. sz. táblázat mutatja be.) A mezőgazdasági szövetkezeti tagok járuléka 1976-ban felemelkedett a bérköltséget és a részesedési alapot terhelő, valamint a háztáji gazdaságban részükre és családtagjaikra jóváírt munkanapokra eső jövedelmek 13 %-ára (1982: 16 %; 1983: 19 %; 1984: 29 %).²⁶⁷ A mezőgazdasági termelőszövetkezetek, egyéb munkáltatók alkalmazottaik után 1976-ban is 17 %-os járulékot fizettek, ez csak 1982-től emelkedett. Az állami és tanácsi költségvetési szervek 1975-ben 10 %-ban megállapított társadalombiztosítási járuléka viszont nem változott.

Társadalombiztosítási járulékkulcsok alakulása (1975-1984)

11. táblázat

Év	Társadalombiztosítási járulék		
	Állami vállalatok (%)	Mezőgazdasági termelőszövetkezetek (%)	Költségvetési szervek (%)
1975	17	17	10
1976	22	17	10
1980	24	17	10
1982	27	20	10
1983	30	23	10
1984	40	33	10

Forrás: Jurth Rudolf: *A társadalombiztosítási ellátások alakulása 1950-1982 között*. Szociálpolitikai Értesítő 1987/1. sz. 128-155. o.; 17/1975. MT. r. 214-215. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. Táncsics K. Bp. 1975. 128. o.

²⁶⁶ Jurth Rudolf: *A társadalombiztosítási ellátások alakulása 1950-1982 között*. Szociálpolitikai Értesítő 1987/1. sz. 128-155. o.

²⁶⁷ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 31. o.; *A társadalombiztosítás fejlődése számokban 1970-1985*. Bp. 1987. 21. o.

Egyes esetekben fix összegű társadalombiztosítási járulékot írtak elő, így például 1975-ben a háztartási alkalmazottak után napi 8 Ft-ot (havi 250 Ft-ot), a gazdasági dolgozók után napi 14 Ft-ot (heti 85 Ft-ot) kellett fizetni, ami a nyugdíjjárulék összegét is magában foglalta, vagy például napi 20 Ft volt előírva a fizetés nélküli szabadság, illetve a szabadságvesztés időtartamára. Az ösztöndíjas szakmunkástanuló után az ösztöndíjat folyósító munkáltató havi 25 Ft-ot fizetett.²⁶⁸

1982-ben a **progresszív nyugdíjjárulék** felső határa emelkedett, mértéke a kereset **3–15 %-a** között mozgott, így például a 14.000 Ft-ot meghaladó kereset esetén annak 15 %-át kellett fizetni. 1988-tól az egyéni nyugdíjjárulék mértéke egységesen **10 %-os** lett.²⁶⁹

1989-ben a munkáltatók már **43 %-os** társadalombiztosítási járulékot fizettek, amit 1992-ben még egy százalékkal emeltek, ehhez hozzávéve a munkavállalók által fizetett 10 %-os társadalombiztosítási járulékot, négy éven keresztül a magyar társadalombiztosítás történetének legmagasabb járulékkulcsát figyelhetjük meg. 1989-től került sor a társadalombiztosítási járulékok egységesítésére is, ekkortól emelkedett a költségvetési szféra járuléka a többiek szintjére.²⁷⁰

12.4. A rendszerváltás utáni változások

A rendszerváltást követően ismét előtérbe került a biztosítási jelleg, újból különvált az **egészségbiztosítási** és a **nyugdíjbiztosítási járulék** (1992. március 1-től), külön meghatározták a **munkavállalók** és a **munkáltatók** járulékfizetési kötelezettségét.²⁷¹ 1998-tól a magán-nyugdíjpénztár tagjainak nyugdíjbiztosítása két részre oszlott, nyugdíjjárulékra és tagdíjra. A kiegészítő tevékenységet folytató egyéni vállalkozók, társas vállalkozások tagjai baleseti járulékot kötelesek fizetni a baleseti társadalombiztosítási ellátások fedezetére, mely 10 %-ról 1999-ben 5 %-ra csökkent.²⁷²

Általában elmondható, hogy a társadalombiztosítási ellátások után **nem kell járulékot fizetni** (táppénz, baleseti táppénz, terhességi-gyermekágyi segély), ugyanígy a fizetés, díjazás nélküli időszakokra, a katonai szolgálat idejére, valamint az előzetes letartóztatás, és a szabadságvesztés idejére sem. Viszont a gyed és egyes **szociális ellátások** (gyes, gyermeknevelési támogatás, ápolási díj) után **nyugdíjbiztosítási**

²⁶⁸ 17/1975. MT. r. 220. §; 3/1975 SZOT szabályzat 150, 158-161. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve.* id. mű 129-134. o.

²⁶⁹ Jurth Rudolf: *A társadalombiztosítási ellátások alakulása 1950-1982 között.* Szociálpolitikai Értesítő 1987/1. sz. 128-155. o.; 56/1987. MT. r. 28. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1987. Bp. 1988. 400-407. o.

²⁷⁰ 116/1988. MT. r. 48, 49, 54.§. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1988. Közg. és Jogi K. Bp. 1989. 445-454. o.

²⁷¹ 1992. évi IX. tv. 19. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1992. Közg. És Jogi K. Bp. 1993. 24-32. o.

²⁷² 1997. évi LXXX. tv. 18-19, 36-37. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1999.

járulékot vonnak le (a folyósító szervtől – központi költségvetés – és az egyéntől is). A saját jogú **nyugdíjas foglalkoztatottnak** nem kell egyéni nyugdíj- és egészségbiztosítási járulékot fizetnie, de az előnyugdíj, korengedményes nyugdíj, vagy a szolgálati nyugdíj szünetelése alatt egyéni egészségbiztosítási járulékot (2005-ben 4 %) vonnak le tőlük, így táppénzre is jogosulttá válnak.²⁷³ A járulékfizetési kötelezettség az öregségi nyugdíjban és a hozzátartozói **nyugellátásban részesülők** után (kivéve a korengedményes és előnyugdíjban részesülőket) a Nyugdíjbiztosítási Alapot, valamint a központi költségvetést terheli (átalányösszegben). Az, aki **munkanélküli** ellátásban részesül, nyugdíjjárulékot köteles fizetni, a folyósító szerv pedig ezen juttatások után társadalombiztosítási járulékot fizet (Szolidaritási Alap).²⁷⁴

Munkáltatói, munkavállalói járulékkulcsok alakulása (1992-2005)

12. táblázat

Év	Munkáltató			Munkavállaló				
	Társadalom- biztosítási járuléka	Ebből		Társadalom- biztosítási járuléka	Ebből			Egészség- bizt. járuléka
		Nyugdíj- bizt. járuléka	Egészség- bizt. járuléka		Nyugdíj- bizt. járuléka	Nyug- díj- járuléka	Tag- díj	
1992	44	24,5	19,5	10	6	-	-	4
1996	42,5	24,5	18	10	6	-	-	4
1997	39	24	15	10	6	-	-	4
1998	39	24	15	10	7	1	6	3
1999	33	22	11	11	8	2	6	3
2001	31	20	11	11	8	2	6	3
2002	29	18	11	11	8	2	6	3
2003	29	18	11	11,5	8,5	1,5	7	3
2004	29	18	11	12,5	8,5	0,5	8	4
2005	29	18	11	12,5	8,5	0,5	8	4

Forrás: 1975. évi II. tv; 89/1990. MT. r. és módosításai; 1997. évi LXXX. tv; 195/1997. Korm. r. és módosításai. HVG Társadalombiztosítási különszám 1992-2005; 1996. évi LXXXVIII. tv. és módosításai NETJOGTÁR. <http://www.1000ev.hu/index.php>.

Az **egyházi személyek**, szerzetesrendi tagok nyugdíjköltségeinek fedezetére a központi költségvetés fizette a nyugdíjbiztosítási járulékot (havi átlagos létszám alapján), 2000-től a szolgálati idő nyugdíjköltségeit az egyház fizeti (a tárgyhónapot megelőző hónap első napján érvényes minimálbér alapján). Mivel 2001-től ők is biztosítottakká

²⁷³ 1997. évi LXXX. tv. 25, 26. §; 195/1997. Korm. r. és módosításai; 1997. évi LXXXIII. tv. 42. §; 217/1997. Korm. r. és módosításai. HVG Tb. különszám 2005.

²⁷⁴ 1997. évi LXXX. tv. 26. §; 195/1997. Korm. r. és módosításai. HVG Tb. különszám 2005.

váltak, az egyháznak utánuk is kell társadalombiztosítási járulékot fizetnie, de 2002-től nem terheli őket egyéni egészségbiztosítási járulék, mert nem vesznek igénybe pénzügyi egészségbiztosítási ellátást (például táppénzt).²⁷⁵

A **járulékfizetés alapja** a munkáltatótól kapott **adóköteles jövedelem**, bár bizonyos kifizetések nem járulékkötelesek (például üzleti ajándék, reprezentáció 2001-től).²⁷⁶ Vagy például az önkéntes kölcsönös biztosítás ösztönzése céljából a munkáltató által ide fizetett tagdíj bizonyos összeghatárig nem képez járulékalapot (ez 2005-ben a havi minimálbér 130 %-a volt).²⁷⁷ Az egyéni és társas vállalkozók a vállalkozói kivét (személyes munkavégzés címén elszámolt jövedelem), de legalább a tárgyévvel megelőző év utolsó napján érvényes minimális bér után (1997-től a tárgyhónapot megelőző hónap első napján érvényes minimálbér után) kötelesek társadalombiztosítási járulékot fizetni (munkavállalói + egyéni járulék a felső határig).²⁷⁸

Járulékfizetési felső határ (1993-2005)

13. táblázat

Év	Járulék alapjául szolgáló jövedelem felső határa		
	Napi	Havi	Évi
	(Ft)		
1993	2.500	75.000	900.000
1996	2.500	75.000	900.000
1997	3.300	99.000	1.204.500
1998	4.290	128.700	1.565.850
1999	5.080	152.400	1.854.200
2000	5.520	165.600	2.020.320
2001	6.020	180.600	2.197.300
2002	6.490	194.700	2.368.850
2003	10.700	321.000	3.905.500
2004	14.500	435.000	5.307.000
2005	16.440	493.200	6.000.600

Forrás: 1975. évi II. tv. 103/B §; 89/1990. MT. r. 295. §. és módosításai; 1997. évi LXXX. tv. 24. §; 195/1997. Korm. r. és módosításai. HVG Társadalombiztosítási különszám 1992-2005.

Az **egyéni járulékfizetésnek** 1992. március 1-től **felső határt** szabtak, tehát a foglalkoztatott a nyugdíj- és egészségbiztosítási járulékot általában a járulékalapul szolgáló jövedelme után, de legfeljebb a tárgyévre tervezett bruttó átlagkereset kétszeresének

²⁷⁵ 1997. évi LXXX. tv. 5, 26. §; 195/1997. Korm. r. és módosításai. HVG Tb. különszám 2001-2005.

²⁷⁶ 1997. évi LXXX. tv. 4. §; 195/1997. Korm. r. és módosításai. HVG Tb. különszám 2001-2005.

²⁷⁷ 1995. évi CXVII. tv. 7. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2005.

²⁷⁸ 1997. évi LXXX. tv. 27-30. §; 195/1997. Korm. r. és módosításai. HVG Tb. különszám 1998-2005.

(2003-ban két és félszeresének, 2004-től háromszorosának) összege után fizette meg. Viszont ebből következik, hogy az egyes társadalombiztosítási ellátások alapja sem lehetett ennél magasabb. 2002-től az egészségbiztosítási járulék fizetésének már nincs felső határa, csak a nyugdíjjáruléknak.²⁷⁹ A járulék alapjának felső jövedelemhatára kizárólag a munkavállalóra vonatkozott és vonatkozik, a munkáltatóra nem.

1997. szeptember 1-től az **alkalmi munkavállalói könyv** bevezetésével lehetővé vált a munkabérek közterheinek egyszerűsített befizetése (közteherjegy – bélyeg). Ezzel bizonyos feltételek esetén (díjazás alsó, felső határának, a munkavégzés heti, havi, évi tartamának előírása) az alkalmi munkavállalók egészségügyi szolgáltatásra, baleseti egészségügyi ellátásra, baleseti táppénzre, szolgálati időre váltak jogosulttá, de az egészségbiztosítás pénzügyi ellátásaira (táppénzre, terhességi-gyermekágyi segélyre) nem. 1999-től magánnyugdíj-pénztár tagjai is lehetnek.²⁸⁰

Az **ellátásra** egyébként **nem jogosultak** (nem biztosítottak, külföldiek, külföldön munkát vállalók és külföldön ösztöndíjas magyar állampolgárok, akik 1992 februárja óta nem automatikusan biztosítottak) a társadalombiztosítás valamennyi, vagy egyes ellátásaira **külön megállapodást** köthetnek. A járulék mértéke, melyet legalább a minimálbér után meg kell fizetniük, a mindenkori járulékkulcstól függ. 2003-tól az egészségügyi szolgáltatásra nem jogosultaknak csak akkor kell megfizetniük az egészségbiztosítási járulékot (11 %), ha jövedelmük eléri a megelőző hónap minimálbérének 30 %-át.²⁸¹

1996-tól **csökkenni** kezdett a **munkáltatói járulékok mértéke**, viszont 1997-ben bevezették a munkáltató által a foglalkoztatottak után fizetendő **tételes egészségügyi hozzájárulás** (teho) elnevezésű, ún. egészségügyi adót, ami 1998-ban az átlagkereset 3,3 %-a, 1999–2000-ben 4,7 %-a volt. A tehot általában nem kell megfizetni a pénzügyi ellátások, illetve a fizetés nélküli szabadság (táppénz, terhességi-gyermekágyi segély, gyeg, gyed, ápolási díj, gyermeknevelési támogatás, gyermekápolási táppénz, sorkatonai szolgálat, fogva tartás) időtartamára. A munkanélküli járadékosok után a Munkaügyi Központ, a munkanélküliek jövedelempótló támogatása után a települési önkormányzat, a tanuló hallgató után (nemzetközi szerződés, vagy OM ösztöndíj alapján létesült tanulói, hallgatói jogviszony) az Oktatási Minisztérium fizeti.²⁸² A **munkavállalók**

²⁷⁹ 1997. évi LXXX. tv. 24. §; 195/1997. Korm. r. és módosításai. HVG Tb. különszám 2003-2005.

²⁸⁰ 1997. évi LXXIV. Tv. 1-3, 5, 8. §. HVG Tb. különszám 2005.

²⁸¹ 1997. évi LXXX. tv. 34, 39. §; 195/1997. Korm. r. és módosításai. HVG Tb. különszám 2003-2005.

²⁸² 1998. évi LXVI. tv. 6, 7. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2005.

társadalombiztosítási járuléknál ellenben 1998 után emelkedést figyelhetünk meg, 2004-ben már 2,5 %-kal több járulékot fizettek a dolgozók, mint 1998-ban.

1999-től a társadalombiztosítási járulékkal nem terhelt jövedelmek egy része után 11 %-os egészségügyi hozzájárulást kell fizetni, ami általában szintén a munkáltatót (kifizetőt) terheli. Így például fizetni kell a személyi jövedelemadó-köteles üzleti ajándék, reprezentáció (2001-től), vagy a hálapénz után, de nem kell fizetni a donordíj után.²⁸³

Társadalombiztosítási járulék és tételes egészségügyi hozzájárulás (1992-2005)

14. táblázat

Év	Társadalombiztosítási járulék		Tételes egészségügyi hozzájárulás (Ft/hó)
	(%)	ebből egészségbiztosítási járulék (%)	
1992	54	23,5	-
1995	54	23,5	-
1996	52,5	22	-
1997	49	19	1.800
1998	49	18	2.100
1999	44	14	3.600
2000	44	14	3.900
2001	42	14	4.200
2002	40	14	4.500
2003	40,5	14	3.450
2004	41,5	15	3.450
2005	41,5	15	1.950 ¹

¹ november 1-től

Forrás: 1975. évi II. tv; 89/1990. MT. r. és módosításai; 1997. évi LXXX. tv; 195/1997. Korm. r. és módosításai. HVG Társadalombiztosítási különszám 1992-2005; 1996. évi LXXXVIII. tv. és módosításai NETJOGTÁR. <http://www.1000ev.hu/index.php>.

A tételes egészségügyi hozzájárulás összegét 2003-tól csökkenteni kezdték, a jövőben – a tervek szerint – meg is szüntetik, bár 2004-ben ez a csökkentés megakadt, igaz mentességet kaptak megfizetése alól azok, akik gyermekgondozási segélyen, gyermeknevelési támogatáson lévő éves átlagban napi 4 órát meg nem haladóan foglalkoztatnak, és az 50 évesnél idősebb, tartósan munkanélkülieket alkalmazók is. 2005. november 1-től összege ismét csökkent, és ettől az évtől részmunkaidős foglalkoztatás esetén a tételes egészségügyi hozzájárulásnak csak az arányos részét kell fizetni (bár csak 50 %-áig csökkenthető).²⁸⁴

²⁸³ 1998. évi LXVI. tv. 3, 7. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1999-2005.

²⁸⁴ 1998. évi LXVI. törvény 7, 9. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2005.

13. A járulékkulcsok változásának főbb okai

A XIX–XX. század fordulóján az egészségtelen életkörülmények, az alacsony életszínvonal, a gyenge táplálkozás, a rossz lakáshelyzet, a fertőző betegségek, járványok stb. miatt magas volt a halandóság, alacsony a születéskor várható átlagos élettartam (1900–1901-ben mindössze 37,3 év). Hazánk lakosságát a XX. század elején megtizedelte a tüdővész, a gyermekhalandóság és az alkoholizmus. A gyógyítás, megelőzés lehetőségei korlátozottak voltak, mindezekon túl a segélyek csekély mértéke mind-mind indokolta a járulékok alacsonyabb szintjét.

**Születéskor várható átlagos élettartam
(1900–2001)**

15. táblázat

Év, évek átlaga	Születéskor várható átlagos élettartam	
	Férfi	Nő
1900-1901*	36,6	38,2
1910-1911	39,1	40,5
1920-1921	41,0	43,1
1930-1931	48,7	51,8
1941	54,9	58,2
1949	59,3	63,4
1955	65,0	68,9
1960	65,9	70,1
1965	66,7	71,5
1970	66,3	72,1
1980	65,5	72,7
1985	65,1	73,1
1990	65,1	73,7
1995	65,3	74,5
1998	66,1	75,2
2000	67,1	75,6
2001	68,2	76,5
2002	68,3	76,6

* 1920 előtt Horvát-Szlavonország nélkül

Forrás: *Demográfiai évkönyv 1964, 1969, 1971, 1975, 1981, 1990, 1998, 2000, 2002*. KSH, (1981, 1990: Statiquum K.) Bp. 1966, 1970, 1973, 1976, 1982, 1992, 1999, 2001, 2003.

A járulékkulcsok későbbi emelkedése összefügg az orvostudomány fejlődésével, a nyújtott szolgáltatások mennyiségének és minőségének javulásával. Az életkörülmények javulása, az orvostudomány fejlődése lehetővé tette a járványok, a fertőző betegségek legyőzését. A XX. század eleje a nagy népbetegségek leküzdésének ideje, a II. világháború alatt felfedezett antibiotikum pedig lehetővé tette a bizonyos, korábban halálos

betegségekből való végleges gyógyulást. A II. világháború után jelentős eredményeket értünk el a gümőkór elleni küzdelemben, a gyermekbénulási járvány és a nemi betegségek leküzdésében. Számottevően fejlődött az orvosi technika, a gyógyszeres gyógyítás, és az egészségügyi intézmény-hálózat. Ezeknek köszönhetően csökkent a csecsemő- és gyermekhalandóság, nőtt a születéskor várható átlagos élettartam, amely 100 év alatt csaknem megduplázódott. A legnagyobb mértékben 1900–1965 között nőtt a születéskor várható átlagos élettartam (32,6 évvel), 1966–1993 között sajnos csökkenést figyelhetünk meg, és 1993-tól kezdett el ismét emelkedni, bár csak lassabb ütemben.

Ezzel arányosan növekedtek az egészségügyi ellátás költségei is – krónikus betegségek kezelése, idősebbek ellátása, új technikai eszközök, eljárások alkalmazása stb., ami különösen az 1970-es évek közepétől gyorsult fel. Ebben főleg az orvostudomány, a technika fejlődése játszott jelentős szerepet, hiszen az új technikák alkalmazása költségrobbanást idézett elő. Az egészségügyi és nyugdíjkiadások növekedése szükségessé tette a járulékok emelését, az 1996 utáni járulékcsoökkentésnek inkább politikai okai voltak, azt nem indokolta gazdasági tényező, amit az is mutat, hogy ezzel párhuzamosan egyéb módon próbálták növelni a bevételeket.

Az 1996-tól megfigyelhető munkáltatói járulékcsoökkentés nem igazán jelentette a foglalkoztatók terheinek mérséklését, hiszen ezt részben ellentételezte az 1997-től fizetendő tételes egészségügyi hozzájárulás, amely főleg az alacsony fizetésű dolgozókat alkalmazó munkáltatókat érintette hátrányosan, illetve az 1999-től bevezetett százalékos egészségügyi hozzájárulás, melynek fő célja az volt, hogy lehetőleg minden jövedelem után történjen járulékfizetés. A járulékcsoökkentés hatását az is mérsékelte, hogy a foglalkoztatók által fizetett betegszabadság az addigi 10 napról 1996-ban 15 napra emelkedett, illetve, hogy a táppénz egyharmadát 1996-tól a munkáltatónak kell megfizetniük hozzájárulás címén.

A betegek terhei is növekedtek, hiszen 1995-től csökkentették a társadalombiztosítás által támogatott fogorvosi szolgáltatások körét, kisebb lett a gyógyszerek, gyógyászati segédeszközök ártámogatása, egyes ellátásokra pedig térítési díj fizetését írták elő. Megfigyelhető, hogy a lakosság és a magánszektor 1998-tól egyre nagyobb arányban járul hozzá az egészségügyi kiadásokhoz. A legújabb OECD kutatások szerint, míg 1991-ben a magánkiadások aránya 11 % volt, 2000-re ez az arány 25 %-ra nőtt, napjainkban pedig már 30 % körüli. A lakossági hozzájárulás 59 %-a gyógyszerre, gyógyászati segédeszközre, 12 %-a fogorvosi költségekre fordítódik.

**A társadalombiztosítási támogatás aránya a lakossági gyógyszerforgalomban
(1993-2001)**

16. táblázat

Év	Tb-támogatás aránya (%)
1993	77,1
1994	74,8
1995	67,0
1996	65,6
1997	65,0
1998	66,3
1999	61,9
2000	60,2
2001	60,6

Forrás: *Magyar statisztikai évkönyv 1997, 1999, 2002.* KSH. Bp. 1998, 2000, 2003.

Egy társadalombiztosítással szerződött fogorvosi rendelőben a betegek költségtérítését a 17. sz. táblázat mutatja be néhány fogászati beavatkozás esetén (2000-ben).

**Betegek költségtérítése néhány fogászati beavatkozás esetén
(2000)**

17. táblázat

Beavatkozás megnevezése	Térítés összege (Ft)
Amalgámtömés	1.500 – 2.500
Kompozit tömés	2.000 – 3.500
Gyökértömés	1.500 – 4.500
Esztétikus korona, hídtag	9.000
Teljes alsó vagy felső protézis: nyugdíjas részére	5.000
nyugdíjkorhatár alatt	22.000 – 25.000

Forrás: A térítéses betegellátás díjtételei a Fogászati és Szájsebészeti Klinikán. Kézirat. Belső anyag.

A kiadások finanszírozhatóságának biztosítását szolgáló további próbálkozásként értékelhetjük az egészségbiztosítási ellátások szűkítését, a nyugdíjreform bevezetését, de még így is szükség volt a biztosítottak egyéni járulékának emelésére is.

14. Kiadások finanszírozása

A **kötelező betegségi biztosítás bevezetése után** az előírt járulékok csak igen csekély mértékű segélyezést tettek lehetővé. A törvényben előírt szolgáltatások általában nem álltak arányban a bevételekkel. Amennyiben a befizetett összegek nem fedezték a kiadásokat, a segélyek mértékét csökkenteni lehetett. **1907-ben anyagi válságba** kerültek a biztosító intézetek, fennmaradásukat is alig tudták biztosítani. A megoldást a központosítástól várták. Az Országos Munkásbetegsegélyző és Balesetbiztosító Pénztár szinte minden anyagi eszköz hiányában kezdte meg működését (felügyeleti szerv rendelt ki tisztviselőket, kölcsönzött felszerelést).

Az Országos Pénztár legnagyobb helyi szerve, a Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár az 1907. évi XIX. törvénycikk alapján működve, 1907-ben (fél év alatt) 290.000 korona többletet ért el, a következő évben azonban már fél millió korona hiányt halmozott fel. Ennek legfőbb okaként azt jelölték meg, hogy míg a járulékot heti 6 napra szedték be, addig a segélyt egész hétre fizették. A járulékfizetés heti 7 napra történő kiterjesztését csak 1911-ben tudták elérni, addig a **hiány** tovább **növekedett**. És bár a **járulék-kiterjesztésnek** köszönhetően **1911-ben** a járulékkirovás 22 %-os emelkedést mutatott (1910-ben 6.599.000 korona, 1911-ben 8.881.000 korona), az erősödő gazdasági válság miatt (amelyet többek között a balkáni háború okozott) a munkaadók egyre kevésbé tettek eleget járulékfizetési kötelezettségeiknek.²⁸⁵ A tartozások behajtását a törvény sem segítette elő, így 1911-ben az Országos Pénztár betegségi ágazata már 2.158.000 korona hiánnyal zárt.²⁸⁶ 1913-ban a Budapesti Pénztárnál 2 millió korona, országos szinten 3.729.000 korona volt a **munkáltatók tartozása**.²⁸⁷

Az **első világháborút megelőző gazdasági válság** következtében csökkent a biztosításra kötelezett alkalmazottak száma. Az elbocsátott munkások nagy része táppénzre ment, így a pénztárak terhei ugrásszerűen megnöttek, a bevételek pedig csökkentek, hiszen csökkent a járulékot fizetők száma és a fizetőképesség is. Az őstermelésben foglalkoztatottak igyekeztek biztosításra kötelezett munkaviszonyt létesíteni, legalább egy rövid időre, és utána táppénzes állományba kerülni. Az **első világháború alatt** ugyan a haditermelés fellendülést eredményezett, de a biztosítottak létszáma tovább csökkent. Az Országos Pénztárral a kormány **1915-ben hadikölcsönt** jegyeztetett, 4.973.000 koronát a betegsegélyezési ágazatból, 4.896.000 koronát a balesetbiztosítási ágazatból, tehát

²⁸⁵ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*, id. mű 22. o.

²⁸⁶ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*, id. mű 91. o.

²⁸⁷ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*, id. mű 22. o.

összesen 9.869.000 koronát²⁸⁸ – ezzel lényegében a társadalombiztosítás pénzét a háború finanszírozására használták fel.

A **háború következtében** visszaestek az orvosi szolgáltatások (az orvosok is bevonultak), több mint 50 %-kal csökkent a szülések száma, csökkent a gyermekágyas betegek száma, de a táppénzes betegek (napok) száma is.²⁸⁹ A pénztárak számára segítséget jelentett, hogy a kormány kivonta a járuléktartozásokat a moratórium alól. Ezeknek, és a **drasztikus intézkedéseknek** köszönhetően (minden beruházást leállítottak, a szanatóriumi beutalást a minimálisra csökkentették) **1916–1917-re javult a helyzet**, az Országos Pénztár már bevételi többletet ért el (1916: 529.000 korona, 1917. 1.200.000 korona).²⁹⁰

Az I. világháború alatt a tartalékalapok pénzei csaknem teljes egészében elvesztek. A háború, a trianoni béke következményei, az egyre gyorsuló ütemű infláció **1923-tól ismét szigorításokat** tett szükségessé (korlátozások a táppénzsegélyek kifizetésében, a tartozások után járulékpótlék beszedése, a háztartási alkalmazottak bejelentésének szigorítása, stb).

1928-tól a segélyek mértékének kötelezővé tételével, valamint az ügyviteli túlméretezettség, és az érdekeltségi ellenőrzés hiánya miatt a betegségi biztosítás kötelező **kiadásai messze túllépték a bevételeket**. Ettől az évtől kezdve az Országos Munkásbiztosító Intézet és a Budapesti Kereskedelmi Betegségi Biztosító Intézet (Ferenc József Pénztár) évi 2.200.000 pengő állami hozzájárulást kapott ügyviteli költségeinek fedezéséhez.²⁹¹ Ennek ellenére az OTI az **1929-es** évet már 13 millió pengő **kezelési hiánnyal** zárta. 1930-ban a hiány tovább nőtt, aminek a fedezésére 23 millió pengőt az öregségi, rokkantsági biztosítás céljára befizetett összegekből (az öregségi biztosítási törvény tilalma ellenére) használt fel az Intézet, mely összeget később az államkincstár térítette meg az öregségi biztosítás részére.²⁹²

A **gazdasági visszaesés** következtében csökkentették a segélyek mértékét, emelték a járulékokat, egyre csökkent az állami hozzájárulás összege, és nőtt a munkáltatók járuléktartozása (1932-ben a betegségi biztosításnál 32,2 millió pengő, a balesetbiztosításnál 7 millió pengő volt tartozásuk). 1933-ban felfüggesztették az öregségi biztosításhoz igényelt államsegély fizetését. Az 1931-től Magyarországot is egyre súlyosabban érintő **világgazdasági válság** további **megszorító intézkedéseket** tett

²⁸⁸ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 93. o.

²⁸⁹ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 94-95. o.

²⁹⁰ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. id. mű 23. o.

²⁹¹ 1927. évi XXI. tc. 198. §.

²⁹² *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. id. mű 26-27. o.

szükségessé (gyógyszerek, gyógyászati segédeszközök költségtérítése, gyógykezelések, segélyezések időbeli korlátozása, munkaadói igazolványért díj fizetése, a tartalékalap gyűjtésének felfüggesztése). A kórházi ápolás költségeinek egy részét a megyékre, városokra hárították át.²⁹³

Mivel a háztartási betegségi biztosítás költségei igen magasak voltak, évente egy millió pengőnél is nagyobb terhet róttak az iparra, 1933-tól a betegségi biztosítási ágat két önálló, saját bevételeiből gazdálkodó üzletágra, az általános és a háztartási üzletágra osztották.²⁹⁴

1933 után már javult a gazdasági helyzet, a háborús készülődés következtében csökkent a munkanélküliség, így fokozatosan megszüntették a szigorú intézkedéseket. A válságból való kilábalás után, valamint a szanálási intézkedéseknek köszönhetően, **1939-re** helyreállt a betegségi biztosítás **pénzügyi egyensúlya**, ebben az évben mutatkozott először felesleg. **1941-ben** az OTI-nál már 2.824.000 pengő **többletet** értek el.²⁹⁵

A **II. világháború** által okozott veszteségek miatt az OTI **készpénz hiányában** kénytelen volt 1945 márciusában egy időre felfüggeszteni a készpénzszolgáltatások folyósítását (segítségül a Minisztertanács 20 millió pengő támogatást adott).²⁹⁶ A legfontosabb feladat a háború után a rendelőintézetek, kórházak üzemképessé tétele, a kórházi ágyak számának növelése, az orvoslétszám emelése, a gümőkór elleni küzdelem, a csecsemők, gyermekek gyógyítása, a háborús rokkantak intézeti ellátásának megoldása volt.

A politikai okokból meghirdetett **“ingyenesség”** elvét fokozatosan megvalósítva, **“központi juttatás”**-ként biztosították a lakosság **egészségügyi ellátását** (“betegellátást minden dolgozónak”). 1951-től a társadalombiztosítási jog alapján járó kórházi-, rendelőintézeti, körzeti kezelőorvosi ellátás költségei az egészségügyi tárca és a tanácsok költségvetésében nyertek fedezetet.

A **társadalombiztosítás kiadásainak emelkedése** szoros összefüggésben volt a szolgáltatásokra **igényjogosultak számának növekedésével** – a biztosítottak száma 1946-ban elérte az 1938. évi létszámszintet és azt követően évről-évre jelentősen emelkedett, 1963-ban már az össznépesség 97 %-ára, 1975-re pedig az ország **egész lakosságára** kiterjedt a társadalombiztosítás. A kiadások növekedését jelentősen befolyásolta a **szolgáltatások színvonalának és igénybevételének emelkedése** is. A keresetpótló

²⁹³ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 143-148.o.

²⁹⁴ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*. id. mű 27. o.

²⁹⁵ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 149. o.

²⁹⁶ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 156. o.

szolgáltatások költségemelkedésénél (táppénz, terhességi-gyermekágyi segély, nyugdíj) szerepet játszott a bérszínvonal, a természetbeni szolgáltatásoknál az árszínvonal emelkedése.

Problémát okozott az, s minden bizonnyal ez lesz az elkövetkezendő évtizedek egyik legnagyobb kihívása is, hogy a **nyugdíjasok létszáma** évről évre **emelkedett**, 1964-ig főleg a mezőgazdasági termelészövetkezeti nyugdíjasok-járadékosok 320 ezer főt kitevő állományának kialakulása folytán. A **nyugdíjkiadás** így évenként 600–700 millió forinttal **nőtt**, ami 1964-ben már a társadalombiztosítási kiadások legnagyobb tételét, 42 %-át (közel 7 milliárd Ft) jelentette, mivel 1964 végére a nyugdíjasok-járadékosok létszáma 1,1 millió főre, az össznépesség 11 %-ára emelkedett. Az összes kiadás 23 %-a (második legnagyobb tétel) a **betegellátásra** fordítódott 1964-ben (3,9 milliárd Ft). A társadalombiztosítási jogosultságon alapuló egészségügyi kiadásokon felül az egészségügyi tárca 1,4 milliárd forintot fizetett ki a minden állampolgár által igénybe vehető egyéb **egészségügyi szolgáltatásokra**, így a közegészségügy, az anya- és csecsemővédelem, a gondozóintézetek költségeire.²⁹⁷

Másfelől viszont új technikai, szervezési módszerek kialakításával jelentősen tudták **csökkenteni** az adminisztratív költségeket. Az **ügyviteli kiadások**, amelyek 1945 előtt felemésztették a kiadások több mint 10 %-át, 1949-ben már csak az összkiadásnak 4,1 %-át, 1964-ben mindössze 1 százalékát tették ki.²⁹⁸ A csökkenés oka az egységes ügyviteli szervezet kialakítása, az ügyviteli feladatok egy részének üzemi kifizetőhelyekhez történt kivitele volt.

A társadalombiztosítási kiadások fedezetéhez szükséges **bevételek** 1964-ben:²⁹⁹

- üzemektől származó járulékbevétel: 7,9 milliárd Ft (kiadások 47 %-a),
- dolgozók járulékbecfizetései: 2,1 milliárd Ft (kiadások 12,5 %-a),
- állam hozzájárulása: 6,8 milliárd Ft (kiadások 40,5 %-a),

melyből látható, hogy a munkáltatók és a dolgozók együttes járulékbecfizetései nem voltak elégségesek a kiadások fedezésére, az államnak közvetlenül kellett viselnie a költségek 40,5 %-át.

²⁹⁷ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 10-11. o.

²⁹⁸ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 12. o.

²⁹⁹ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 12. o.

A **társadalombiztosítás** (amely a központi költségvetés egyik fejezeteként működött) **kiadásai az 1970-es években tovább emelkedtek**, és általában, mint addig is, meghaladták a bevételeket. A költségek fedezése érdekében jelentősen **emelték** a társadalombiztosítási **járulékokat** (míg 1975-ben 17 % volt a járulékkulcs, 1988-ban már 53 %), amivel világviszonylatban a legmagasabb járulékszintű országok közé kerültünk. A járulékemelés hosszabb távon biztosította az egyensúlyt, **1980–1989-ben** a társadalombiztosítás folyó évi bevételei-kiadásai **többletet** realizáltak, 1988-ban a többlet 29 milliárd forint volt. A kormányzat ebből lakáspiaci kötvényeket (más megbízható értékpapír hiányában) vásároltatott a társadalombiztosítóval, ezzel gyakorlatilag a költségvetés hiányát finanszírozva. Az **1990-ben** (pénzügyminisztériumi javaslatra) végrehajtott **forráscserével** (költségvetésből finanszírozott egészségügyi kiadásokat átvette a társadalombiztosítás, az államkassza pedig átvállalta a családi pótlék terhet – ezekben az években hasonló volt a nagyságrendjük, 1990-ben mindkettőt 66 milliárd forintra tervezték) a társadalombiztosítási **kiadások** fokozatos **emelkedése** kezdődött el, hiszen amíg a családi pótlék a születésszám csökkenésével kevésbé nőtt, addig az egészségügy működési költségei rohamosan emelkedtek (magyar lakosság egészségi állapota, öregedő népesség, orvostudomány fejlődése). A családi pótlék összege 1989-hez képest 1998-ra alig több mint kétszeresére, az egészségügy működési költségei pedig közel hétszeresükre emelkedtek. A Társadalombiztosítási Alap ismét deficitessé vált.

A kiadások növekedését eredményezte a két társadalombiztosítási pénzügyi alaphoz **1993** nyarán létrehozott **két apparátus** is, ami évente 10 milliárdos nagyságrendű kiadási többletet okozott – a társadalombiztosítás működési költségei a korábbi 1,5 %-ról 3 %-ra emelkedtek –, a helyzetet tovább rontotta, hogy az informatikai fejlesztés is megghiúsult.³⁰⁰

A társadalombiztosítás pénzügyi helyzetének javítása érdekében az 1991. évi II. törvény 300 milliárd forintnyi vagyon átadásáról rendelkezett (1994. december 31. határidővel), ami végül nem valósult meg, az önkormányzatok csak a Postabankban és az OTP-ben szereztek tíz–tíz százalékos részesedést. A beszedett járulékok nem fedezték a növekvő kiadásokat, melynek egyik fő oka a járulékfizetők számának két és fél milliós csökkenése volt, de a helyzetet tovább rontotta a növekvő kintlevőség is, ami az 1990-es évek második felére elérte a 200 milliárd forintot, és amelynek nagy részével a költségvetési szféra tartozott.³⁰¹ A nyugdíjalap jelentős bevételkiesését eredményezte a

³⁰⁰ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 35, 112-113. o.

³⁰¹ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 35-36. o.

Pénzügyminisztérium által előterjesztett kötelező tőkefedezeti elvvel működő magánnyugdíjpénztári törvény elfogadása, majd megvalósítása (1998. június 1-től).

A járulékfizetési fegyelem javítása érdekében **1999-től** az állami adóhatóság (**APEH**) vette át a **járlékok bevallásával, beszédésével**, nyilvántartásával, ellenőrzésével, a járuléktartozás behajtásával kapcsolatos feladatokat. 2000-től megszűntek a járulékgazgatóságok (addig szervezetileg elkülönültek az adóhatóságon belül) így megszűnt a külön járulékbevallás, az teljes egészében beépült az adóbevallásba.³⁰² Ezt én jelentős és pozitív változásnak tartom, mert így kisebb apparátussal gyorsabb és hatékonyabb feladatmegoldásra, ellenőrzésre képesek, ami jelentős költségmegtakarítást eredményezhet.

Az adminisztratív költségek csökkentése terén véleményem szerint még számos olyan lehetőség van, melyeket mind a mai napig nem aknáztak ki a megfelelő mértékben, vagy amelyek történeti léptékben, az idő előrehaladtával realizálódhatnak (számítógépes nyilvántartási rendszer, elektronikus levelezés stb.)

³⁰² 1990. évi XCI. tc. 3. §; 1999. évi XCIX. tv. 92. §.

III. NYUGDÍJBIZTOSÍTÁS KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE

1. A kötelező nyugdíjbiztosítás előzményei

A kötelező társadalombiztosítási rendszerű nyugdíjbiztosítás kialakulása, fejlődése, akárcsak a betegségbiztosításé, több évszázados múltra tekint vissza. Először itt is az **önsegélyezés**, a **karitatív támogatás** jelent meg, majd a XIX. század közepétől, végétől beszélhetünk igazán biztosítási jellegű intézmények kialakulásáról. Egyes ágazatok, vállalatok tevékenységük sajátosságaihoz igazodóan külön biztosítottak nyugellátást alkalmazottaiknak, azaz inkább azok egy részének. Az állam először a közszolgálati alkalmazottak egyes rétegeit érintő nyugellátást szabályozta, ahol azonban még nem volt jellemző a járulékfizetés.

Az öregség, rokkantság esetére szóló biztosítás első nyomait a **bányatársuladák**nál találjuk meg. A társuladák szolgáltatásai között szerepelt a tagok munkaképtelensége esetében fizetett nyughér vagy végkielégítés, az özvegyek, árvák ellátása is. A **céhek** is feladatuknak tekintették a munkaképtelen tagjaikról való gondoskodást, az özvegyek, árvák segítését. Az 1846-ban alakult **Budapesti Kereskedelmi Nyugdíj- és Betegápoló Egyesület** nevéből is kitűnik, hogy a munkásegylet az idős dolgozók ellátásával is foglalkozott. Az 1870-ben létrehozott **Általános Munkás Betegsegélyző és Rokkant Pénztár** egyik célja volt, hogy a munkás "rokkantság esetére fenntartassék és halála esetén ... hátramaradottjainak gyámolítást biztosítson."³⁰³ A tagok közül azok, akik rokkantsági járulékot fizettek, rokkant állományba voltak vehetők, az 1891. XIV. törvénycikk értelmében azonban 1893-ban a rokkantbiztosítást ki kellett vennie feladatköréből. Az elhalt tagok özvegyeinek, árváinak segélyezése céljából nem létesítettek külön alapot, de állandó özvegy- és árvasegélyezést szándékoztak szervezni. A hátramaradottak részére a Pénztár temetkezési segélyt adott, melynek legmagasabb összege 60 forint volt.³⁰⁴

1.1. Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegylete

Hasonlóan a betegségi biztosításhoz, a nyugdíjbiztosítás is **önkéntes társuláson** alapuló szervezetek létrehozásával indult. Ezek közül kiemelkedő szerepet játszott az 1892-ben, nyomdász munkások által alakított **Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegylete**, melynek alapszabályát a belügyminiszter hagyta jóvá, és 1893. március 5-én kezdte meg működését. **Tagja** lehetett minden **14. életévét betöltött** munkaképes férfi

³⁰³ A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942. OTI, Bp. 9. o.

³⁰⁴ Dr. Laczkó István: A magyar munkás- és társadalombiztosítás története. Táncsics K. Bp. 1968. 40. o.

és nő, aki szellemi vagy testi munkával, keresettel járó foglalkozást hivatásszerűen űzött, valamint a házi teendőket végző nők. Az egyeslet fiókokat létesített az ország egész területén, a különböző gyártelepeken pedig önálló tagscsoportokat is alakított. A budapesti gyárak, vállalatok többsége már az alapítás első éveiben testületileg íratatta be munkásait az egyesletbe és fizette utánuk a tagsági járulékot. 1917-ben a taglétszám 196.363 fő volt.³⁰⁵

Az **egyeslet célja**: • a tagok nyugdíjának biztosítása, • a rokkanttá vált tagok segélyezése, • a tagok özvegyeinek és árváinak támogatása, • végkielégítések nyújtása, • haláleseti segélyek fizetése volt.³⁰⁶

A kiadások fedezésére a tagok beíratási és tagsági díjai szolgáltak, a segélyezés a kölcsönösség elvén alapult.

Nyugdíjra az a biztosított volt jogosult, aki betöltötte a **40 évi tagsági időt**, és ez idő alatt fizette a járulékot. **Rokkantsági segélyben** részesültek egy évi befizetés után azok a tagok, akiknek rokkantságát nem szándékosan előidézett baleset okozta, tíz évi teljes járulékbecfizetés után pedig minden megrokkant tag. A nyugdíj, a rokkantsági segély összegét és a tagsági díjat a napibérosztály-rendszer alkalmazásával állapították meg.³⁰⁷

A nyugdíj, a rokkantsági segély és a tagsági díj heti összege (1893)

18. táblázat

Napibérosztály	Nyugdíj (Ft)	Rokkantsági segély (Ft)	Tagsági díj (krajcár)
I.	6	4,20	10
II.	7	4,90	12
III.	8,50	5,95	15

Beíratási díj: 1 forint 50 krajcár

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 40. o.

Az első világháború és az azt követő pénzügyi nehézségek igen súlyosan érintették az egyesletet. A segélyeket belépési életkorhoz kötötték, így védve a régi tagok érdekeit, akiknek befizetései elértéktelenedtek a háború alatt és az azt követő években. Új tagok azonban nem jelentkeztek az egyesletbe, és a készülő új törvény nem vonta be az egyesületet az öregségi biztosításba. 1927-ben az alapszabály 8-ra emelte a napibérosztályok számát, ezek alapján állapították meg a tagsági díjakat.

³⁰⁵ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 40-41. o.

³⁰⁶ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 40. o.

³⁰⁷ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 40. o.

Heti tagsági díjak (1927)

19. táblázat

Napibérosztály	Tagdíj (pengő)	Napibérosztály	Tagdíj (pengő)
I.	0,30	V.	0,80
II.	0,40	VI.	1,00
III.	0,50	VII.	2,00
IV.	0,60	VIII.	3,00

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 41. o.

1935-ben az egyesület tagjainak nagy része átlépett a Hermes Biztosítóba, így csak néhány száz egyesületi tag maradt, ezért a közgyűlés “a csekély taglétszámmra való hivatkozással kimondotta a felszámolást, míg a Hermesbe átlépett tagok – a kormány által 1938. évben történt felszámolásáig – ennél a biztosítóintézetnél tartották fenn biztosításukat.”³⁰⁸

2. Külön biztosítások

Kiemelkedő jelentősége miatt külön meg kell említeni a közszolgálati nyugdíjrendszer és a bányanyugdírbiztosítás kialakulását, fejlődését, melyek egységes szabályozására korábban került sor, és igen sokáig eltértek az általános biztosítástól. Az eltérő rendelkezések miatt a mezőgazdasági munkavállalók kötelező öregségi biztosítását a későbbiek során szintén külön részfejezetben fogom bemutatni.

2.1. Közszolgálati nyugdíjrendszer

A központi kormánynál alkalmazott tisztviselők és szolgák, valamint ezek özvegyei és árvái már 1849-től részesültek nyugdíjban, melyet 1870-ig a közös költségvetésből, majd 1870-től annak 23 %-át a magyar állami költségvetésből finanszírozták.³⁰⁹

2.1.1. Néptanítói nyugdíjintézet

1875-ben került sor a **népiskolai tanítók, nevelők** számára egy **országos nyugdíj- és gyámintézet** létrehozására, amely **rendes nyugdíjat, végkielégítést, özvegyeiknek és árváiknak rendes segélypénzt** biztosított. **Rendes nyugdíjat** saját kérelemre vagy hivatalból lehetett megállapítani, melynek feltétele a 65. életév betöltése és 40 év szolgálati

³⁰⁸ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 41. o.

idő elérése, összege pedig évi 300–400 Ft volt. Munkaképtelenné válás és legalább 10 évi szolgálati idő esetén a nyugdíj 40 %-a járt, mely a 11. évtől évenként 2–2 %-kal nőtt. **Végkielégítésként** 5 évnél kevesebb szolgálati idő esetén a legnagyobb nyugdíjösszeg 50 %-át, 5–10 év szolgálati idővel rendelkezők 2 éven át a legmagasabb nyugdíjösszeg 50 %-át kapták. Az **özvegyek** rendes özvegyi segélyre (külön feltételekkel – a férj nyugdíjának 40 %-a), illetve végkielégítésre voltak jogosultak. **Árváiknak** 16 éves korukig segélypénz járt, melynek évi összege 20–75 Ft közötti volt, együttes összege viszont nem haladhatta meg a 100 Ft-ot. A néptanítói nyugdíjintézetbe az 55 év alatti alkalmazottak voltak kötelesek belépni, akik egyszeri díjat (belépés, előléptetés, nyugdíjazás), illetve rendszeres évi díjat fizettek, ezt az iskolafenntartók befizetései és az állam hozzájárulása (első három évben évi 50 ezer Ft, majd a következő három évben évente 100 ezer, 1881-től 150 ezer Ft) egészítette ki.³¹⁰

2.1.2. Állami alkalmazottak nyugdíjazása

A **közfoglálati alkalmazottak és hozzátartozóik** nyugdíjjogosultságát először az **1885. évi XI. tc.** szabályozta, amelyet többszöri kiegészítés után az **1912. évi LXV. tc.** módosított és egységesített. Intézkedései kiterjedtek az **állami tisztviselőkre, altisztekre, szolgákra és egyéb alkalmazottakra** (bírák, ügyészek, tanárok stb.), azok özvegyeire és árváira, az állami hivataloknál alkalmazott napszámosokra és munkásokra. A tagok és családtagjaik **állandó ellátásban** (nyugdíj, nyugbér, özvegyi nyugdíj, nevelési járadék, életjáradék), **kiegészítő ellátásban** (lakbérnyugdíj), illetve “egyszersmindenkorra adandó kielégítés”-ben (végkielégítés, nyugdíjmegváltás, temetkezési segély) részesültek. A nyugdíjjogosultságot el is lehetett veszíteni, például állásról való lemondás, hivatalvesztés, engedély nélkül idegen hatalom szolgálatába lépés, majd 1913-tól a magyar állampolgárság elvesztése esetén.³¹¹

Nyugdíjra az a tényleges szolgálatból kivált alkalmazott volt jogosult, akinek a beszámítható **szolgálati ideje** elérte a **10 évet** (illetve **5 évet**, ha beszámítható szolgálati idejének kezdetekor még nem töltötte be 40. életévét) és munkaképtelenné vált, vagy betöltötte **65. életévét** (1913-tól **60. életévét**), vagy kitöltötte a köteles szolgálati időt (40 év, tanároknál, tanítóknál 30 év), vagy nem volt elhelyezhető megfelelő állomásra. A nyugalomba helyezést vagy kérelemre, vagy hivatalból (munkaképtelenség, köteles

³⁰⁹ 1868. évi XLVII. tc. 1-4. §; 1870. évi IX. tc. 1-5. §.

³¹⁰ 1875. évi XXXII. tc. 1, 5-7, 9, 13-15, 18-22, 27-29, 36, 41. §.

³¹¹ 1885. évi XI. tc. 1-5, 8, 29, 31, 51, 64. §; 1912. évi LXV. tc. 1-8, 44, 124. §.

szolgálati idő betöltése, 65. – egyetemi tanárok, bírák esetében 70. – életév betöltése, az állás megszűnése) lehetett elrendelni.³¹²

Különleges nyugdíjban részesültek a miniszterek, államtitkárok, az állami számvevőszék elnöke, a főispánok, és még néhány munkakört betöltő személy, akik már 3 évi szolgálati idő után is jogosultak voltak nyugdíjra (munkaköről függően legalább évi 2.000–4.000 Ft, 1913-tól 4.000–8.000 korona). **Kedvezményes nyugdíjban** az az alkalmazott részesült, aki a szolgálat teljesítése közben, vagy a szolgálat teljesítéséből kifolyólag vált munkaképtelenné, ebben az esetben ők az előírt szolgálati idő hiányában is kaphattak nyugdíjat. **Kivételes nyugdíjat** és **kegydíjat** azok számára lehetett megállapítani, akik nem rendelkeztek nyugdíjjogosultsággal.³¹³

A **nyugdíj összege** 5–10 évi munkaviszony esetén a **beszámítható javadalmazás** (az igényjogosultat a szolgálatban utoljára megillető rendszeresített fizetés, pótlékok) **40 %-a** volt, minden további év után + 2 % (tanárok, tanítók számára + 3 %) járt, tehát 40 év (illetve 30 év) szolgálati idővel lehetett elérni a beszámítható fizetés teljes összegét. A nyugdíj összege hosszabb szolgálati idő esetén sem lehetett magasabb a beszámítható javadalmazásnál, és maximális összege nem haladhatta meg a 8.000 Ft-ot (1913-tól a tisztviselők nyugdíja évi 800 koronánál kevesebb és 16.000 koronánál több, a rendszeres évi fizetésű altisztek, szolgálk nyugdíja évi 360 koronánál kevesebb nem lehetett). A **nyugdíjat** kiegészítő **lakbérnyugdíj** összege a nyugdíjtól függően 120–1.600 korona között mozgott, de a kettő együttes összege nem haladhatta meg a beszámítható javadalmazás és lakáspénz együttes összegét.³¹⁴

Sokkal alacsonyabb színvonalú ellátást nyújtottak az állandóan alkalmazott **napszámosok** (munkások, munkásnők) részére, akik csak **10 évi** megszakítás nélküli munkaviszony után és csak teljes szolgálatképtelenség esetén tarthattak igényt **nyugbérre**, melynek összege **10 év** után évi 60 Ft, **25 év** után évi 80 Ft, **40 éven felül** pedig évi 100 Ft volt, ami ráadásul még meg sem haladhatta bérük $\frac{1}{4}$ -ét, felét, illetve $\frac{3}{4}$ -ét. 1913-tól nyugbérük összege tényleges járandóságuktól függetlenül 10 év után évi 120 korona volt, amely minden további év után (a 40. évig) évi hat koronával nőtt, maximális összegét pedig 300 koronában állapították meg. Végkielégítésre, kedvezményes nyugdíjra, özvegyi nyugdíjra, árvaellátásra, temetési segélyre viszont egyáltalán nem tarthattak igényt.³¹⁵

³¹² 1885. évi XI. tc. 13, 20-24. §; 1912. évi LXV. tc. 31. §.

³¹³ 1885. évi XI. tc. 25-26, 30, 62. §; 1912. évi LXV. tc. 41-42, 123. §.

³¹⁴ 1885. évi XI. tc. 13, 23-24. §; 1912. évi LXV. tc. 37-38. §.

³¹⁵ 1885. évi XI. tc. 27, 29, 36, 43, 53. §; 1912. évi LXV. tc. 31, 39, 48, 52, 63, 77. §.

Végkielégítést azok kaphattak, akik nem szerezték meg a nyugdíjjogosultságot (10 évi szolgálati időt), annak mértéke 5 évnél kevesebb szolgálati idővel a beszámítható javadalmazás egy évi összege, 5–10 év szolgálati idő esetén pedig két évi összege volt.³¹⁶

Özvegyi nyugdíjra az alkalmazott **felesége** akkor volt **jogosult**, ha

- az alkalmazott legalább öt évi szolgálati időt szerzett,
- a házasságkötés a férj tényleges szolgálati ideje alatt, vagy azt megelőzően történt,
- a férj halálakor együtt éltek,
- az özvegy “erkölcsös életet” folytatott,
- a házasságkötéskor a férj még nem volt 57 éves (1913-tól),
- a házasságot a férj halálát legalább három hónappal megelőzően kötötték (1913-tól).³¹⁷

Voltak bizonyos kivételek, korlátozást feloldó rendelkezések (például közös gyermek), a különélő feleség és az elvált nő jogosultságának pedig további feltételeket szabtak.

Az **özvegyi nyugdíj** összegét a férj **beszámítható javadalmazásának 50 %-ában** határozták meg de az nem lehetett több az alkalmazottat megillető nyugdíjnál, illetve évi 2.500 Ft-nál (1913-tól évi 8.000 koronánál). A nem rendszeres évi fizetéssel alkalmazott altisztek, szolgák özvegyei csak a férj beszámítható javadalmazásának 1/3-át kapták (minimum évi 300 korona). A miniszterek, az állami számvevőszék elnökének özvegyei legalább évi 2.000 Ft (1913-tól évi 5.000 korona), az államtitkárok özvegyei minimum évi 1.000 Ft (1913-tól 3.000 korona) özvegyi nyugdíjat kaptak.³¹⁸

Nevelési járadék az állami **tisztviselők** fiúgyermekai számára **20 éves**, leánygyermekai számára **18 éves** korukig, továbbtanulás esetén legfeljebb **24. életévük** betöltéséig, **1913-tól egységesen 24 éves korig** (az altisztek, szolgák gyermekei 16 (fiú), illetve 14 (lány) éves korukig, 1913-tól egységesen 16 éves korig, illetve kiváló eredménnyel folytatott továbbtanulás esetén 24 éves korukig) járt. Összege a tisztviselők, tanárok, tanítók esetén az özvegyi nyugdíj egy hatod (1913-tól egy ötöd) része (együttesen viszont az özvegyi ellátás összegét nem haladhatta meg), az ennél alacsonyabb beosztásúak gyermekeinél évi 12–18 Ft (1913-tól 60–72 korona) volt. Szülőtlen árvák az egy gyermeket megillető nevelési járadék másfélszeresét (kettőnél több gyermek esetén), illetve kétszeresét (egy vagy két gyermek) kapták. A miniszterek, az állami számvevőszék elnökének gyermekei fejenként évi 1.000 koronát, az államtitkárok gyermekei évi 600

³¹⁶ 1885. évi XI. tc. 28. §; 1912. évi LXV. tc. 48. §.

³¹⁷ 1885. évi XI. tc. 34. §; 1912. évi LXV. tc. 51. §.

³¹⁸ 1885. évi XI. tc. 36-37. §; 1912. évi LXV. tc. 53-55. §.

koronát élvezhettek. **Életjáradékot** (maximum a nevelési járadék összege) a korhatár betöltésekor teljesen munkaképtelen árvák kaphattak. Azoknak az özvegyeknek és árváknak, akik nem voltak jogosultak állandó ellátásra, **végkielégítés** járt, melynek összege a férj (az apa, illetve anya) legutóbbi beszámítható évi fizetésének egy negyede volt.³¹⁹

A **temetési segély** összegét a jogosult legutóbb élvezett beszámítható javadalmazása, illetve nyugdíja alapján határozták meg, ennek 1–3 havi összege (maximum 600 Ft) volt, majd 1913-tól 200–1.600 korona közötti összeg járt.³²⁰

A nyugdíjakat és egyéb ellátásokat az **állami költségvetés terhére fizették**, bár 1913-tól a rendszeres évi fizetéssel alkalmazottaktól nyugdíjjárulékot vontak le (beszámítható javadalmazásuk után a tisztviselőktől 1,5 %-ot, az altisztektől, szolgálótól 1 %-ot), de azt a pénzügyminiszter elkülönített alapként kezelte, melynek célja az alkalmazottak megélhetését könnyítő, valamint gyermekeik nevelését előmozdító intézmények létesítése, fejlesztése és támogatása volt.³²¹

2.2. Bányanyugbérbiztosítás

A **bányatörvény alapján működő társpénztárak** a munkások, altisztek és családtagjaik számára **kötelező nyugbéréllátást is nyújtottak**. A bányatárszládák öregség, rokkantság esetén nyugbért csak az adott vállalatnál teljesített szolgálati idő után adtak, tehát munkahely-változtatáskor a régi vállalat bányatárspénztáránál megszerzett szolgálati éveket nem ismerték el az új munkahely társpénztáránál, ott a joggyűjtést újra kellett kezdeni. Alapvető problémát okozott az is, hogy az egyes bányatárspénztárak alapszabályai igen eltérően rendelkeztek a jogosultsági feltételekről, a szolgáltatások mértékéről. Ezen okok miatt – a fejlődés következő lépcsőfokaként – felmerült egy egységes, országos bányanyugbérbiztosítás kialakításának az igénye. Az **1925. évi XXXIV. törvénycikk 1. §-a** a biztosítás országos szervévé az **Országos Munkásbiztosító Pénztárt** (későbbi OTI) tette.

1926. december 31-én megszűnt a bányatárspénztárak nyugbérbiztosító osztályainak önálló működése (kivéve a diósgyőri és komlói kincstári társpénztárakat), 1927-től jogaik és kötelezettségeik, vagyonuk és terheik az Országos Munkásbiztosító Pénztár nyugbérbiztosító ágazatára szálltak át. Ezek alapján 19 bányatárspénztár nyugbérbiztosító osztálya szűnt meg, 31.000 aktív biztosított és 9.800 bányanyugbéres ügyének ellátása vált

³¹⁹ 1885. évi XI. tc. 39-44, 48. §; 1912. évi LXV. tc. 61-62, 64-68, 72, 76. §.

³²⁰ 1885. évi XI. tc. 53. §; 1912. évi LXV. tc. 78, 72, 76. §.

³²¹ 1912. évi LXV. tc. 30. §.

az **Országos Munkásbiztosító Pénztár** feladatává, a nyugberek országos egységes folyósítása 1927. április 1-jén kezdődött el.³²² A bányanyugbérbiztosítás központosítása szervezetileg előrelépést jelentett, de a szolgáltatások színvonala szegényes maradt, és általában alacsonyabb mértékű volt, mint a többi iparágé.

A bányanyugbérbiztosítási kötelezettség kiterjedt a bányatörvény hatálya alá tartozó bánya- és kohóüzemekre, ezek melléküzemeire, valamint mindazokra az üzemekre, amelyeknek alkalmazottai a rendelet kiadásakor bányatárspénztári tagok voltak. **Biztosításra** általában a **15. életévüket** betöltött, de munkába lépésük idején **45. életévüket** meg nem haladt munkások, altisztek, segédtisztok voltak **kötelezettek**, de e kötelezettség nem terjedt ki a járadékosokra, a tisztviselőkre. A tisztviselők általában valamely tisztviselői nyugdíjintézménynek voltak a tagjai. **1929-től megszűnt** a biztosítási kötelezettség **alsó és felső korhatára**.³²³ Így mindenki részesülhetett a biztosítás ellátásaiban, tehát kisebb lett a munkavállalók kiszolgáltatottsága.

A bányanyugbérbiztosításra kötelezett munkavállalók átlagos létszáma (1927-1941)

20. táblázat

Év	Létszám (fő)	Év	Létszám (fő)
1927	35.912	1935	42.758
1928	36.669	1936	45.779
1929	43.995	1937	49.656
1930	41.755	1938	52.934
1931	39.768	1939	57.366
1932	40.269	1940	60.801
1933	40.148	1941	75.619
1934	41.966		

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 52. o.

Az 1938-1940. évben bekövetkezett létszámemelkedésben nincsenek benne az 1937. évet követően visszacsatolt, illetve visszafoglalt területeken lakó bányaiipari munkavállalók, az 1941-es adatokban már igen. Látszik, hogy a világgazdasági válság következtében csökkent a biztosításban részesülők száma, és az csak 1935 után érte el és haladta meg a válság előtti létszámot.

³²² 4400/1926. N. M. M. r. In: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 51-52. o.

³²³ 4400/1926. N. M. M. r.; 6100/1928. N. M. M. r.; 600/1929. N. M. M. r. In: Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története.* id. mű 13, 26. o.

A 4400/1926. N. M. M. rendelet szerint a munkavállalók javadalmazásukra való tekintet nélkül biztosításra kötelezettek voltak. A **javadalmazási határt** a 600/1929. N. M. M. rendelet vezette be az öregségi biztosítás mintájára. Ennek értelmében **1929.** január 1-jétől a művezetők, a kereskedősegédek, az altisztek, a felvigyázók és általában a hasonló állásban lévő, rendszerint havi vagy évi javadalmazással díjazott alkalmazottak és segédalkalmazottak bányanyugbérbiztosítási kötelezettsége csak abban az esetben állt fenn, ha javadalmazásuk a **havi 500**, illetve **évi 6.000 pengőt** nem haladta meg (ugyanúgy, mint az iparban).³²⁴

A **biztosításra kötelezetteket foglalkozásuk szerint** csoportosították, (négy csoportot határoztak meg) tekintet nélkül javadalmazásuk nagyságára. Az I. csoportba tartoztak az önállóbb műszaki hatáskörrel rendelkező dolgozók (például bányamester, főaknász, főmester, művezető + tisztviselők), a II. csoportba az aknászok, mesterek, felvigyázók, önállóbb műszaki hatáskört nem gyakorló művezetők, a III. csoportba a vágárok, képesített iparosok, szakmunkások vizsgázott gépészek és a IV. csoportba az egyéb foglalkozásúak.³²⁵

A **nyugbérbiztosítási alapösszeg** (a nyugbérbiztosítás alapjául szolgáló javadalmazás) a négy csoportban.³²⁶

I. csoportban (bányamesterek stb.)	évi 1.200 pengő
II. csoportban (aknászok stb.)	évi 960 pengő
III. csoportban (vágárok stb.)	évi 750 pengő
IV. csoportban (többi munkás)	évi 504 pengő.

A bányanyugbérbiztosítási **járulékkulcs**, amelyet évről évre a költségcsökkentésnek megfelelően határoztak meg, **1927–1928-ban a nyugbérbiztosítási alapösszeg 14 %-a** volt. **1929-től** a biztosítottakat napibérosztályokba sorolták (tényleges jövedelmük figyelembevételével), és a járulékkulcs a javadalmazási határ alá eső alkalmazottak után az **átlagos napibér 6,25 %-a**, a javadalmazási határ alá nem eső alkalmazottaknál **5,25 %-a** lett. **1933-tól** a járulékkulcs **6,5 %-ra**, illetve **5,5 %-ra** emelkedett.³²⁷

A járulékot a munkáltató fizette, de 50 %-át levonhatta a munkavállalók béréből. A költségek fedezése a **felosztó–kirovó rendszer** alapján történt.³²⁸

³²⁴ 4400/1926. N. M. M. r. 2. §; 600/1929. N. M. M. r. 1. §. Magy. Rend. Tára 1926; 1929. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1927. 847-867. o.; Fővárosi Nyomda Rt. Bp. 1930. 592-595. o.

³²⁵ 4400/1926 N. M. M. r. 3. §. Magy. Rend. Tára 1926. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1927. 847-867.o.

³²⁶ 4400/1926 N. M. M. r. 4. §. Magy. Rend. Tára 1926. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1927. 847-867.o.

³²⁷ 4400/1926. N. M. M. r. 45. §; 600/1929. N. M. M. r. 3. §; 255.880/1933. BM. r. 1. §. Magy. Rend. Tára 1926. 847-867. o.; 1929. 592-595. o.; 1933. 1213-1214. o.

³²⁸ 4400/1926. N. M. M. r. 48. §. Magy. Rend. Tára 1926. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1927. 847-867. o.

A biztosítás **szolgáltatásai**, amelyek **10 évi** várakozási idő betöltése **után** nyíltak meg:

- rokkantsági nyugbér a biztosított részére,
- özvegyi nyugbér az özvegy részére férjhezmeneteléig vagy haláláig,
- árvanyugbér az árvák részére, általában 16 éves korukig.³²⁹

A **rokkantsági nyugbér jogosultsági feltételei**.³³⁰

- 65. életév betöltése, vagy
- 60. életév betöltése és 40 év biztosítási idő, vagy
- 60. életév betöltése és a szolgálati időből legalább 25 év föld alatti munkavégzés (altiszt, vájár, segédvájár), vagy
- állandó keresőképtelenné (rokkanttá) válás (a munkaképesség 50 %-os csökkenése, amelyre sem javadalmazás, sem táppénz nem járt).

A **jogszerző időbe** betegség címén 1 év volt beszámítható, a fizetési szabadság egészen, a fizetés nélküli szabadság idejéből legfeljebb 6 hónap (járulékfizetés esetén). Csak teljes járulék hónapok számítottak – akkor kellett járulékot fizetni, ha az előírt műszakok 2/3-át teljesítették – 40 évi biztosítási idő után nem kellett járulékot fizetni. A háborús katonai szolgálatot biztosítási időnek ismerték el. A különböző bányavállalatoknál elért összes szolgálati időt be kellett számítani a bányanyugbér megállapításánál (kivéve, ha a járulékot a társ pénztár visszatérítette). Pozitív változtatás volt a már megszerzett **várományi jog épségben tartása elismerési díj** ellenében, illetve feléledése (3 éven belül). A szerzett jogokat tovább lehetett gyarapítani önkéntes továbbfizetéssel.³³¹

A **rokkantsági nyugbér évi összege** 10 év biztosítási idő után a **nyugbérbiztosítási alapösszeg 20 %-a** volt. Ehhez minden további teljes naptári év után a nyugbérbiztosítási alapösszeg 2–2 %-a járt a 40. biztosítási évig (tehát maximum az alapösszeg 80 %-a).³³² A nyugbér összege így nem a fizetett járulékok összegétől függött, hanem attól, hogy a biztosított foglalkozása alapján melyik biztosítási csoportba tartozott.

Az **özvegyi nyugbér** (az özvegy életkorára és munkaképességére tekintet nélkül járt) fele volt annak a nyugbérnek, amely a férjnek halála napján járt, vagy járt volna. Elvált és különélő nő csak akkor volt jogosult, ha férje nőtartásra kötelezett volt. Ha az özvegy férjhez ment, számára végkielégítés járt, az özvegyi nyugbér évi összegének háromszorosa.³³³

³²⁹ 4400/1926. N. M. M. r. 5-6. §. Magy. Rend. Tára 1926. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1927. 847-867. o.

³³⁰ 4400/1926. N. M. M. r. 7. §. Magy. Rend. Tára 1926. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1927. 847-867. o.

³³¹ 4400/1926. N. M. M. r. 10-16. §. Magy. Rend. Tára 1926. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1927. 847-867. o.

³³² 4400/1926. N. M. M. r. 9. §. Magy. Rend. Tára 1926. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1927. 847-867. o.

³³³ 4400/1926. N. M. M. r. 19-20. §. Magy. Rend. Tára 1926. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1927. 847-867. o.

Az **árvanyugbér 15 %-a** volt annak az összegnek, amely a szülőnek halálakor járt, vagy járt volna. A teljesen árva a rokkantsági nyugbér összegének **50 %-át** kapta. Ez az ellátás a gyermek **16. életévének** betöltéséig járt, továbbtanulás esetén 24. évéig. A testi vagy értelmi fogyatékossága miatt keresőképtelen gyermek esetén nem volt korhatár. Az özvegyi és árvanyugbér összege nem haladhatta meg a rokkantsági nyugbér 100 %-át.³³⁴

Amennyiben a biztosított a várakozási idő letelte előtt meghalt, a családtagok részére **egy évi** özvegyi, illetve árvanyugbér összegének megfelelő **végkielégítés** járt.³³⁵

A **bányanyugbérbiztosítás** több területen jelentősen **eltért** (hosszabb várakozási idő, magasabb járulék, alacsonyabb szolgáltatási mértékek, költségek fedezésének módja) az **öregségi** (1928. XL. tc.) **biztosítástól**, ezért 1929. január 1-jén életbe léptettek több rendeletet, melyekkel némileg közelítették azt az öregségi biztosításhoz.

Az öregségi biztosítási törvény megalkotása után annak rendelkezései a bányanyugbérbiztosításban is alkalmazásra kerültek abból az elvből kiindulva, hogy nem helyes, ha az OTI két öregségi, rokkantsági biztosítási ágazata (ipari, bánya) egymástól eltérő szabályok szerint működik. Ezért 1928-tól a bányanyugbérbiztosítást ugyanolyan alapon, napibérosztályok szerint, azonos szolgáltatásokkal kellett megszervezni, mint az öregségi biztosítást, de addig, amíg a 200, illetve a 400 járulékhét nem telt le, a régi szabályok szerint történt a nyugbérezés.³³⁶

Mivel egyes társpénztárak korábban magasabb színvonalú szolgáltatást nyújtottak, ezért annak érdekében, hogy ne kelljen csökkenteni azok ellátását, akik az új rendelkezések szerint alacsonyabb nyugdíjat kaptak volna, nekik – ahogy erre Laczkó István *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története* című művében nyomatékosan is rámutat – személyi pótlék címén folyósították a különbözetet.³³⁷ Ebben az esetben egy olyan új nyugdíjbiztosítási szemléletmód körvonalazódásának lehetünk tanúi, amelyik már történetiségében és összefüggéseiben is megpróbálja áttekinteni s harmonizálni a korábbi és az újabb elképzeléseket és rendelkezéseket, s fontos törekvése az, hogy távolabbra is tekintsen.

Általában azonban inkább az volt a jellemző, hogy fel kellett emelni a bányanyugbéreket, abból a célból, hogy a szolgáltatások az **öregségi biztosítás várható szolgáltatásaihoz igazodjanak**, így minden nyugbéres, aki az OTI-től bányanyugbért kapott, **1929. január 1-jétől a nyugbér 25 %-át** kapta **nyugbérpótlék** címén. 1941-ben

³³⁴ 4400/1926. N. M. M. r. 21-23. §. Magy. Rend. Tára 1926. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1927. 847-867. o.

³³⁵ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 24. o.

³³⁶ 6100/1928. N. M. M. r. 46. §. Magy. Rend. Tára 1928. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1929. 1911-1919. o.

³³⁷ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 20. o.

rendkívüli nyugbérpótlék fizetését (fokozódó járadékrész 15 %-a) írták elő, tekintettel a munkavállalóknak jogszabály alapján 1940. novemberétől járó bérpótlékra.³³⁸

Mivel a **bányanyugbérbiztosítás** jelentős **hiánnyal** kezdte meg működését (80–90 millió pengő), annak csökkentése érdekében ugyanolyan állami hozzájárulást kértek, mint amit az 1928. évi XL. tc. alapján szabályozott öregségi biztosításban nyújtott az állam. További **hiánycsökkentő javaslatként** felmerült a megszűnt bányatárspénztári nyugbérosztályok elértéktelenedett hadikölcsönkötvényeinek valorizálása, a szénadóbevétel, a bányatelepek községeit megillető kereseti adó, valamint a földtulajdonosoknak járó terrágium egy részének az átengedése a bányanyugbérbiztosítás tartalékalapja javára. 1932-ben a bányanyugbérbiztosítási ág hiánya 79 millió pengő, 1940-ben kb. 158 millió pengő volt, amiben még nem szerepeltek a visszacsatolt területeken lakó és az OTI-hoz tartozó járadékosok és várományosok utáni terhek.³³⁹ A bányanyugbérbiztosítási ág **járuléktartalékhányának fedezésére** a kormányzat **bányanyugbérfelár** megállapítását rendelte el a termelt és eladott, a termelt és a termelő által feldolgozott, valamint a vámkülföldről behozott bányatermékekre, amely a bányatermékek árának legfeljebb 4 %-a lehetett. A bányanyugbérfelár 1942. évi átalányösszege 8.192.000 pengő volt.³⁴⁰

A **bányanyugbérbiztosítás szolgáltatásait** 1941–1942-ben **emelték fel az öregségi biztosítás színvonalára**. Általában az öregségi biztosítás szabályait alkalmazták, de érvényben tartották a bányaiipari munkavállalók különleges munkakörülményeiknél fogva hosszú időn át élvezett szerzett jogait is. A biztosítási kötelezettség kiterjedt a bányatörvény hatálya alá tartozó bánya- és kohóüzemekkel területileg és termelési szempontból összetartozó, azonos cég alatt működő ipari üzemekre is.³⁴¹

Az **igényjogosultsághoz szükséges várakozási idő** megegyezett az 1928. XL. törvénycikkkel szabályozott öregségi, rokkantsági biztosításban meghatározott idővel:

- öregségi nyugbérre **400 járulékhét**,
- rokkantsági, özvegyi, árvanyugbérre **200 járulékhét**,
- teljes vakság esetén **200 hét** (öregségi nyugbér), illetve **100 hét** (rokkantsági nyugbér).³⁴²

³³⁸ 6100/1928. N. M. M. r. 18. §; 300.300/1941. B. M. r. 6-7 §. Magy. Rend. Tára 1928; 1941. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1929. 1911-1919. o.; Stádium Sajtóvállalat Rt. Bp. 1942. 2204-2210. o.

³³⁹ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942*, id. mű 54. o.

³⁴⁰ 5555/1941. M. E. r.; 8990/1941. M. E. r. Magy. Rend. Tára 1941. Bp. 1942. 1856; 3769-3770. o.

³⁴¹ 5960/1941. ME r.; 300/1942. B. M. r. Magy. Rend. Tára 1941. 2086-2109; 1942. 914-965. o.

³⁴² 300/1942. B. M. r. 19. §. Magy. Rend. Tára 1942. Bp. 1943. 914-965. o.

Öregségi nyugbérre az a biztosított volt **jogosult**, aki:

- **65. életévét** betöltötte és 400 járulékhéttel rendelkezett,
- 60. életévét betöltötte és 2000 járulékhete (40 év) volt,
- 60. életévét betöltötte és legalább 1250 hetet (25 év) föld alatti munkában töltött;

rokkantsági nyugbérre az a biztosított volt **jogosult**, aki:

- a 200 heti várakozási időt betöltötte és rokkantsága előreláthatóan az igény bejelentésének napjától számított 1 évet meghaladó ideig tartott.³⁴³

Rokkantnak az minősült, aki egészségének megromlása, illetve testi vagy szellemi erőinek fogyatkozása, vagy hanyatlása miatt nem tudta megkeresni annak az összegnek a felét, amit egy testileg és szellemileg ép és egészséges, azonos képzettségű munkavállaló hasonló munkakörben megkeresett.³⁴⁴

A nyugbér összetevői (hasonlóan az öregségi biztosításhoz).³⁴⁵

- nyugbértörzs (évi 120 pengő),
- nyugbértörzspótlék (30 pengő),
- fokozódó nyugbér rész (összege napibérosztályok szerint meghatározott heti fix összeg) – minden járulékhét után annak a napibérosztálynak megfelelő összeg járt, amelybe a biztosított a biztosítás tartama alatt tartozott,
- kiegészítő nyugbérösszeg (a biztosított 1929 előtt szerzett tagsági idejét beszámítva, a 4400/Eln. 1926. N. M. M. rendelet alapján megállapított összeg),
- a fokozódó nyugbér részt és a kiegészítő nyugbérösszeget 1941. december 1-től 30 %-os rendkívüli pótlékkal kellett növelni.

Gyermekpótlék járt minden olyan gyermek után, aki a nyugbéres halála esetén áranyugbérre lett volna jogosult, összege a nyugbér és az esetleges továbbszolgálati pótlék együttes összegének 10-10 %-a volt.³⁴⁶

Az **özvegyi nyugbér** annak a nyugbérenek és az esetleges továbbszolgálati pótléknak az 50 %-a volt, amelyet a házastárs közvetlenül halála előtt kapott, vagy rokkantsága esetében kapott volna.³⁴⁷

Az **áranyugbér** (általában 16 éven aluli árva részére) összege annak a nyugbérenek és továbbszolgálati pótléknak a 15 %-a, teljesen árva esetén 30 %-a volt, amelyet a szülő közvetlenül a halála előtt kapott, vagy rokkantsága esetén kapott volna.³⁴⁸

³⁴³ 300/1942. B. M. r. 25, 26. §. Magy. Rend. Tára 1942. Bp. 1943. 914-965. o.

³⁴⁴ 300/1942. B. M. r. 27. §. Magy. Rend. Tára 1942. Bp. 1943. 914-965. o.

³⁴⁵ 300/1942. B. M. r. 33, 34. §. Magy. Rend. Tára 1942. Bp. 1943. 914-965. o.

³⁴⁶ 300/1942. B. M. r. 35. §. Magy. Rend. Tára 1942. Bp. 1943. 914-965. o.

³⁴⁷ 300/1942. B. M. r. 37-39, 44. §. Magy. Rend. Tára 1942. Bp. 1943. 914-965. o.

A bányáiparban foglalkoztatott munkavállalók egészségi állapotának javítására és a biztosítottak korai megrokkánásának megelőzése érdekében a **befolyt járulékok 3 %-át a gyógyító eljárási alaphoz** kellett csatolni. A gyógyító eljárást már 1926-ban is szabályozták, de feltételeit és módjait részletesen csak 1942-ben határozták meg (összhangban az 1928. XL. tc. hasonló rendelkezéseivel). Gyógyító eljárásban a családtagok is részesülhettek, amennyiben fertőzéssel veszélyeztették a biztosítottakat vagy a járadékosokat.³⁴⁹ A nyugdíjbiztosítási rendszerben a prevenció fontosságának felismerése szintén lényeges új elem volt, s arról tett tanúbizonyságot, hogy a munkaerő termelésben betöltött kiemelkedő szerepét belátva, egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy a betegség, rokkantság megelőzése sokkal hatékonyabb és olcsóbb megoldás, tehát egy komplexebb szemléletmóddal kevesebbet kell fordítani segélyezésre, mint ahogy a teljesebb munkaképesség is tovább megőrizhető.

Az OTI az 1942-től befolyt bányanyugbérbiztosítási **jövedelmeket** az alábbiak szerint volt köteles **felhasználni**, illetve felosztani:

1. a befolyt járulékokból először a fedezetlen ügyviteli költségeket kellett kifizetni,
2. a megmaradó járulékösszeg 3 %-át a gyógyító eljárási alaphoz kellett csatolni,
3. a többi járulékrészt, és a bányanyugbér-felárból befolyó bevételeket a bányanyugbérbiztosítási járulék-tartalékalaphoz kellett csatolni.³⁵⁰

**A bányanyugbérben részesülők létszáma
(Minden év december 31-én)
(1927-1941)**

21. sz. táblázat

Év	Bányanyugbérben részesülők létszáma			
	Biztosított	Özvegy	Árva	Összesen
	(Fő)			
1927	4.173	3.571	2.273	10.017
1930	4.563	3.796	1.991	10.350
1935	6.060	4.335	2.028	12.423
1940	7.689	5.184	2.146	15.019
1941*	9.433	6.921	2.738	19.092

* Az 1941-es adatokban már benne vannak a visszatért területek járadékosai is.
Forrás: A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942. OTI, Bp. 57. o.

³⁴⁸ 300/1942. B. M. sz. r. 40, 41, 44. §. Magy. Rend. Tára 1942. Bp. 1943. 914-965. o.

³⁴⁹ 4400/1926. N. M. M. r.; 300/1942. B. M. r. 68-78, 109. §. Magy. Rend. Tára 1926. 847-867. o.; 1942. 914-965. o.

³⁵⁰ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 56-57. o.

3. Kötelező társadalombiztosítási nyugdíjrendszer

A kötelező nyugdíjbiztosítás bevezetése Európa iparosodottabb országaiban általában a XX. század elejére esett, majd a törvényi szabályozás a század első harmadában vált általánossá. Magyarország ezen a téren kissé lemaradt. Míg a kötelező egészségbiztosítás kialakításában az elsők között voltunk, addig az utolsók között vezettük be kötelező nyugdíjbiztosításunkat, némi keserű iróniával mondhatjuk, hogy ennek viszont megvolt az a csekély előnye, hogy hasznosítani tudtuk más országok tapasztalatait. Az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló kötelező biztosítás kérdésével hazánkban már 1907-ben, a XIX. törvénycikk tárgyalása során is foglalkoztak (sőt bevezetését már 1891-ben is szorgalmazta a Szakszervezeti Tanács), de akkor még csak egy határozati javaslat elfogadásáig jutottak el. Az 1907-es törvény csak az üzemi baleset sérültjeinek baleseti járadékáról, illetve a balesetben elhunytak hátramaradottjainak ellátásáról (özvegyi járadék, árvajáradék, szülői járadék) intézkedett. Csak az **1928. évi XL. törvénycikk**, amely 1929. január 1-jén lépett hatályba, tette kötelezővé az **öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló biztosítást**. Nyugdíjbiztosításunk is (akárcsak betegségbiztosításunk) a német példát követte.

A törvény megalkotásakor a következő **irányelvek** érvényesültek:

- a kötelező biztosítás a szolidaritás elvein alapuljon, ne pedig karitatív szervezet legyen,
- “a munkásbiztosítás társadalombiztosítássá fejlesztessék”,
- egy intézményben egyesüljön a betegségi és rokkantsági biztosítás,
- a cél a rokkantság megelőzése legyen,
- szociális szempontok érvényesüljenek a társadalombiztosítás intézményének pénzügyeiben,
- biztosítva legyen az öregek, a rokkantak és a hátramaradottak ellátása.³⁵¹

3.1. Biztosítottak

A törvény hatálya **ugyanazokra** a vállalatokra, üzemekre, hivatalokra és foglalkozásokra **terjedt ki**, amelyekre az **1927. évi XXI. tc. szerinti betegségi biztosítási kötelezettség is**, kivéve az állam, a törvényhatóságok, a városok és községek hivatalait, valamint az általuk fenntartott vagy kezelt intézményeket, intézeteket, alapokat és alapítványokat, vállalatokat és üzemeket. Biztosításra kötelezettek voltak viszont azok a közszolgálati alkalmazottak is,

³⁵¹ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 42. o.

akik a közszolgálati nyugdíjrendszerben nem szerezhettek jogot nyugdíjra. A tanoncok és gyakornokok csak akkor voltak biztosításra kötelezettek, ha javadalmazásban részesültek. A biztosítási kötelezettség miniszteri rendelettel **kiterjeszthető** volt más vállalatra, üzemre, hivatalra, foglalkozásra, így például a népjóléti és munkaügyi miniszter (a kereskedelemügyi miniszter egyetértésével) rendelete alapján biztosításra kötelezettek voltak az otthonmunkások is. A biztosítási kötelezettség vonatkozott az átmeneti, kisegítő, vagy ideiglenes munkaviszonyban dolgozókra is.³⁵²

Egyes foglalkozási körökbe tartozók (például háztartási alkalmazottak, házfelügyelők, hírlapárusok, színházak művész-személyzete, hírlapírók – akik tagjai voltak a Magyar Hírlapírók Országos Nyugdíjintézetének) biztosítási kötelezettsége **szünetelt**.³⁵³

A törvény hatálya **nem terjedt ki a mezőgazdaságra**, az erdei termelésre, az állattenyésztésre, a halászatra, a kert- és szőlőművelésre, a selymészetre és a méhészetre. Nem estek biztosítási kötelezettség alá a **külön nyugdíjintézetek kötelékébe tartozó** tisztviselők és egyéb alkalmazottak, az OTI és MABI tisztviselői és egyéb alkalmazottai, a törvényesen elismert vallásfelekezetek lelkészei, a szerzetesrendek és társulatok tagjai (egyházi személyek), és például a Magyar Nemzeti Bank alkalmazottai (külön nyugdíjalap) sem. A biztosítási kötelezettség nem vonatkozott a bányanyugdíjbiztosítási kötelezettség hatálya alatt álló munkavállalókra. Szintén nem voltak biztosításra kötelezettek azon üzemek, vállalatok, amelyek alkalmazottaik öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvasági ellátásáról maguk gondoskodtak. Ennek értelmében azok a vállalatok, üzemek stb., amelyek 1928. január 1-jén fennálltak és 1929. január 1-jén is működő – legalább 40, pénzügyintézeteknél 25 tagot számláló – nyugdíjalapot, nyugdíjpénztárt, vagy nyugdíjjegyesületet tartottak fenn, a népjóléti és munkaügyi miniszter engedélyével azokat **elismert vállalati nyugdíjpénztárrá** alakíthatták át, ami helyettesítette a kötelező biztosítást. Az elismert vállalati nyugdíjpénztárnak a javadalmazási határ alá eső munkavállalók lehettek a tagjai, a többi alkalmazott közül csak azok, akik már az elismerés időpontjában is tagjai voltak a nyugdíjpénztárnak.³⁵⁴ 1941-től az elismert nyugdíjpénztárak a belügyminiszter engedélyével a javadalmazási határ alá nem eső munkavállalóikat is felvehették tagjaik sorába.³⁵⁵

Biztosításra azok a munkavállalók voltak **kötelezettek** nemre, korra és állampolgárságra való tekintet nélkül, akik e törvény értelmében biztosítási kötelezettség

³⁵² 1928. évi XL. törvénycikk 1, 5-6, 10. §.

³⁵³ 1928. évi XL. törvénycikk 8, 10. §.

³⁵⁴ 1928. évi XL. tc. 2, 10, 145-154. §.

³⁵⁵ 5960/1941. M. E. r. Magy. Rend. Tára 1941. Stádium Sajtóvállalat Rt. Bp. 1942. 2086-2109. o.

alá eső vállalat, üzem, hivatal vagy foglalkozás körében, mint munkavállalók munkabér fejében **munkaviszonyban** álltak. Fontos kiemelni ugyanakkor azt is, hogy többszörösen senki sem lehetett biztosítva, tehát ha a munkavállalónak mellékfoglalkozása is volt, csak a főfoglalkozása alapján számított biztosítottnak.³⁵⁶

A törvény **két csoportra** osztotta a biztosítottakat:

1. javadalmazási határ alá eső biztosítottak: csak abban az esetben estek biztosítási kötelezettség alá, ha javadalmazásuk bizonyos havi (évi) összeget nem haladt meg, például tisztviselők, művezetők, kereskedősegedek, és általában a hasonló állásban lévő, és rendszerint havi vagy évi fizetéssel rendelkezők – **MABI-biztosítottak**,
2. javadalmazási határ alá nem eső biztosítottak: mindazok, akik javadalmazásuk nagyságára tekintet nélkül biztosításra kötelezettek – **OTI-biztosítottak**.

A **javadalmazási határ összege** a törvény szerint 1929-ben havi 500, évi 6.000 pengő, 1942-ben havi 800, évi 9.600 pengő, 1943-ban (júl. 1-jével) havi 1.000, évi 12.000 pengő volt.³⁵⁷

A kötelező biztosítást a javadalmazási határ alá eső alkalmazottakra a **Magánalkalmazottak Biztosító Intézete** (MABI), az összes többi munkavállalóra az **Országos Társadalombiztosító Intézet** (OTI) látta el. A MABI betegségi biztosítási területén kívül eső vállalatok javadalmazási határ alá eső alkalmazottainak öregségi biztosításával kapcsolatos ügyviteli feladatait is az OTI látta el, de a járadékokat a MABI állapította meg. Míg a betegségi biztosításban a MABI tagjai közé csak a Budapesten és közvetlen környékén lévő helységekből működő üzemek, vállalatok stb. javadalmazási határ alá eső munkavállalói tartoztak, addig az öregségi biztosításban a MABI működése kiterjedt az ország egész területére.

Azok, akik betegség esetére önkéntesen biztosíthatók voltak, öregség és rokkantság esetére is biztosíthatták magukat **önkéntesen**. Azok, akiknek megszűnt a biztosítási kötelezettségük, biztosításukat **önkéntes továbbfizetéssel** folytathatták, orvosi vizsgálat és korukra való tekintet nélkül (ha addig összesen legalább 100 heti járulékot leróttak utánuk – ez a megszorítás a betegeskedő, közeli megrokkulás előtt állók biztosításba való beözlésének kívánt gátat vetni), vagy fenntarthaták várományukat havi **elismerési díj** fizetésével. Önként biztosíthatták magukat továbbá például az önálló iparosok, a

³⁵⁶ 1928. évi XL. törvénycikk 3, 9. §.

³⁵⁷ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 42. o.; Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése.* id. mű 15. o.

kereskedők, az egyházi személyek (csak öregség és rokkantság esetére), a javadalmazási határ alá eső biztosítottak (ha keresetük nem haladta meg a havi 1.000, ill. évi 12.000 pengőt), a segítő családtagok, vagy például a függőben lévő háztartási alkalmazottak is. Ezt a kört a m. kir. minisztérium szintén kiterjeszthette egyéb foglalkozásokra is rendeleteivel.³⁵⁸

Az **önkéntes biztosítás** iránti kérelmet csak az **50. életév betöltése előtt** lehetett benyújtani, és **feltétele** volt az **intézet orvosának vizsgálata** is, amennyiben az a kérelmezők egészségi állapotát önkéntes biztosításra alkalmasnak találta. Az önkéntesen biztosítottak is **fenntarthaták biztosításukat** foglalkozásuk abbahagyása után, vagy ha jövedelmük meghaladta a havi 1000 pengőt, **továbbfizetéssel** (orvosi vizsgálat és korra való tekintet nélkül), vagy várományukat **elismerési díj** fizetésével.³⁵⁹

Az Országos Társadalombiztosító Intézetnél öregség és rokkantság esetére kötelezően és önként biztosított ipari munkások száma (1930-1941)

22. táblázat

Év	Létszám (Fő)	Év	Létszám (Fő)
1930	420.650	1936	453.184
1931	314.575	1937	508.934
1932	299.725	1938	568.989
1933	432.093	1939	630.023
1934	381.311	1940	710.930
1935	408.982	1941	860.291

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 44. o.

A Magánalkalmazottak Biztosító Intézeténél 1941-ben biztosítottak száma: 87.389 fő, az elismert vállalati nyugdíjpénztárak tagjainak száma 1941-ben 21.971 fő volt.³⁶⁰

3.2. Járulékfizetés, állami hozzájárulás

A nyugdíjbiztosítási rendszer mind részletesebb kimunkálásával idővel egyre nagyobb hangsúly tevődött arra, hogy a biztosítási kifizetéseknek megvan-e a fedezeti háttere, illetve, hogy milyen forrásokra alapozhatják a biztosításokat, valamint, hogy ezek mennyire tekinthetők stabil hozzájárulásoknak. Ezért megnőtt a kötelezően fizetendő,

³⁵⁸ 1928. évi XL. törvénycikk 15-17. §.

³⁵⁹ 1928. évi XL. törvénycikk 18-19. §.

³⁶⁰ *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 45. o.

illetve a különböző ösztönző motivációkkal egybekötött járulékok szerepe, mint ahogy egyre számottevőbb lett az állami közreműködés is.

A **biztosítás költségeit a járulékok és az állami hozzájárulás fedezték.** A járulékok nagyságát biztosításmatematikai módszerrel állapították meg, és minden biztosított után fizetni kellett. A járulékot a **biztosítottak összességére** vonatkozólag vagy a tényleges javadalmazás alapján, vagy napibérosztályok szerint határozták meg úgy, hogy az (a kamataival és az állami hozzájárulással együtt) **fedezze** a törvény rendelkezései alapján fizetendő szolgáltatásokkal, az egészségvédő és gyógyító eljárásokkal, valamint a biztosítás igazgatásával járó **kiadásokat**. A napibérosztályok határait, az átlagos napibéreket, és a járulék kulcsát a népjóléti és munkaügyi miniszter (1932 júliusától belügyminiszter) rendelete állapította meg. (Ötévenként biztosítástechnikai módszerrel felülvizsgálták a járulékkulcsok megváltoztatásának szükségességét.)³⁶¹ A biztosításmatematikai módszerek bevonása a számításokba, illetve ezek mind szélesebb körű alkalmazása a technikai módszerek bővüléséről tanúskodik, valamint arról, hogy a nyugdíjbiztosítási rendszert egyre inkább igyekeztek összefüggésbe hozni szélesebb és tágabb körű nemzetgazdasági összetevőkkel és mutatókkal is. Míg korábban a történeti kitekintés szélesítette a nyugdíjrendszerről való gondolkodás palettáját, itt már egyre dominánsabb szerep jut a jövővel is számot vető, az előre kalkuláló tudományos gondolkodásmódnak.

A járulékok nagysága:

- **tényleges javadalmazás** esetén:
 - a javadalmazási határ alá eső biztosítottaknál
 - a tényleges javadalmazás **5 %-át** nem haladhatta meg,
 - a javadalmazási határ alá nem eső biztosítottaknál
 - a tényleges javadalmazás **4 %-át** nem haladhatta meg,
- a **napibérosztályok** rendszerének alkalmazása esetén (a gyakorlatban általában ez érvényesült):
 - a javadalmazási határ alá eső munkavállalók után
 - az átlagos napibér legfeljebb **4,3 %-a**,
 - a javadalmazási határ alá nem eső munkavállalók után
 - az átlagos napibér legfeljebb **3,5 %-a** lehetett.³⁶²

³⁶¹ 1928. évi XL. törvénycikk 21-22. §.

³⁶² 1928. évi XL. törvénycikk 22. §.

A járulékot a **munkaadó** volt **köteles fizetni**, ám annak **felét levonhatta** a munkavállaló javadalmazásából. A már járadékban részesülő biztosított munkavállaló után fizetett járulékok kizárólag a munkaadót terheltek. Az **önkéntesen** és önkéntes továbbfizetéssel **biztosítottak** biztosítási osztályok és korcsoportok szerint **maguk fizették** a járulékot.³⁶³

A járulékot fizetni kellett a szabadság, a fizetés nélküli szabadság és az üzemszünet tartamára is. A járulékfizetés szünetelt a táppénz, a terhességi és gyermekágyi segély, a kórházi vagy gyógyintézeti kezelés, és a gyógyító eljárás ideje alatt, de ha a biztosított megkapta teljes javadalmazását, akkor a munkaadónak fizetnie kellett a járulékot erre az időre is. Az a munkaadó, aki nem foganatosította az elrendelt egészségvédő óvórendszabályokat, pótljárulékot (maximum a járulék 50 %-a) fizetett az óvóintézkedés megvalósításáig, amit nem vonhatott le a biztosítottaktól.³⁶⁴ E törvény kapcsán annak a tendenciának a felerősödését figyelhetjük meg, hogy az ösztönző motivációkat (kedvezmények) mind erőteljesebben egészítik ki a szankciók különböző kötelezettségek elmulasztása esetén.

Az **állami hozzájárulás**, amelyet az alapok között ugyanolyan arányban kellett megosztani, mint a járulékokat, két részből tevődött össze.³⁶⁵

- a biztosítás alapjaihoz való hozzájárulás (fizetése a törvény szerint az 1933/34. költségvetési évben kezdődött (4.000.000 pengő), azt követően 50 éven keresztül a kezdő hozzájárulás 5 %-ával tervezték emelni (évenkénti emelkedés: 200.000 pengő) és az 1983/84. költségvetési évtől vált volna állandó összegűvé (évenként 14.000.000 pengő)),
- a biztosító intézetek (OTI, MABI) ügyviteli költségei egy hányadának fedezése (évi 1.000.000 pengő).

Az állami hozzájárulás azt a hiányt volt hivatott kitölteni, ami a kiadások fedezetét biztosító, biztosításmatematikai módszerrel kiszámított járulékkulcsok, és a tényleges, a termelés érdekeinek védelme céljából csökkentett járulékkulcsok (5,8 %-ról 5 %-ra, illetve 4,5 %-ról 4 %-ra) különbsége miatt alakult ki.³⁶⁶

³⁶³ 1928. évi XL. törvénycikk 22-23, 30. §.

³⁶⁴ 1928. évi XL. törvénycikk 24-26. §.

³⁶⁵ 1928. évi XL. törvénycikk 165. §.

³⁶⁶ *Öregségi és rokkantsági biztosítás*. A "Munkaügyi Szemle" kiadványa. Bp. 1928. 97-98. o.

3.3. Törvényes szolgáltatások és igénybevételi feltételei

A törvény alapján járó **szolgáltatások**: • öregségi járadék, • rokkantsági járadék, • özvegyi járadék, • árvajáradék, • járulék-visszatérítés.

A szolgáltatások **igénybevételének feltételei**.³⁶⁷

- a biztosítási esemény bekövetkezése: öregség (65. életév – 1944 júliusától 60. életév), rokkantság, halál,
- a várakozási idő betöltése,
- a váromány épsége (a törvényes szolgáltatásokra való igényjog).

A törvény **várakozási időt** írt elő, vagyis ahhoz, hogy a biztosított jogosulttá váljon a szolgáltatásokra, bizonyos **biztosításban töltött időnek** kellett eltelnie (biztosítási viszonyba történt belépése és a járadékára irányuló igény bejelentése közötti időtartam). Kedvező intézkedésként lehet értékelni, hogy a járulékot hét napra kellett fizetni (járulékhét), így a jogszerző időbe beszámítottak a **teljes járulékhetek** is, nemcsak a teljes hónapok. A várakozási időbe beleszámítottak (egy-egy naptári évre legfeljebb 13 hét) azok a teljes hetek is, amelyek alatt a biztosított betegség (kivéve, ha betegségét szándékosan okozta, vagy felépülését szándékosan késleltette), terhesség, gyermekágy miatt keresőképtelen volt. Öregségi, özvegyi és árvajáradéknál legfeljebb 100, rokkantsági járadéknál legfeljebb 50 hét volt beszámítható. A fokozódó járadékrész összegébe ezek a hetek nem számítottak bele. Azok a járulékhetek is beszámítottak a jogszerző időbe, amelyeken a járulékfizetés “rendkívüli erőhatalom” miatt szünetelt (a háborús katonai szolgálat ideje).³⁶⁸ Ennek a jelentősége érthető is, hiszen az első világháború még élő és látható emlék volt sokak életében (a munkából való kiesés, megrokkánás stb.), nem véletlen, hogy kiemelt szerepet kapott ez a mintául szolgáló német törvényhozásban is.

A várományfedezeti rendszer alapján működő nyugdíjbiztosításban a **váromány** akkor volt ép, ha a törvényes várakozási idő alatt a járulékokat szabályszerűen lerótták. A biztosított várománya megszűnt, tehát a biztosításban töltött idő elveszett, ha valamely naptári évben 13-nál kevesebb heti járulékot róttak ki rá, kivéve, ha elismerési díj fizetésével fenntartotta várományát. Várománya akkor is épségben maradt, ha a biztosítási időtartam alatt, annak legalább 2/3 részére a járulékokat szabályszerűen lerótták. Feléledt a biztosított várománya, ha annak megszűnése után keletkezett új biztosítási viszonyában a törvényes várakozási időt betöltötte.³⁶⁹

³⁶⁷ 1928. évi XL. tc. 31, 48-49. §.

³⁶⁸ 1928. évi XL. tc. 24, 38, 40-42, 47, 50. §.

³⁶⁹ 1928. évi XL. tc. 43-46. §.

Az **ép várományú** biztosított részére az **öregségi járadék** akkor járt, ha betöltötte a **65. életévét** és **400 járulékheti** (8 év) várakozási idővel rendelkezett, **rokkantsági járadékra** pedig a törvényben meghatározott mérvű rokkantság bekövetkezése (ha rokkantságát nem szándékosan okozta) és **200 járulékheti** (4 év) várakozási idő betöltése esetén volt jogosult.³⁷⁰

Rokkantnak minősült:

- a javadalmazási határ alá eső munkavállalók közül az, aki egészségének megromlása vagy testi fogyatkozása következtében szellemi képességének és testi erejének megfelelő munkával nem tudta megkeresni a túlnyomórészt szellemi munkát végző, és vele azonos munkavállalói csoportba tartozó, hasonló képzettséggel és gyakorlati jártassággal rendelkező egészséges munkavállalók átlagos javadalmazásának felét,
- a javadalmazási határ alá nem eső munkavállalók közül az, aki egészségének megromlása vagy testi fogyatkozása következtében szellemi képességének és testi erejének megfelelő munkával nem tudta megkeresni a hozzá hasonló képzettségű és gyakorlati jártassággal rendelkező egészséges munkavállaló átlagos javadalmazásának egyharmadát.³⁷¹

Öregségi, rokkantsági járadék összetevői:³⁷²

- járadéktörzs: évi 120 pengő – szolidaritás elve,
- fokozódó járadékrész – évenként a biztosított javára lerótt járulékok összegének 24 %-a, javadalmazási határ alá eső munkavállalók esetében 19 %-a – biztosítás elve.

A javadalmazási határ alá eső biztosított vagy járadékos **özvegy felesége** akkor volt jogosult **özvegyi járadékra**, ha ép várományú elhalálozott házastársa betöltötte a 200 járulékheti várakozási időt. A javadalmazási határ alá nem eső biztosított vagy járadékos özvegyének ezeken túlmenően még vagy be kellett töltenie 65. életévét, vagy rokkantnak kellett lennie ahhoz, hogy igényjogosult legyen. Nem járt özvegyi járadék annak, aki szándékosan idézte elő férje halálát (jogerős bírói ítélet szerint), vagy házasságuk 2 évnél rövidebb ideig tartott és nem volt gyermekük. Az elvált vagy különélő feleség csak akkor kapott özvegyi járadékot, ha tartásdíjra volt jogosult, és az a tartásdíj összegét nem haladhatta meg. Az **özvegy férj** csak akkor volt jogosult özvegyi járadékra (egyéb feltételek megléte esetén) meghalt biztosított felesége után, ha **teljesen munkaképtelen**

³⁷⁰ 1928. évi XL. tc. 31, 39. §.

³⁷¹ 1928. évi XL. tc. 32-33. §.

³⁷² 1928. évi XL. tc. 50. §.

volt és felesége tartotta el. Az **özvegyi járadék 50 %-a** volt annak a járadéknak, amelyre a meghalt házastárs igényjogosult volt halála időpontjában.³⁷³

Árvajáradék akkor járt az ép várományú biztosított, illetve járadékos szülő **15 éven aluli** (teljes keresőképtelenség, illetve iskolai tanulmányok esetén 17. életévének betöltéséig) – javadalmazási határ alá eső biztosítottaknál **18 éven aluli** – gyermekeinek, ha a biztosított halála időpontjában rendelkezett 200 járulékheti várakozási idővel. A **teljes árvajáradék 30 %-a**, a **félárvajáradék 15 %-a** volt annak a járadéknak, amelyre a meghalt szülő halála időpontjában jogosult volt.³⁷⁴

Teljes vakság esetén öregségi járadék 200 járulékheti, rokkantsági járadék 100 járulékheti várakozási idő után járt.³⁷⁵

Abban az esetben, ha az öregségi vagy rokkantsági járadékos új munkaviszonyt létesített, ami biztosítási kötelezettség alá esett, a biztosítási viszonyból való végleges kiválása után az eredetileg megállapított járadékon felül **járadékpótlékban** is részesült. (A járadékpótlék mértéke az 1928. évi XL. tc. 51. §-a szerint a járulékok összegének 24, illetve 19 %-a volt.)

Az öregségi vagy rokkantsági járadékos minden olyan gyermek után, aki az ő elhalálása esetén árvajáradékra lett volna jogosult, a járadék és az esetleges járadékpótlék **5 %-ának** megfelelő **gyermekpótlékban** részesült. A gyermekpótlékok összege nem haladhatta meg a járadék és az esetleges járadékpótlék 20 %-át.³⁷⁶

Az elhunyt biztosított, illetve járadékos után megállapított özvegyi és árvajáradékok együttes összege az 1928. évi XL. tc. 63. §-a alapján nem haladhatta meg a jogosultat megillető járadék és gyermekpótlék együttes összegét.

Ha a biztosított **öngyilkos** lett, sem özvegyi, sem árvajáradék nem járt utána. Kivételes méltánylást érdemlő esetben az Intézet (OTI vagy MABI) a hátrahagyottak részére segélyt folyósíthatott (ami legfeljebb az a járadék volt, amit a hátrahagyott kaphatott volna, ha a biztosított halálát nem öngyilkosság idézte volna elő).³⁷⁷

Jelentős új elemnek tekinthető a bevezetett nyugdíjrendszerben az is, hogy felfigyeltek arra, s törvényben is szabályozni kívánták azt, hogy a befizetések és a későbbi kifizetések mérlegében senki ne kerüljön aránytalanul hátrányos helyzetbe, ezért a törvény rendelkezett a járulék-visszatérítések, valamint a végkielégítés lehetőségéről. Erre

³⁷³ 1928. évi XL. tc. 39, 53-56, 58, 63. §.

³⁷⁴ 1928. évi XL. tc. 39, 59, 63. §.

³⁷⁵ 1928. évi XL. tc. 39. §.

³⁷⁶ 1928. évi XL. tc. 52. §.

³⁷⁷ 1928. évi XL. tc. 72. §.

nyilvánvalóan már csak egy olyan rendszer keretein belül kerülhet sor, amelyben a járulékbefizetések stabilitása többoldalúan is biztosított. **Járulék-visszatérítést** kaphatott (befizetett járulékok 90 %-a) az 1928. évi XL. tc. 68-70. §-a alapján az elhunyt biztosított (rokkantsági járadékra vonatkozó várakozási idő betöltése után), illetve járadékos vagyontalan és keresőképtelen, rokkant vagy 65. életévét betöltött szülője, mostoha szülője (anyja, apja), akinek nem volt eltartásra köteles hozzátartozója, ha a biztosított nem hagyott hátra özvegyet, árvát. Szintén járulék-visszatérítésben részesült az a biztosított nő, aki férjhezmenetelét követően (egy éven belül) abbahagyta foglalkozását, vagy az a biztosított, aki belépett a szerzetesrendbe – meghatározott feltételek fennállása esetén.

Az 1928. évi XL. tc. 57. §-a pedig az **özvegyi járadékos végkielégítést** szabályozta. Az özvegyi járadékos újbóli férjhezmenetele esetén egy évi özvegyi járadékának megfelelő végkielégítést kapott. Az az özvegy, aki még azért nem volt jogosult özvegyi járadékra, mert nem töltötte be a 65. életévét, illetve nem volt rokkant (javadalmazási határ alá nem eső biztosítottaknál), végkielégítés fejében a neki egyébként járó egy évi özvegyi járadék felét kapta.

Egyidejűleg ugyanakkor **több járadékot** (kivéve baleseti járadék), illetve más ellátást – például táppénzt – **nem lehetett folyósítani**. Így például a betegségi biztosítási táppénz tartama alatt a járadékra való igényjogosultság szünetelt, vagy szintén szünetelt a járadék kifizetése a gyógyintézeti ápolás tartama alatt, de ekkor az eltartott családtagok családi segélyként megkapták a járadék felét.³⁷⁸ Mivel a rendelkezésre álló fedezet nem volt korlátlan, ezért a törvényben megmutatkozó másik észlelhető tendencia az volt, hogy mértéket tartsanak, illetve, hogy gátat vessenek a korlátlan összegű biztosítási lehetőségeknek és kifizetéseknek.

Szabadságvesztés ideje, vagy dologházban töltött idő alatt a járadékra való igényjogosultság szünetelt, kivéve, ha a szabadságvesztés időtartama nem haladta meg az egy hónapot. (A családtagok viszont ezen idő alatt megkaphatták a járadék összegét.)³⁷⁹

Az **OTI** és a **MABI** négy **alapot** volt köteles létesíteni:

1. igazgatási alap – igazgatás költségeinek fedezésére – befolyt járulékok 4 %-a,
2. egészségvédő és gyógyító eljárás alap – egészségvédelem céljaira – járulékok 6 %-a,
3. kötelező biztosítás járulék-tartalékalapja – szolgáltatások nyújtására,
4. az önkéntes biztosítás járulék-tartalékalapja – szolgáltatások nyújtására,

³⁷⁸ 1928. évi XL. tc. 64, 73, 93. §.

³⁷⁹ 1928. évi XL. tc. 76. §.

a járulék-tartalékalapokba a járulékok 90 %-át kellett elhelyezni, a kötelezően és az önkéntesen biztosítottak után befizetett járulékok arányának megfelelően.³⁸⁰

Az OTI és a MABI köteles volt **egészségvédő és gyógyító szolgálatot** szervezni, melynek célja a biztosított népesség tömeges megrokkolásának megelőzése (főleg a népbetegségekkel szemben), a korai megrokkolás bekövetkezésének késleltetése (például képességvizsgálat) és az ideiglenes rokkantságok megszüntetése. Ennek érdekében saját gyógyintézményeket létesíthettek és tarthattak fenn. Az egészségvédő és gyógyító eljárás módjai: házi ápolás, rendelő- vagy gyógyintézeti kezelés, üdültetés.³⁸¹

Az öregségi, rokkantsági biztosítás célja, hogy éveken, évtizedeken át azért szedjék be és gyűjtsék a járulékokat, hogy azokból a biztosítottak vagy hozzátartozóik évek, évtizedek múlva kezdődő, és éveken, évtizedeken át tartó szolgáltatásokban részesüljenek. Ebből következően a biztosító kötelessége a folyó bevételek gyűjtése, azokból tartalékalapok létrehozása, a tartalékalap vagyonának értékálló elhelyezése, a vagyon megfelelő jövedelmezőségének elérése abból a célból, hogy e vagyon rendelkezésre álljon, igénybe vehető legyen, és fedezetet nyújtson a mindenkori kötelezettségek teljesítésére. Az 1928. évi XL. tc. ezért részletesen meghatározta, hogy a tartalékalapok vagyonát milyen értékekben (kötvények, értékpapírok, ingatlanok) lehet, illetve kell elhelyezni, így például a törvény 133. §-a alapján a vagyon legfeljebb 30 %-át lehetett ingatlanokban tartani, ami később (1935-ben) 40 %-ra nőtt.³⁸²

Az öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság esetére szóló biztosítás járulék-tartalékalapjainak tőkéit nem szabadott más célokra, így például más biztosítási ágazat működésével járó hiányok pótlására fordítani, sőt az egyik járulék-tartalékalap tőkéit sem lehetett felhasználni a másik járulék-tartalékalap hiányának finanszírozására.³⁸³ A biztosításon belüli pénzügyi manipulációnak próbálták meg elejét venni azzal, hogy tiltották az átcsoportosítás lehetőségét, valamint azt igyekeztek elkerülni, hogy más biztosítási ágazatok pénzét – jobb érdekérvényesítéssel – megkurtítsák. Az, hogy ez ellen törvényt kellett hozni, nyilvánvalóan jelzi, mutatja azt, hogy ilyen irányú törekvések ebben az időben már voltak, vagy nem számítottak ritka jelenségnek.

³⁸⁰ 1928. évi XL. tc. 127-128. §.

³⁸¹ 1928. évi XL. tc. 86-88. §.

³⁸² 6500/1935. M. E. r. 58. §. Magy. Rend. Tára 1935. Fővárosi Nyomda Rt. Bp. 1935. 288. o.

³⁸³ 1928. évi XL. tc. 132, 134. §.

3.4. Az 1928. évi XL. törvénycikket módosító rendeletek

A gyakorlat azonban hamar felfedte az 1928. évi XL. tc. hiányosságait, ezért olyan módosító rendeletekre volt szükség, melyek ezeket korrigálták, a következőkben ezekről szólnék részletesebben.

Mivel az **igazgatási költségek** nagyobbak voltak a vártnál, ezért 1931-től a befolyó járulékokból először azokat kellett kifizetni. A fennmaradó bevételből 6% az egészségvédő és gyógyító alapot illette, a többi a két járulék-tartalékalap javára került elszámolásra.³⁸⁴

A törvény szerint a fokozódó járadékrész a **lerótt járulékok** alapján járt, ezért a munkavállaló rosszul járt, ha a munkaadó nem tett eleget járulékfizetési kötelezettségének, hiszen a járadék megállapításánál nem lehetett figyelembe venni a be nem fizetett járulékrészeket akkor sem, ha a munkaadó annak felét levonta a biztosított javadalmazásából. Ezért 1932-ben **függetlenítették a járadékot** egy-egy munkaadó **tényleges befizetésétől**, és az országosan befolyó járulékokat minden biztosított javára egyenlő arányban ismerték el. Így a nem fizetésből eredő hátrány a biztosítottak összességére hárult.³⁸⁵

A törvény rendelkezései szerint megszűnt a biztosított szerzett joga abban az évben, amelyben utána 13 hétnél kevesebb időre fizették be a járulékot. 1935-től a **szerzett jogok épségben maradtak**, ha a biztosított – a biztosítási viszonyba történt első belépése, és a járadék megállapítására irányuló igénybejelentése közé eső időtartam alatt – **évi átlagban tíz héten át biztosítva** volt. Ettől az évtől egyesítették a kötelező, és az önkéntes biztosítás járulék-tartalékalapját.³⁸⁶

1937-ben rendezték a vármegyei, a városi és községi tisztviselők, és egyéb alkalmazottak, valamint hozzátartozóik öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvasági biztosítását. Amennyiben a közigazgatási közület nem gondoskodott az alkalmazottak nyugellátásáról, azok 1938-tól az OTI-nál vagy a MABI-nál voltak biztosításra kötelezettek.³⁸⁷

1940. szeptember 1-től az öregségi és rokkantsági **biztosítási kötelezettség** hatálya **kiterjedt** Budapest területén (1947. augusztus 1-től más helységeken is) a **házfelügyelők**re és a segéd-házfelügyelőkre is.³⁸⁸

³⁸⁴ 9090/1931. M. E. r. 44. §. Magy. Rend. Társ. 1931. Fővárosi Nyomda Rt. Bp. 1932. 1669. o.

³⁸⁵ 9600/1932. M. E. r. 20. §. Magy. Rend. Társ. 1932. Fővárosi Nyomda Rt. Bp. 1933. 1037-1046. o.

³⁸⁶ 6500/1935. M. E. r. 44, 56. §. Magy. Rend. Társ. 1935. Fővárosi Nyomda Rt. Bp. 1935. 283-284, 287. o.

³⁸⁷ 7850/1937. M. E. sz. rendelet 1. §. Magy. Rend. Társ. 1937. Fővárosi Nyomda Rt. Bp. 1938. 1189. o.

³⁸⁸ 6000/1940. M. E. r. 1-5. §. Magy. Rend. Társ. 1940. Stádium Sajtóvállalat Rt. Bp. 1941. 1871-1872. o.

A **második világháború alatt** bekövetkezett gazdasági, szociális feszültségek enyhítése érdekében hozott főbb **intézkedések** 1941–1942-ben:

- felemelték az öregségi járulékot 0,43 %-kal,
- a 120 pengő járadéktörzshöz évi 30 pengő pótlékot fizettek,
- a fokozódó járadékrészhez rendkívüli pótlékot nyújtottak (1941. szept. 1-től a fokozódó járadékrész 15 %-a, 1941. dec. 1-től 30 %-a volt),
- a fokozódó járadék alapja a rendelettel megállapított fix heti összeg lett a lerótt járulék helyett,
- a gyermekpótlékot felemelték a járadék 10 %-ára, amely függetlenül a gyermekek számától, fejenként járt és megszűnt az a korlátozás, hogy a gyermekpótlékok együttes összege nem haladhatta meg a járadék 20 %-át,
- minden olyan 24. életévét még be nem töltött személy számára, aki első ízben lépett a társadalombiztosítási jogszabályok alapján biztosításra kötelezett munkaviszonyba, kötelezővé tették a munkába lépés előtti pályaaalkalmassági vizsgálatot,
- lehetővé tették, hogy bizonyos esetekben a háborús katonai szolgálat idejére a járulékokat utólag, részletekben is kifizethessék,
- a hősi halált halt, illetve a háborús katonai szolgálat alatt betegség következtében meghalt biztosított vagy járadékos özvegye életkorától és egészségi állapotától függetlenül jogosult volt az özvegyi járadékra, a hősi halált halt biztosítottak özvegyének igényjogosultsága szempontjából pedig lerövidítették az irányadó várakozási idő tartamát.³⁸⁹

Az ipari munkások, magánalkalmazottak, bányanyugbér-biztosítás hatálya alá tartozók **öregségi korhatárát 1944. július 1-től 60 évre csökkentették.**³⁹⁰ Ebből a módosításból kitűnik az az elemzésünk szempontjából fontos tendencia is, hogy az életkörülmények romlása miatt (a világháború által előidézett pusztulás és romlás) egyre kevesebben lettek azok, akik valóban megélték a nyugdíjfizetésre jogosító életkort, hiszen azzal, hogy a nagyobb jólét tette volna lehetővé az öregségi nyugdíjkorhatár leszállítását, ebben az esetben nyilvánvalóan nem számolhatunk.

³⁸⁹ 5960/1941. M. E. r; 300.300/1941. B. M. r; 7200/1942. M. E. r; 262.000/1942. B. M. r. In: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* id. mű 48. o.

³⁹⁰ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964).* Táncsics K. Bp. 1967. 23. o.

3.5. A járadékok folyósítása

1931 novemberében kezdődött el az első rokkantsági járadékok folyósítása, ekkor töltötték be ugyanis a vakok a jogosultsághoz szükséges százhetes várakozási időt. 1932. október 31. után, a 200 hét elteltével pedig a rokkantsági, özvegységi és árvajáradékok folyósítása is megindult, ezt követően a járadékosok száma nagyarányú emelkedést mutatott. Az összes szolgáltatásra való igényjogosultság 1936. augusztus 31-től lépett érvénybe, ekkor telt le a 400 hét várakozási idő.

Elismert igények száma 1941. december 31-ig

23. táblázat

Öregségi	Rokkantsági	Gyermekpótlékban	Özvegyi	Árva-	Végkielégítésben
járadékosok		részesülők	járadékosok		részesülők
(Fő)					
8.998	20.141	5.141	4.900	7.651	5.446

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 49. o.

Járadékokra, végkielégítésre való jogosultság megállapításának száma (1931-1941)

24. táblázat

Év	Öregségi	Rokkantsági	Gyermekpótlék- ban részesülők	Özvegyi	Árva-	Végkielégítésben részesülők
	járadékosok			járadékosok		
	(Fő)					
1931	-	1	-	-	-	-
1932	-	25	-	-	-	1
1933	-	605	34	37	64	1
1934	-	937	77	86	175	20
1935	1	1.268	201	176	343	51
1936	974	1.536	281	216	375	172
1937	1.696	2.061	542	400	669	614
1938	1.146	2.221	568	515	807	813
1939	1.529	3.004	759	771	989	1.047
1940	1.209	2.188	776	772	772	954
1941	2.443	6.295	1.903	1.927	3.507	1.773

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 49. o.

Az 1941. évi adatok az átvett felvidéki, kárpátaljai és erdélyi járadékosok adatait is tartalmazzák, ennek tudható be az öregségi járadékra jogosulttá válók számának megduplázódása az előző évihez képest. A rokkantsági és özvegyi járadékra ezen egy év

alatt közel háromszor annyian váltak jogosulttá, az árvajáradékra pedig több mint négyszer annyian, amiért az előbbi okon kívül szinte kizárólag a háború tehető felelőssé, hiszen a biztosítotti létszám emelkedése ezt egyáltalán nem indokolta.

A munkában álló biztosítottak létszáma (1930-1941)

25. táblázat

Év	Biztosítottak száma (Fő)	Év	Biztosítottak száma (Fő)
1930	459.225	1936	487.480
1931	413.347	1937	547.290
1932	360.816	1938	612.031
1933	372.285	1939	674.469
1934	412.230	1940	766.462
1935	408.982	1941	936.242

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 50. o.

Egy járadékosra eső havi járadék átlaga (1936-1941)

26. táblázat

Év	Öregségi	Rokkantsági	Özvegyi	Árva-	Gyermekpótlék
	járadék				
	(Pengő)				
1936	18,44	14,92	7,99	4,46	0,71
1937	18,20	14,99	8,30	4,30	0,79
1938	17,99	14,95	8,31	4,47	0,77
1939	18,02	15,07	8,66	2,82	0,77
1940	18,34	15,40	8,67	2,84	0,78
1941	19,53	16,45	9,13	2,91	1,02

Forrás: *A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942.* OTI, Bp. 50. o.

Az árvajáradék egy főre eső összegének csökkenése a hozzátartozói járadékok együttes összegének korlátozása miatt következett be.

A **vállalati elismert nyugdíjpénztárak** általában a vállalati tisztviselők részére biztosítottak nyugdíjat, amely 40 év szolgálati idő után megközelítette a teljes keresetet, ez a közszolgálati alkalmazottakéhoz hasonlóan a legmagasabb színvonalú ellátást jelentette.³⁹¹

³⁹¹ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964).* id. mű 23. o.

4. Kötelező öregségi, rokkantsági és haláleseti biztosítás kialakulása, fejlődése a mezőgazdaságban

Külön meg kell említeni a mezőgazdasági munkavállalók biztosítását, amely akárcsak a közszolgálati alkalmazottak és a bányászatban foglalkoztatottak biztosítása, különbözött az általános szabályozástól, és hosszú időn át attól eltérően alakult. Ezen a területen viszont viszonylag későn került sor a kötelező biztosításba való bekapcsolásukra. Ez a tény ugyanakkor árulkodó bizonyossága annak is, hogy a mezőgazdasági munkások érdekvédő pozíciója gyengébb volt, mint a korábban említett foglalkozási ágak képviselőié.

Legkorábban a **gazdasági munkások és cselédek** baleseti, rokkantsági és haláleseti biztosítását, mint önkéntes biztosítást vezették be (**1900. évi XVI. tc.** a gazdasági munkás- és cselédsegélypénztárról, lásd 36–37. o.), ám ez a gazdasági munkásoknak és törpebirtokosoknak csak igen kis részére terjedt ki. Általában az volt a jellemző, hogy a **gazda biztosította a gazdasági cselédeket**. A gazdasági munkavállalók **önkéntes öregségi biztosítása (1912. évi VIII. tc.)** szintén kevés tagot tudott bevonni a biztosításba annak ellenére, hogy a biztosítási díjakkal arányban nem álló előnyös szolgáltatásokat nyújtott tagjainak (évi 10 korona tagsági díj ellenében 10 évi tagsági idő után évi 60 korona járadék, minden további évre + 6 korona, maximum évi 240 korona³⁹²) – Nagymagyarországon is csak 30.136 fő volt a taglétszám.³⁹³ Ennek legfőbb oka az volt, hogy a kereseti viszonyok nem tették lehetővé az öregség idejére való takarékoskodást, és a közületek hozzájárulása sem volt jelentősnek nevezhető.

4.1. Gazdatisztek kötelező biztosítása

Először a **gazdatisztek öregségi, rokkantsági és haláleseti kötelező biztosítása** valósult meg 1937. július 1-től (**1936. évi XXXVI. tc.**), amely a gazdaság irányításában dolgozó munkavállalóknak biztosított nyugdíjat. Nem vonták be viszont a kötelező biztosításba azokat, akik már betöltötték 60. életévüket. Ez az intézkedés országosan mintegy 4.000 főt érintett³⁹⁴, tehát nem jelentett nagy költséget, viszont politikailag segített megnyerni ezt a réteget az uralkodó osztály érdekeinek.

Lehetőség volt az **önkéntes tovább-biztosításra** is, így azok, akik elvesztették munkájukat, egészségi állapotuktól függetlenül folytathatták annak a biztosítási osztálynak a fenntartását, amelybe legutoljára tartoztak. Érvényesült a **viszonosság elve** is, amikor – s

³⁹² 1912. évi VIII. tc. 1-2. §.

³⁹³ Dr. Taszáry Tamás: *Mezőgazdasági öregségi biztosítás*. Madách-Nyomda. Bp. 1939. 5. o.

ez megint fontos új összetevő a biztosítási rendszerben – a különböző biztosításokban eltöltött időket összeszámították.³⁹⁵ Ez ugyanakkor azt is jelzi, hogy a biztosítási rendszer szakmai képviselői is kezdték felismerni a különböző ágazatok, intézmények összefogásának fontosságát és jelentőségét.

A nyújtott **szolgáltatások igénybevételének feltétele a 65. életév betöltése és 20 félévi biztosítási idő** volt. A rokkantsági nyugdíj feltétele a várakozási idő eltöltése és az állandó **rokkantság** (aki az egészséges gazdatiszt javadalmazásának egyharmadát nem kereste meg) volt.³⁹⁶

Az öregségi és rokkantsági **nyugdíj két részből** állt (akárcsak az 1928. évi XL. törvénnyel szabályozott kötelező biztosításban):

- **nyugdíjtörzs** – évi 120 pengő,
- **fokozódó nyugdíjrész** – évenként a befizetett díjak 19 %-a,

amelyhez legalább három nevelési segélyre jogosult gyermek esetén gyermekenként 5 % **gyermeksegély** járult.³⁹⁷

A hozzátartozók **özvegyi nyugdíjra** (özvegyek), és **nevelési segélyre** (árván maradt gyermekek) voltak jogosultak. Az özvegyi nyugdíj igénybevételének feltétele legalább 2 évi házasságban töltött idő, de ha a biztosított házasságkötéskor már betöltötte az 50. életévét, akkor 5 évi házasságban töltött idő volt szükséges, azonban a házastársak korkülönbsége nem haladhatta meg a 20 évet, közös gyermek esetén viszont az együttélési és korkülönbségre vonatkozó megszorítások nem érvényesültek. Ha az özvegy újból férjhez ment, **végkielégítést** kapott (egy évi nyugdíj összege). Nevelési segély **18 éves korig** járt, de továbbtanulás esetén meghosszabbítható volt.³⁹⁸

Az **özvegyi nyugdíj** a saját jogú **nyugdíj 50 %-a**, az árva **nevelési segélye** az **özvegyi nyugdíj 30 %-a** (főlárváknak összesen legfeljebb 100 %-a), a szülőtlen árva segélye pedig **60 %-a** volt (teljesen árváknak összesen legfeljebb 200 %-a).³⁹⁹

A **járadékfizetést** az 1936. évi XXXVI. tc. 4-6. §-a szabályozta, mely a biztosítottakat 9 fizetési osztályba sorolta (évi 1.500 és 5.700 pengő között), s ennek alapján fizettek félévenként fix összegű biztosítási díjat. A félévi díj az első osztályban 72 pengő volt, osztályonként 36 pengővel nőtt, így a kilencedikben 360 pengőt tett ki. A biztosítási díjat a munkáltató fizette, de felét levonhatta a gazdatiszt javadalmazásából.

³⁹⁴ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 151-152. o.

³⁹⁵ 1936. évi XXXVI. tc. 7-10. §.

³⁹⁶ 1936. évi XXXVI. tc. 11-12. §.

³⁹⁷ 1936. évi XXXVI. tc. 16. §.

³⁹⁸ 1936. évi XXXVI. tc. 13-14. §.

A biztosítási feladatokat az **Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet (OMBI)** látta el (korábbi neve Országos Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztár – 1900, majd Országos Gazdasági Munkáspénztár – 1913 volt).⁴⁰⁰

4.2. Mezőgazdasági munkavállalók kötelező öregségi biztosítása

A mezőgazdasági munkavállalók kötelező öregségi biztosítását az **1938. évi XII. tc.** szabályozta, amely 1939. január 1-én lépett életbe. A biztosítási kötelezettség kiterjedt a mezőgazdaság, erdőgazdaság, szőlészet, kertészet, állattenyésztés, vadászat, halászat, méhészet és selymészet körére.⁴⁰¹ Elsősorban az előregedett munkavállalókon akart segíteni, de támogatást kívánt nyújtani a biztosításra kötelezett, illetve járadékos halála miatt hátramaradt családnak is – haláleseti segély.

Biztosításra kötelezettek voltak azok a **férfi** gazdasági munkavállalók, akik betöltötték **18. életévüket**.⁴⁰² E szerint azonban **csak a férfiakra** terjedt ki a biztosítás, és ők is csak öregségi járadékot kaptak. A nehéz fizikai munkát végző nőket tehát kirekesztették a biztosításból. A korhatár igen magasnak ítéltető, hiszen a mezőgazdaságban dolgozók nyomorúságos helyzete miatt a gyerekeknek már 10–12 éves korban hozzá kellett járulniuk a család létfenntartásához.

Nem esett biztosítási kötelezettség alá az a gazdasági munkavállaló, aki

- olyan földbirtok tulajdonosa volt, amelynek kataszteri tisztajövedelme meghaladta a 20 koronát, területe pedig a két kataszteri holdat,
- nem főfoglalkozásban végezte ezt a munkát,
- a munkaadóval közös háztartásban élő rokona (segítő családtag) volt,
- öregségi járadékot élvezett,
- a 65. életévéig (tűzharcos⁴⁰³ esetén 63. életévéig) már nem tölthette be az előírt várakozási időt – tehát már betöltötte 50. életévét (önkéntes jelentkezéssel viszont tagja lehetett a kötelező biztosításnak).⁴⁰⁴

A biztosítási kötelezettség megszűnése után a biztosítás **önkéntes továbbfizetéssel** folytatható volt, ha továbbra is gazdasági munka maradt a főfoglalkozás, és az nem esett egyéb öregségi biztosítási kötelezettség alá. A heti járulék összege 40 fillér volt,

³⁹⁹ 1936. évi XXXVI. tc. 16. §.

⁴⁰⁰ 1900. évi XVI. tc. 1. §; 1913. évi XX. tc. 1. §; 1936. évi XXXVI. tc. 1. §.

⁴⁰¹ Dr. Taszáry Tamás: *Mezőgazdasági öregségi biztosítás*. id. mű 4. o.

⁴⁰² 1938. évi XII. tc. 1. §.

⁴⁰³ Tűzharcos az a magyar állampolgár, aki az 1914-1918. évi világháborúban teljesített arcvonalbeli szolgálata alapján a Károly-csapatkereszt igazolt tulajdonosa volt.

⁴⁰⁴ 1938. évi XII. tc. 3. §.

járadéktörzs-pótlékra viszont ezen évek után nem lehetett igényjogosultságot szerezni, a fokozódó járadékrész évenként az önkéntes tovább-biztosítási járulék összegének 10 %-a volt. Fokozható volt az öregségi járadék **többletbiztosítási** díj fizetésével, amelynek legkisebb összege 1 pengő volt, de lehetett ennek többszöröse is. A fokozódó járadékrészt a befizetett járuléktöbblet 20 %-a növelte, a fokozódó járadékrész kiszámításának alapját nagyban befolyásolta a többletbiztosítási díj fizetésének idején betöltött életkor.⁴⁰⁵

Az **öregségi járadék jogosultsági feltétele a 65. életév** betöltése (tűzharcos esetén 63. életév) és legalább **15 év várakozási idő** (naptári évenként legalább 15 hét járulékfizetés) volt.⁴⁰⁶

A törvény lehetővé tette az **előzetesen mezőgazdasági munkavállalóként eltöltött évek beszámítását** azok számára, akik a törvény hatálybalépésének napján betöltötték 50. életévüket (45. életévük betöltésétől számítva, és legfeljebb annyi évet véve figyelembe, ahány évvel a munkavállaló a törvény hatálybalépése napján 50. életévét túlhaladta). A 60. életévét betöltött munkavállaló esetén a várakozási időhöz azokat az éveket (maximum 5) is hozzá kellett számítani, amelyekben keresőképtelensége miatt évenként 15 hétnél rövidebb ideig állt munkaviszonyban. Így tehát a törvény hatályba lépésekor a 65. évüket már betöltött biztosítottak azonnal kaphattak járadékot (természetesen csak a járadéktörzset, ami azt jelentette, hogy a nyugdíj összege havi 5 pengőt tett ki) – **segélyszerű járadékok**.⁴⁰⁷

Ez a rendelkezés azt mutatta, hogy a törvény azokról is gondoskodni kívánt, akik a biztosítás bevezetésekor már olyan magas életkorban voltak, hogy annak szolgáltatásaira nem tudtak igényjogosultságot szerezni, bár egész életüket mezőgazdasági munkában töltötték, így méltányos elbánásra érdemesek. Igaz ugyan, hogy minimális segélyt adott, de már életbe lépésekor kb. 75.000 gazdasági munkás juthatott hozzá.⁴⁰⁸

A biztosítás szolgáltatásai:

- öregségi járadék,
- haláleseti segély.

Az **öregségi járadék** három részből állt:⁴⁰⁹

- **járadéktörzs** – évi 60 pengő, (annyiszor 1,50 pengővel kellett csökkenteni, ahány naptári évben – a törvény hatálybalépése után – a járulékot 6 hétnél rövidebb időre

⁴⁰⁵ Dr. Taszáry Tamás: *Mezőgazdasági öregségi biztosítás*. id. mű 120-131. o.

⁴⁰⁶ 1938. évi XII. tc. 6-7. §.

⁴⁰⁷ Dr. Taszáry Tamás: *Mezőgazdasági öregségi biztosítás*. id. mű 55-68. o.

⁴⁰⁸ Dr. Laczkó István: *A magyar munkás- és társadalombiztosítás története*. id. mű 154. o.

⁴⁰⁹ 1938. évi XII. tc. 5, 7. §.

rótták le, kivéve, ha a munkavállaló mindvégig keresőképtelen volt) – kiegyenlítő szerepe volt – szociális gondoskodás elve,

- **járadéktörzs-pótlék** – évi 1,50 pengő, (minden olyan naptári év után, amelyre a járulékot legalább 25 hétre lerótták) – biztosítási elv,
- **fokozódó járadékrész** – évenként a lerótt járulékok 20 %-a – biztosítási elv – érvényesült a szolgáltatások, ellenszolgáltatások egyensúlyának követelménye.

Haláleseti segély járt az öregségi járadékra jogosult, vagy a biztosított (aki után a halálát megelőző öt év alatt legalább két naptári évben évenként 15 hétre lerótták a járulékot) halála esetében a temetésről gondoskodó **hozzátartozónak**. Amennyiben a temetésről más gondoskodott, csak a felmerült költségek megtérítésére volt jogosult, az ezen felül megmaradt összeg az özvegyet, illetve az elhalt gyermekeit illette. A haláleseti segély **törzssösszege** 30 pengő volt, ami évente (amelyre járulékot fizettek) 2 pengővel, de legfeljebb 60 pengőig emelkedett.⁴¹⁰

A kötelező biztosítás alapján járó szolgáltatások és a központi eljárási és ügyviteli **költségek fedezete:**

- **munkavállalói járulék:** a dolgozók heti 20 fillért fizettek (járulékbélyeg), tehát évente legalább 3 pengő (önkéntes biztosítás esetén legalább 6 pengő) járulékot róttak le,
- **munkáltatói hozzájárulás:** földadójuk arányában, a földadó alá eső ingatlanok után:
 - kataszteri tiszta jövedelem alapján, amely ha
 - nem haladta meg a 100 koronát (23 pengő 20 fillért) – hozzájárulást nem kellett fizetni,
 - nem érte el a 150 koronát (34 pengő 80 fillért) – a kivetett földadó 5 %-a volt a hozzájárulás összege,
 - elérte vagy meghaladta a 150 koronát (34 pengő 80 fillért) – a kivetett földadó 18,25 %-át kellett fizetni,
- az **állam hozzájárulása:** az OMBI eljárási és központi ügyviteli költségeire szolgáló állami támogatással együtt évenként 4.425.000 pengő,
- a **törvényhatóságok hozzájárulása:** együttesen (előző évben kivetett földadó arányában) évi 950.000 pengő,

⁴¹⁰ 1938. évi XII. tc. 5, 10. §.

- a kihágások miatt kiszabott pénzbüntetések, valamint az elkobzott és gazdátlan jószágok értékesítéséből az OMBI-t illető összegek (befolyt összegek negyede – negyede a községet illette, fele a pénzügyminiszter kezelése alá tartozott).⁴¹¹

A biztosítás **várományfedezeti** rendszerre épült, melynek lényege a járulék-tartalékalap gyűjtése, és hasznot hozó biztonságos elhelyezése, melynek során a tőkék átlagosan évi 4 %-os jövedelmezőséggel számoltak.

Az öregségi biztosítási ág **bevételeiből három alapot** kellett létesíteni:⁴¹²

1. öregségi biztosítási **járulék-tartalékalap**: a törvény alapján járó szolgáltatások kifizetésére,
2. öregségi biztosítási **biztonsági tartalékalap**: csak a járulék-tartalékalap biztosítástechnikai értelemben vett hiányának pótlására vehették igénybe – ha a biztonsági tartalékalapban lévő összeg meghaladta a 8.850.000 pengőt, a többletet át kellett utalni a rendkívüli segélyalapba,
3. öregségi biztosítási **rendkívüli segélyalap**: elsősorban a meghalt járadékosok özvegyeinek és hátramaradt hozzátartozóinak kivételes segélyezésére, továbbá az öregségük vagy munkaképtelenségük miatt támogatásra szoruló gazdasági munkavállalók rendkívüli segélyezésére és intézményes gondozására szolgált.

A **tartalékalapok vagyona elhelyezhető volt** (a földművelésügyi miniszter előzetes hozzájárulásával):⁴¹³

- magyar állam által kibocsátott értékpapírokba (kötvény, pénztárjegy, kincstári jegy, kincstári váltó),
- olyan meghatározott (fix) kamatozású más értékpapírokba, amelyek a gyámoltak és gondnokoltak pénzeinek elhelyezésére alkalmasak voltak (elsősorban mezőgazdasági ingatlanokra nyújtott jelzálogos kölcsönök alapján kibocsátott záloglevelek, kötvények),
- a Magyar Nemzeti Bank részvényeibe,
- az OMBI tulajdonába átmenő, kellő jövedelmet hajtó, tehermentes ingatlanokba (legfeljebb a vagyon 40 %-a),
- a folyó biztosítási kötelezettségek teljesítésére szolgáló összegek pedig elhelyezhetők voltak pénzintézeti betétekbe (folyószámla, betétkönyv).

⁴¹¹ 1938. évi XII. tc. 17-20. §; Dr. Taszáry Tamás: *Mezőgazdasági öregségi biztosítás*. id. mű 28-33, 76-100, 120-131. o.

⁴¹² 1938. évi XII. tc. 32. §.

⁴¹³ 1938. évi XII. tc. 33. §.

Az 1938. évi XII. törvénycikk szerint rokkantsági, özvegyi és árvaellátás nem járt. Az **özvegyi járadékot az 1939. évi XVI. törvénycikk vezette be**, melynek alapján a mezőgazdasági dolgozók özvegyeinek 1940. március 1-jétől járt özvegyi járadék, 60. életévük betöltése után, összege az elhunyt férj öregségi járadékának fele volt.⁴¹⁴ Előtte csak akkor kapták, ha a törvény alapján járó kifizetések után állandónak mutakozó felesleg maradt, ebben az esetben a járadékosok özvegyei a meghalt járadékos igényének feléig terjedő járadékban voltak részesíthetők.⁴¹⁵ Az özvegyi járadék bevezetése nyilvánvalóan összefüggésbe hozható a második világháború kitörésével, illetve annak terjedésével, amikor is előre "kalkulálható" volt, hogy jelentős mértékben nőni fog az özvegyek és az árvák száma.

1948-tól a mezőgazdasági járadékbiztosítás hatálya kiterjedt a nőkre is, akik a modern munkaerőpiac szükségleteinek megfelelően egyre nagyobb számban jelentek meg a mezőgazdasági munkások körében is. A biztosítás szolgáltatásai ekkor egészültek ki a **rokkantsági és az árvaellátással**.⁴¹⁶

A biztosítási feladatokat az **Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet (OMBI)** látta el. Az Intézet központi igazgatóságának szerve a **gazdasági munkavállalói biztosítási bizottság**, ahol érvényesült az **önkormányzati elv**, hiszen a földművelésügyi miniszter által kijelölt elnök mellett tevékenykedő 4 tagból kettőt a munkavállalók közül, kettőt a munkaadók közül választottak. Az önkormányzati elv érvényesítése annak felismerésére mutat, hogy helyi szinten általában jobban ismerik a konkrét problémákat, a munkaadók és munkavállalók arányos képviselete pedig a kölcsönös vitákon, egyezményeken alapuló megállapodások valódi jelentőségét ismeri el. A helyi ügyviteli tennivalók ellátása a községi előjáróság (városokban: polgármester, Budapesten: kerületi előjáró) feladata volt, így érvényre jutott a célszerűség, és a takarékoság. Az irányítás és a felügyelet a Földművelésügyi Minisztérium kezében volt.⁴¹⁷

Fontos, hogy a **különböző társadalombiztosítási intézmények között** a járuléktartalékok átutalása, a várakozási idő beszámítása és a szolgáltatások nyújtása tekintetében **viszonosság** álljon fenn, melyre azért volt és van szükség, hogy a munkavállalók ne veszítsék el előző foglalkozásukra kiterjedő kötelező biztosításban szerzett jogait, a biztosítás folytonossá váljon. Ilyen viszonosságot teremtettek az OTI, a MABI, az elismert vállalati nyugdíjpénztárak között, valamint az OMBI gazdatiszti

⁴¹⁴ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 18. o.

⁴¹⁵ 1938. évi XII. tc. 32. §.

⁴¹⁶ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 24. o.

⁴¹⁷ 1938. évi XII. tc. 22-28. §.

nyugdíjbiztosítási ágazata és az előbbi biztosító intézetek között. A gazdasági munkavállalók öregségi biztosításával kapcsolatban nehezebb volt szabályozni a biztosítási viszonyosságot, mivel ennek szervezete, szolgáltatási rendszere eltérő volt.

4.3. Mezőgazdasági termelőszövetkezeti nyugdíjrendszer

4.3.1. Első termelőszövetkezeti nyugdíjrendszer

A termelőszövetkezetek kialakulásával, a szövetkezeti tagok számának gyarapodásával párhuzamosan napirendre került a tagok nyugdíjbiztosítása is, amit (mint már említettem) egyik fontos ígéretként a politika kínált fel a termelőszövetkezetekbe belépők számára. A **mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok kötelező kölcsönös nyugdíjbiztosítását** az **1957. évi 65. sz. tvr.** valósította meg, amely 1958. január 1-jén lépett hatályba. Ez a nyugdíjrendszer közel ugyanazokat az ellátásokat biztosította, mint a munkaviszonyban álló dolgozók egységes nyugdíjrendszere (továbbiakban általános nyugdíjrendszer), csak sokkal alacsonyabb színvonalon.

Az öregségi **nyugdíjkorhatár** a férfiaknál **65**, a nőknél **60 év** (5 évvel magasabb, mint az általános nyugdíjrendszernél) volt. A **jogosultsághoz szükséges szolgálati idő** elvileg **20 év** volt, de a termelőszövetkezeti tagok magas életkora miatt ezt nem lehetett érvényesíteni, ezért az idős tagok bizonyos feltételek megléte esetén (például akik 1960. december 31-ig tagként beléptek a termelőszövetkezetbe) már 10, illetve 5 évi tagság után kaphattak öregségi nyugdíjat.⁴¹⁸ **1959-től jogszerző időnek** számított a **munkaviszony** és a **kisipari szövetkezeti tagság** alapján szerzett idő is (1959. évi 15. sz. tvr.).

Rokkantsági nyugdíj a munkaképesség kétharmadának elvesztése, és 3–18 év szolgálati idő után járt, a megrokkánás időpontjában betöltött életkornak megfelelően. Itt is érvényesült a 10, illetve 5 évi kedvezmény.⁴¹⁹

Az öregségi és rokkantsági **nyugdíj összegét** a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok országosan számított havi 900 forintos átlagjövedelme alapján, annak 35 %-ában állapították meg, ehhez járult az 1957. január 1-jét követően szerzett minden szolgálati év után a nyugdíj 1 százalékának megfelelő nyugdíj-kiegészítés. A mások gondozására szoruló rokkantnyugdíjas nyugdíjához az irányadó havi átlagjövedelem 15 %-ának megfelelő összegű gondozási pótlékot kapott.⁴²⁰

⁴¹⁸ 1957. évi 65. sz. tvr. 3-5. §. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1957. Bp. 1958. 235-238. o.

⁴¹⁹ 1957. évi 65. sz. tvr. 6-8. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1957. Bp. 1958. 235-238. o.

⁴²⁰ 1957. évi 65. tvr. 20-22. §. Tv. és rend. hiv. gyűjt. 1957. Bp. 1958. 235-238. o.; 1966. Bp. 1967. 148. o.

Az **özvegyi nyugdíj** korhatára **60 év** volt, ami szintén 5 évvel magasabb az általános nyugdíjrendszerben érvényesülőnél.⁴²¹ Amennyiben az özvegy nem tarthatott igényt özvegyi nyugdíjra, annak egy évi összegét **haláleseti segély** címén megkapta.⁴²²

Nyugdíjjárulék címén a tagok havi 27 forintot fizettek, a havi **átlagjövedelem 3 %-át**, a szövetkezetek pedig a közös használatban lévő földek alapján megállapított összeget.⁴²³

1960-tól **járadékot** állapíthattak meg azon termelőszövetkezeti tagok számára, akik betöltötték a **70. (nők 65.)** életévüket, vagy munkaképtelenek voltak, illetve özvegyeiknek is, ha nem tudták megszerezni a nyugdíjra jogosultságot.⁴²⁴

A nyugdíjakat a **Társadalombiztosítási Főigazgatóság** ügyviteli szervei állapították meg, és az Országos Nyugdíjintézet folyósította. A felügyeletet a munkaügyi miniszter a Termelőszövetkezeti Tanáccsal egyetértésben gyakorolta.⁴²⁵

4.3.2. Második termelőszövetkezeti nyugdíjrendszer

Ezek az igen alacsony összegű nyugdíjak, amelyek ráadásul függetlenek voltak a tényleges jövedelemtől, hamarosan szükségessé tették a nyugdíjrendszer reformját, ami (8 év alatti négyszeri módosítás után) az **1966. évi 30. sz. tvr.** 1967. január 1-jén való életbe lépésével valósult meg. Ezzel tovább közelítették a termelőszövetkezeti tagok nyugdíjrendszerét a munkaviszonyban álló dolgozókéhoz, bár még mindig jelentős színvonalbeli különbségek maradtak a két rendszer között.

Az öregségi nyugdíjhoz **10 nyugdíjév** kellett, a **nyugdíjév beszámításához** 1967-től a férfiaknál **150**, a nőknél **100 munkanap** volt szükséges (ami havonta a férfiaknál 13, a nőknél 8, tíz órás munkanapot jelentett). 1967 előtt a férfiaknál 120, a nőknél 80 munkanapot (havonta 10, illetve 7 munkanap) kellett teljesíteni. Munkanapokon egészen 1992 végéig tíz órás munkanapot kellett érteni.⁴²⁶

A **nyugdíj alapját képező jövedelem** számításakor a tagokat az előző évben elért jövedelmük alapján **21 nyugdíjosztályba** sorolták (900 és 5.000 Ft összeghatárok között), s ezeken belül a szélső értékek középarányosa volt a figyelembe vehető havi jövedelem.⁴²⁷

⁴²¹ 1957. évi 65. sz. tvr. 9. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1957. Bp. 1958. 235-238. o.

⁴²² 1957. évi 65. sz. tvr. 15. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1957. Bp. 1958. 235-238. o.

⁴²³ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 27. o.

⁴²⁴ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 27-28. o.

⁴²⁵ 1957. évi 65. sz. tvr. 40. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1957. Bp. 1958. 235-238. o.

⁴²⁶ 1966. évi 30. sz. tvr. 5. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1966. Bp. 1967. 143-149. o.; 89/1990. MT. r. 151. §; 48/1992. Korm. r. 29. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok 1996*. UNIÓ K. 53-54. o.

⁴²⁷ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 27. o.

Az **öregségi nyugdíj mértéke** (eltérően az általános nyugdíjrendszertől):

- 10 jogszerző év után az átlagjövedelem **33 %-a** volt,
- 11–25 év között évenként 2–2 %-kal emelkedett (25 év után 63 %),
- 26. évtől évente 1–1 %-kal nőtt, így 32 évi jogszerző idővel lehetett elérni a legmagasabb, **70 %-os** nyugdíjat.⁴²⁸

A **rokkantsági nyugdíjhoz** 2–10 nyugdíjév volt szükséges, szabályozása az általános nyugdíjrendszerhez hasonlóan történt, csak a nyugdíjak mértéke volt alacsonyabb:

- az I. rokkantsági csoportban a havi átlagjövedelem 43 %-a,
- a II. rokkantsági csoportban 38 %-a,
- a III. rokkantsági csoportban 33 %-a,

ami a szükségesnél több nyugdíjév esetén 2–2 %-kal nőtt, a 26. évtől pedig 1–1 %-kal.⁴²⁹

A **baleseti ellátás** beépült a nyugdíjrendszerbe, szabályai általában megfeleltek az általános szabályozásnak, de a baleseti járadék mértéke szintén alacsonyabb volt. A baleseti ellátásra jogosulttá váltak a tagok közös munkában részt vevő családtagjai is.

A **baleseti rokkantsági nyugdíj mértéke** az I. / II. / III. rokkantsági csoportban a havi átlagjövedelem 60 % / 55 %, / 50 %-a volt.⁴³⁰

A termelőszövetkezeti tagok házastársi pótlékra, a nyugdíjra nem jogosult tagok pedig külön feltételek esetén öregségi, munkaképtelenségi és özvegyi járadékra lettek jogosultak. A hozzátartozói nyugdíjak színvonala is javult, ami a nyugdíj alapját képező átlagjövedelem és a mértékszabály növekedésének volt köszönhető.

Az 1966-os termelőszövetkezeti nyugdíjrendszer is meghatározta a különböző nyugellátások legkisebb összegét.

A nyugellátások **költségeinek fedezésére a szövetkezetek 7,5 %-os** társadalombiztosítási járulékot, a **tagok 3 %-os** (a munkaviszonyban álló dolgozókéval azonos) nyugdíjjárulékot fizettek.⁴³¹

A felügyeletet a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok kötelező kölcsönös nyugdíjbiztosítása felett a Szakszervezetek Országos Tanácsa gyakorolta a földművelésügyi miniszterrel egyetértésben.⁴³²

⁴²⁸ 1966. évi 30. sz. tvr. 22. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1966. Bp. 1967. 143-149. o.

⁴²⁹ 1966. évi 30. sz. tvr. 6, 23. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1966. Bp. 1967. 143-149. o.

⁴³⁰ 1966. évi 30. sz. tvr. 24. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1966. Bp. 1967. 143-149. o.

⁴³¹ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 27-28. o.

⁴³² 1966. évi 30. sz. tvr. 46. §. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1966. Bp. 1967. 143-149. o.

5. A kötelező társadalombiztosítási nyugdíjrendszer újrászabályozása 1945 után

A második világháború után a nyugdíjbiztosítás területén is újra kellett kezdeni az „építkezést”, a tartalékok gyűjtését, hiszen a biztosítóintézetek is súlyos károkat szenvedtek, pénz- és értékpapírvagyonuk jórészt megsemmisült, a korábban jól jövedelmező bérházakat (illetve ami maradt belőlük) államosították, a mezőgazdasági ingatlanokat pedig más célokra vették igénybe.

Az első években a politikai és gazdasági helyzet nem tette lehetővé az intézményrendszerben és az ellátásokban lévő különbségek felszámolását, csak a **szolgáltatások feltételei módosultak**, valamint **emelkedtek az ellátások összegei**, tekintettel igen alacsony színvonalukra, hiszen az infláció elérte a kétszeresét. A rászorulókat megfelelő ellátása érdekében 1947-től a gondozásra szoruló öregségi, rokkantsági járadékosok **100 %-os pótlékot** kaptak, és kivételesen **minimális szolgálati idő** betöltése **nélkül is öregségi járadékot** lehetett megállapítani. Főleg azok voltak érintve, akik magas koruk miatt már nem tudták megszerezni az előírt jogszerző időt, vagy például az idős háztartási alkalmazottak, akiknek öregségi biztosítását 1944-ig felfüggesztették. **1948-tól** magasabb összegű járadékot kaptak a 65 évesnél idősebb járadékosok. Az **özvegyi korhatár** 60 évről 55 évre csökkent, és életkorra tekintet nélkül jogosulttá vált az özvegyi ellátásra a rokkant özvegy mellett a legalább 2 árvaellátásra jogosult gyermeket eltartó özvegy is. 1951-ig (átmenetileg) a dolgozókat munkakörük szerint hat járadékcsoportba sorolták, és ezek szerint állapították meg a járadékok összegét, tekintet nélkül szolgálati idejükre.⁴³³

1951. július 1-jével a kisipari szövetkezeti tagokra is kiterjedt a munkaviszonyban álló dolgozókra vonatkozó nyugdíjbiztosítás hatálya.⁴³⁴

1962. január 1-jén lépett életbe a **kisiparosok kötelező kölcsönös nyugdíjbiztosítása** (1961. évi 20. sz. tvr.). A nyugellátásra jogosultság feltételei általában azonosak voltak az általános nyugdíjrendszerben meghatározottakkal. A magánkereskedők e nyugdíjrendszer alapján 1970-től részesültek ellátásban.⁴³⁵

⁴³³ A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964). id. mű 24. o.

⁴³⁴ 133/1951. MT. r. Tv. és rend. hiv. gyűjteménye 1951. MT. Elnökének Hivatala. Bp. 1952. 247-248. o.

⁴³⁵ A társadalombiztosítás törvénykönyve. Táncsics K. Bp. 1975. 160-162, 226. o.

5.1. A munkaviszonyban állók első egységes nyugdíjrendszere

A társadalmi, gazdasági fejlődés, a munkavégzés sajátos körülményei már nem indokolták az érvényben lévő különböző nyugdíjrendszerek (amelyek eltérően rendeztek egyes alapvető kérdéseket) fenntartását, a hatályban maradt korábbi jogszabályok módosításainak, kiegészítéseinek nagy száma pedig szinte áttekinthetetlenné tette a rendszert. Ennek következtében szükségessé vált a társadalombiztosítás egységes elveken alapuló, átfogó újrászabályozása.

1952. január 1-jén lépett életbe az **1951. évi 30. sz. törvényerejű rendelet**, amely az addig érvényben lévő különböző nyugdíjrendszereket **egységesítette**, és a nyugdíjbiztosítás területén **azonos feltételeket** biztosított a munkaviszonyban álló dolgozók és hozzátartozóik számára.

A **nyugdíjbiztosítás ellátásaira jogosult volt minden munkaviszonyban álló dolgozó**, aki az állami társadalombiztosítás keretében betegségi biztosítási kötelezettség alá esett. A jogosultság kiterjedt a néphadsereg hivatásos állományú tagjaira, az ipari és a háziipari szövetkezetek tagjaira, az ügyvédi munkaközösségekben dolgozó ügyvédekre, valamint hátramaradt hozzátartozóikra.⁴³⁶

Az öregségi nyugellátáshoz szükséges **minimális szolgálati időt 10 évben** állapították meg. A nők **öregségi korhatárát** 60 évről **55 évre** csökkentették, a **férfiaknál** maradt a **60 év**, illetve a **felemelt összegű öregségi nyugdíj korhatára** a nőknél **60 év**, a férfiaknál **65 év** volt. Tehát öregségi nyugdíj annak a dolgozónak járt, aki legalább **10 év szolgálati időt** szerzett, és betöltötte az öregségi korhatárt.⁴³⁷

A **szolgálati idő** számításánál figyelembe kellett venni mindazokat az időszakokat, amelyek alatt a dolgozó betegségi biztosítással járó munkaviszonyban állt, keresőképtelenség címén segélyezésben részesült, továbbá amit a néphadsereg hivatásos állományában vagy honvédségi (katonai) szolgálatban töltött. Az 1952 előtti időkből azokat az időszakokat számították be, amelyeket az akkor érvényben lévő rendszerekben nyugdíjra, járadékra jogosultság szempontjából be kellett számítani. Lényegi eltérés nélkül érvényben maradtak az öregségi, rokkantsági biztosítás szolgálati idő megszakítására vonatkozó rendelkezései is.⁴³⁸

Az **öregségi nyugdíj** két részből állt:

- **törzsnyugdíjből**, ami a munkabérátlag 15, illetve 30 %-a volt,

⁴³⁶ 1951. évi 30. sz. tvr. 1-2, 4. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz. 1951. nov. 11.

⁴³⁷ 1951. évi 30. sz. tvr. 5-6. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz. Bp. 1951. nov. 11.

⁴³⁸ 1951. évi 30. sz. tvr. 23-24. §; 195/1951. M. T. r. 12-14. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

- **nyugdíj-kiegészítésből**, ami évente + 2 %-ot jelentett.

A törzsnyugdíj a munkabérátlag 15 százaléka volt (60, illetve 55 éves kortól), de az, aki csak **65** (férfiak), illetve **60** (nők) éves korától kezdve vette igénybe az öregségi nyugdíjat, törzsnyugdíjként a munkabérátlag 30 százalékát kapta, ezzel is **öszönözve** a munkavállalókat a **továbbdolgozásra**. Annak, aki azért kérte nyugdíja megállapítását a két korhatár között, mert munkaviszonya önhibáján kívül megszűnt, **növelt összegű törzsnyugdíj** járt, ami annyiszor 3 %-kal volt több a munkabérátlag 15 %-ánál, ahány évet dolgozott az alsó korhatár elérése után. Ehhez a törzsnyugdíjhoz az 1945. január 1 óta munkában töltött évek után évenként 2 százalékos nyugdíj-kiegészítés járt.⁴³⁹

A törvényerejű rendelet előnyben részesítette a **nehéz és veszélyes munkát végzőket**, ennek értelmében az egészségre ártalmas munkakörben, a föld alatt, vagy az egy légköri nyomásnál magasabb nyomású légtérben huzamosabb időn át (25, 20, illetve 15 év) dolgozók 5 éves **korkedvezményben részesültek**.⁴⁴⁰ Az egyes foglalkozási ágakon belüli különbségtétel a veszélyeztetettség foka szerint szintén új, differenciáló elem a nyugdíjbiztosítási rendszerben, amely szükség esetén vonzóbbá tehet olyan szakmákat, melyekből egyébként nagyobb lehet az elvándorlás, vagy amelyek iránt drasztikusabban csökkenhet az érdeklődés.

Rokkantsági nyugdíj a szükséges szolgálati idő (megrokkánáskor betöltött életkortól függően) megszerzése után megrokkant dolgozónak járt. A rokkantakat három **csoportba** sorolták, a **munkaképességük csökkenésének fokától függően** (ez a besorolás lényegében máig érvényes):

- I. csoport: aki munkaképességét teljesen elvesztette, és mások gondozására szorult,
- II. csoport: aki munkaképességét teljesen elvesztette, de nem szorult mások gondozására,
- III. csoport: aki munkaképességét kétharmad részben elvesztette, s emiatt rendszeresen nem, vagy lényegesen kisebb képzettséget kívánó foglalkozásban tudott csak dolgozni.⁴⁴¹

A **rokkantsági törzsnyugdíj mértéke**, amelyhez szintén nyugdíj-kiegészítés járt:

az / I. / II. / III. rokkantsági csoportban a munkabérátlag 54 / 45 / 30 %-a, volt.⁴⁴²

⁴³⁹ 1951. évi 30. sz. tvr. 27, 29. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁴⁰ 1951. évi 30. sz. tvr. 6-7. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁴¹ 1951. évi 30. sz. tvr. 8-9. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁴² 1951. évi 30. sz. tvr. 27. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

Azt a dolgozót, aki **üzemi baleset** vagy foglalkozási betegség következtében munkaképességét 15 %-ot meghaladó mértékben elvesztette, szolgálati idejére tekintet nélkül **baleseti járadék** illette meg. A baleset miatt csökkent munkaképességű dolgozókat (a munkaképesség csökkenésének mértékétől függően) hat fokozatba sorolták, a járadék mértéke ettől függően 8–60 % között mozgott. Ha a munkaképesség-csökkenés nem haladta meg a 25 %-ot, a járadék legfeljebb két éven keresztül járt. Amennyiben a dolgozó munkaképességének csökkenése elérte a 67 %-ot, és ez az állapota tartóssá vált, **rokkantsági nyugdíjra** vált jogosulttá.⁴⁴³

A **baleseti rokkantsági nyugdíj mértéke** az I. / II. / III. rokkantsági csoportban a munkabérátlag 75 %-a / 60 %-a / 42 %-a volt.⁴⁴⁴

A **nyugdíj alapjának** kiszámításánál általában az üzemi balesetet megelőző egy év munkabér-átlagát kellett figyelembe venni. Kedvezőbb szabályt lehetett alkalmazni a legalább 10 éven át föld alatt, vagy egészségre ártalmas munkakörben végzett munka esetén. A nyugdíj összegének megállapításakor a munkabérátlag havi 500 (mezőgazdasági dolgozóknál 300) forintnál alacsonyabb, és 3.000 forintnál magasabb nem lehetett. Meghatározták a nyugdíjak legkisebb összegét is, így az öregségi nyugdíj minimuma havi 100 Ft volt, de a mezőgazdasági dolgozóknál ez az alsó határ csak 60 Ft lett.⁴⁴⁵

Az öregségi és rokkantsági nyugdíjakat akkor is folyósították, ha a nyugdíjas munkaviszonyban állt, vagy kereső foglalkozást folytatott (keresetének összegére tekintet nélkül).⁴⁴⁶

Hozzá tartozói ellátás az elhunyt nyugdíjas, illetve a rokkantsági nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt megszerző, valamint az üzemi baleset vagy foglalkozási betegség következtében elhunyt dolgozó családtagjainak járt.

A törvényerejű rendelet kétféle **özvegyi nyugdíj**at vezetett be. **Ideiglenes** özvegyi nyugdíj járt **egy évig**, (ennek együtt élő feleség esetén nem volt külön feltétele, tehát korra, egészségi állapotra és a gyermekek számára tekintet nélkül járt), ezt követően pedig **állandó** özvegyi nyugdíj illette meg az özvegyet, amennyiben **55. életévét** betöltötte, vagy **rokkant** volt, vagy legalább **két, árvaellátásra jogosult gyermekről** gondoskodott. Az is jogosulttá vált állandó özvegyi nyugdíjra, akinek föld alatti munkahelyen dolgozó bányász férje üzemi baleset következtében halt meg.⁴⁴⁷

⁴⁴³ 1951. évi 30. sz. tvr. 8, 10. §; 195/1951. (XI. 11.) M. T. r. 5-6. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁴⁴ 1951. évi 30. sz. tvr. 27. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁴⁵ 1951. évi 30. sz. tvr. 30. §; 195/1951. M. T. r. 15. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁴⁶ 1951. évi 30. sz. tvr. 34. §; 196/1951. M. T. r. 26. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁴⁷ 1951. évi 30. sz. tvr. 13. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

Az élettárs, a különélő feleség, az elvált nő és az özvegy férj jogosultságának további feltételei voltak, valamint akkor is külön feltételeket szabtak, ha házasságkötéskor a férj már betöltötte 60. életévét.

Az **özvegyi nyugdíj** szintén két részből tevődött össze:

- törzsnyugdíjból, amely a munkabérátlag 15 %-a volt, és
- nyugdíj-kiegészítésből, illetve

ha a férj üzemi baleset vagy foglalkozási betegség következtében hunyt el, a törzsnyugdíj mértéke a munkabérátlag 30 %-a volt.⁴⁴⁸

Az özvegyi nyugdíjat egyenlő arányban meg kellett osztani, ha a férj után özvegy és tartásdíjra jogosult elvált nő is maradt hátra. Házasságkötés esetén megszűnt az özvegyi nyugdíjra való jogosultság, de az állandó özvegyi nyugdíjast **végkielégítés** illette meg (egy évi özvegyi nyugdíjának összege).⁴⁴⁹

Árvaellátás járt a meghalt nyugdíjas, valamint a rokkantsági nyugdíjra jogosult dolgozó gyermekének, mostoha és örökbefogadott gyermekének (további feltételek nélkül). A házasságon kívül született gyermek, a nevelt gyermek, a testvér és az unoka árvaellátásának további feltételei voltak. Az árvaellátás a gyermek **16.** továbbtanulás esetén **18. életévének** a betöltéséig, munkaképtelen és eltartásra szoruló gyermeknek pedig ezen állapotának fennállásáig járt. Az árvaellátás gyermekenként az **özvegyi nyugdíj 50 %-a** (legalább havi 40 Ft), a szülőtlén árva esetén **100 %-a** (legalább havi 70 Ft) volt.⁴⁵⁰

Az elhunyt dolgozó, illetve nyugdíjas munkaképtelen szülei (nagyszülei) **szülői nyugdíjat** kaptak, amire az a szülő volt jogosult, akit a dolgozó, illetve nyugdíjas a halálát megelőző egy éven át túlnyomó részben eltartott. Összege azonos volt az özvegyi nyugdíj összegével.⁴⁵¹

Az öregségi és a rokkantsági nyugdíjas **gyermeknevelési és háztartási pótlékot** is kaphatott. A **gyermeknevelési pótlék** összege azonos volt a dolgozókat megillető **családi pótlék** összegével. A nyugdíjast **60 éven felüli háztartása után háztartási pótlék** illette meg, ha róla ő gondoskodott, és háztartásának nem volt 300 forintot meghaladó jövedelme (nyugdíja), s a háztartás a nyugdíjas halála esetén özvegyi nyugdíjra lett volna jogosult. A pótlék összege megegyezett a dolgozó első gyermeke után járó családi pótlék összegével.⁴⁵²

⁴⁴⁸ 1951. évi 30. sz. tvr. 28. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁴⁹ 1951. évi 30. sz. tvr. 18. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁵⁰ 1951. évi 30. sz. tvr. 19, 31. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁵¹ 1951. évi 30. sz. tvr. 20, 32. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁵² 1951. évi 30. sz. tvr. 21-22, 33. §; 195/1951. M. T. r. 11. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

Az özvegyi nyugdíj, az árvaellátások és a szülői nyugdíj **együttes összege** nem haladhatta meg az özvegyi nyugdíj kétszeresét.⁴⁵³

A nyugdíjak és a baleseti járadékok fedezésére a munkáltatónak **nyugdíjjárulékot** kellett fizetnie. A járulék a munkabér **4 %-a** volt, amely teljes egészében a **munkáltatót** terhelte.⁴⁵⁴

A nyugdíjakat a SZOT társadalombiztosítási szervei (szakszervezeti társadalombiztosítási bizottságok) állapították meg, és 1949-től az Országos Nyugdíjintézet folyósította. Az elismert és el nem ismert vállalati nyugdíjpénztárak megszűntek, ügyeik intézése az Országos Nyugdíjintézethez került.⁴⁵⁵ A vasutasok nyugdíját a vasutak igazgatási szervei állapították meg és folyósították.

5.2. A munkaviszonyban állók második egységes nyugdíjrendszere

A társadalmi és gazdasági viszonyok változása szükségessé, a politikában bekövetkezett enyhülés pedig lehetővé tette az 1951. évi nyugdíjtörvény módosítását (az 1954. évi 8. sz. tvr. felemelte az ellátások színvonalát), majd egy új törvény megalkotását. Az **1954. évi 28. sz. tvr.**, amely 1954. október 1-jén lépett hatályba, javított a nyugellátások igen alacsony összegein, jelentős változásokat vezetett be a folyósítási szabályokban és néhány jogosultsági kérdésben.

A **törzsnyugdíj** mértéke **egységes** lett, és ennek megfelelően **egy korhatár** (az alacsonyabb) maradt érvényben, a férfiaknál **60**, a nőknél **55 év**. A **törzsnyugdíj** nagysága a **munkabérátlag 50 százaléka** lett (a korábbi 15–30 % helyett), ehhez az 1945 januárjától munkaviszonyban töltött minden év után a törzsnyugdíj **1 százaléka** járt **nyugdíj-kiegészítés** címén (a korábbi 2 % helyett).⁴⁵⁶

A **rokkantsági nyugdíj** mértéke az I. / II. / III. rokkantsági csoportban a munkabérátlag 70 % / 60 % / 50 %-a lett, az üzemi **baleseti rokkantsági nyugdíjak** mértékét pedig 80 / 70 / 60 %-ban állapították meg. Ennek megfelelően a baleseti járadék mértékének felső határát is növelték, mely így a hatodik fokozatban 70 % lett.⁴⁵⁷

Duplájára, havi 6.000 forintra emelkedett a nyugdíj megállapításának alapját képező munkabérátlag felső határa.⁴⁵⁸

⁴⁵³ 1951. évi 30. sz. tvr. 32. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁵⁴ 1951. évi 30. sz. tvr. 37. §; 195/1951. M. T. r. 17. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁵⁵ 196/1951. M. T. r. 30. §. Magyar Közlöny 1951. 160. sz.

⁴⁵⁶ 1954. évi 28. sz. tvr. 2, 20, 22. §. Magyar Közlöny 1954. 72. sz. 1954. szept. 23.

⁴⁵⁷ 1954. évi 28. sz. tvr. 21, 28. §. Magyar Közlöny 1954. 72. sz.

⁴⁵⁸ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 25. o.

Az öregségi (rokkantsági) **nyugdíj legkisebb összege** havi 500 Ft lett, de ennél a módosításnál már megjelent az a ma is alkalmazott új elem, hogy a nyugdíj összege ennél alacsonyabb is lehetett, hiszen ha a nyugdíj alapjául szolgáló munkabér 75 %-a (100 %-a) ennél kevesebb volt, akkor csak a munkabér 75 %-a (100 %-a) járt.⁴⁵⁹

Az öregségi **nyugdíjak folyósítását szüneteltetni kellett**, ha a nyugdíjas **munkaviszonyban** állt, vagy kereső foglalkozást folytatott, kivéve a rokkantsági nyugdíjasokat, akik erre az időre is megkaphatták nyugdíjuk felét, illetve üzemi baleseti nyugdíjuk 75 %-át. A veszélyes és nehéz munkát végzőket előnyben részesítették, ami az 5 éves korkedvezményen túl abban is megmutatkozott, hogy a föld alatti és az egészségre ártalmas munkakörökben dolgozó nyugdíjasok ezen munkaviszonyuk alatt is megkaphatták nyugdíjuk felét.⁴⁶⁰ A közszolgálatban dolgozó orvosok is jogosultak voltak az őket illető nyugdíj egyharmadára, munkaviszonyuk tartamára.⁴⁶¹

Az **özvegyi nyugdíj** az öregségi nyugdíj **50 %-a**, az üzemi baleseten alapuló özvegyi nyugdíj pedig 70 %-a lett. Ha az özvegy saját jogán is nyugdíjas volt, a nagyobb nyugdíjat kapta, ami a másiktól 500 forintra kiegészíthető volt. Míg korábban az özvegy a saját nyugdíja és az özvegyi ellátás közül csak az egyiket választhatta, addig **1954-től** a két ellátás havi 500 forintig **együttesen is folyósítható** volt.⁴⁶²

Az özvegyi nyugdíj, az árvaellátás és a szülői nyugdíj **együttes összege** nem haladhatta meg az elhalt férj részére járó öregségi nyugdíj 125 %-át, ha ennél magasabb volt, akkor az árvaellátásokat és a szülői nyugdíjat arányosan csökkenteni kellett, de az árvaellátás nem lehetett kevesebb gyermekenként havi 100 forintnál, szülőtlen árvák esetén 150 forintnál.⁴⁶³

A **munkáltatók 4 %-os nyugdíjjárulékán** túl, **1954-től** a **dolgozóknak** is kellett járulékot fizetniük, ennek mértékét a munkabér **3 %-ában** határozták meg.⁴⁶⁴

A régi nyugdíjasok 25–30 százalékos nyugdíjemelésben részesültek, amivel csökkent a régi és az új rendszerű nyugdíjak közötti aránytalanság.⁴⁶⁵

A nyugdíjakat az SZTK – igénylő lakhelye szerinti – kirendeltségei állapították meg.

⁴⁵⁹ 1954. évi 28. sz. tvr. 23. §. Magyar Közlöny 1954. 72. sz.

⁴⁶⁰ 1954. évi 28. sz. tvr. 30. §. Magyar Közlöny 1954. 72. sz.

⁴⁶¹ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 25. o.

⁴⁶² 1954. évi 28. sz. tvr. 24, 26. §. Magyar Közlöny 1954. 72. sz.

⁴⁶³ 1954. évi 28. sz. tvr. 25. §. Magyar Közlöny 1954. 72. sz.

⁴⁶⁴ 1954. évi 28. sz. tvr. 33. §. Magyar Közlöny 1954. 72. sz.

⁴⁶⁵ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 25. o.

5.3. A munkaviszonyban állók harmadik egységes nyugdíjrendszere

Az eddigi nyugdíjrendszerek nem ismerték el kellően a nyugdíjak összegében a munkában töltött hosszabb időt, nem érvényesült a munka szerinti díjazás elve sem. Ezt a hiányosságot igyekezett pótolni az 1959. január 1-jével hatályba lépett **1958. évi 40 sz. törvényerejű rendelet**tel megalkotott harmadik egységes nyugdíjrendszer.

Kétféle **öregségi nyugdíj**at vezettek be, az öregségi teljes és résznyugdíjat. A **teljes** nyugdíjhoz **25 év** szolgálati időt, a **résznyugdíj**hoz **10 év** szolgálati időt kellett megszerezni. Az öregségi teljes nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt fokozatosan emelték fel a korábbi 10 évről úgy, hogy 1959-ben 14 év volt szükséges, majd ez évenként egy–egy évvel nőtt, és 1970-től érte el a 25 évet. Résznyugdíjra az volt jogosult, aki nem szerezte meg a teljes nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt, de volt legalább 10 éve.⁴⁶⁶

Mindkét nyugdíj két részből állt:

- **törzsnyugdíj:**
 - öregségi **teljes nyugdíj** esetén a munkabérátlag 50 %-a,
 - **résznyugdíj** esetén annyszor 2 %-kal (a munkabér 2 %-a) kevesebb az 50 %-nál, ahány év hiányzott a szolgálati időből,
- **nyugdíj-kiegészítés:** az **1929. január 1** óta munkaviszonyban töltött idők után évenként a törzsnyugdíj 1–1 %-a⁴⁶⁷ – tehát az előző szabályozástól eltérően 1959-től már figyelembe vették az 1945 előtti szolgálati időket is.

A 10 év munkaviszonyban töltött idő alapján járó teljes vagy résznyugdíj legkisebb összege 500 forint volt, ami a további évek után 5–5 forinttal emelkedett (25 év után 575 forint). A megállapítható legmagasabb összegű nyugdíj havi 3.500 forint lett.⁴⁶⁸

Az öregségi teljes nyugdíjhoz hasonlóan (életkortól függő emelkedés) szabták meg a **rokkantsági teljes nyugdíj**hoz szükséges szolgálati idő hosszát (2–23 év).⁴⁶⁹

A **rokkantsági teljes törzsnyugdíj** összege az I. / II. / III. csoportban a munkabérátlag **60 % / 55 % / 50 %-a** volt.⁴⁷⁰ A rokkantsági résznyugdíj összegét az öregségi résznyugdíjhoz hasonlóan állapították meg, és a törzsnyugdíjhoz itt is nyugdíj-kiegészítés járt.

Változott a **baleseti nyugellátás** szabályozása is, amennyiben a munkaképesség csökkenése meghaladta a 66 %-ot, rokkantsági teljes nyugdíj járt. A baleseti rokkantsági

⁴⁶⁶ 1958. évi 40. sz. tvr. 2-4. §; 67/1958. Korm. sz. r. 4. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

⁴⁶⁷ 1958. évi 40. sz. tvr. 26-28, 30. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

⁴⁶⁸ 1958. évi 40. sz. tvr. 31. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

⁴⁶⁹ 1958. évi 40. sz. tvr. 6. §; 67/1958. Korm. sz. r. 7. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

⁴⁷⁰ 1958. évi 40. sz. tvr. 29. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

törzsnyugdíj mértéke továbbra is 10–10 százalékkal haladta meg a rokkantsági teljes törzsnyugdíjat.

Állandó özvegyi nyugdíj járt az **üzemi baleset** következtében elhunyt dolgozó **özvegyének** is. Mértéke a II. rokkantsági csoportban járó baleseti rokkantsági nyugdíj 50 %-a volt.⁴⁷¹

A saját és özvegyi jogon fizetett ellátások együttes összege 700 forintra emelkedett (500 Ft-ról).⁴⁷²

A **házastársi pótlék** összege **havi 100 forintra** emelkedett (korábban havi 18 Ft volt), de csak abban az esetben járt, ha a házastárs saját jogú nyugdíja (jövedelme) nem érte le a havi 850 forintot. Amennyiben a nyugdíj összege meghaladta a havi 750 forintot, csak a különbözetet kapták meg.⁴⁷³

Az **árvaellátást** a középiskolai tanulmányokat folytató gyermekek 19 éves koruk betöltéséig kapták.⁴⁷⁴

Az özvegyeknek és a szülőtlen árváknak járó ellátások minimuma 250 forint volt, az árváknak fizetett minimum pedig 175 Ft.⁴⁷⁵

Politikai okok miatt lehetővé vált az 1945 előtti, munkásmozgalomban eltöltött időnek a szolgálati időbe való beszámítása.⁴⁷⁶ A nyugdíjbiztosításnak érdekes, korábban nem ismert, ámde az egész akkori történeti kor szellemiségét tükröző eleme volt a politikai összetevők beépítése egy gazdasági megalapozottságú rendszerbe, amikor is az igazolt politikai munkát egyneműsítették, egy szintre emelték bármely más (járulékfizetési kötelezettséggel járó) munkával. Ezzel a korabeli rendszer nyilvánvalóan saját kádereit jutalmazta, s igyekezett előnyösebb pozícióba juttatni, s tevékenységüket más járulékbefizetők pénzeiből állami irányítással “honorálni”.

Ezekkel az intézkedésekkel jobban elismerték a hosszabb szolgálati időt. Az 1959-től megállapított teljes nyugdíjak átlaga havi 1.095 forint, míg a résznyugdíjaké 618 forint lett.⁴⁷⁷ A régebben megállapított nyugellátások értékének megőrzése, javítása érdekében a régi rendszerű nyugdíjasok, amennyiben nem dolgoztak és nyugdíjuk 800 forintnál kisebb volt, 25 százalékos emelést kaptak. Az 1954. évi 28. sz. tvr. szerinti nyugdíjasoknak az 1929–1945 közötti évek után (amit korábban nem számítottak bele a szolgálati időbe)

⁴⁷¹ 1958. évi 40. sz. tvr. 10, 32. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

⁴⁷² 67/1958. Korm. sz. r. 59. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

⁴⁷³ 67/1958. Korm. sz. r. 17-18. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

⁴⁷⁴ 1958. évi 40. sz. tvr. 19. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

⁴⁷⁵ 1958. évi 40. sz. tvr. 34. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

⁴⁷⁶ 67/1958. Korm. sz. r. 25. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

⁴⁷⁷ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 26. o.

nyugdíj-kiegészítés járt. Az 1954. október 1-jét megelőzően megállapított özvegyi nyugdíjakkal általában 25 százalékkal, az ezt követően megállapítottakkal 10 százalékkal emelték az ellátás mértékét.⁴⁷⁸

5.4. Az 1958. évi 40. sz. tvr. hatálybalépése utáni változások 1975-ig

Az 1959-től megvalósított változtatások főleg a nyugellátások színvonalának emelését szolgálták, melyek közül a legfontosabbak a következők voltak:⁴⁷⁹

- amennyiben a **szilikózis** okozta munkaképesség-csökkenés legalább 50 százalékos volt, baleseti rokkantsági nyugdíjat lehetett megállapítani (**1962. augusztus 1-től**),
- 20 százalékkal emelték az 500 forinton aluli **özvegyi nyugdíjakat**, az özvegyi nyugdíjminimum összege pedig 350 forintra nőtt (**1963. január 1-től**),
- az 1954. október 1-jét megelőzően megállapított **saját jogú nyugdíjakat** 20 százalékkal, az ezt követően 1958. december 31-ig megállapítottakat 10 százalékkal emelték, maximum havi 1.000 forintra (**1965. július 1-től**),
- a **házastársi pótlékok**nál irányadó havi 850 forintos jövedelemhatár 1.000 forintra emelkedett (**1965. július 1-től**), (ez a határ 1973-ban 1.161 Ft-ra nőtt, ekkortól a házastársi pótlék összege havi 156 Ft lett, vagy annyi, amennyi a nyugdíjat 1.161 Ft-ra kiegészítette),
- a **saját jogú és az özvegyi nyugdíj együttes összegének** határa havi 800 forintra nőtt, a szülőtlen **árvaellátás** minimuma havi 350 forintra emelkedett (**1965. július 1-től**), – (Ezek az 1965 júliusi emelések 240 ezer nyugdíjast érintettek, évi költségkihatásuk 264 millió forint volt.)
- egyes saját jogú (havi 750 forintnál kisebb), özvegyi, szülői, teljes árva (400 forintnál alacsonyabb) és árvaellátáshoz (200 forintnál kisebb) 10 százalékos **pótlék** járt, az emelt összeg azonban nem haladhatta meg a 750, a 400, illetve a 200 forintot (**1966. február 1-től**) – ez az emelés 366 ezer főt érintett, évi költsége 205 millió forint volt.

Az **1970-es évek elejére** a dolgozók társadalombiztosítási nyugdíjáról szóló jogszabályok szerint az öregségi nyugdíj mértéke 10 évi szolgálati idővel a nyugdíj alapját képező munkabérátlag 22 %-a lett. Ez évente átlagosan 2,7 %-kal nőtt a 25 évi szolgálati idő eléréséig, amikor elérte a munkabérátlag 62,5 %-át. Ezt követően a mérték minden további év után 0,5 %-kal emelkedett.⁴⁸⁰

⁴⁷⁸ 67/1958. Korm. sz. r. 116, 118. §. Magyar Közlöny 1958. 115. sz.

⁴⁷⁹ *A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964)*. id. mű 26-27. o.

⁴⁸⁰ *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 236. o.

A **nyugellátások**, nyugdíjszerű rendszeres ellátások **értékének megőrzése** érdekében 1971-től évi 2 %-os **nyugdíjemelési automatizmust** vezettek be, majd 1973–1974-től a nyugdíjemelés legkisebb havi összegeit határozták meg.⁴⁸¹

A társadalmi, gazdasági fejlődésnek megfelelően az időrendben egymást követő jogszabályok egyre magasabb mértékű nyugellátást biztosítottak, bár ezek nagy része az infláció ellentételezésére, az ellátások reálértékének megőrzésére szolgált.

6. A kötelező társadalombiztosítási nyugdíjrendszer 1975-ös szabályozása

Az **1975. évi II. törvény egységes elvek** szerint szabályozta az ország egész lakosságára kiterjedő társadalombiztosítási ellátásokat. A korábbi 3 önálló nyugdíjrendszer helyett egyetlen egységes nyugdíjrendszert vezetett be. Tehát a korábbi pluralizmust ezen a területen is felváltotta az egyközpontú irányítás. Ez azonban ebben az esetben nem a gazdasági növekedés egyik hozománya volt, sokkal inkább a politikai akarat megnyilvánulása. Az új jogszabályok néhány kivételtől eltekintve (például a társadalombiztosítás szervezetére, vagy a nyugellátások évenkénti emelésére vonatkozó rendelkezések) hatályon kívül helyezték a korábbi rendelkezéseket, egyidejűleg határoztak a régi nyugellátások és egyéb ellátások felemeléséről is.

6.1. Szolgáltatások és igénybevételi feltételei

Saját jogú nyugellátások közé tartoztak: • öregségi nyugdíj, • rokkantsági nyugdíj, • baleseti járadék, • baleseti rokkantsági nyugdíj, • öregségi járadék, növelt összegű öregségi járadék, • munkaképtelenségi járadék, növelt összegű munkaképtelenségi járadék. Az ezekben az ellátásokban részesülők házastársi pótlékra is jogosultak voltak.

A **hozzátartozók** a következő **nyugellátásokra** tarthattak igényt: • özvegyi nyugdíj, • baleseti özvegyi nyugdíj, • végkielégítés, • árvaellátás, • szülői nyugdíj, • özvegyi járadék, növelt összegű özvegyi járadék.

Nem volt jogosult rokkantsági nyugellátásra az, aki rokkantságát szándékosan okozta, illetve hozzátartozói nyugellátásra az, aki hozzátartozója halálát szándékosan okozta. Egyszerre mindenkit csak egy nyugellátás illetett meg, az, aki több nyugellátásra vagy baleseti nyugellátásra is jogosult volt, azok közül választhatott. Ezen elvek ezelőtt is érvényesültek, s ezt követően is érvényben maradtak.

⁴⁸¹ 45/1970. Korm. r; 44/1972. MT. r. In: *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 326-328, 332-333. o.

6.1.1. Saját jogú nyugellátások

6.1.1.1. Öregségi nyugdíj

Öregségi nyugdíjra a **60. életévét** betöltött **férfi** és az **55. életévét** betöltött **nő** volt jogosult, amennyiben **tíz évi szolgálati időt** szerzett.⁴⁸² Tehát lényegében az alacsonyabb szolgálati idő maradt érvényben, és megszűnt a résznyugdíj intézménye.

Korkedvezményben részesültek a szervezet fokozott igénybevételével járó, továbbá az egészségre különösen ártalmas munkát végzők:

- 2 évi korkedvezményhez a férfiaknak legalább 10 évi, a nőknek legalább 8 évi korkedvezményre jogosító munkakörben eltöltött idő, illetve legalább 6 éven át egy légköri nyomásnál nagyobb nyomású légtérben végzett munka volt szükséges,
- további egy-egy év korkedvezmény járt az ilyen munkakörben végzett újabb 5 (férfi), 4 (nő), illetve 3 (egynél nagyobb nyomású légtér) évi munka után.⁴⁸³

Még mindig eltérés volt a **mezőgazdasági szövetkezeti tagok** nyugdíjkorhatáránál, a férfiak **65**, a nők **60.** életévük betöltésekor váltak jogosulttá öregségi nyugdíjra (a mezőgazdasági szövetkezet tagjaként szerzett szolgálati idő figyelembevételével). Ez a korhatár 1976-tól öt éven át évente egy-egy évvel csökkent, és 1980. január 1-jétől lett azonos az általános nyugdíjrendszerben alkalmazottával.⁴⁸⁴

Az öregségi nyugdíj összege a szolgálati időtől és a havi átlagkeresettől függött. **Szolgálati időként** a biztosításban töltött időt vették figyelembe, de egyes esetekben külön szabályok érvényesültek (például az 1975. július 1-je előtti idő, a külföldi munkavégzés ideje, az egyházi személyek, a kisiparosok, a magánkereskedők, a mezőgazdasági szövetkezeti tagok, a katonai szolgálatban, vagy a munkásmozgalomban eltöltött idő).⁴⁸⁵ Szolgálati időként kellett figyelembe venni a társadalombiztosítás pénzügyi és természetbeni ellátásainak idejét is.⁴⁸⁶

Nem számított **szolgálati időnek** az előzetes letartóztatás, a szabadságvesztés-büntetés és a közbiztonsági őrizet tartama (kivéve, ha a gyanúsítottat utóbb felmentették), az a 30 napot meghaladó idő, amely alatt a biztosított nem részesült munkabérben, de a fizetés nélküli szabadság 30 napot meghaladó tartama is **szolgálati idő volt**, ha

- 3 évesnél fiatalabb gyermek gondozása, vagy

⁴⁸² 1975. évi II. törvény 39. §.

⁴⁸³ 1975. évi II. törvény 40. §.

⁴⁸⁴ 1975. évi II. törvény 41. §.

⁴⁸⁵ 1975. évi II. törvény 54. §.

⁴⁸⁶ 17/1975. MT. r. 104. §; 3/1975. SZOT szab. 66-67. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 66. o.

- 10 évesnél fiatalabb gyermek ápolása címén vették igénybe, vagy
- a biztosított tartósan külföldön szolgálatot teljesítő házastársával tartózkodott külföldön (feltéve, ha fizette a nyugdíjjárulékot erre az időre).⁴⁸⁷

Az **1929 után munkaviszonyban töltött időt** akkor is szolgálati időnek kellett tekinteni, ha a munkaviszony annak idején nem járt öregségi biztosítási kötelezettséggel, illetőleg nyugdíjjogosultsággal. Ez elsősorban a volt mezőgazdasági cselédeknek és napszámosoknak kedvezett. Ezzel az intézkedéssel régi sérelmek kerültek orvoslásra, a biztosításból kizártak idejét, illetve a biztosításba való bevonásukat megelőző időt ismerték el szolgálati időként (például a mezőgazdasági dolgozók idejét, vagy a közszolgálatban 1952 előtt eltöltött időt). Amennyiben a szolgálati időben **5 évnél hosszabb megszakítás** volt, csak külön feltételekkel lehetett figyelembe venni az azt megelőző szolgálati időt. Nem számított megszakításnak, ha a biztosított például nyugdíjban, baleseti járadékban, segélyben részesült, vagy elismerési díjat fizetett.⁴⁸⁸

A törvény egységesítette az eltérő mértékszabályokat, ami elsősorban a munkásoknál és alkalmazottaknál jelentett előrelépést. Emelte a rövidebb szolgálati idő után járó nyugdíjakat, ezzel mérsékelve a kis összegű nyugdíjak újratermelődését, de magasabb mértékű nyugdíjat biztosított a hosszú szolgálati idővel rendelkezők számára is.

Az öregségi nyugdíj összege:

- 10 év szolgálati idő esetén a havi átlagkereset 33 %-a volt, ami
- 11–25 évig évente 2–2 %-kal nőtt, így 25 év szolgálati idővel a havi átlagkereset 63 %-ára lehetett számítani,
- 26–32 évig évente 1–1 %-kal nőtt, így 32 év szolgálati idővel a havi átlagkereset 70 %-a lett,
- 33–42 évig évente 0,5–0,5 %-kal nőtt egészen 75 %-ig, és 42 év után is **75 %** maradt⁴⁸⁹ – ez a felső határ 1993. februárig érvényesült.

Továbbdolgozásra ösztönző nyugdíjpótlék volt megállapítható a jogosultság megszerzése után munkában töltött időre (még legalább 1 év munkavégzés a nyugdíj megállapítása nélkül, de akkor is járt, ha a nyugdíjat megállapították, ám szüneteltették, csak akkor az évi rendszeres nyugdíjemelés kisebb volt).⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ 17/1975. MT. r. 100, 106. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 64-65, 67. o.

⁴⁸⁸ 1975. évi II. tv. 56. §; 3/1975. SZOT sz. 82-83. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 83-84. o.

⁴⁸⁹ 1975. évi II. törvény 43. §.

⁴⁹⁰ 1975. évi II. tv. 43. §; 17/1975. MT. r. 72, 74. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 47, 49. o.

Mértéke minden év után az öregségi nyugdíj:

- 7 %-a (a termelésben, a forgalomban és a lakosság ellátásával kapcsolatban álló fizikai munkakörben),
- 3 %-a (egyéb munkakörben – nem fizikai munkakörben);

az 1972. január 1-jét megelőzően munkában töltött időre

- 3 % (fizikai munkakörben),
- 1 % (egyéb munkakörben) volt.⁴⁹¹ – Az eltérő mértékek itt is mutatják a politika értékítéletét.

Az így elérhető nyugdíj meghaladhatta a nyugdíj alapját képező havi átlagkereset 75 %-át, de nem lehetett több az átlagkereset 90 (nem fizikai munkakör), illetve 95 (fizikai munkakör) %-ánál, majd 1978-tól elérhette a **havi átlagkeresetet** is, de annál **nem lehetett több**. Az ösztönző nyugdíjpótlékra jogosultság szempontjából nem lehetett figyelembe venni a bedolgozóként, valamint 1976. január 1-jét megelőzően mezőgazdasági szövetkezetnél munkaviszonyban vagy tagként munkában töltött időt. **1981-től** a nem fizikai munkakörben történő továbbdolgozás sem adott jogot ösztönző nyugdíjpótlékra, **1991-től** pedig a munkaviszonyban (szövetkezeti tagként) eltöltött idő sem.⁴⁹² Ezek a változtatások már egyértelműen jelezték a foglalkoztatás terén megjelenő problémákat, illetve a finanszírozási gondokat, amit előrevetített az a megmaradó szabályozás is, mely szerint a nyugdíjasok foglalkoztatásának idejére (megszabott munkaidőkeret, illetve munkabér felett) szüneteltették az öregségi nyugdíjak folyósítását, illetve az a változtatás, hogy a kifizethető rokkantsági és baleseti rokkantsági nyugdíj mértéke egyharmadára, illetve felére csökkent.⁴⁹³

Az öregségi nyugdíj összegét

- a nyugdíjazás évében a nyugdíj megállapításáig, valamint a nyugdíjazás évét közvetlenül megelőző 5 naptári év közül az igénylőre legkedvezőbb **3 naptári év alatt elért kereset** havi átlaga alapján kellett megállapítani, vagy
- 10 évi szolgálati idő után kérelemre a nyugdíjkorhatár (vagy ennél 5 évvel alacsonyabb életkor) betöltését megelőzően elért kereset havi átlaga alapján.⁴⁹⁴

⁴⁹¹ 17/1975. MT. r. 73. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 48. o.

⁴⁹² 17/1975. MT. r. 75. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 49-50. o.; 47/1977. MT. r; 89/1990. MT. r. és módosításai. HVG Társadalombiztosítási különszám 1996.

⁴⁹³ 17/1975. MT. r. 203-206. §; 3/1975. SZOT szabályzat 136-143. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 120-124. o.

⁴⁹⁴ 1975. évi II. törvény 44. §.

Keresetként minden olyan pénzbeli és természetbeni juttatást számításba kellett venni, ami után nyugdíjjárulékot fizettek. Meghatározták a figyelembe vehető havi átlagkereset legnagyobb összegét, amely 10.000 Ft volt.⁴⁹⁵

Az **öregségi nyugdíj legkisebb összege** 1975-ben havi **910 Ft**, 810 Ft (mezőgazdasági szövetkezeti tag), 860 Ft (kisiparos, magánkereskedő, munkaviszonyban nem álló előadóművész, művészeti oktató) volt. Azonban a tényleges nyugdíj összege ennél alacsonyabb is lehetett, mivel az nem haladhatta meg az alapját képező havi átlagkeresetet.⁴⁹⁶

6.1.1.2. Rokkantsági nyugdíj

Jogosult az volt, aki

- munkaképességét 67 %-ban elvesztette egészségromlás, illetőleg testi vagy szellemi fogyatkozás következtében, és ebben az állapotában javulás egy évig nem volt várható,
- megszerezte a szükséges szolgálati időt, és
- nem dolgozott rendszeresen, vagy keresete lényegesen kevesebb (legalább 20 %-kal) volt a megrokkánás előtti kereseténél.⁴⁹⁷

A rokkantsági nyugdíj **mértéke függött**:

- a megrokkánás időpontjában betöltött életkortól,
- a nyugdíj megállapításáig szerzett szolgálati idő tartamától,
- a rokkantság fokától.

A rokkantsági nyugdíjhoz **szükséges szolgálati idő**:

- ha a biztosított az iskolai tanulmányokat követően 180 napon belül munkába lépett, de még 22 éves kora előtt megrokkant, nem volt szolgálati idő előírás,
- 22 éves életkor betöltése előtt 2 év,
- 22–24 éves életkorban 4 év, karkedvezményre jogosító munkakörben 3 év,
- 25–29 éves életkorban 6 év, karkedvezményre jogosító munkakörben 4 év,
- 30–34 éves életkorban 8 év, karkedvezményre jogosító munkakörben 6 év,
- 35 év betöltése után 10 év, karkedvezményre jogosító munkakörben 8 év.⁴⁹⁸

⁴⁹⁵ 17/1975. MT. r. 80-81. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 52-54. o.

⁴⁹⁶ 17/1975. MT. r. 71. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 47. o.

⁴⁹⁷ 1975. évi II. törvény 47. §.

⁴⁹⁸ 1975. évi II. törvény 49. §.

A rokkantsági nyugdíjra jogosultság szempontjából szolgálati időnek számított a felsőfokú oktatási intézmény nappali tagozatán folytatott (legfeljebb egy képesítés megszerzéséhez szükséges) tanulmányok ideje.

A **rokkantság fokától függő csoportok** lényegében változatlanok maradtak:

- I. rokkantsági csoport: aki teljesen munkaképtelen és mások gondozására szorul,
- II. rokkantsági csoport: aki teljesen munkaképtelen, de mások gondozására nem szorul,
- III. rokkantsági csoport: aki rokkant, de nem teljesen munkaképtelen.

A **rokkantsági nyugdíj összege** az I. / II. / III. rokkantsági csoportban nem lehetett kevesebb a havi átlagkereset 43 / 38 / 33 %-ánál.⁴⁹⁹

A rokkantsági nyugdíj legkisebb havi összege (1975)

27. táblázat

Rokkantsági csoport	Munkaviszonyban állók	Mezőgazdasági szövetkezeti tagok	Kisiparosok, magánkereskedők
		(Ft)	
I.	970	870	920
II.	940	840	890
III.	910	810	860

Forrás: *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. Táncsics K. Bp. 1975. 61-62. o.

A rokkantsági nyugdíjat az öregségi nyugdíj megállapításához hasonlóan kellett kiszámítani, összege **maximum** az alapját képező havi **átlagkereset** lehetett. Mértéke a 25 évet meghaladó szolgálati idő után a III. rokkantsági csoportban megegyezett az öregségi nyugdíj mértékével. A rokkantsági nyugdíj mértékét az öregségi nyugdíjra jogosító életkor betöltése után állapotváltozás miatt nemcsak felemelni (mint eddig), hanem leszállítani sem lehetett.⁵⁰⁰

6.1.1.3. Baleseti járadék

Az volt **jogosult**, akinek a munkaképessége üzemi baleset (foglalkozási betegség) következtében 15 %-ot meghaladó mértékben csökkent, de baleseti rokkantsági nyugdíj nem illette meg. Ha a munkaképesség-csökkenés mértéke nem haladta meg a 25 %-ot, a

⁴⁹⁹ 1975. évi II. törvény 50. §.

⁵⁰⁰ 1975. évi II. törvény 51-52. §.

baleseti járadék legfeljebb 2 éven át, ha meghaladta, akkor a munkaképesség-csökkenés tartamára időbeli korlátozás nélkül járt.⁵⁰¹

A baleseti járadék **mértéke** az üzemi baleset okozta munkaképesség-csökkenés fokától függött, ennek megfelelően **4 baleseti fokozatot** határoztak meg, s ez alapján állapították meg a járadék összegét a havi átlagkereset százalékában.

A baleseti járadék mértéke

28. táblázat

Baleseti fokozat	Munkaképesség-csökkenés mértéke (%)	Baleseti járadék a havi átlagkereset százalékában (%)
1.	16 – 25	8
2.	26 – 35	10
3.	36 – 49	15
4.	50 – 66	30

Forrás: 1975. évi II. törvény 83-84. §. (<http://www.1000ev.hu/index.php>)

Ha az öregségi vagy a rokkantsági nyugdíjas üzemi balesetet szenvedett, és munkaképesség-csökkenése alapján a 2–4 fokozatú baleseti járadékra volt jogosult, nyugdíját ki kellett egészíteni a baleseti járadék 50 %-ával.⁵⁰²

6.1.1.4. Baleseti rokkantsági nyugdíj

Baleseti rokkantsági nyugdíjra az volt **jogosult**, aki munkaképességét legalább 67 %-ban üzemi baleset (vagy 50 %-ban szilikózis) következtében elvesztette, és (nem dolgozott, vagy szilikózis veszélymentes munkakörben) rendszeresen nem dolgozott, vagy keresete lényegesen kevesebb volt a megrokkulás előtti kereseténél.⁵⁰³

A baleseti rokkantsági nyugdíj **mértéke** a rokkantság fokától és a szolgálati idő tartamától függött. A III. rokkantsági csoportba azok tartoztak, akik munkaképességük 67 %-át (szilikózis miatt 50 %-át) elvesztették, de nem voltak teljesen munkaképtelenek, az I. és a II. rokkantsági csoport azonos volt a rokkantsági nyugdíjnál meghatározottal.

A **baleseti rokkantsági nyugdíj mértéke** az I. / II. / III. rokkantsági csoportban a havi átlagkereset 70 / 65 / 60 %-a volt, ami minden szolgálatban töltött év után a havi átlagkereset 1 %-ával emelkedett, de nem lehetett több az átlagkeresetnél. **Legkisebb**

⁵⁰¹ 1975. évi II. törvény 81-82. §.

⁵⁰² 17/1975. MT. rendelet 176. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 99. o.

⁵⁰³ 1975. évi II. törvény 87. §.

összegét az I. / II. / III. rokkantsági csoportban havi 1.050 Ft / 1.000 Ft / 950 Ft-ban határozták meg, de ha a havi átlagkereset ennél alacsonyabb volt, akkor azt kapták.⁵⁰⁴

A baleseti ellátásoknál a havi átlagkeresetet a balesetet közvetlenül megelőző egy éven belül elért, illetve a foglalkozási betegség veszélyének kitett munkakörben elért utolsó egy évi kereset havi átlaga alapján állapították meg, de ennél rövidebb időt is alapul vehettek, illetve a sérült kérelmére alkalmazhatták az öregségi (rokkantsági) nyugdíjra vonatkozó szabályokat is.

6.1.1.5. Öregségi és munkaképtelenségi járadék

A mezőgazdasági szövetkezet tagjai jogosultak lehetek **öregségi járadékra**, illetve **munkaképtelenségi járadékra**, amennyiben

- betöltötték a 70. (férfi), 65. (nő) életévüket (öregségi járadék), illetve teljesen munkaképtelenek voltak (munkaképtelenségi járadék),
- 3 év megszakítás nélküli tagsággal rendelkeztek,
- nem szerezték meg az öregségi (öregségi járadék), illetve rokkantsági (munkaképtelenségi járadék) nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt,
- nem részesültek rendszeres szociális járadékban,
- keresetük, jövedelmük nem haladta meg az öregségi járadék összegét, illetve nyugdíjuk nem érte el a mezőgazdasági szövetkezeti tagságon alapuló öregségi nyugdíj legkisebb összegét.⁵⁰⁵

Az öregségi vagy munkaképtelenségi járadék **összegét** 1975-ben havi **578 Ft**-ban állapították meg, amennyiben mindkét házastárs jogosult volt rá, akkor a másodikként igénylőnek 369 Ft járt. Növelt összegű öregségi, illetve munkaképtelenségi járadék illette meg azokat, akik az előbbi feltételeken felül növelt összegű járulékot fizettek, ennek alapösszege havi 680 Ft volt.⁵⁰⁶

6.1.2. Hozzá tartozói nyugellátások

Azoknak a hozzátartozóit illette meg, akik **megszerezték** az öregségi (rokkantsági) nyugdíjhoz **szükséges szolgálati időt**, vagy öregségi (rokkantsági) nyugdíjasként haltak meg. A baleseti sérültek hozzátartozóit a baleseti nyugellátás szolgálati időre tekintet nélkül megillette.

⁵⁰⁴ 1975. évi II. törvény 88. §; 17/1975. MT. r. 185. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 104. o.

⁵⁰⁵ 17/1975. MT. r. 151-152. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 92. o.

⁵⁰⁶ 17/1975. MT. r. 155, 167. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 93, 96. o.

6.1.2.1. Özvegyi nyugdíjra jogosult volt a feleség, az elvált nő, az élettárs (Minisztertanács által meghatározott feltételekkel) és a férj (külön feltételekkel).

Továbbra is (a munkaviszonyban állók első egységes nyugdíjrendszerében bevezetett) kétféle özvegyi nyugdíj járt:

- **ideiglenes** – a házastárs halálától 1 évig,
- **állandó** – külön feltételek: 55. életév betöltése vagy rokkantság, vagy árvaellátásra jogosult 2 vagy több gyermek eltartása – illetve ezen feltételek valamelyike a férj halálától számított 15 éven belül bekövetkezett. (Üzemi baleset, illetve foglalkozási betegség miatt bekövetkezett halál esetén ezeknek a külön feltételeknek nem kellett teljesülniük.)⁵⁰⁷

Amennyiben házasságkötéskor a férj már betöltötte az öregségi nyugdíjra jogosító életkort, a feleség akkor volt jogosult özvegyi nyugdíjra, ha volt közös gyermekük, vagy a házasságkötéstől számítva öt éven át megszakítás nélkül együtt éltek.⁵⁰⁸

Az **elvált**, a külön élő **feleség** akkor volt jogosult, ha tartásdíjat kapott. (Kivéve baleseti nyugellátás esetén, ekkor tartásdíjban nem részesülő elvált nő is jogosult volt állandó özvegyi nyugdíjra – külön feltételekkel.)⁵⁰⁹

Az **élettárs** jogosultságának további feltétele volt az 1 évi megszakítás nélküli együttélés és közös gyermek, vagy megszakítás nélküli 10 évi együttélés.

A feleség özvegyen maradt **munkaképtelen férjének** is járt állandó özvegyi nyugdíj, ha a feleség

- megszerezte a nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt, vagy nyugdíjasként halt meg és
- a halálát megelőzően legalább egy év óta férjét a saját háztartásában eltartotta, vagy a férj részére tartásdíj járt.⁵¹⁰

A **mezőgazdasági szövetkezeti tag özvegye** állandó özvegyi nyugdíjra akkor volt jogosult, ha betöltötte a **60. életévét** (baleseti rokkantsági nyugdíjas özvegye 55. életévétől), ez a korhatár 1976-tól évente egy-egy évvel csökkent és 1980-tól azonos volt az általános nyugdíjrendszer szerinti 55 évvel.⁵¹¹

Az **özvegyi nyugdíj összege** az elhunyt öregségi, rokkantsági, illetve baleseti rokkantsági **nyugdíjának 50 %-a** volt. Ha a jogszerző öregségi, rokkantsági nyugdíjának alapját képező **havi átlagkereset nem érte el a nyugdíj legkisebb összegét**, akkor az

⁵⁰⁷ 1975. évi II. törvény 58-60. §.

⁵⁰⁸ 1975. évi II. törvény 62. §.

⁵⁰⁹ 1975. évi II. törvény 63. §.

⁵¹⁰ 1975. évi II. törvény 64. §.

⁵¹¹ 1975. évi II. törvény 61. §.

állandó özvegyi nyugdíj mértéke az elhunyt nyugdíjának **75 %-ára** nőtt. Ez viszont nem haladhatta meg az özvegyi nyugdíj legkisebb összegét.⁵¹²

Több jogosult esetén meg kellett az özvegyi nyugdíjat osztani az özvegyek között.

Az özvegyi nyugdíj **legkisebb összege** 1975-ben havi **710 Ft**, illetve mezőgazdasági szövetkezeti tagok esetén havi 620 Ft, kisiparosoknál, magánkereskedőknél 570 Ft volt.⁵¹³

Amennyiben az özvegy 55. életének betöltése előtt újból házasságot kötött, megszűnt az állandó özvegyi nyugdíjra való jogosultsága, és egy évi özvegyi nyugdíjával egyenlő összegű **végkielégítés** illette meg. Ha a házasságkötés az özvegy 55. életének betöltése után történt, az özvegy választhatott az állandó özvegyi nyugdíj továbbfolyósítása, vagy a végkielégítés között.⁵¹⁴

6.1.2.2. Árvaellátásra a gyermek, mostohagyermek volt **jogosult**, illetve a nevelt gyermek, testvér, unoka is, amennyiben őket az elhunyt saját háztartásában eltartotta, és nem volt tartásra köteles és képes hozzátartozójuk.⁵¹⁵

Árvaellátás járt

- az árva 16. életének a betöltéséig,
- oktatási intézmény nappali tagozatán továbbtanuló gyermeknek a tanulmányok idejére, de legfeljebb 25. életük betöltéséig,
- a 16. életéve előtt megrokkant gyermeknek a rokkantság tartamára, életkorra tekintet nélkül.⁵¹⁶

Nem érintette az árvaellátásra jogosultságot az árva vagy életben maradt szülőjének házasságkötése, vagy ha az árvát örökbe fogadták.

Az **árvaellátás mértékét** az özvegyi nyugdíj 50 %-ában (árvánként) határozták meg, de ha mindkét szülő meghalt, vagy ha az életben lévő szülő rokkant volt, illetve elhagyta és nem gondoskodott az árváról, akkor az özvegyi nyugdíj összege járt.⁵¹⁷ Az árvaellátás **legkisebb összege** 1975-ben havi **510 Ft** volt.⁵¹⁸

⁵¹² 1975. évi II. tv. 65, 96. §; 17/1975. MT. rendelet 144. §; 3/1975. SZOT szabályzat 86. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 87-88, 107. o.

⁵¹³ 17/1975. MT. rendelet 144. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 87. o.

⁵¹⁴ 1975. évi II. tv. 67-69. §; 17/1975. MT. r. 147. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 89. o.

⁵¹⁵ 1975. évi II. törvény 70. §.

⁵¹⁶ 1975. évi II. törvény 71. §.

⁵¹⁷ 1975. évi II. törvény 72. §.

⁵¹⁸ 17/1975. MT. r. 148. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 90. o.

6.1.2.3. Szülői nyugdíjra jogosult volt a szülő, a nagyszülő, amennyiben

- gyermekének (unokájának) halálakor már rokkant volt, vagy 10 éven belül megrokkant, és nem volt tartásra köteles és képes hozzátartozója – rokkantság tartamára, vagy
- betöltötte 65. (férfi), illetve 60. (nő) életévét, és
- őt a gyermeke (unokája) halálát megelőző egy éven át eltartotta,

illetőleg ha mostoha vagy nevelt gyermekét 10 éven át eltartotta, akkor a **mostoha** és a **nevelőszülő** is jogosulttá vált.⁵¹⁹

Összege azonos volt az állandó **özvegyi nyugdíj összegével, legkisebb összege** pedig az özvegyi nyugdíj legkisebb összegével (710 Ft). Ha többen is jogosultak voltak, akkor egyenlő arányban meg kellett azt osztani közöttük.⁵²⁰

A **hozzátartozói nyugellátások együttes összege** nem haladhatta meg az **özvegyi nyugdíj két és félszeresét**, ha mégis magasabb volt, akkor az árvaellátásokat és a szülői nyugdíjat arányosan csökkenteni kellett. Az árvaellátás és a szülői nyugdíj összege azonban a csökkentés után sem lehetett kevesebb ezen ellátások legkisebb összegénél.⁵²¹

6.1.2.4. Özvegyi járadék

Özvegyi járadékra, illetve növelt összegű özvegyi járadékra a **mezőgazdasági szövetkezeti tag özvegye**, illetve élettársa (külön feltételekkel) volt jogosult, ha a tag öregségi vagy munkaképtelenségi járadékosként, illetve az ehhez szükséges feltételek megszerzése után halt meg.

A **jogosultsághoz szükséges feltételek**:

- az özvegy betöltötte a 65. (nő), 70. (férfi) életévét, vagy munkaképtelen volt (ez a feltétel 1 éven belül bekövetkezett),
- a tag halálakor együtt éltek,
- az özvegy nyugdíja nem érte el a szövetkezeti tagságon alapuló öregségi nyugdíj legkisebb összegét,
- nem részesült özvegyi nyugdíjban, rendszeres szociális járadékban,
- keresete nem haladta meg az öregségi járadék összegét.⁵²²

Az özvegyi járadék **összege** 1975-ben havi **475 Ft**, a növelt összegű özvegyi járadék a növelt összegű öregségi járadék fele, de legalább havi 500 Ft volt.⁵²³

⁵¹⁹ 1975. évi II. törvény 73. §.

⁵²⁰ 1975. évi II. törvény 74. §.

⁵²¹ 1975. évi II. törvény 75. §.

⁵²² 17/1975. MT. r. 157. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 93-94. o.

Egyidejűleg lehetett folyósítani az öregségi vagy munkaképtelenségi és az özvegyi járadékot.

6.1.2.5.. Házastársi pótlék

Házastársi pótlékra az a **nyugdíjas** volt **jogosult**, akinek a saját jogú nyugellátása nem érte el a havi 1.500 Ft-ot. Az után a vele együtt élő házastársa után illette meg,

- aki betöltötte az állandó özvegyi nyugdíjra jogosító életkort (55 év, illetve mezőgazdasági szövetkezeti tagnál 60 év, vagy 15 éven belül elérte ezt az életkort), vagy rokkant volt, és
- nyugellátása, keresete, jövedelme nem haladta meg az özvegyi nyugdíj legkisebb összegét (havi 710 Ft).⁵²⁴

Házastársi pótlék járt az öregségi, munkaképtelenségi **járadékosnak** az után a vele együtt élő házastársa után, aki

- elérte az özvegyi járadékra jogosító életkort (nő: 65, férfi: 70 év), vagy munkaképtelen volt, és
- nyugellátása, keresete, jövedelme nem haladta meg az özvegyi nyugdíj legkisebb összegét (710 Ft), illetve
- nem részesült öregségi, munkaképtelenségi járadékban.⁵²⁵

Saját jogú nyugellátásban részesülő nő csak **teljesen munkaképtelen férje után** volt jogosult házastársi pótlékra, de csak akkor, ha férjét saját háztartásában legalább egy év óta túlnyomó részben eltartotta. Az élettárs jogosultságának is voltak egyéb feltételei, például megszokítás nélküli legalább egy évi együttélés.

A házastársi pótlék **összege** 1975-ben havi **300 Ft** volt. Ha a saját jogú nyugdíj összege meghaladta a havi 1.200 Ft-ot, az az összeg járt, ami a nyugdíjat havi 1.500 Ft-ra kiegészítette.⁵²⁶ Az ösztönző nyugdíjpótlékot a határösszegek szempontjából figyelmen kívül kellett hagyni, ami ebben az esetben is mutatta a továbbdolgozás fontosságának elismerését.

6.2. Járadékfizetés

Nyugdíjjáradékot a biztosított a biztosítási kötelezettséggel járó jogviszony alapján a munkáltatótól kapott keresete után volt köteles fizetni. A mezőgazdasági szövetkezet tagja

⁵²³ 17/1975. MT. r.160, 170. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve.* id. mű 94, 96. o.

⁵²⁴ 17/1975. MT. r.171. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve.* id. mű 96. o.

⁵²⁵ 17/1975. MT. r.171, 173. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve.* id. mű 96-97. o.

⁵²⁶ 17/1975. MT. r. 174. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve.* id. mű 97. o.

a bérköltség, valamint a részesedési alap terhére kifizetett pénzbeli és természetbeni járandóság, illetve a háztáji gazdaságban, a közös földben végzett művelés címén jóváírt jövedelem után fizetett.⁵²⁷ **Mértéke**, ha a nyugdíjjárulék-köteles pénzbeli és természetbeni juttatások havi együttes összege az 1.800 Ft-ot nem haladta meg: 3 %, 1.801–2.300 Ft között: 4 %, 2.301–3.000 Ft között: 5 %, 3.001–4.000 Ft között: 6 %, 4.001–5.000 Ft között: 7 %, 5.001–6.000 Ft között: 8 %, 6.001–7.000 Ft között: 9 %, illetve, ha a 7.000 Ft-ot meghaladta: 10 % volt.⁵²⁸ Néhány foglalkozásnál fix járulékot állapítottak meg, így például a háztartási alkalmazottat napi 1 Ft (havi 25 Ft), a gazdasági dolgozót napi 2 Ft (heti 12 Ft) nyugdíjjárulék terhelte.⁵²⁹

A munkaképes korú lakosság egyre nagyobb hányada szerzett nyugellátásra jogosultságot, míg 1950-ben a munkaképes korú népesség 32 %-ának, addig az 1975. évi társadalombiztosítási törvény hatálybalépését követő időben 79–80 %-ának volt nyugdíjbiztosítása.⁵³⁰ A nyugellátásban részesülők száma a foglalkoztatottság, a biztosítási kötelezettség kiszélesítése, majd teljes körűvé válása és nem utolsósorban a demográfiai változások következtében egyre nőtt:

Nyugellátásban részesülők száma

29. táblázat

Év	Nyugellátásban részesülők száma (ezer fő)	A népesség százalékában (%)
1950	538,9	5,8
1955	573,7	5,8
1960	809,5	8,0
1965	1.156,0	11,4
1970	1.452,6	14,0
1975	1.801,7	17,0
1980	2.081,8	19,4
1985	2.299,4	21,6
1990	2.556,3	24,7
1995	3.010	29,4
2000	3.103	30,4
2003	3.056	30,2

Forrás: Statisztikai jelentés 1990. OTF. Bp. 1991. 92. o. KSH. Éves adatok. 2003-Microsoft Internet Explorer. <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/ingyenes/h6/h60501.html>; Magyar statisztikai évkönyv 2003. Bp. KSH. 2004.

⁵²⁷ 17/1975. MT. r. 226, 229. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 135-136, 139. o.

⁵²⁸ 17/1975. MT. r. 232. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 140. o.

⁵²⁹ 17/1975. MT.r. 233. §; 3/1975. SZOT sz. 173-174. §. *A társadalombiztosítás törvénykönyve*. id. mű 141.o.

⁵³⁰ Fodor A. - Varga Gy.: *A magyar társadalombiztosítás az V. ötéves terv időszakában 1976-1980*. SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatóság Bp. 1983. 54. o.

7. 1975 után bekövetkezett változások – Nyugdíjreform

Az 1975. évi II. törvény több mint 20 évig volt érvényben, természetesen számos módosítással, de lényegét tekintve nem sok alapvető változtatással. A törvény életbe lépése után bevezetett módosítások főleg a nyugellátások reálértékének megőrzését, a meglévő aránytalanságok csökkentését, a szolgáltatások színvonalának emelését szolgálták. Ezeket a célokat próbálták megvalósítani például a nyugdíjemelés módosításai is, melyek szerint 1986-tól a 70 éven felüliek és az I–II. csoportbeli rokkantak nyugdíját a fogyasztói árszínvonalnak megfelelően kellett növelni, 1989-ben a legkisebb nyugdíjakat egészítették ki. 1990-től az emelést a nyugdíj összege és a megállapítás időpontja befolyásolta, majd 1991-től a nyugdíj-megállapítás időpontján kívül figyelembe vették a szolgálati időt és a rokkantság fokát is.⁵³¹ Tehát, általában a korábbi alacsonyabb bérek alapján megállapított kisebb nyugdíjak differenciált emelése volt jellemző.

A **sérelmek orvoslása** érdekében intézkedések történtek a nyugdíjjogi hátrányok enyhítésére (törvénsértő módon elítéltek, politikai okokból hátrányosan megkülönböztetettek, igazságtalanul nyugdíjsökkentést elszenvedettek), az igazságtalan nyugdíjkezelmények megszüntetésére, valamint a hadiesemények során megsérültek ellátására.

A nyugdíjrendszerben bevezetett két legjelentősebb változtatás (szigorítás) a szolgálati idő növelése, és az öregségi nyugdíjkorhatár felemelése volt. Az **öregségi teljes nyugdíjra jogosító minimális szolgálati idő 10-ről 20 évre emelése** (1980. évi 20. tvr.) azokra vonatkozott, akik **1991. január 1-től** töltötték be az 55. (nők), illetve a 60. (férfiak) életévüket, viszont meg kell említeni, hogy gyakorlattá vált a korhatár elérése előtti, ún. korengedményes nyugdíjazás. Az **öregségi nyugdíjkorhatár emelése** többszöri halasztás után **1998-tól** valósult meg, és egységesen **62 évre** nőtt a nőknél és a férfiaknál egyaránt, az átmeneti időt úgy biztosítva az érintett korosztályoknak, főleg a hátrányosabban érintett nőknek, hogy az emelést nem azonnal, hanem több évre elosztva (kétévente 1–1 évvel növelve) hajtották végre. Ezekre az intézkedésekre főleg a finanszírozási problémák kényszerítették a döntéshozókat, hiszen mint láttuk, egyre nőtt a nyugdíjasok száma, viszont egyre csökkent a járulékfizetők száma. Mindkét intézkedésnél hosszabb átmeneti időt biztosítva igyekeztek a zavartalan átállást, az érintett dolgozók érdekeinek védelmét megvalósítani. Az átmenet zökkenőmentessé tétele érdekében bevezették az öregségi (1991) és a rokkantsági (1993) **résznyugdíjat**, valamint az **előrehozott öregségi nyugdíj**

⁵³¹ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 32-33. o.

lehetőségét (1997), illetve annak megvalósításáig biztosították a régi feltételek melletti nyugdíjba vonulást, majd az emelt összegű végkielégítésre való jogosultságot. A szolgálati idővel nem rendelkező teljesen munkaképtelen fiatalok számára 1988-tól került bevezetésre a **rokkantsági járadék**.

1998. január 1-jétől lépett életbe “a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint az e szolgáltatások fedezetéről” szóló **1997. évi LXXX. törvény**, “a társadalombiztosítási nyugellátásról” rendelkező **1997. évi LXXXI. törvény**, valamint “a magánnyugdíjról és a magán-nyugdíjpénztárakról” szóló **1997. évi LXXXII. tv.** Ezzel Magyarországon egy új, **vegyes típusú nyugdíjrendszer** kezdett működni, mely egy felosztó–kivétel finanszírozású és egy vegyes finanszírozású, részben egyéni számlán alapuló (tőkefedezeti elven működő) rendszerből áll. A magán-nyugdíjpénztárhoz csatlakozott munkavállalók által fizetett nyugdíjjárulékok egy része 1998-tól nem a társadalombiztosításhoz, hanem valamelyik magán-nyugdíjpénztárhoz kerül – ez 1998-ban a nyugdíjjárulék alapját képező jövedelem 6 %-a, 2005-ben 8 %-a volt (lásd 98. o.). Minden magán-nyugdíjpénztári tagnak saját egyéni számláján kerül jóváírásra az évek során befizetett tagdíj és az ezek (működési kiadások levonása után) befektetéseiből származó hozam. Dr. Botos József korábban már idézett művében olvashatjuk, hogy “A törvény-előkészítők működési költségként a pénztári tagdíjbevételek 6–8 százalékával számoltak.”⁵³² A társadalombiztosítás 1,5–3 %-os működési költségével összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a magán-nyugdíjpénztárak működési költségeit ennél sokkal többre tervezték, amit majd a magasabb hozammal kell (kellene) kompenzálniuk. Nyugdíjba vonuláskor a társadalombiztosítási nyugdíj mellett a magán-nyugdíjpénztárnál vezetett egyéni számlán összegyűlt tőkefedezet alapján kapják nyugdíjukat (járadék) a tagok. A reformmal a szolidaritás mellett az öngondoskodás elvét próbálták erősíteni.

A rendszer harmadik elemeként, az előzőektől függetlenül és nem a társadalombiztosítás keretében, szintén tőkefedezeti elv alapján működnek az **önkéntes nyugdíjpénztárak** (1993. december 6 óta), melyek további lehetőséget adnak az egyéni öngondoskodásra, illetve a tagok nyugdíjának növelésére. – A belépők számára nyújtott személyi jövedelemadó-kedvezménynek is köszönhetően taglétszámuk gyorsan növekedett.

⁵³² Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 57. o.

7.1. Nyugellátások és jogosultsági feltételek

A kötelező társadalombiztosítási nyugdíjrendszer működtetése és fejlesztése az állam feladata. Az állam a társadalombiztosítási nyugellátások kifizetését akkor is biztosítja, ha a Nyugdíjbiztosítási Alap kiadásai meghaladják a bevételeket. A magán-nyugdíjpénztári rendszer működését az állam biztosítja állami felügyelet révén, a pénztártagok követeléseit a Pénztárak Garanciaalapja, annak fizetőképességét a központi költségvetés garantálja.⁵³³

Nyugdíjbiztosítási ellátások:

- **társadalombiztosítási nyugdíjrendszer keretében járó**
 - **saját jogú nyugellátások:** • öregségi nyugdíj, • rokkantsági nyugdíj, • baleseti rokkantsági nyugdíj, és
 - **hozzátartozói nyugellátások:** • özvegyi nyugdíj, • árvaellátás, • szülői nyugdíj, • baleseti hozzátartozói nyugellátások,
- **magánnyugdíj keretében járó szolgáltatások a biztosítottak és a kedvezményezettek számára:** • nyugdíjjáradék, • egyösszegű kifizetés.⁵³⁴

7.1.1. Társadalombiztosítási nyugdíjrendszer

7.1.1.1. Öregségi nyugdíj

Az 1997. december 31. után induló nyugdíjagnál az vált jogosulttá **öregségi teljes nyugdíjra**, aki betöltötte 62. életévét és legalább 20 év szolgálati időt szerzett. Aki 1990. december 31-ig már betöltötte az akkori öregségi korhatárt (60, illetve 55 év), változatlanul jogosult volt 10 évi szolgálati idő alapján öregségi teljes nyugdíjra.⁵³⁵

Öregségi résznyugdíjat az kapott, akinek nem volt meg a 20 évi szolgálati ideje, de **elérte az előírt életkort** és legalább **tíz évi** (1990. december 31-ét követően és 1993. június 30-ig), majd **15 évi** (1993. június 30-át követően és **2009. január 1 előtt**) **szolgálati idővel** rendelkezett. Az öregségi résznyugdíjnak nem volt minimumösszege, az a húsz évi szolgálati idő alapján megállapított öregségi teljes nyugdíjnak annyszor két százalékaival csökkentett összege, ahány évvel kevesebb a szolgálati idő húsz évnél.⁵³⁶ **2009. január 1. után megszűnik** az öregségi résznyugdíj, rövid szolgálati idő és szociális rászorultság esetén időskorúak járadékában részesülhetnek az érintettek.

⁵³³ 1997. évi LXXXI. tv. 1, 2. §; 1997. évi LXXXII. tv. 100. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

⁵³⁴ 1997. évi LXXX. tv. 14, 17. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

⁵³⁵ 1991. évi II. tv. 1. §; 1993. évi VIII. tv. 11. §; 1997. évi LXXXI. tv. 7, 18. §.

⁵³⁶ 1991. évi II. tv. 1-2. §; 1993. évi VIII. tv. 11. §; 1997. évi LXXXI. tv. 7, 12. §.

A **korkedvezményre** vonatkozó 1975-ös törvényi rendelkezések eredetileg 1999-ig maradtak volna érvényben, majd évenkénti hosszabbítások után, a jelenleg hatályos szabályozás szerint 2007-ig marad változatlan a korkedvezményes nyugdíjrendszer.⁵³⁷

Előrehozott öregségi nyugdíj 1997-től azoknak járt, akik ugyan még **nem töltötték be** az öregségi **nyugdíjkorhatárt** (legfeljebb 5 év hiányzott), de rendelkeztek az **előírt szolgálati idővel** (életkortól függően 34–38 év). Ez az **előírt szolgálati idő csökkenthető** volt a saját vagy legalább 10 éven át nevelt **gyermek**ek után, gyermekenként 1–1 évvel (maximum 3 évvel), tartósan beteg, illetve fogyatékos gyermekek esetén 1,5–1,5 évvel. A gyermekkedvezmény (amely 2008. december 31-ig vehető igénybe) kezdetben csak az anyát és a gyerekeket egyedül nevelő apát illette meg, 2003-tól viszont minden gyermek után mind a két szülő jogosult lett. **2009-től** előrehozott öregségi nyugdíjra az lesz jogosult, a korhatárt megelőzően legfeljebb **3 évvel**, aki legalább **40 év** szolgálati idővel rendelkezik.⁵³⁸

Csökkentett összegű előrehozott nyugdíj illeti meg 1997-től azt, aki az **előrehozott öregségi nyugdíjhoz szükséges életkort betöltötte**, és az előrehozott nyugdíjhoz **előírt szolgálati időből legfeljebb 5 éve hiányzik**. A nyugdíjkorhatár betöltése nem érinti a korábban megállapított nyugdíj összegét, tehát a nyugdíjas azt követően is a csökkentett összeget kapja. A csökkentés mértéke a **hiányzó szolgálati évek** számától és a nyugdíjkorhatár betöltéséhez **hiányzó hónapok** számától függ (az öregségi nyugdíj összege **0–1 évvel** rövidebb szolgálati idő esetén – havonta 0,1 %-kal, **1–2 év** – havonta 0,2 %, **2–3 év** – havonta 0,3 %, **3–4 év** – havonta 0,4 %, **4–5 év** esetén – havonta 0,5 %-kal csökken). 2003-tól ehhez is jár a gyermekkedvezmény (azonos módon). **2009-től** az **59. életévüket** betöltötteknek jár, ha legalább **37 év szolgálati idővel** rendelkeznek. A csökkentés mértéke, ha 1 év szolgálati idő hiányzik – havi 0,1 %, ha 2 év – havi 0,2 %, ha 3 év – havi 0,3 % lesz.⁵³⁹

2003-tól fokozatosan bevezetésre került a **13. havi nyugdíj**, melynek összege:

- 2003-ban a novemberi ellátás 25 %-a,
- 2004-ben 50 %-a,
- 2005-ben 75 %-a,
- 2006-ban 100 %-a.

⁵³⁷ 1997. évi LXXXI. tv. 8. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2005.

⁵³⁸ 1996. évi LIX. tv. 1. §; 1997. évi LXXXI. tv. 9, 11, 18. §. és módosításai HVG Tb. különszám 2003-2005.

⁵³⁹ 1996. évi LIX. tv. 1. §; 1997. évi LXXXI. tv. 10-11, 18. §. és mód. HVG Tb. különszám 2003-2005.

13. havi nyugdíjra az jogosult, aki a tárgyévet megelőzően megállapított és tárgyév novemberében (2005-től májusban, illetve novemberben) is folyósított rendes nyugdíjat kap. Az ideiglenes özvegyi nyugdíj nem jogosít 13. havi nyugdíjra. 2005-től két részletben fizetik ki, az első részletet legkésőbb májusban, a másodikat novemberben.⁵⁴⁰

7.1.1.2. Szolgálati idő

Szolgálati időként a biztosításban töltött időt kell figyelembe venni, 1998-tól gyakorlatilag azt az időt, ami után **nyugdíjjárulék-fizetés** történt. Szolgálati időnek számít az az idő is, amikor a foglalkoztató levonta ugyan a nyugdíjjárulékot, de annak befizetését elmulasztotta, kivéve az egyéni vállalkozót és a társas vállalkozás tagját, náluk csak az az idő számít szolgálati időnek, ami után eleget tettek járulékfizetési kötelezettségüknek, nincs tartozásuk.⁵⁴¹

1997-től, ha a nyugdíjjárulék-alapot képező kereset, jövedelem a minimálbérnél kevesebb volt, akkor a biztosítási időnek is csak az arányos időtartamát vehették figyelembe szolgálati időként. 2004-től viszont nem kell arányosan csökkenteni a szolgálati időt a jogosultság megállapításakor, de a nyugdíj összegének meghatározásakor igen. Az egészségügyi dolgozók 2004. május 1-jétől kiegészítő szolgálati időt szerezhettek, a heti 48 órát meghaladó önként vállalt többletmunkavégzés arányában – 8 óra többletmunka számít egy napnak.⁵⁴²

Szolgálati időnek számított 1990. májusától a **felsőfokú oktatási intézmény nappali tagozatán** folytatott tanulmányok ideje (legfeljebb egy képesítés megszerzéséhez szükséges idő), **1998-tól** viszont csak **járulékfizetés ellenében** megállapodást kötőnek ismerhető el **legfeljebb 5 év** szolgálati idő. A rokkantsági nyugdíjra jogosultság szempontjából továbbra is szolgálati időnek ismerhető el a tanulmányok ideje (időpontra tekintet nélkül).⁵⁴³

Az 1968. január 1-je előtt született gyermekek után az anya szolgálati idejét 1–1 évvel, a tartósan beteg, illetve fogyatékos gyermekek esetén másfél évvel növelték (1991. január 28-tól).⁵⁴⁴

A munkásmozgalomban eltöltött időt 1991. január 28-tól viszont már nem vették figyelembe.⁵⁴⁵

⁵⁴⁰ 1997. évi LXXXI. törvény 6/A §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2003-2005.

⁵⁴¹ 1997. évi LXXXI. tv. 37-40. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2005.

⁵⁴² 1997. évi LXXXI. tv. 39, 43/A §. és módosításai. HVG Társadalombiztosítási különszám 1997-2005.

⁵⁴³ 1975. évi II. tv; 89/1990. MT r. és módosításai. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok 1996.* id. mű 50-51. o.; 1997. évi LXXXI. tv. 41. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1998.

⁵⁴⁴ 1991. évi II. tv. 5. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok 1996.* id. mű 48. o.

A **biztosításban nem jelentett megszakítást** az a 30 napnál hosszabb fizetés nélküli szabadság, amelyet

- háromévesnél (tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos gyermek esetén tízévesnél, 1998-tól tizenkét évesnél) fiatalabb gyermek gondozása, vagy
- 10 évesnél fiatalabb gyermek ápolása miatt vettek igénybe,
- a tartósan külföldön szolgálatot teljesítő (munkát végző, tanuló) házastársával külföldön tartózkodó 1992. március 1 előtt kapott (feltéve, hogy nyugdíjjárulékot fizetett),
- közeli hozzátartozó otthoni ápolása, gondozása, vagy saját lakás magánereiből történő építése céljából kaptak (1992. december 31-ig) (feltéve, hogy nyugdíjjárulékot fizettek).⁵⁴⁶

A **szolgálati időben** lévő 5 évnél hosszabb **megszakítás** 1991-től nem járt jogvesztéssel.⁵⁴⁷

A nem biztosítottak 1992. március 1-től külön megállapodást köthetnek a társadalombiztosítóval, így járulékfizetés ellenében szolgálati időt szerezhettek.⁵⁴⁸

7.1.1.3. Az *öregségi nyugdíj összege*

A nyugdíj összege az **elismert szolgálati időtől** és a havi **átlagkeresettől** (a nyugdíjjárulék alapját képező jövedelem összegétől) függ.

Az 1975-ös törvényt követő első változtatás szerint **1993** március 1-től az **öregségi nyugdíj összege** 42 év szolgálati idő után is emelkedett, évente 0,5–0,5 %-kal, de 1995-től nem lehetett több a nyugdíj alapját képező havi átlagkeresetnél (így kevesebb is lehetett az előírt nyugdíjminimumnál).⁵⁴⁹

1997-ben az öregségi nyugdíj összegének megállapításánál 2 változat lépett életbe:⁵⁵⁰

- A/ • 10 év szolgálati idő esetén a nyugdíj az átlagkereset 33 %-a volt, ez
- 11–25 évig évente 2–2 %-kal nőtt (25 évi szolgálati idővel érte el a 63 %-ot),
- 25 év fölött évente 1–1 %-kal nőtt, így 42 év után az átlagkereset 80 %-a lett, és ezt követően is minden további évre 1–1 %-kal emelkedett (ez a változat a 36 év alatti szolgálati idővel rendelkezők számára kedvezőbb volt),

⁵⁴⁵ 1991. évi II. tv. 10. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok* 1996. id. mű 28, 58. o.

⁵⁴⁶ 168/1997. Kormányrendelet 29. §. HVG Tb. különszám 1998-2005.

⁵⁴⁷ 1990. évi LXXXIV. tv. 1. §.

⁵⁴⁸ 1992. évi IX. tv. 37. §; 1993. évi VIII. tv. 36. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok* 1996. id. mű 106-107. o.

⁵⁴⁹ 1993. évi VIII. tv. 12, 39. §; 1995. évi XII. tv. 4. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok* 1996. 33. o.

⁵⁵⁰ 1996. évi LIX. törvény 3. §. HVG Tb. különszám 1997.

- B/ • 20 év szolgálati idő után a nyugdíj a havi átlagkereset 50 %-a,
- 20 év után évente 1,5–1,5 %-kal nőtt (40 év után érte el a 80 %-ot), és ezt követően is minden további évre 1,5–1,5 % emelés járt, tehát ez a változat a hosszabb szolgálati időt (36 év fölött) magasabb nyugdíjjal honorálta.

A vegyes típusú nyugdíjrendszer bevezetésével, tehát **1998.** január 1-től az A/ és B/ változatot összedolgozták, ennek megfelelően az öregségi nyugdíj összege:⁵⁵¹

- 10 év szolgálati idő után az átlagkereset 33 %-a lett, amely
- 11–25 évig évente 2–2 %-kal emelkedett (25 évi szolgálati idővel 63 %),
- 26–36 évig évente 1–1 %-kal nőtt,
- 36 év fölött viszont az évi emelés 1,5–1,5 % lett (40 év után érte el a 80 %-ot).

1998-tól 2012. december 31-ig még megmarad az azonos százalékos emelés a társadalombiztosítási és a magánnyugdíj-rendszerben – ez lesz a társadalombiztosítási nyugdíj, és ennek 75 %-át kapják majd a magán-nyugdíjpénztári tagok.

2013-tól új, lineáris nyugdíjskála kerül bevezetésre, amely minden szolgálati évet egyenlően értékel. Az öregségi nyugdíj összegét a **bruttó átlagkereset** alapján számítják ki, de az ellátások után adót kell majd fizetni. Ennek alapján az öregségi nyugdíj összege:⁵⁵²

- a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerben:
 - 20 év szolgálati idő esetén a havi bruttó átlagkereset 33 %-a lesz, ezt követően évente 1,65 %-kal nő, de nem haladhatja meg az alapját képező havi átlagkeresetet,
- ha a biztosított magán-nyugdíjpénztárnak is tagja, akkor a társadalombiztosítástól járó nyugdíj:
 - 20 év szolgálati idő után a havi bruttó átlagkereset 24,4 %-a lesz, ezt követően évente 1,22 %-kal nő.

1997-től annak, aki a nyugdíj megállapítása, illetve folyósítása nélkül legalább 1 évig **tovább dolgozott**, és legalább 38 év szolgálati idővel rendelkezett, valamint betöltötte 62. életévét, **nyugdíjnövelés** járt, melynek mértéke minden 30 nap után az öregségi nyugdíj, baleseti rokkantsági nyugdíj **0,3 %-a** volt. (Az 1981 előtti, illetve 1981–1990 közötti fizikai munkakörben történt továbbdolgozás esetén a nyugdíjpótlék mértéke szintén 0,3 % volt minden 30 nap után.) A nyugdíjnöveléssel az öregségi nyugdíj, baleseti rokkantsági nyugdíj összege meghaladhatta a megállapításának alapjául szolgáló havi átlagkeresetet.

⁵⁵¹ 1997. évi LXXXI. törvény 12. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

⁵⁵² 1997. évi LXXXI. törvény 20-21. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

2004-től a megszerzett **szolgálati időtől** és a **továbbdolgozás időtartamától függetlenül** jár a nyugdíjnövelési pótlék azoknak, akik legalább 20 év szolgálati időt szereztek, és betöltötték a rájuk irányadó korhatárt, valamint nem vesznek fel nyugdíjat. A nyugdíjnövelés mértéke 30 naponta a számított nyugdíj **0,5 %-ára** nőtt.⁵⁵³

1993 márciusától az öregségi nyugdíj összegét az 1988. január 1-jétől a nyugdíj megállapításáig a **főfoglalkozás keretében elért nyugdíjjárulék-köteles nettó keresetnek** (év végi részesedés, prémium, jutalom, baleseti járadék is) a havi átlaga alapján kellett megállapítani. A betegszabadság tartamára fizetett összegnél és a munkanélküliek számára fizetett juttatásoknál az ezek alapját képező összeget (átlagkeresetet vagy minimálbért) kellett keresetnek tekinteni.⁵⁵⁴ 1997-től 2012. december 31-ig a biztosítással járó jogviszonyból származó, **nyugdíjjárulék-alapot képező valamennyi keresetet**, jövedelmet – a felső összeghatárig – be kell számítani az átlagkeresetbe. 1998-tól az öregségi nyugdíj alapját képező havi átlagkereset meghatározásánál figyelmen kívül kell hagyni a munkanélküli ellátásokat, a gyes, a nyugdíjjárulék-köteles szociális ellátások összegét, valamint a baleseti járadékot.⁵⁵⁵ 2013-tól az átlagkereseteket a **bruttó kereseti adatok** alapján kell majd kiszámítani (nem kell levonni az adót), majd ebből a nyugdíj összegét attól függően kell megállapítani, hogy a biztosított kizárólag a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer tagja-e, vagy magán-nyugdíjpénztári tagról van szó.

A havi átlagkereset megállapítása előtt a nyugdíjazást megelőző harmadik év előtti évek keresetét a nyugdíjazást megelőző második év kereseti szintjéhez kellett igazítani. Ehhez a nettó átlagkereset (1998-tól a bruttó átlagkereset) egyes években történő növekedését vették alapul.⁵⁵⁶ Az öregségi nyugdíj alapja tehát az 1988 és a nyugdíjazás időpontja közötti, valorizált havi átlagkereset. A nyugdíj megállapításához a szükséges időnek legalább a felére igazolni kell keresetet, ennek hiányában a hiányzó időszakra az 1988 előtti keresetet, vagy ha ez nem megoldható, akkor a mindenkor érvényes minimálbért kell figyelembe venni.⁵⁵⁷

Kedvezőbb szabályozás érvényesült a keresetek figyelembe vételénél egyes korkedvezményre jogosító munkakört betöltőknél (például egy légköri nyomásnál nagyobb nyomású légtérben, a bányászatban föld alatt – legalább 15 éven át munkát végzőknél).

⁵⁵³ 1975. évi II. tv. 43. §; 89/1990. MT r. és módosításai; 1997. évi LXXXI. tv. 21. §; 168/1997. Korm. r. HVG Tb. különszám 1997, 1998, 2004.

⁵⁵⁴ 1993. évi VIII. törvény 13. §.

⁵⁵⁵ 1997. évi LXXXI. tv. 22. §; 168/1997. Korm. r. és módosításai. HVG Tb. különszám 1998.

⁵⁵⁶ 1993. évi VIII. törvény 13. §; 1997. évi LXXXI. törvény 22. §.

⁵⁵⁷ 1997. évi LXXXI. törvény 22. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2005.

Az öregségi nyugdíj megállapításánál 1991-től a **nyugdíj alapját** képező havi **átlagkereset** bizonyos **összeg feletti** részének csak meghatározott százalékát kell figyelembe venni. A 30. táblázatban példaként néhány év adatait ismertetem.

Az öregségi nyugdíj megállapításánál figyelembe vett átlagkereseti százalékok

30. táblázat

Átlagkereset %-a	1991-ben (Ft)	1996-ban (Ft)	2000-ben (Ft)	2005-ben (Ft)
90	-	25.001-30.000	55.001-62.000	150.001-171.000
80	12.001-14.000	30.001-35.000	62.001-70.000	171.001-193.000
70	14.001-16.000	35.001-40.000	70.001-78.000	193.001-214.000
60	16.001-30.000	40.001-50.000	78.001-86.000	214.001-236.000
50	30.001-40.000	50.001-60.000	86.001-93.000	236.001-257.000
40	40.001-50.000	60.001-70.000	93.001-109.000	257.001-301.000
30	50.001-60.000	70.001-80.000	109.001-125.000	301.000 felett
20	60.001-70.000	-	125.001-141.000	-
10	70.001-80.000	80.000 felett	141.000 felett	-
5	80.000 felett	-	-	-

Forrás: 1975. évi II. törvény 44/A §. és módosításai; 1997. évi LXXXI. törvény 16. §; 168/1997. Kormányrendelet 11/B §. és módosításai. HVG Társadalombiztosítási különszám 1996-2005.

1999-től ezek az összeghatárok az előző év nettó átlagkereset-növekedéséhez, illetve az évenkénti növeléshez igazodnak.⁵⁵⁸ 2009-ben megszűnik a keresetek degresszív beszámítása, ekkortól a járulékok alapjául szolgáló jövedelem teljes egészében nyugdíjalapnak számít majd.

1993-tól a rendszeres szociális járadékban, 2004-től az átmeneti járadékban részesülőknek nem lehet ezen ellátás összegénél kisebb öregségi nyugdíjat megállapítani.⁵⁵⁹

A legalább 20 évi szolgálati idővel rendelkezők számára évente meghatározzák az **öregségi nyugdíj legkisebb összegét**, amely az alacsony ellátásban részesülők érdekeit szolgálja, bár ennél alacsonyabb nyugdíjat is kaphatnak azok, akiknek a nyugdíj alapjául szolgáló átlagkeresete ennél kevesebb – esetükben ez az átlagkereset lesz az öregségi nyugdíj összege.

2009-től megszűnik a nyugdíjminimum, ezt a szociális jellegű ellátást az időskorúak járadéka váltja fel, amelyet a központi költségvetés, illetve a települési

⁵⁵⁸ 1997. évi LXXXI. törvény 17. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

⁵⁵⁹ 1993. évi VIII. tv. 12, 39. §; 168/1997. Korm. r. 10/A §. HVG Tb. különszám 2004.

önkormányzat finanszíroz. (Ez jelenleg a nyugdíjminimum 80 %-a, illetve egyedülállók esetében 95 %-a.⁵⁶⁰)

A **nyugellátások értékének megőrzése** érdekében a nyugdíjakat évente kétszer, januárban, illetve júliusban (visszamenőleges hatállyal) **emelték**, melynek mértékét a tárgyévre várható **nettó átlagkereset**-növekedés (1996-tól az előző évi tényleges emelkedés) határozta meg. 1998-tól az emelés januárban történt, amit, ha szükséges volt, novemberben korrigáltak (visszamenőleges hatállyal). 2000-től vezették be a svájci indexálást, mely szerint a nyugdíjmelés a **tárgyévra tervezett** nettó átlagkereset-növekedés és a tervezett fogyasztói árnövekedés 70–30 %-os (2001-től 50–50 %-os) arányban súlyozott átlaga szerint történik. 2002-től a novemberi kiegészítő nyugdíjmelésnél figyelembe kell venni a nyugdíjasokra (január–augusztus) külön kiszámított várható fogyasztói árnövekedést, és 2014-től nem a nettó, hanem a bruttó átlagkereseteket veszik majd alapul.⁵⁶¹

2002. június 29-től ismét lehetőség van **nyugdíjmelésre kivételes méltányosságból** azok számára, akiknek a nyugdíja és egyéb ellátása együttesen nem haladja meg az öregségi nyugdíjminimum kétszeresét, nyugdíjukat legalább 3 évvel ezelőtt állapították meg és nem kaptak kivételes emelést 3 éven belül. Az elbírálás során előnyben részesülnek az idősek, a rokkantak, az egyedülállók, a hosszú szolgálati idővel rendelkezők (35 év férfiaknál, 30 év nőknél), és azok, akik még nem részesültek méltányossági emelésben. **2004-től** szigorították a feltételeket, legfeljebb **5 évente** adható, annak, akinek legalább 5 éve állapították meg a nyugdíját.⁵⁶²

7.1.1.4. Rokkantsági nyugdíj

A rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíjat változatlanul a társadalombiztosítás nyugdíjrendszere kezeli.

A rokkantsági nyugdíj szabályozása nem változott jelentősen, itt is az öregségi nyugdíjnál bevezetett módosítások figyelhetők meg. A jogosultsági feltételek lényegében azonosak maradtak az 1975-ös törvény által meghatározottakkal.

A **rokkantsági nyugdíjhoz szükséges szolgálati idő** csak a 44. életév felett emelkedett (1993. március 1-től), ennek megfelelően:

- 35–44 éves életkorban 10 évet, kordedvezményre jogosító munkakörben 8 évet,

⁵⁶⁰ 1997. évi LXXXIV. törvény 6, 12. §.

⁵⁶¹ 1975. évi II. tv. 38/A §. és módosításai; 1997. évi LXXXI. tv. 62-63. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1996-2005.

⁵⁶² 1997. évi LXXXI. tv. 66. §; 168/1997. Korm. r. 72/B §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2003-2005.

- 45–54 éves életkorban 15 évet, karkedvezményre jogosító munkakörben 12 évet,
- 55 éves életkortól 20 évet, karkedvezményre jogosító munkakörben 16 évet kell igazolni.⁵⁶³

Az 1993. március 1-től bevezetett **rokkantsági résznyugdíjra** az vált jogosulttá, aki rokkant volt, valamint

- betöltötte 45. életévét (1993. július 1 előtt 55. életévét) és legalább 10 évi,
- betöltötte 55. életévét (1993. június 30-át követően és 2009. január 1-je előtt), és legalább 15 évi szolgálati idővel rendelkezett.⁵⁶⁴

A **rokkantsági nyugdíj mértéke** 1999-től 4,5 %-kal emelkedett, így az nem lehetett kevesebb az I. / II. / III. rokkantsági csoportban a havi átlagkereset 47,5 / 42,5 / 37,5 %-ánál.⁵⁶⁵ Az évente meghatározott **legkisebb** rokkantsági nyugdíj **összegét** a 32. táblázatban mutatom be. Az öregségi nyugdíj legkisebb havi összege megegyezik a III. rokkantsági csoportban előírt legkisebb összeggel.

A rokkantsági nyugdíj legkisebb havi összege (1996-2005)

31. táblázat

Év	Rokkantsági nyugdíj legkisebb havi összege (Ft)		
	I.	II.	III.
	rokkantsági csoportban		
1996	10.400	10.100	9.600
1997	12.500	12.100	11.500
1998	14.900	14.400	13.700
1999	16.700	16.130	15.350
2000	18.040	17.420	16.600
2001	19.900	19.220	18.310
2002	21.830	21.080	20.100
2003	23.670	22.850	21.800
2004	25.160	24.290	23.200
2005	26.800	25.850	24.700

Forrás: 1975. évi II. tv. 43. §; 89/1990. MT r. 85, 118. §. és módosításai; 1997. évi LXXXI. tv. 12. §; 168/1997. Korm. r. 11, 23. §. és módosításai. HVG Társadalombiztosítási különszám 1996-2005.

A rokkantsági nyugdíj **alapját** képező havi átlagkereset megállapításánál az öregségi nyugdíjra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni, de itt rövidebb idő alatt elért kereset

⁵⁶³ 1993. évi VIII. tv. 15. §.

⁵⁶⁴ 1993. évi VIII. tv. 15. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok 1996.* id. mű 43-44. o.

⁵⁶⁵ 1997. évi LXXXI. törvény 29. §. HVG Tb. különszám 1998-2005.

havi átlaga alapján is meg lehet állapítani a nyugdíjat, 30 napi kereset hiányában pedig a nyugdíj megállapítását megelőző hónapban érvényes minimális bért kell alapul venni.⁵⁶⁶

1988-tól került bevezetésre a **rokkantsági járadék**, melyre az volt jogosult (legkorábban 18. életévétől), aki 25. életévének betöltése előtt teljesen munkaképtelenné vált, és nyugellátásra, baleseti nyugellátásra nem tarthatott igényt, kivéve, ha térítésmentesen intézményben volt elhelyezve. Összege 1994-ben 5.910 Ft volt.⁵⁶⁷

Baleseti rokkantsági nyugdíj továbbra is az üzemi baleset, foglalkozási betegség következtében történő megrokkulás esetén szolgálati időtől függetlenül járó nyugellátás, szabályozásában nem történt változás, legkisebb összegeit évente határozzák meg, melyek 90–200 forinttal haladják meg a rokkantsági nyugdíj legkisebb havi összegeit.⁵⁶⁸

A mezőgazdasági szövetkezeti tagoknak járó **öregségi és munkaképtelenségi járadékot** változatlan feltételekkel 1997-ig lehetett megállapítani. Összege 1997-ben havi 10.600 (öregségi), illetve 11.400 Ft (munkaképtelenségi) volt, amennyiben mindkét házastárs jogosult volt az ellátásra, akkor a másodikként igénylőnek 10.300, illetőleg 10.600 Ft járt, kivéve, ha a házastársak különéltek (5 év óta), akkor mindketten a teljes összegre voltak jogosultak. A szakszövetkezeti tagoknak járó növelt összegű öregségi, illetve munkaképtelenségi járadék alapösszege havi 10.800, illetve 11.400 Ft volt 1997-ben, ami 10 éven felüli növelt összegű járadékra jogosító minden év után az alapösszeg 3 %-ával emelkedett.⁵⁶⁹

7.1.1.5. Hozzá tartozói nyugellátások

7.1.1.5.1. Özvegyi nyugdíjat kapott:⁵⁷⁰

- a házastárs (1990-től **nem történt megkülönböztetés férj-feleség között**, tehát a férj is ugyanolyan feltételekkel volt jogosult),
- az elvált házastárs,
- az élettárs (1 évi együttélés és közös gyermek, vagy 10 évi együttélés, illetve az együttélés alatt özvegyi nyugellátásban nem részesült).

Ideiglenes özvegyi nyugdíj a házastárs halálától legalább egy évig, továbbá 1998-tól az elhunyt jogán árvaellátásra jogosult, másfél évesnél fiatalabb gyermeket eltartó

⁵⁶⁶ 1993. évi VIII. törvény 16. §; 1997. évi LXXXI. törvény 28. §.

⁵⁶⁷ 83/1987. MT. r.; 154/1993. Korm. r. 7. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok 1996.* id. mű 341. o.

⁵⁶⁸ 89/1990. MT r. 240. §; 168/1997. Korm. r. 28. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1996-2005.

⁵⁶⁹ 89/1990. MT r. 197, 208. §. HVG Tb. különszám 1996-1997.

⁵⁷⁰ 1989. évi XLVII. törvény 2, 4. §; 1990. évi XCVII. törvény 1. §.

özvegynek az árva 18 hónapos életkorának betöltéséig jár. Fogyatékos vagy tartósan beteg gyermek esetén a gyermek 3. születésnapjáig folyósítható.⁵⁷¹

Az **állandó özvegyi nyugdíj feltételeiben** 1991-től történt változás:⁵⁷²

- házastársa halálakor a 60. (férfi), illetve 55. (nő) életév betöltése, **(1998-tól 62 év,** illetve az átmeneti időszakban mindig az aktuális öregségi nyugdíjkorhatár), vagy
- rokkantság, vagy árvaellátásra jogosult 2 vagy több gyermek eltartása,
- a jogosultsági feltételek valamelyikének a házastárs halálától számított **10 éven** belüli bekövetkezése (1993 március 1-től csökkent 15 évről 10 évre).

Az, akinek a házastársa a házasságkötéskor már betöltötte az öregségi nyugdíjkorhatárt, csak akkor volt jogosult özvegyi nyugdíjra, ha volt közös gyermekük, vagy ha a házasságkötéstől számítva öt éven át megszakítás nélkül együtt éltek.⁵⁷³

Az **1998-tól** bevezetett változások után az elhunyt **saját jogú nyugdíjának**

- **50 %-a** maradt az **ideiglenes** özvegyi nyugdíj összege,
- **20 %-ára csökkent az állandó özvegyi nyugdíj összege – 2003 novemberétől** mértéke **25 %-ra** nőtt, **2004 novemberétől** pedig **30 %-ra** emelkedett.⁵⁷⁴

Az állandó özvegyi nyugdíj mértéke továbbra is az öregségi, rokkantsági nyugdíj **75 %-a** maradt, ha a jogszerző nyugdíjának alapját képező **havi átlagkereset nem érte el** az öregségi, rokkantsági **nyugdíj legkisebb összegét.**⁵⁷⁵

Az Alkotmánybíróság 1998. márciusi határozata alapján a **saját jogú nyugdíjra nem jogosultak** (és akik mezőgazdasági szövetkezeti öregségi, munkaképtelenségi járadékot sem kaptak) **özvegyi nyugdíja 20 %-ról, 50 %-ra** emelkedett.⁵⁷⁶

1999-től a mezőgazdasági szövetkezeti **öregségi, munkaképtelenségi és szakszövetkezeti** növelt összegű öregségi, munkaképtelenségi **járadékra jogosultak özvegyei** ugyanolyan szabályok szerint részesülnek özvegyi nyugdíjban (az eddigi özvegyi járadék helyett), mint az öregségi, rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíjasok özvegyei. Árvaellátás, szülői nyugdíj is az általános rendelkezések szerint illeti meg őket.⁵⁷⁷

Az állandó özvegyi nyugdíj **legkisebb összege** 1996-ban havi 8.900 Ft, 1997-ben 10.700 Ft volt,⁵⁷⁸ **1998-tól nincs minimumösszege.**

⁵⁷¹ 1997. évi LXXXI. tv. 47. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

⁵⁷² 1990. évi XCVII. tv. 3. §; 1993. évi VIII. tv. 19. §; 1997. évi LXXXI. tv. 47. §.

⁵⁷³ 1997. évi LXXXI. tv. 48. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

⁵⁷⁴ 1997. évi LXXXI. tv. 50. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2003-2004.

⁵⁷⁵ 1993. évi VIII. tv. 22. §.

⁵⁷⁶ 1997. évi LXXXI. tv. 50. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1999.

⁵⁷⁷ 1997. évi LXXXI. tv. 44/B §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1999.

⁵⁷⁸ 89/1990. MT r. 182. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1996-1997.

Az akkor még 50 %-os özvegyi nyugdíjat **1990-től** meghatározott összegig (1990: havi 6.000 Ft, 2000: 30.620 Ft, 2005: 53.310 Ft) **együttfolyósították** az 1997. december 31-ig megözvegyültek saját jogon járó nyugellátásával. A határösszegig történő együttfolyósítás helyett a jogszerző (1992. december 31-e utáni elhalálozása esetén) halálát követő egy éven át a jogosultat a saját jogú nyugellátás mellett, annak összegétől függetlenül megillette az ideiglenes özvegyi nyugdíj. **1998-tól** a korábban megözvegyültek kérhették a saját jogú nyugellátásuk kiegészítését a 20 (majd 25, 30) %-os állandó özvegyi nyugdíjjal (együttfolyósítási határ nélkül), ha ez számukra kedvezőbb volt.⁵⁷⁹

1998-tól az ideiglenes és az állandó özvegyi nyugdíj az **özvegy saját jövedelmétől**, öregségi, rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíjának összegétől **függetlenül teljes egészében jár**. Az 1997-es LXXXI. törvény szerint a 20 %-os állandó özvegyi nyugdíjjal kiegészített saját jogú nyugellátás nem lehetett kevesebb a kormány által meghatározott összefoglalónál (1998: havi 24.300 Ft, 2005: havi 53.310 Ft), ha az özvegyi nyugdíjat teljes nyugdíjból állapították meg, és az özvegy teljes nyugdíjra volt jogosult. Ez a rendelet eredetileg 2008. december 31-ig, a résznyugdíj érvényességéig szólt, 2001-től viszont, még a résznyugdíj “élete” alatt érvényét veszítette.⁵⁸⁰

1991-től a házasságkötés miatt megszüntetett állandó özvegyi nyugdíjra jogosultság a házasság megszűnése után **feléled**,

- ha az igénylő a házasságkötéskor (1998. január 1-jét megelőzően hatályos rendelkezések alapján) nem vett fel végkielégítést,
- és az igénylőt a házasság létrejötte nélkül az özvegyi nyugdíj egyébként megilletné.⁵⁸¹

7.1.1.5.2. Árvaellátás

A **jogosultsági feltételek** alapján **nem változtak**, a **legjelentősebb módosítás** az **árvaellátás mértékének növelése** volt **1998-ban**, így összege gyermekenként:

- **30 %-a** lett az elhunyt saját jogú nyugdíjának, illetve
- **60 %-a**, ha
 - mindkét szülő elhunyt, vagy
 - az életben lévő szülő rokkant volt, illetve
 - az életben lévő szülő elhagyta gyermekét, és nem gondoskodott róla.⁵⁸²

⁵⁷⁹ 1989. évi XLVII. tv. 5. §; 1997. évi LXXXI. tv. 50. §. HVG Tb. különszám 1996-1999.

⁵⁸⁰ 1990. évi XCVII. tv. 6. §; 1997. évi LXXXI. tv. 50. §; 168/1997. Korm. r. 62. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1998-2005.

⁵⁸¹ 1990. évi XCVII. tv. 10. §, 1997. évi LXXXI. tv. 53. §.

Ha a gyermek mindkét szülő után jogosult volt árvaellátásra, a számára előnyösebb összeget kellett folyósítani. Ezen kívül csak kisebb jelentőségű módosítások történtek, így például 2003-tól a hallgatói jogviszony szünetelése alatt csak akkor jár árvaellátás, ha a szünetelés betegség vagy szülés következménye.⁵⁸³

**Az árvaellátás legkisebb havi összege gyermekenként
(1996-2005)**

32. táblázat

Év	Árvaellátás legkisebb összege (Ft)	Év	Árvaellátás legkisebb összege (Ft)
1996	8.200	2001	15.620
1997	9.800	2002	17.140
1998	11.700	2003	18.580
1999	13.110	2004	19.750
2000	14.160	2005	21.000

Forrás: 89/1990. MT r. 189. §; 168/1997. Korm. r. 70. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1996-2005.

7.1.1.5.3. Szülői nyugdíj

A jogosultsági feltételekben annyi változás történt, hogy **1998-tól** az életkori követelmény a nőknél is **65 év** lett (az addigi 60 év helyett).⁵⁸⁴

A szülői nyugdíj **összege azonos az állandó özvegyi nyugdíjával**⁵⁸⁵, tehát a gyermek (unoka) saját jogú öregségi, rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíjának 20 %-a (majd 25, illetve 30 %-a), illetve 1998-tól, ha a szülőnek nincs saját jogú nyugdíja, a gyerek (unoka) nyugdíjának 50 %-a illeti meg.

1993 márciusától a **hozzátartozói nyugellátások** – az árvaellátás kivételével – együttes összege nem haladhatta meg az **özvegyi nyugdíj kétszeresét**, és ellentétben a korábbi szabályozással, az árvaellátást nem, csak az özvegyi és a szülői nyugdíjat kellett arányosan csökkenteni.⁵⁸⁶ Tehát először csökkent a hozzátartozói nyugellátások együttes összeghatára (az özvegyi nyugdíj két és félszereséről), majd 1998-tól ez a korlát teljesen megszűnt, de továbbra is megmaradt az özvegyi nyugdíj és a szülői nyugdíj arányos megosztása több jogosult esetén.⁵⁸⁷

⁵⁸² 1997. évi LXXXI. törvény 56. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

⁵⁸³ 1997. évi LXXXI. törvény 55. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2003.

⁵⁸⁴ 1997. évi LXXXI. törvény 58. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

⁵⁸⁵ 1997. évi LXXXI. törvény 59. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

⁵⁸⁶ 1993. évi VIII. törvény 24. §.

⁵⁸⁷ 1997. évi LXXXI. törvény 51, 59. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

7.1.1.5.4. Baleseti hozzátartozói nyugellátások

A baleseti hozzátartozói nyugellátások (özvegyi nyugdíj, árvaellátás, szülői nyugdíj) 1998-tól is az általános szabályok szerint illetik meg az üzemi baleset következtében elhunytak, illetve a baleseti rokkantsági nyugdíjasok hozzátartozóit. Továbbra is a jogszerző szolgálati idejétől függetlenül jár az ellátás a jogosultnak, amit a nagyobb összegű baleseti rokkantsági nyugdíj alapján kell megállapítani.⁵⁸⁸

7.1.1.5.5. Házastársi pótlék

Házastársi pótlék 1995-től akkor járt a saját jogú nyugdíjasnak, ha nyugellátása nem érte el a kormány rendeletében meghatározott havi 9.670 Ft-ot.⁵⁸⁹ Míg ez a jövedelmi határ 1975-ben az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 165 %-át jelentette, addig 1996-ban már csak 101 %-át, 1997-ben pedig mindössze 84 %-át.

A házastársi pótlékra való jogosultság feltételei nem változtak, összege 1995–1997-ben havi **900 Ft** volt.⁵⁹⁰ Összehasonlítva a házastársi pótlékot az állandó özvegyi nyugdíj legkisebb összegével láthatjuk, hogy míg 1975-ben a pótlék az özvegyi nyugdíj legkisebb összegének 42,3 %-át tette ki, 1996-ban már csak 10,1 %-át, 1997-ben pedig csak 8,4 %-át, igaz, a házastársi pótlék összegéhez időnként további kiegészítések, házastárs utáni jövedelempótlékok járultak.

1998-tól megszűnt a házastársi pótlék, véleményem szerint abból a megfontolásból, hogy mindenki saját jogon jogosult valamilyen ellátásra, ha nem a társadalombiztosítás keretében, akkor szociális rászorultság alapján rendszeres pénzellátást kaphat (rendszeres szociális segély, időskorúak járadéka⁵⁹¹), így elvileg mindenkinek biztosítva van a megélhetése, még ha csak alacsony szinten is.

⁵⁸⁸ 1997. évi LXXXI. tv. 60-61. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

⁵⁸⁹ 89/1990. MT r. 212. §. és módosításai; 18/1995. Korm. r. 3. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok* 1996. id. mű 66. o.; HVG Tb. különszám 1996-1997.

⁵⁹⁰ 89/1990. MT r. 212-216. §. *Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok* 1996. id. mű 66-67. o.; HVG Tb. különszám 1996-1997.

⁵⁹¹ 1993. évi III. tv; 1994. évi VI. tv; 1996. évi CXXVIII. tv; 1997. évi LXXXIV. tv; 1999. évi LXXIII. tv.

7.1.2. Magán-nyugdíjpénztári rendszer

7.1.2.1. Magán-nyugdíjpénztárak alapítása, szervezeti, irányítási rendszere

Az 1997. évi LXXXII. törvény a pénztárak által ellátandó feladatok társadalmi súlyának megfelelően részletesen szabályozza az alapítás, a működés, a megszűnés feltételeit, módjait. **Magán-nyugdíjpénztárt alapíthatnak** a munkáltatók, a szakmai kamarák, a szakmai egyesületek, a munkáltatói, munkavállalói érdekképviselések, a Nyugdíjbiztosítási Önkormányzat és az önkéntes nyugdíjpénztárak, amennyiben taglétszámuk várhatóan eléri a kétezer főt. **Kötelező területi elv alapján nyílt pénztárt alapítani**, melynek azok a belépésre kötelezett pályakezdők válnak tagjaivá, akik nem választanak maguknak pénztárt. A fővárosi, megyei önkormányzatok területi pénztárt alapíthatnak nyílt pénztárként, vagy pályázat útján megbízhatnak nyílt pénztárt a területi pénztári teendők ellátásával, ennek hiányában a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete jelöl ki egy nyílt pénztárt a területi pénztári feladatok ellátására. A magán-nyugdíjpénztár lehet **zárt**, melynek tagsági köre meghatározott, zárt közösség (például munkahely, kamarai tagság), vagy **nyílt**, ahova bárki beléphet. A Nyugdíjbiztosítási Önkormányzat által alapított és a területi elv alapján létrehozott pénztárak csak nyíltak lehetnek.⁵⁹²

A magán-nyugdíjpénztárak **nonprofit** szervezetek, melyek **önkormányzati elv** alapján működnek, és a tagság irányítása alatt állnak.

A pénztár legfontosabb **szervei**: • közgyűlés vagy küldöttközgyűlés (legfőbb döntéshozó szerv), • igazgatótanács, • ellenőrző bizottság, • szakértői bizottságok.⁵⁹³

A magán-nyugdíjpénztárak törvényességi felügyeletét az ügyészség, állami felügyeletét a pénzügyminiszter látja el az Állami Pénztárfelügyelet, majd 2000. április 1-jétől a **Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF)** révén. A Garanciaalap működésének törvényességi felügyeletét szintén a PSZÁF látja el.⁵⁹⁴

7.1.2.2. Garanciarendszer

A magán-nyugdíjpénztáraknak a befolyt tagdíjak 0,3–0,5 %-át, 2002-től maximum 0,4 %-át a **Pénztárak Garanciaalapjába** kell utalniuk (garanciadíj). Az Alap garantálja a tagi követelés kifizetését, a járadékfolyósítási időszakban a szolgáltatások fedezetének megteremtését. 2004-től a pénztáraknak lehetőségük van saját garanciarendszer létrehozására fizetőképességük fenntartása, a tagi követelések, a nyújtandó szolgáltatások

⁵⁹² 1997. évi LXXXII. törvény 7-8. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 1998-2005.

⁵⁹³ 1997. évi LXXXII. törvény 34-43. §.

biztonsága érdekében, kiegészítve ezzel az Alap garanciarendszerét. Az Alap számláját a Magyar Nemzeti Bank vezeti – hiány esetén kölcsönt, hitelt vehet fel, visszafizetéséért a központi költségvetés készfizető kezesként felel. A Garanciaalap szabad pénzeszközeit kizárólag pénzben vagy állampapírban tarthatja, gazdálkodását az Állami Számvevőszék ellenőrzi.⁵⁹⁵

7.1.2.3. Pályakezdők kötelező magán-nyugdíjpénztári tagsága

A **pályakezdőknek** (42. életévük betöltéséig) 1998. július 1-jétől **kötelező** volt **magán-nyugdíjpénztárt választaniuk**, vagy a kijelölt területi magán-pénztár tagjai lettek. 2002-ben megszüntették a kötelező magán-nyugdíjpénztári tagságot, s mindenki szabadon dönthetett – biztosítottá válását követő év végéig – a magán-nyugdíjpénztári belépésről, de eddig az időpontig vissza is lehetett lépni a társadalombiztosítási rendszerbe. Majd a pályakezdők számára **2003-tól ismét kötelezővé** váló **magán-nyugdíjpénztári tagság** miatt ez a visszalépési lehetőség 2003. december 31-re módosult. A **nem pályakezdők saját elhatározásuk** alapján csatlakozhattak valamelyik magán-nyugdíjpénztárhoz (1998. január 1-jétől, de akár már 1997-ben is), vagy maradtak a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerben, és akkor nyugdíjra kizárólag innen számíthatnak. Önkéntesen 1999. augusztus 31-éig lehetett átlépni a magán-nyugdíjpénztári rendszerbe, de 2000. december 31-éig még vissza lehetett lépni (egy alkalommal) a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerbe (az addig befizetett tagdíjat a magán-pénztár átutalta a nyugdíjbiztosítási alapba). Ez a magán-nyugdíjrendszerbe való átlépési határidő 2003. december 31-re módosult, feltételként előírták viszont a 2003. január 1-én még be nem töltött 30. életévet. A visszalépési határidő is többször változott, és ez a lehetőség a kötelezően beléptetettekre is kiterjedt, jelenleg 2012. december 31, bár bizonyos feltételeket előír a törvény (jogosultság pénztári nyugdíjszolgáltatásra, 10 évnél rövidebb magán-nyugdíjpénztári jogviszony, magán-nyugdíjpénztári járadék várható összege nem éri el a társadalombiztosítási nyugdíj-rész 25 %-át).⁵⁹⁶

2003-tól a társadalombiztosítási rendszerbe visszalépett tagok visszakaphatják (vagy önkéntes nyugdíjpénztárba utaltathatják) a kötelező tagdíjon felül addig számlájukra

⁵⁹⁴ 1997. évi LXXXII. tv. 87, 100-115. §; 1999. évi CXXIV. tv. 1-4. §. HVG Tb. különszám 1998-2005.

⁵⁹⁵ 1997. évi LXXXII. törvény 85-92, 98. §. HVG Tb. különszám 1998-2005.

⁵⁹⁶ 1997. évi LXXXII. tv. 2, 3, 4, 22, 123. §. és módosításai; 2001. évi LXXXIV. tv. és módosításai, HVG Tb. különszám 2002, 2003, 2004, 2005.

befizetett tagdíj-kiegészítést, azt nem utalják át automatikusan a társadalombiztosítási alapba.⁵⁹⁷

2000-ben módosították a **pályakezdő fogalmát** – aki tanulmányait befejezve első ízben létesít biztosítási jogviszonyt, bár már a tanulmányi időszak alatt vagy előtt is dolgozott, és nem töltötte be 42. életévét⁵⁹⁸ –, ezzel orvosolva azt a hibát, hogy eddig azok, akik a tanulmányi időszak alatt már fizettek járulékot, nem számítottak pályakezdőnek (sok érintett számára meglepetést okozva), így tanulmányaik befejezése után nem léphettek be egyik magán-nyugdíjpénztárba sem.

2004. május 1-től a 42 évnél fiatalabb magyar vagy külföldi állampolgárnak akkor kötelező pénztártaggá válnia, ha élete első, társadalombiztosítási kötelezettséggel járó jogviszonyát létesíti Magyarországon. Ha külföldön már kötelezően biztosított volt, nem kötelező pénztártaggá válnia, ám 42 éves kora előtt megteheti, amikor Magyarországon első alkalommal válik biztosítottá.⁵⁹⁹

7.1.2.4. Magánnyugdíj-rendszer keretében járó szolgáltatások

Az 1997. évi LXXXII. törvény szerint a magánnyugdíj-rendszer tagjainak nyugdíja két részből fog állni, **75 %-a** a társadalombiztosítási nyugdíjból, **25 %-a** (ha legalább 15 éven át tagdíjat fizet) a garantált magánnyugdíjból. Ez természetesen kedvezőbb is lehet a tisztán társadalombiztosítási rendszerben kapott összegnél, amennyiben többet fizetnek be (magas fizetés, tagdíj-kiegészítés), és a magán-nyugdíjpénztár magasabb hozamot tud biztosítani. A **normajáradékot** (a pénztártag számára megállapítandó legkisebb nyugdíjjáradékot – társadalombiztosítási nyugdíjának **25 %-át**) az eredeti elképzelések szerint a garanciaalap, végső esetben az állami költségvetés garantálta (legalább 15 évi tagdíjfizetés esetén). Ezekből következett, hogy nem volt ajánlott átlépni a magán-nyugdíjpénztári rendszerbe a 47 éven felülieknek, a tartósan betegeknek, a munkanélkülieknek, az alacsonyabb jövedelműeknek. 2002-től **megszűnt a normajáradék**, így a pénztári járadékot kizárólag az egyéni számla egyenlege alapján kell majd megállapítani. Ezzel megszűnt az az egyösszegű szolgáltatás is, amikor a normafedezet kétszeresét meghaladó összeg felvehető volt, megszűnt a normafedezet-kiegészítés is, tehát a garanciaalap nem finanszíroz garantált járadékot (társadalombiztosítási nyugdíj 25 %-a), csak a tagi követelést garantálja.⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ 1997. évi LXXX. tv. 45. §; 2002. évi XLII. tv. 313. § HVG Tb. különszám 2003.

⁵⁹⁸ 1997. évi LXXX. tv. 4. §; 1997. évi LXXXII. tv. 3. §. HVG Tb. különszám 2000.

⁵⁹⁹ 1997. évi LXXXII. tv. 3. §. HVG Adó- és Tb. különszám EU-csatlakozásra 2004.

⁶⁰⁰ 1997. évi LXXXI. tv. 12, 20. §; 1997. évi LXXXII. tv. 28, 30, 89, 98. §. HVG Tb. különszám 2002.

A magánnyugdíj-rendszer keretében a **biztosított** és a **kedvezményezett** (a pénztártag bárkit jelölhet, jelölés hiányában a törvényes örökös) **nyugdíjjáradékra** vagy **egyösszegű szolgáltatásra** szerezhet jogosultságot. Nyugdíjsszolgáltatás jár a pénztártag nyugdíjra jogosító életkorának elérésekor, vagy a tag kérése alapján a nyugdíjkorhatár elérése után, illetve a pénztártag elhalálozása esetén a kedvezményezett részére.

A pénztártag négyféle **nyugdíjjáradék** közül választhat (belépéskor vagy nyugdíjba vonuláskor), melyek a következők:⁶⁰¹

1. **“egy életre szóló” életjáradék**, melyet a tag számára fizetnek élete végéig (csak akkor örökölheto, ha a pénztártag a felhalmozási időszakban hal meg),
2. **“elején határozott időtartamos” életjáradék** – előre meghatározott időtartamon át jár a pénztártagnak és kedvezményezettjének, ennek lejártá után a pénztártag kapja élete végéig,
3. **“végén garanciatartamos” életjáradék** – pénztártag kapja élete végéig, majd halála után a kedvezményezettnek folyósítják előre meghatározott időn át,
4. **“kettő vagy több életre szóló” életjáradék** – pénztártag és kedvezményezettje vagy kedvezményezettjei kapják életük végéig.

A négyféle életjáradék-típus közül a pénztár legalább kettőt köteles biztosítani, és akár egy biztosítóintézetttől is megvásárolhatja a járadékszolgáltatást, sőt a járadék saját folyósításának külön feltételeket szabtak.⁶⁰² Ez a felsorolás egyben sorrendet is jelöl, mely szerint a kedvezményezettek (hozzátartozók) egyre biztosabban jutnak hozzá az elhunyt pénztártag járadékához, de ez azt is jelenti, hogy a havi járadék összege egyre kisebb lesz.

Egyösszegű szolgáltatást akkor lehetett volna, illetve lehet igénybe venni, ha

- az egyéni számlán lévő összeg a nyugdíjjáradék folyósításának megkezdésekor magasabb, mint a **normafedezet** (ami a normajáradékhoz szükséges) **kétszerese**, ekkor az azon felüli rész egy összegben felvehető lett volna, **2002-től viszont megszűnt a normajáradék**, ezzel megszűnt ez a lehetőség is,
- a tagnak **nincs** legalább **15 évi** tagdíjjal fedezett (2003-tól nem feltétel a tagdíj fizetése) **tagsági viszonya** – ebben az esetben kérhető a járadékszolgáltatás is, de erre már 2002 előtt sem vonatkozott a garancia, nem kellett azt kiegészíteni a normajáradékra, így összege igen alacsony lehetett⁶⁰³

⁶⁰¹ 1997. évi LXXXII. törvény 27. §. Népjlólti Közlöny 1997. 14. sz.

⁶⁰² 1997. évi LXXXII. törvény 32-33. §. HVG Tb. különszám 2002-2003.

⁶⁰³ 1997. évi LXXXII. tv. 28, 30. §. HVG Tb. különszám 2002-2003.

A **pénztártag felhalmozási időszakban bekövetkezett halálakor** a kedvezményezett választhat, hogy a ráeső részt

- egy összegben felveszi (2003-tól nem minősül nyugdíjszolgáltatásnak),
- a tagsági viszony folytatása mellett a pénztárban hagyja (2003-tól azonban nem örökölheto a tagsági jogviszony),
- ugyanazon pénztárnál lévő saját egyéni számlájára átvezetteti,
- más pénztárba viszi át,
- átutaltatja (2000-tól) a Nyugdíjbiztosítási Alaphoz teljes összegű hozzátartozói nyugellátás megállapítása érdekében. – Amennyiben a magán-nyugdíjpénztári tag özvegye (árva, szülő) nem szerepel a kedvezményezettek között, de valamennyi kedvezményezett átutaltatja az elhunyt egyéni számláján lévő összeget a Nyugdíjbiztosítási Alapba, akkor az özvegy (árva, szülő) teljes, és nem csökkentett összegű hozzátartozói ellátásra lesz jogosult.
- Örökös, illetve kedvezményezett hiányában az egyéni számlán levő összeg a Garancia Alapra száll át (2004-től a pénztárra száll, ahol a fedezeti tartalék javára kerül elszámolásra).⁶⁰⁴

A **rokkantsági nyugdíjra jogosult pénztártag** választhat:

- vagy az egyéni számláján felhalmozott összeg terhére veszi igénybe a magán-nyugdíjpénztári járadékszolgáltatást (ekkor csökkentett összegű – 75 %-os – társadalombiztosítási rokkantsági nyugdíjra jogosult), – ez akkor éri meg neki, ha jelentős összeg van a számláján,
- vagy átutaltatja az egyéni számláján felhalmozott összeget a Nyugdíjbiztosítási Alapba, és teljes összegű társadalombiztosítási rokkantsági nyugdíjra lesz jogosult.⁶⁰⁵

Egy **2001**-ben bevezetett új törvényi rendelkezés szerint a pénztártag számláján felhalmozott tőkefedezetnek nemcsak a saját normajáradékát kellett fedeznie, hanem a társadalombiztosítási özvegyi nyugdíjra jogosult hozzátartozó (amennyiben kedvezményezett volt) ellátását is, aki **özvegyi járadékra** lett jogosult, melynek mértékét a nyugdíjjáradék 20 %-ában határozták meg – ez véleményem szerint a régi társadalombiztosítási rendszer egyik szolidaritási elemének a visszacsempészését jelentette volna – ezt a rendelkezést azonban 2002-től megszüntették.⁶⁰⁶

⁶⁰⁴ 1997. évi LXXXII. tv. 29. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2000-2004.

⁶⁰⁵ 1997. évi LXXXI. tv. 28. §; 1997. évi LXXXII. tv. 23-24. §.

⁶⁰⁶ 1997. évi LXXXII. tv. 30. §. és módosításai. HVG Tb. különszám 2001-2002.

7.1.2.5. Pénztári tartalékok, befektetések

A pénztárak bevételeikből a következő **tartalékokat** kötelesek képezni, melyek a pénztártagok követeléseinek kielégítésére használhatók fel:⁶⁰⁷

- **Fedezeti tartalék:** elkülönítetten kell kezelni az egyéni számlákat (felhalmozási időszak) és a szolgáltatási tartalékokat (járadékos időszak) – szolgáltatások fedezetének gyűjtésére és finanszírozására szolgál.
- **Likviditási (biztonsági) tartalék** – befektetési és demográfiai kockázatok kiegyenlítésére, a pénztár fizetőképességének biztosítására, időlegesen fel nem használt pénztári eszközök gyűjtésére szolgál:
 - hozamkiegyenlítési tartalék (nem lehet kisebb a fedezeti tartalék 0,5 %-ánál),
 - demográfiai tartalék (ezen belül járadéktartalék alap képzése, ha a pénztár nem helyezi ki járadékszolgáltatási tevékenységét).
- **Saját tevékenységi tartalék** (mértéke 100 millió Ft), ha a pénztár maga végzi a járadékszolgáltatási tevékenységet – a biztonsági tartalékok kimerülése után, a fedezeti tartalék feltöltésére szolgál.

A törvény a kockázatok mérséklése, az egyoldalú függőség megelőzése, a folyamatos fizetőképesség fenntartása érdekében előírja a pénztári **befektetések biztonsági szabályait** – miben tarthatók a pénztári eszközök (értékpapír, ingatlan stb.), milyen lehet a befektetések eszközcsoportok szerinti megosztása, meghatározza a legkisebb és a legnagyobb hozamot (hozamelőírás).

A magán-nyugdíjpénztári tag **nyugdíjjárulékot** (Nyugdíjbiztosítási Alapba) és **tagdíjat** (pénztárnak) köteles fizetni (lásd 98. o.). A tagdíjat a munkáltató egyoldalú kötelezettségvállalással (minden munkavállalójára egyformán vonatkozóan), vagy a tag a tagdíjalap 10 %-áig **kiegészítheti**. Az 1997-ben a törvényhozás által elfogadott (ekkor felvázolt) tagdíjemelés (1999–2000-ben évente 1–1 %) nem valósult meg, mivel a következő kormány (az új parlament döntése alapján) megváltoztatta a rendszert. A tagdíj mértéke nem növekedett 2002-ben sem, majd csak 2003-ban és 2004-ben emelkedett 1–1 %-kal.⁶⁰⁸

Az új intézkedések indoklása szerint, mivel a vártnál sokkal többen átléptek a vegyes rendszerbe, ami a nyugdíjalap hiányához vezetett, szükségessé vált az átlépők számának visszafogása.

⁶⁰⁷ 1997. évi LXXXII. törvény 5, 57-63. §. Népjóléti Közlöny 1997. 14. sz.

⁶⁰⁸ 1997. évi LXXX. tv. 19. §. és módosításai; 1997. évi LXXXII. tv. 26. §. HVG Tb. különszám 1998-2004.

7.2. Nyugdíjreform szükségessége

Az 1997-ig felosztó–kirovó elven működő társadalombiztosítási (állami) nyugdíjrendszer lényege az volt, hogy a mindenkori befizetésekből finanszírozták a mindenkori nyugdíjakat, vagyis a járulékfizetők (munkáltatók, munkavállalók) által fizetett társadalombiztosítási járulékokból fedezték a nyugdíjasok ellátását. Kírárták a fizetési kötelezettséget és felosztották a befolyt összeget. Itt, ahogyan találóan Dr. Botos József idézett művében megfogalmazta, “tulajdonképpen egy három generációt átfogó “generációs szerződés” kötött a gyermek–szülő–nagyszülő között”.⁶⁰⁹ Az 1998-as nyugdíjreform hatásaként felerősödő öngondoskodással viszont elképzelhető, hogy gyengül a generációk közötti és a generáción belüli szolidaritás.

A világ minden országában (még a gazdag országokban is) pénzügyi gondokkal küzdenek az egészségügyi és nyugdíjrendszerek, és átalakítás előtt vagy alatt állnak, általában a jogosultsági feltételek szigorítása, a szolgáltatások körének szűkítése, a mértékek csökkentése kerül napirendre mindenhol. Nem volt és nincs ez másképpen hazánkban sem, ahol az 1998-ban bevezetett nyugdíjreform deklarált célja a kiszámítható, biztonságos nyugdíjrendszer kialakítása volt, amely az öngondoskodás elvét is érvényre juttatja.

A reformot szükségessé tette és teszi, hogy nő az átlagéletkor, vagyis a nyugdíjasok száma és a nyugdíjban töltött évek száma, romlik az eltartottsági mutató, tehát egyre alacsonyabb a járulékfizetők aránya (csökkenő születésszám, képzés idejének emelkedése, magas munkanélküliség, rokkantnyugdíjazások magas száma – munkanélküliség elől sokan a rokkantnyugdíjba menekülnek), ami a kiadások fedezésére szolgáló járulékok folytonos emelkedését vonhatja maga után. Ezeken kívül még komoly problémát jelent az alacsony bérszínvonal (azonos mértékű járulékkulcs mellett is csekély a járulékbérvétel), a gazdasági növekedés ütemének lassulása, a társadalombiztosítási rendszer hiányának állami költségvetésből való finanszírozása. A költségvetés krónikus hiányát volt hivatott enyhíteni számos, a jogosultság feltételeiben történő szigorítás is, így például a nyugdíjkorhatár emelése (1998), vagy a szolgálati idő növelése (1991). A rendszerváltást követően kialakult munkanélküliség, a foglalkoztatás súlyos problémái, tehát a minimálbéren való bejelentés vagy a be nem jelentés hatása évtizedek múlva fog jelentkezni, amikor az érintettek nyugdíjba mennek, vagy mennének. A várható nehézségek kezeléséhez a reform folytatására, további változtatásokra van szükség.

⁶⁰⁹ Dr. Botos József: *A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése*. id. mű 48. o.

IV. ÖSSZEGZÉS

Magyarországon történelmileg a *bismarcki típusú társadalombiztosítási rendszer* alakult ki, amely a korábban bevezetett német (1883–1884–1889) és osztrák (1888–1887–1927) betegség-, baleset- és nyugdíjbiztosítást tekintette modellnek. A későbbiek során több szempontból is sajátosan alakult társadalombiztosításunk, az eredeti modelltől kisebb-nagyobb mértékben eltérve, hiszen mások voltak hagyományaink, kulturális gyökereink, eltérően alakult demográfiai, társadalmi, gazdasági, politikai helyzetünk.

A kötelező biztosítás kialakítását főleg az iparosodás, az urbanizáció eredményeként megváltozott életkörülmények igényelték, illetve tették lehetővé, melynek során egyre inkább meglazultak a családi, rokon kapcsolatokat, a kölcsönösségen alapuló, önkéntes, állami közreműködéstől mentes biztosító egyesületek pedig túl kicsik voltak a kialakult társadalmi problémák kezeléséhez. A különböző kockázatokkal szemben egyre kiszolgáltatottabbá váló munkások politikai, szakszervezeti szerveződéssel, munkásmozgalmal igyekeztek az állam szociális felelősségvállalását kikényszeríteni.

A szociális feszültségek oldását, a *szociális robbanás megelőzését*, majd a XX. század elejétől a dolgozni képes és tudó munkaerő iránti szükségletet az állam jóléti beavatkozással igyekezett kielégíteni, melynek alapvető formája a kötelező egészség- és nyugdíjbiztosítás volt. A különféle indíttatású társadalmi, politikai erők között konszenzus alakult ki abban a tekintetben, hogy a munkáskérdés megoldására be kell vezetni hazánkban is a német mintájú kötelező betegbiztosítást.

Magyarországon az *egészségbiztosítás* kialakulása előzményének az önszegélyezés megjelenését tekinthetjük, amely az önkéntes betegbiztosítás fejlődésén keresztül jutott el annak kötelezővé tételéig. A kötelező betegségbiztosítás nemzetközi mércével mérve is igen korán bevezetésre került, csak Németország és Ausztria előzött meg minket néhány évvel. Igaz, hogy az érintettek száma az első évtizedekben nagyon alacsony volt, ám folyamatosan emelkedett, és 1927-ben a társadalombiztosításba bevontak száma (családtagokkal együtt) elérte a 2 millió főt, 1938-ban pedig a 2,8 millió főt, ami a népesség 24, majd 31 %-át jelentette. (A biztosításba bevontak számának alakulását az 1. sz. tábla foglalja össze.) Figyelemreméltó azonban, hogy az iparban foglalkoztatottaknál lényegesen magasabb létszámú mezőgazdasági munkásság 1945-ig szinte teljesen kimaradt a kötelező betegségi biztosításból, betegségelezésükhöz – külön törvény alapján – a

munkaadók voltak kötelesek hozzájárulni. A nem biztosított szegény betegek rászorultsági alapon részesültek ápolásban, gyógyszerellátásban (szegénységélyezés).

**A társadalombiztosításba bevontak száma
(1885-1975)**

1. sz. összefoglaló tábla

Év	Biztosítottak száma (fő)	A népesség %-ában (%)
1885	147.000 ¹	0,9
1891	447.000	2,6
1900	594.000	3,1
1903	634.000	3,3
1911	1.155.000	5,5
1913	1.204.000	6,3
1915 ²	835.000	4,4
1927 ³	2.000.000	24
1931	2.200.000	25
1938	2.800.000	31
1947	3.000.000	33
1948	3.300.000	36
1949	3.800.000	41
1950	4.400.000	47
1951	4.800.000	51
1952	5.300.000	56
1953	5.700.000	59
1955	5.900.000	60
1956	6.300.000	64
1957	6.100.000	62
1958	6.400.000	65
1959	7.200.000	72
1960	8.500.000	85
1961	9.400.000	94
1962	9.700.000	96
1963	9.800.000	97
1970	10.000.000	97
1972	10.300.000	99
1975 ⁴	10.500.000	100

¹ kivéve ipartestületi pénztárak

² 1915-ig összes betegsegélyző pénztár együttes évi biztosított létszáma

³ 1927-től családtagokkal együtt

⁴ gyakorlatilag 1975 után is teljes körű

Az *egészségbiztosítás szolgáltatásainak* színvonala általában elmaradt a nyugat-európai országokétól, a gazdaság teherbíró képességének megfelelően. A biztosítás keretében kezdetben főleg a rövidebb betegségek költségeit fedezték, és elsősorban a

pénzbeli juttatások kaptak nagyobb szerepet, majd egyre szélesedett a nyújtott szolgáltatások köre, s azokat egyre hosszabb ideig vehették igénybe a jogosultak. A családtagok számára biztosított orvosi, gyógyászati ellátások is egyre bővültek, ezen a téren például az 1907-ben hozott törvénynek köszönhetően Magyarország egy rövid időre megelőzte az európai országokat. Természetesen a gazdasági visszaesések, válságok és a háborúk hatásaként az egészségbiztosítás szolgáltatásainak mértékében, színvonalában is megfigyelhetők megszorítások, korlátozások.

Egészségbiztosítási rendszerünkben 1945 után, főleg 1950-től alapvető változásokra került sor, egyre inkább eltértünk a bismarcki típusú modelltől. A társadalombiztosítás intézményrendszerét államosították, formális irányítása a szakszervezetek hatáskörébe került, egészen az 1980-as évek közepéig. A rendszerváltást követően visszatértünk évszázados hagyományainkhoz, újra biztosítási alapon vehetjük igénybe az egészségbiztosítás szolgáltatásait. Gyakorlatilag azonban azóta is mindenki részesül az ellátásban, csak az marad ki, aki nem akar abban részt venni.

Folyamatosan bővült a *biztosításba bevontak köre*, melynek során sokszor szintén politikai szempontok érvényesültek. Figyelemreméltó, hogy az 1960-as évek közepétől Magyarországon szinte eltűnt az önállóak rétege, visszaszorult a magángazdaság a „második gazdaságba”, amihez azonban nem kapcsolódtak társadalombiztosítási juttatások. Ez nagy valószínűséggel hozzájárult a hálapénzrendszer elterjedéséhez, hiszen a szürke gazdaság egyre nagyobb részét adta a gazdasági kibocsátásnak, így a magasabb színvonalú egészségügyi ellátás reményében az érintettek „megvásárolták” a szolgáltatásokat. Az 1970-es évekre a biztosítás gyakorlatilag kiterjedt minden magyar állampolgárra, és 1975-től a juttatásokat állampolgári jogon vehette igénybe a lakosság.

Egyre inkább megszűntek a jogosultság feltételeiben meglévő különbségek is, és a nyújtott szolgáltatások egységessé váltak. A szolgáltatások bővülése csak az 1970-es évek közepéig volt megfigyelhető, az 1990-es évektől inkább megszorításokat tapasztalhatunk, például csökkenés következett be a táppénz, a terhességi-gyermekágyi segély mértékében, egyedül a gyermeknevelési támogatások terén figyelhető meg javulás. Az egészségbiztosítás keretében nyújtott legfontosabb szolgáltatásokat és azok változásait a 2. sz. összefoglaló tábla mutatja, természetesen számos kivétel, egyedi alkalmazás tarkítja a képet, amelyek adott időszakban, vagy időszakonként eltérést jelentettek az általános szabályozástól.

Az egészségbiztosítás keretében nyújtott szolgáltatások alakulása

2. sz. összefoglaló tábla

Ellátások	1891 XIV. tc.	1907 XIX. tc.	1918	1927 XXI. tc.	1942	1945	1975* II. tv.	1990
Orvosi gyógy- kezelés (cs.)¹	20 hét	+	26 hét	1 év (1919)	korlátlan	+	+	+
Szülészeti ellátás	+	(cs.)	+	+	+	+	+	+
Kórházi ellátás	+	(cs.)	+	1 év (1919)	+	korlátlan (1963)	+	+
-családtagok részére	-	+	+	28 nap	42 nap	60 nap (1947) 90 nap (1952)	korlátlan	+
Gyógyszer (cs.)	20 hét	+	26 hét	1 év (1919)	korlátlan	15 % térítés (1952)	térítés	tb. támogatás
Gyógyászati segédeszköz	20 hét	(cs.)	26 hét	1 év (1919)	korlátlan	15 % térítés (1952)	térítés	tb. támogatás
Fürdők, gyógyvizek	-	+	cs.	+	korlátlan	+	+	+
Utazási költségtérítés	-	+ ²	+ ²	+	+	+	+	+
Táppénz - mértéke (járulékalap)**	20 hét 50 %	+	26 hét	1 év (1919)	+	+	+	+
- kórházi ápolás alatt	-	-	60-75 % ³ (1919)	60 %	55 %	65-75 % ⁴ (1950)	+	60-70 % ⁴ (1995)
• (van eltartott hozzátartozó)	táppénz fele	+	-	-	táppénz ¼ része (1947)	táppénz fele (1950)	táppénz	60 %
Gyermekápo- lási táppénz	-	-	+	+	¾-része (1947)	80 %-a (1950)	+	ekkor is 60 %
Terhességi segély	-	-	-	-	-	(1948)	+	+
- mértéke	-	-	4 hét (1919)	6 hét ⁶	+	terhességi-gyermekágyi segély (1945 után)		
	-	-	100 % (cs. 1922)	+	+			
Gyermek- ágyi segély	4 hét 50%	6 hét ⁵ 50%	8 hét 75% (cs. 1919)	6 hét ⁶ 100 % (cs. fix)	+	12 hét 20 hét (1963)	168 nap 100 % 65-100 % ⁴ (kórházban 50 %-a (1950); 80 %-a (1953))	+
Szoptatási segély⁷	-	-	+	12 hét ⁶ napi 60 fillér (cs. 1922)	+	+	fix összeg	60-70 % (1996) (kórházban is) 70 % (1998)
Temetkezési segély (járulékalap)	20- szorosa	+	30- szorosa	+	+	fix összeg	+	+
Biztosítási jogviszony megszűnése utáni jogosultság	6 hét	3-6 hét ⁴	+	8 nap - 3-6 hét ⁴	13 hét	+	--	90 nap (1992) 30 nap (1997) táppénz: 180 nap (2003); 90 nap (2004)

*állampolgári jogon járó egészségügyi ellátás, társadalombiztosítás keretében csak a pénzbeli ellátások jártak

** (járulékalap: 1946 előtt az átlagos napibér, ezt követően a tényleges bér volt az alap)

¹ (cs.): családtagnak is járt

² max. egy heti táppénz

³ betegség időtartamától függően

⁴ előzetes biztosítási időtől függően

⁵ 3 havi előzetes biztosítási idő (egy éven belül)

⁶ 6 havi előzetes biztosítási idő (1945 után 9 havi)

⁷ 1949-től anyasági segély

+ járt az ellátás (a korábban megállapított
mértékben)

- ellátás nem járt

(év) a jelölttől eltérő bevezetési dátumot mutatja

-- nem biztosítási jogviszony alapján járt az ellátás

**A társadalombiztosítási járulékkulcsok alakulása
(1891-2005)**

3. sz. összefoglaló tábla

Év	Munkáltató			Munkavállaló				
	Társadalom- biztosítási járuléka	Ebből		Társadalom- biztosítási járuléka	Ebből			Egészség- bizt. járulék
		Nyugdíj- bizt. Járulék	Egészség- bizt. járulék		Nyugdíj- bizt. járulék	Nyug- díj- járulék	Tag- díj	
1891	0,67 (1-1,67)*	-	0,67	1,33 (2-3,33)*	-			1,33
1902	0,83	-	0,83	1,67	-	-	-	1,67
1907	1,5 (1-2)**	-	1,5	1,5 (1-2)**	-	-	-	1,5
1918	2	-	2	2	-	-	-	2
1919	3	-	3	3	-	-	-	3
1928 ¹	4,75 (5,15) ⁹	1,75 (2,15) ⁹	3	4,75 (5,15) ⁹	1,75 (2,15) ⁹	-	-	3
1928 ²	5,5 (6) ⁹	2 (2,5) ⁹	3,5	5,5 (6) ⁹	2 (2,5) ⁹	-	-	3,5
1946	12	4 ³	8	-	-	-	-	-
1948	17	4 + 5 ⁴	8	1	1	-	-	-
1949	12	4	8	1	1	-	-	-
1951	10	4	6	- ⁵	-	-	-	-
1954	10	4	6	3	3	-	-	-
1967 ⁶	10	4	6	3-10 ⁸	3-10	-	-	-
1967 ⁷	17	7	10	3-10	3-10	-	-	-
1975	17	-	-	3-10	3-10	-	-	-
1976	22	-	-	3-10	3-10	-	-	-
1980	24	-	-	3-10	3-10	-	-	-
1982	27	-	-	3-15	3-15	-	-	-
1983	30	-	-	3-15	3-15	-	-	-
1984	40	-	-	3-15	3-15	-	-	-
1988	40	-	-	10	10	-	-	-
1989	43	-	-	10	10	-	-	-
1991	43	-	-	10	10	-	-	-
1992	44	24,5	19,5	10	6	-	-	4
1996	42,5	24,5	18	10	6	-	-	4
1997	39	24	15	10	6	-	-	4
1998	39	24	15	10	7	1	6	3
1999	33	22	11	11	8	2	6	3
2001	31	20	11	11	8	2	6	3
2002	29	18	11	11	8	2	6	3
2003	29	18	11	11,5	8,5	1,5	7	3
2004	29	18	11	12,5	8,5	0,5	8	4
2005	29	18	11	12,5	8,5	0,5	8	4

* a bevételek elégtelensége miatt a járulékkulcsok felemelhetők voltak

** a járulékkulcsok alsó és felső határai (1911-ig 6 napra fizették a járulékokat)

¹ napibérosztályok rendszerének alkalmazása esetén

² tényleges javadalmazás esetén

³ ebből 1 % baleseti járulék

⁴ családi pótlék fedezetére 5 %-os járulékot vezettek be (1949-ben ez megszűnt, az állam közvetlenül térítette)

⁵ kereseti adóvá alakult

⁶ illetményadó-mentesség esetén

⁷ illetményadó-fizetés esetén

⁸ 1966-ban vált progresszívvé

⁹ MABI-biztosítottak (javadalmazási határ alá eső biztosítottaknál)

A folyó kiadások fedezésére szolgáló *járulékfizetési kötelezettség* alakulását a 3. sz. összefoglaló táblában láthatjuk. A járulékkulcsok kezdetben (főleg a mai arányokhoz viszonyítva) alacsonynak voltak mondhatók, ám az évek során folyamatosan emelkedtek, és 1976-tól nagymértékű járulékemelkedésre került sor. A kötelező balesetbiztosítás költsége teljes egészében a munkáltatókat terhelte az üzemek veszélyességének arányában.

1945-től, megvalósítva az “ingyenesség” elvét, a társadalombiztosítási járulék fizetése teljes egészében a munkáltatókat terhelte, bár 1948-tól már a munkavállalóktól is vontak nyugdíjjárulékot. 1945 után különböző volt a társadalombiztosítási járulékok mértéke a mezőgazdaságban dolgozó biztosítottak, a kisipari szövetkezeti tagok, a magánszektorban foglalkoztatottak után, a költségvetési szerveknél, majd aszerint, hogy illetményadó fizetésére kötelezett, vagy mentes volt-e az állami vállalat, gazdálkodó szerv. Ez a különbségtétel évtizedekig fennmaradt (melyet részben gazdaságpolitikai szempontok indokoltak), a társadalombiztosítási járulékok egységesítésére majd csak 1989-től került sor.

1975-től megszűntek az egyes ágazatok külön járulékkulcsai (a munkáltatók 1991-ig egységes társadalombiztosítási járulékot fizettek), viszont a munkavállalókat terhelő progresszív nyugdíjjárulék továbbra is megmaradt.

1992-től ismét előtérbe került a biztosítási jelleg, újból szétvált az egészségbiztosítási és nyugdíjbiztosítási járulék, külön meghatározták a munkavállalók és munkáltatók járulékfizetési kötelezettségét. 1998-tól a magán-nyugdíjpénztár tagjainak nyugdíjbiztosítása két részre oszlott, nyugdíjjárulékra és tagdíjra. 1996-tól csökkentek a munkáltatókat terhelő járulékok, amit némileg ellensúlyozott az 1997-ben bevezetett egészségügyi hozzájárulás, a munkavállalók járulékterhei viszont 1998 után emelkedtek.

A kötelező társadalombiztosítási rendszerű *nyugdíjbiztosítás*, akárcsak a betegbiztosítás, több évszázados múltra tekinthet vissza. Előzményként itt is az önszegélyezés, a karitatív támogatás megjelenését említhetjük. A XIX. század közepétől, végétől figyelhető meg az önkéntes társuláson alapuló, biztosítási jellegű intézmények kialakulása. Az állam először a közszolgálati alkalmazottak egyes rétegeit érintő nyugellátást szabályozta.

A *kötelező nyugdíjbiztosítás* bevezetésére nemzetközi összehasonlításban viszonylag későn került sor, viszont az alapos törvényelőkészítői munka eredményeképpen, melynek során hasznosították a nyugat-európai nyugdíjbiztosítási rendszerek tapasztalatait is, sikerült egy olyan időtálló szabályozást létrehozni, melynek számos alapelve és eleme ma

is elfogadható. A nyugdíjnak kezdetben csak kiegészítő szerepe volt, a biztonságot inkább a család jelentette, akikre teljes munkaképtelenség esetén támaszkodni lehetett. A kialakított rendszerben a biztosítási elv mellett érvényesült a szolidaritás elve is, hiszen a járadékok egy része nem függött a befizetett járulékoktól, s megfigyelhető a rászorultsági elv megjelenése is.

Az *ellátások színvonala* általában alacsony volt, és jelentős különbségek voltak az egyes rétegek nyugdíjjogosultságában, illetve a szolgáltatások mértékében is. Összefügghet ez azzal a ténnyel, hogy mindig azoknak a legnagyobb az érdekérvényesítő képessége, akik gazdasági hatalommal, pozícióval vagy befolyással is rendelkeznek. A második világháború után továbbra is alacsony szinten maradt a nyugdíjakra fordított kiadások aránya, az 1960-as évektől viszont egyre nagyobb ütemű emelkedés mutatkozott, a jogosultak arányának növekedése, a lakosság korszerkezetének változása, a nyugdíjak relatív szintjének emelkedése következtében. Az alacsony nyugdíjkorhatár is emelte a költségeket, bár a rossz halandósági mutatók némileg ellensúlyozták ezt a hatást. Az 1960–1970-es években egységesítési tendencia indult meg, s 1975-től fokozatosan megszűntek a jogosultságok feltételeiben, a szolgáltatások színvonalában meglévő különbségek, egyetlen egységes nyugdíjrendszer alakult ki. A 4. sz. táblában foglalom össze a nyugdíjbiztosítás alapvető szolgáltatásait és a főbb változásokat, természetesen csak a legfontosabb állomásokat érintve, és nem kitérve a részletekre és a főbb tendenciáktól való számos eltérésre.

A *kötelező indexálás* bevezetésével emelkedett a nyugdíjak relatív szintje, bár a kisnyugdíjasok támogatása érdekében alkalmazott differenciált emelés miatt a magasabb keresettel és hosszabb szolgálati idővel rendelkezők rovására újraelosztás történt a nyugdíjrendszerben. Természetesen általában a gazdasági visszaesések hatása is érződik a nyugdíjak nagyságán, így például az 1991–1996 között nyugdíjba menők a magas infláció miatt kerültek hátrányos helyzetbe. A “svájci indexálás” bevezetésével (a nyugdíjak 50 %-ban az árak, 50 %-ban a bérek növekedése arányában emelkednek) az a veszély fenyeget, hogy alacsonyabb infláció és magasabb nettó nominálbér-növekedés esetén a nyugdíjasok egyre inkább lemaradnak a bérszínvonalától, hiszen nyugdíjuk a reálbér-növekedés felével nő csak.

Nyugdíjbiztosítás szolgáltatásai

4. sz. összefoglaló tábla

Ellátások, jogosultság	Közzszolgálati (1885 XL.tc.)	Bánya (1925)	1928. XL. tc.	1951. 30. tvr.	1975 II. tv.	1990 után
Szolgálati idő - öregségi - rokkantsági	40 (30 ¹) év 10 év	40 (25) ² 10 év	8 év (4 év) ³ 4 év (2 év) ³	10 év életkortól függő	++ ++	20 év (1991) ++
Nyugdíjkorhatár	65 év 60 (1913)	65 (60) ²	65 év (60 1944)	60-55 év ⁴	++	62 év (1998)
Öregségi nyugdíj - törzsnyugdíj - fokozódó járadékrész - 5-10 év - 10 év után - évente - 40 (30) év után	 40 % (fizetés) +2 % (3% ¹) 100 %	 20 % ⁷ +2 % 80 %	évi 120 pengő (150 p 1941) lerótt járulékok 19-24 %-a ⁵	15-30 % ⁶ (50 % 1954) (munkabérátlag) +2 % +1 % (1954) (1945-től számítva)	(kereset) 33 % +2; 1; 0,5 % ⁸ (1929-től sz. 1959)	 33 % +2; 1; 1,5 % ⁸ (1998)
Korkedvezmény	-	-	-	++	++	++
Rokkantsági nyugdíj (munkabérátlag)	40 %	20 % ⁷	öregségi nyugdíj	54-45-30 % ⁹ 70-60-50 (1954) 60-55-50 (1959)	43-38-33 % ⁹	++ 47,5-42,5-37,5 ⁹ (1999)
Baleseti rokk. nyugdíj				75-60-42 % ⁹ +10-10 % (1954)	70-65-60 % ⁹	++
Végkielégítés	++	++	++	++	++	-
Gyermekepítélék	-	-	járadék 5 %-a ¹⁰ (10 % 1941)	(családi pótlék összege)	-	-
Özvegyi nyugdíj - férj (házastárs) nyugdíjának	50 %-a (férj javadal-mazásának)	50 %-a	50 %-a	ideigl.-állandó 15-30 % ^{11**} 50-70 % ¹¹ (1954)	50 %-a	50; 20/25/30 % ¹²
Árvaellátás - nyugdíj - özvegyi nyugdíj - szülőtlén árva ellátása	* 1/6 része 1/5 (1913) (20-18--16-14 év) ¹⁴ másfél-kétszerese ¹⁵	(16 év)* 15 %-a nyugbér 50 %-a	(15-17-18 év) ¹³ 15 %-a nyugdíj 30 %-a	16 év* 50 %-a özv.nyugdíj 100 %-a	16 év* ++ ++	+* 30 % (1998) 60 % (1998) (nyugdíj)
Szülői nyugdíj (özv. nyugdíj összege)	-	-	-	++	++	++
Hozzá tartozói nyugalmasok maximuma	-	100 % (saját nyugdíj)	100 % (járadék+gyer-mekpótlék)	200 %-a (özv. nyugdíj) 250 %-a (1954)	250 %-a (özv. nyugdíj)	200 % (1993) (nincs 1998)
Házastársi pótlék	-	-	-	++	++	++ (1997-ig)

¹ tanítók, tanárok

² 25 év föld alatti munkavégzés

³ teljes vakság esetén

⁴ férfiak-nők

⁵ MABI-OTI biztosítottak

⁶ -5 évvel magasabb (65-60.) életkortól

⁷ nyugdíjbiztosítási alapösszeg

⁸ 11-25; 26-32; 33-42 év után – max. 75 %, 1993: 42 év után is emelkedett 0,5 %-kal, 1995-től: max. 100 %; 1998-tól: 26-36 év: 1-1 %, 36 fölött: 1,5-1,5 %

⁹ I-II-III. rokkantsági csoportban

* továbbtanulás esetén 24 év, 1951: 18 év, 1959: 19 év, 1975-től 25 év

(év) bevezetés dátumát mutatja

¹⁰ 1940-ig összesen maximum a járadék 20 %-a

¹¹ üzemi baleset esetén magasabb ** munkabérátlag

¹² ideiglenes; állandó özvegyi nyugdíj: 1998-tól/2003-tól/2004-től

¹³ -továbbtanulás-MABI biztosítottak

¹⁴ tisztviselő--altiszt, fiú-lány (1913-tól egységesen 24--16 év)

¹⁵ gyerekszámától függően (kettőnél több gyerek-egy v. két gyerek) (nevelési járadék)

++ jár az ellátás (a korábban megállapított mértékben)

- nem jár az ellátás

A nyugdíjbiztosítás területén is megfigyelhető volt a *mezőgazdaságban dolgozók hátrányos helyzete*, ami abban nyilvánult meg, hogy sokkal később váltak jogosulttá a biztosítás szolgáltatásaira, és akkor is igen hosszú ideig alacsonyabb ellátásban részesültek. Igen elgondolkodtató, hogy egy olyan országban, ahol a mezőgazdaságnak mindvégig meghatározó szerepe volt és van, miért éppen ez a réteg maradt ki és marad ki most is a társadalombiztosítás szolgáltatásaiból. Ez egyrészt magyarázható a mezőgazdasági munkások igen gyenge érdekérvényesítő képességével, az összefogás hiányával, másrészt viszont a különböző korokban különböző okokat lehet megnevezni indokként. Száz évvel ezelőtt magyarázható volt a nagybirtokosok érdekeivel, akik így jobban magukhoz tudták láncolni a mezőgazdasági munkásokat, majd 1945 után politikai okai voltak annak, hogy az önállóan gazdálkodók nem részesültek a kötelező biztosítás ellátásaiban. A termelőszövetkezetek létrehozásakor a belépők számára felkínált előnyök egyik legfontosabbika volt a társadalombiztosításba való bevonásuk. A rendszerváltást követően viszont ismét kiestek a kötelező biztosításból a mezőgazdasági kistermelők, őstermelők. Esetükben reális az a veszély, hogy munkahely híján, s ha nincs annyi jövedelmük, hogy külön megállapodás alapján járulékot fizessenek, nem biztosított az, hogy idős korukban vagy munkaképtelenség esetén meg tudnak élni.

A történelmi fejlődés során szinte mindvégig megfigyelhető volt a *női dolgozók megkülönböztetése* is, ezt találóan kifejezi az 1912. évi LXV. tc. is, amely külön kiemeli az állami szolgálatban alkalmazott nők “egyenlő jogait”: “Az állami szolgálatban alkalmazott nőket a saját személyükre vonatkozó ellátási igényeik szempontjából úgy a jogok, mint a köteleességek tekintetében a férfialkalmazottakkal egyenlőnek kell tekinteni.” “A nőalkalmazott a saját alkalmaztatása után őt megillető nyugdíjra, lakbérnyugdíjra, nyugbérre vagy végkielégítésre abban az esetben is igényt tarthat, ha férje még életben van, vagy ha férje után ellátást élvez; a saját alkalmaztatása után járó nyugdíjat, lakbérnyugdíjat vagy nyugbért pedig akkor is megtartja, ha férje után csak később részesül ellátásban, vagy ha újból férjhez megy.”⁶¹⁰ Viszont a nőalkalmazott özvegyen maradt férje nem tarthatott igényt özvegyi nyugdíjra, gyermeke pedig csak akkor volt jogosult nevelési járadékra, ha édesapja már meghalt vagy teljesen vagyontalan és keresetképtelen volt.⁶¹¹ Igen figyelemreméltó, hogy az özvegy férj csak 1990-től vált jogosulttá külön feltételek nélkül özvegyi nyugdíjra az előírt szolgálati időt megszerző felesége jogán. Tehát úgy

⁶¹⁰ 1912. évi LXV. tc. 50. §.

⁶¹¹ 1912. évi LXV. tc. 51, 62. §.

tűnik, hogy a nők által befizetett járulékok nem értek annyit, mint a férfiak által befizetettek.

Az 1980-as évektől tapasztalható kedvezőtlen demográfiai, gazdasági, munkaerő-piaci folyamatok következtében nemcsak a kiadások növekedése vált jellemzővé, de a bevételek csökkenése is. Ezért egyre inkább elkerülhetetlenné vált a *nyugdíjbiztosítás reformja*. A finanszírozhatóság érdekében számos, az igénybevételi feltételeket szigorító intézkedés történt, melyek közül legfontosabb a minimális szolgálati idő 20 évre emelése (1991), valamint a magasabb öregségi nyugdíjkorhatár bevezetése (1998) volt. A legjelentősebb változtatásként az 1998-ban kötelező jelleggel bevezetett, tőkefedezeti elven működő *magán-nyugdíjpénztári rendszert* értékelhetjük, melynek deklarált célja a kiszámítható, biztonságos nyugdíjrendszer kialakítása, s az egyéni felelősség és öngondoskodás érvényre juttatása volt. Ezt az elvet erősítik az 1993-tól kiegészítő jelleggel (igaz nem a társadalombiztosítás keretében) működő önkéntes kölcsönös biztosító pénztárak is. Az öngondoskodás erősítésével viszont féltő, hogy a társadalmi szolidaritás elve gyengülni fog.

A jövőben egyre nehezebb helyzetbe kerülhetnek azok, akik minimálbéren vannak bejelentve, vagy egyáltalán nincsenek bejelentve, esetleg munkanélküliek és nem tudnak elhelyezkedni; vagy az is előfordulhat, hogy a magán-nyugdíjpénztár nem jövedelmezően fekteti be pénzüket, hiszen a tőkehozamok bizonytalanok és kiszámíthatatlanok, így akár az is elképzelhető, hogy némelyik magán-nyugdíjpénztár csődbe megy. Egy XXI. századi (még ha nem is jóléti) társadalom nem engedheti meg magának, hogy azok, akik önhibájukon kívül nem tudtak takarékoskodni életük során, öregkorukban éhen haljanak, vagy megfagyjanak, bár azokat sem lehet sorsukra hagyni, akik önhibájukból nem takarékoskodtak.

A *szervezeti, irányítási rendszert* eleinte a szétaprózottság jellemezte, sok kis biztosító intézet működött. Az egységesítés, központosítás már 1907-től elkezdődött és fokozatosan valósult meg. Az irányításban érvényesülő önkormányzati elvet a történelmi fejlődés során a politikai erők többször korlátozták.

A szervezeti, irányítási rendszer alakulásának vázlatos összefoglaló áttekintése:

XV–XVI. sz.: bányatársulások – alapszabályok – önkormányzat

felügyelet: bányamester, városi magisztrátus, főkamagróf, udvari kamara

- 1870:** Általános Munkás Betegsegélyző és Rokkant Pénztár – önkormányzat
felügyelet: Budapest Székesfőváros Tanácsa
- 1891. évi XIV. tc.:** vállalati, gyári, ipartestületi pénztárak, bányatársládák,
magánegyesületi betegsegélyző pénztárak, kerületi pénztárak
– önkormányzat
felügyelet, ellenőrzés: iparhatóság, kereskedelemügyi miniszter
(dohánygyári pénztárak: Pénzügyminisztérium)
- 1892:** – Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegylete
felügyelet: Belügyminisztérium
– Budapesti Kerületi Betegsegélyző Pénztár
- 1901:** Országos Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztár
felügyelet: földművelésügyi miniszter
- 1906:** Budapesti Kerületi Általános Munkás Betegsegítő Pénztár
- 1907. évi XIX. tc.:** országos, központosított szervezet
Országos Munkásbetegsegélyző és Balesetbiztosító Pénztár
helyi szervek: kerületi munkásbiztosító pénztárak, vállalati és
magánegyesületi betegsegélyző pénztárak
különálló: bányatársládák, dohánygyári betegsegélyző pénztárak, Ferenc
József Kereskedelmi Kórház Betegsegélyző Pénztár
állami felügyelet és ellenőrzés: Állami Munkásbiztosítási Hivatal,
Kereskedelemügyi Minisztérium
– önkormányzati elv korlátozása – első világháború alatt autonómia teljes felszámolása
- 1918:** felügyelet: Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium (Károlyi-kormány alatt)
- Tanácsköztársaság:** felügyelet: Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság
- 1919-től:** felügyelet: Népegészségügyi Minisztérium
– önkormányzatok feloszlatása (miniszteri biztosok)
- 1927. évi XXI. tc.:** központosítás továbbfejlesztése
Országos Munkásbiztosító Pénztár (Intézet)
állami felügyelet: Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium (1920-tól)
- 1928. évi XL. tc.:** Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI)
Magánalkalmazottak Biztosító Intézete (MABI)
Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet (OMBI)
– tíz különálló intézet (központosítás)

- 1930-tól:** – önkormányzatok (előterjesztési, javaslattevési jog)
– hatáskör további szűkülése
állami felügyelet: Belügyminisztérium (1932-től)
- 1945-1950:** – önkormányzatok jogkörének kiszélesítése
– szervezeti egységesítés
OTI – MÁV Betegségi Biztosító Intézet – Országos Nyugdíjintézet
állami felügyelet: Népjóléti Minisztérium, Munkaügyi Minisztérium, Pénzügyminisztérium; Minisztertanács
- 1950:** OTI államosítása
Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ (SZTK)
Társadalombiztosítás igazgatása: szakszervezetek (SZOT irányításával)
– önkormányzatok szerepe formálissá vált
- 1951-1988:** állami felügyelet: Egészségügyi Minisztérium, Munkaügyi Minisztérium
- 1964:** SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatósága
– irányítás, felügyelet, ellenőrzés: SZOT
– szervezeti önállóság: vasutas dolgozók, fegyveres testületi tagok
– tanácsadó szerv: Országos Társadalombiztosítási Tanács (OTT)
– központi költségvetés fejezete
- 1975. évi II. tv.:** egészségügyi ellátás állami feladat
társadalombiztosítás keretében: pénzbeli ellátások
– OTT: tanácsadó testületből önkormányzati testületté vált
- 1984:** irányító szerv: Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság (OTF)
- 1989:** Társadalombiztosítási Alap (kezelő: OTF, költségvetés: Országgyűlés)
- 1988-1990:** állami felügyelet, irányítás: Szociális- és Egészségügyi Minisztérium
- 1992:** biztosítási alapú egészségügyi ellátás
- 1993:** önkormányzati választás – állami felügyelet: Országgyűlés, Kormány
– Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP)
– Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (ONYF)
– Egészségbiztosítási Alap – Nyugdíjbiztosítási Alap
- 1990-1998:** törvényességi felügyelet: Népjóléti Minisztérium
- 1998:** társadalombiztosítási önkormányzatok megszüntetése
– pénzügyi alapok: kormányzati ellenőrzés
- 1998-2002:** állami felügyelet, irányítás: Egészségügyi Minisztérium

2002-2004: állami felügyelet, irányítás: Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium

2003-tól: ONYF, OEP – Kormány irányítása alatt álló, országos hatáskörű központi államigazgatási szerv

2004-től: állami felügyelet, irányítás: Egészségügyi Minisztérium, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium

Merre tovább?

Bár a dolgozat nem tekinti feladatának a jövőre vonatkozó receptek írását, néhány összegző megjegyzéstől azonban nyilvánvaló hiba lenne eltekinteni. Mi az, ami az eddigi vizsgálódásból egyértelműen kitűnik? Az *egészségbiztosítás* területén a kötelező egészségbiztosítási rendszer állampolgári jogon való igénybevétele látszik a legmegfelelőbb megoldásnak, hiszen gyakorlatilag jelenleg is csak az marad ki a rendszerből, aki ki akar maradni, valamilyen jogon mindenki igénybe tudja venni az “ingyenes” egészségügyi ellátást, ha akarja. A jogosultságok megállapításához szükséges megfelelő nyilvántartási rendszer kiépítése eddig nem történt meg, tehát meg kellene nézni, hogy mennyibe is kerülne ennek létrehozása és naprakész működtetése, illetve mennyi bevételt jelentene, ha a nem jogosultak fizetnének ellátásukért. A biztosított ellátásra nem jogosultak fizetésre kötelezése nem valószínű, hogy sok bevételt jelentene, mert a nem jogosultak nagy része fizetni sem tudna. Az egészségbiztosítás privatizációja nem tűnik jó megoldásnak, a nemzetközi példák is azt mutatják, hogy a magánbiztosítási rendszerek működnek a legmagasabb költségekkel, és ennek ellenére nagyon sokan (főleg az alacsonyabb bérrel, jövedelemmel rendelkezők) kiesnek az ellátásból, ami egyik félnek sem lehet célja.

A *nyugdíjbiztosítás* terén egy tiszta, világos, időtálló rendszer kidolgozására és megvalósítására lenne szükség, ahol érvényesül a jogbiztonság, és egyértelmű, világos lenne mindenki számára, hogy mik a jogai, mik a kötelességei, miért mi jár. Ehhez tovább kell folytatni a megkezdett reformokat, és belátható időn belül sort kellene keríteni az első pillér átalakítására is.

A XX. század végére az élet szinte minden területén eluralkodó anyagi szemlélet sajnos a társadalombiztosítás terén is megjelent. Ma már úgy néz ki, hogy csak a társadalom kötelessége gondoskodni tagjairól, az egyének viszont nem tesznek semmit a társadalomért, nem vállalnak áldozatot, így nem szívesen viselik a gyermeknevelés költségeit sem, hiszen egy gyermek felnevelése több millió forintba kerül, ami csökkenti a

család egy főre jutó jövedelmét. Mivel a gyermeket nevelőkre a társadalombiztosítás ugyanazokat a terheket rója ki, ugyanazt a nyugdíjat kapják, így hiányzik a hosszú távú érdekelttség, tehát egyre inkább elmarad a megfelelő számú járulékot fizető utód magunk után állítása. Ezért például megoldás lehetne egy *differentiált járulékfizetési rendszer* bevezetése, amely javíthatná a gyermeket nevelő anyák (apák) elhelyezkedési esélyeit, hiszen ha utánuk csökkentett társadalombiztosítási járulékot kellene csak fizetni, a munkáltatók is érdekeltté válnának alkalmazásukban, s az eddigi hátrány előnnyé változhatna.

Érdemi reform lenne például egy *egyévre szabott hozzáférési lehetőség* bevezetése, amely szerint az előírt szolgálati idő megszerzése után mindenki eldönthetné, hogy mikor (korábban, vagy akár később) vonul nyugdíjba, természetesen ezt minél korábban tenné, annál alacsonyabb nyugdíjra számíthatna (viszont sok esetben nem kellene fizetni a rokkantnyugdíjat, vagy a munkanélküli segélyt).

Végso soron a legmegfelelőbb megoldásnak véleményem szerint egy *három elemből álló nyugdíj* tűnik, ahol létezne egy állampolgári jogon járó alapnyugdíj, amiből meg lehetne élni “minimális” színvonalon, amit a társadalombiztosítási nyugdíj “megfelelő” színvonalra egészítene ki, s ezt lehetne növelni a magán-rendszer keretében egy “magas” színvonalra.

A társadalombiztosítás mindig is az a rendszer volt a korábbi évtizedekben is, amelyiknek nem volt elegendő csak az akut és az égető problémákra reagálni és gyors “tűzoltással” az aktuális problémákra kielégítő megoldást keresni, hanem mindig is előbbre kellett tekintenie, s mérlegelni kellett a konkrét intézkedések, szabályok *távlati jövőben* várható hatásait is. Jelen dolgozat írójának az volt a célja, hogy egy történeti áttekintéssel rámutasson arra is, hogy a távol- vagy a közelmúltban mennyiben kerültek a mostanihoz valamelyest hasonlító vagy azokat megelőlegező problémákkal szembe korábbi idők szakemberei, s hogy milyen úton–módon kíséreltek meg megküzdeni azokkal, hiszen az ő próbálkozásaik, megoldásaik irányjelző útmutatók, ötletforrások lehetnek korunk szakemberei számára is.

IRODALOMJEGYZÉK

- Augusztinovics Mária: Népeség, foglalkoztatottság, nyugdíj. Közgazdasági Szemle, 2005. 5. sz. 429-447. o.
- Augusztinovics Mária: Nyugdíjrendszerek és reformok az átmeneti gazdaságokban. Közgazdasági Szemle, 1999. 7-8. sz. 657-672. o.
- Augusztinovics Mária – Gál Róbert Iván – Matits Ágnes – Máté Levente – Simonovits András – Stahl János: A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után. Közgazdasági Szemle, 2002. 6. sz. 473-517. o.
- Dr. Balázs Péter: Orvosi jövedelmek Magyarországon, avagy tárgyaljuk újra a cenzuskérdést! Egészségügyi Gazdasági Szemle 2003. 6. sz. 21-31. o.
- Balogh Gábor – Szűcs László: Társadalom biztosítás nélkül. Magvető K. Bp. 1990.
- Bárány Ferenc: Szociálpolitikai ismeretek. Szerk. Benkő Zsuzsanna. JGYF K. Szeged, 1999.
- Berend T. Iván – Szuhay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848-1944. Kossuth K., Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1978.
- Dr. Bikkal Dénes: Társadalombiztosítástan. A társadalombiztosítás elmélete és politikája. Mérnökök nyomdája. Bp. 1941.
- Dr. Bod Péter: A magyar társadalombiztosítási reform néhány kérdése. In: A korszerű irányítás és gazdálkodás követelményei az egészségügyben. Szakszervezetek Gazdaság- és Társadalomkutató Intézete Bp. 1991.
- Bódy Zsombor: A „szociális kérdés” kezelésének alternatívái a 19. század végén. Korall, 2001. Ősz–Tél. 72-93. o.
- Bofinger, P. – Fasshauer, S.: Probleme und Scheinprobleme der Alterssicherung in Deutschland. Wirtschaftsdienst, 1999. 4. sz. 260-268. o.
- Borsch-Supan, A – Schnabel, R.: Social Security and Declining Labor-Force Participation in Germany. American Economic Review, 1998. május. 173-178. o.
- Dr. Botos József: Egészségügyi reformok Nyugat-Európában. Heller Farkas Füzetek. Közgazdaság- és Társadalomtudományi Folyóirat, 2004. 2. sz. 20-41. o.
- Dr. Botos József: A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése. Osiris Kft. Bp. 1998.
- Dr. Botos Katalin – Dr. Kőrösi István: A világgazdaság az ezredfordulón (Tanulmánygyűjtemény). Osiris Kft. Bp. 1999.

- Budgetary challenges posed by ageing populations. Economic Policy Committee, Brussels, 24 October 2001.
http://europa.eu.int/comm/economy_finance/epc/documents/ageing_en_pdf
- Czúcz Ottó: Társadalombiztosítás a változó világban. A társadalombiztosítás jogi szabályozásának alapproblémái. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1989.
- Csaba Iván: Magánbiztosítás és társadalombiztosítás. Esély, 1990. 6. sz. 21-37. o.
- Diczfalussy Egon: Öregedő népesség. Ezredforduló, 1999. 3. sz. 23-26. o.
- Ecseri Lajos: A munkássegélyezés ügye Magyarországon tekintettel a munkásbiztosítás kérdésére. Bp. 1884. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. (Hold-utca 7. sz.)
- Egészségügy és piaczgazdaság. Magyarország az ezredfordulón. MTA. Bp. 1998.
- Ferge Zsuzsa: Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből. Magvető K. Bp. 1986.
- Ferge Zsuzsa: Reálisan a nyugdíjasok helyzetéről. Esély, 1999. 6. sz. 34-49. o.
- Ferge Zsuzsa: Szociális törvénykezés a rendszerváltás óta. Esély, 1998. 3. sz. 3-23. o.
- Ferge Zsuzsa: Szociálpolitika és társadalom. T-Twins Kiadói és Tipográfiai Kft. Bp. 1991.
- Dr. Fodor András – Dr. Varga Gyula: A magyar társadalombiztosítás az V. ötéves terv időszakában 1976-1980. SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatóság. Bp. 1983.
- Forgács Anna – Vallyon Andrea: Beteg egészségügyi rendszer – beteg lakosság. Heller Farkas Füzetek. Közgazdaság- és Társadalomtudományi Folyóirat, 2004. 2. sz. 42-82. o.
- Forgács Iván: Az egészség ára. Magyar Tudomány, 2000. 9. sz. 1113-1119. o.
- Dr. Fóris Imre: A szociális gondoskodás helyzete és problémái a mezőgazdasági termelősövetkezetekben. A Termelősövetkezetek Országos Tanácsa Titkárságának kiadványa. Kézirat gyanánt. Bp. 1969.
- FRATERNITÉ-jelentés a társadalombiztosítás reformjáról. FRATERNITÉ Tanácsadó Rt. T-Twins Kiadói és Tipográfiai Kft. Bp. 1991.
- Gábos András: Egy egységes családpolitika kialakulásának esélye az Európai Unióban. Esély, 2004. 5. sz. 3-31. o.
- Gábos András: A magyar jóléti rendszer jogi szabályozásának változása 1990-1995 között. Esély 1996. 3. sz. 62-117. o.
- Gedeon Péter: Merre tart a német jóléti állam? Társadalombiztosítási alrendszerek Németországban. Közgazdasági Szemle, 2001. 2. sz. 130-149. o.
- Gelléri Mór: Hetven év a magyar ipar történetéből, 1842–1912. Az Országos Iparegyesület Kiadása, Bp. 1912.
- Gerencsér László: A társadalombiztosítás korszerűsítéséről. Esély, 1991. 2. sz. 19-33. o.

- Gerschenkron, A.: A gazdasági elmaradottság – történelmi távlatból. Tanulmányok. Gondolat K. Bp. 1984.
- Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Osiris K. Bp. 1998.
- Gyáni Gábor: A szociálpolitika múltja Magyarországon. MTA Történettudományi Intézet, Bp. 1994.
- Hablicsek László – Pákozdi Ildikó: Az előregedő társadalom szociális kihívásai. Esély, 2004. 3. sz. 87-119. o.
- Hablicsek László: Hosszú távú demográfiai forgatókönyvek. Magyarország. 1995-2050. KSH. Népeségtudományi Intézet. Bp. 1995.
- Dr. Harsányi László: Az intézmények formaváltozásai és az egészségügyi reform. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 1996. 1. sz. 10-15. o.
- Heller Farkas: Sociálpolitika. Németh K. Bp. 1920.
- Henning, Von Dietmar: Gesundheit als Ware. Die Gesundheitsreform 2000. 1999. június 26. <http://www.wsws.org/de/1999/jun1999/gesu-j26.shtml>
- Hitchins, Keith: Önszegélyező egyletek Magyarországon 1830 és 1941 között. Esély 1995. 3. sz. 89-109. o.
- A jóléti állam. Szerk.: Ferge Zsuzsa, Lévai Katalin. T-Twins Kiadói és Tipográfiai Kft. Bp. 1991.
- A jóléti állam: válság és kiutak. História XXV. évf. 2003. 7. sz. 3-10. o. (Glatz Ferenc, Sipos Péter, Berend T. Iván)
- Józán Péter: Az öregedés élettani és társadalmi jelenségei. Magyar Tudomány, 2002. 4. sz.
- Jurth Rudolf: A társadalombiztosítási ellátások alakulása 1950-1982 között. Szociálpolitikai Értesítő 1987. 1. sz. 128-155. o.
- Dr. Kameniczky István: Társadalombiztosítás és a szociális piacgazdaság. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2004. 3. sz.
- Kincses Gyula: DRÁGA egészségünk. Praxis Server Kft. Bp. 1994.
- Dr. Kincses Gyula: A magyar egészségügyi reform makrokörnyezete, célrendszere és megvalósításának lépései. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 1993. 3. sz. 215-238. o.
- Kornai János: Az egészségügy reformjáról. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1998.
- Kotlikoff, Laurence: A társadalombiztosítás privatizálása – hogyan működik és miért fontos? Közgazdasági Szemle, 1996. 12. sz. 1045-1071. o.
- Kovács Ilona: Az egészség ára az Egyesült Államokban. Esély, 1993. 2. sz. 3-27. o.

- Kovrig Béla – Frisch Ferenc: Öregségi és rokkantsági biztosítás. Bp. 1928.
- Kovrig Béla: Szociálpolitika. Magyar Szemle Társaság. Bp. 1936.
- Körkép reform után. Tanulmányok a nyugdíjrendszerről. Szerk.: Augusztinovics Mária. Közgazdasági Szemle Alapítvány. Bp. 2000.
- Dr. Kőrösi István: Az állam gazdasági szerepvállalásának változásai és a jóléti rendszerek átalakítása Németországban. Heller Farkas Füzetek. Közgazdaság- és Társadalomtudományi Folyóirat, 2004. 2. sz. 83-100. o.
- Kőrösi István: A jóléti állam jövője. Társadalombiztosítási és nyugdíjrendszerek az Európai Unióban. Európai szemmel, 1997. 4. sz. 16-36. o.
- Dr. Laczkó István: A magyar munkás- és társadalombiztosítás története. Táncsics Könyvkiadó, Bp. 1968.
- Losonczy Ágnes: Utak és korlátok az egészségügyben. MTA. Bp. 1998.
- A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 1. kötet. 1848-1890. Szikra. Bp. 1951. Magyar Munkásmozgalmi Intézet.
- A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 2. kötet. 1890-1900. Szikra. Bp. 1954.
- A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 3. kötet. 1900-1907. Szikra. Bp. 1955.
- A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 4. kötet. 1907-1918. Kossuth K. Bp. 1. rész 1966; 2. rész 1969.
- A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 5. kötet. 1917 nov. 7-1919 márc. 21. Szikra. Bp. 1956.
- A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 6. kötet 1919 márc. 21-1919 aug. 1. Kossuth K. Bp. 1. rész 1959; 2. rész 1960.
- A magyar társadalombiztosítás húsz éve (1945-1964). Táncsics Könyvkiadó, Bp. 1967. Kiadja a Szakszervezetek Országos Tanácsának Társadalombiztosítási Főigazgatósága.
- A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942. Országos Társadalombiztosító Intézet, Pallas Nyomda, Bp. 1943.
- Magyarország népessége és gazdasága. Múlt és jelen. KSH. Bp. 1996.
- Magyarország története 1790-1848. Főszerk. Mérei Gyula. Akadémiai K. Bp. 1980.
- Magyarország története 1848-1890. Főszerk. Kovács Endre. Akadémiai K. Bp. 1979.
- Magyarország története 1890-1918. Főszerk. Hanák Péter. Akadémiai K. Bp. 1978.
- Magyarország története 1918-1945. Főszerk. Ránki György. Akadémiai K. Bp. 1976.

- Mezőgazdasági öregségi biztosítás. Összeállította és magyarázta: Dr. Taszáry Tamás. Madách-Nyomda, Bp. 1939.
- Dr. Mihalovits János: A 430 éves bányatárslárai intézmény eredete és fejlődésének írott emlékei 1854-ig. Sopron, 1925.
- Minikörkérdés a nyugdíjrendszerről. (Augusztinovics Mária, Bod Péter, Matits Ágnes Mihályi Péter, Simonovits András) Külgazdaság, 2003. július-augusztus 80-96. o.
- A munkások baleset ellen való biztosítása. Kiadja a kereskedelemügyi m. kir. minister. Bp. Athenaeum R.-T. nyomása. 1903.
- Nemzeti stratégiai jelentés a megfelelő és fenntartható nyugdíjakról; Nyugdíjstratégiai jelentés a megfelelő és fenntartható nyugdíjakról. (Magyarország, 2005) www.icsszem.hu/main.php?folderID=1052&articleID=4894&ctag=articlelist&iid=1&accessible=0
- Neumann, M. J. M.: Ein Einstieg in die Kapitaldeckung der gesetzlichen Renten ist das Gebot der Stunde. Wirtschaftsdienst, 1998. 5. sz. 259-264. o.
- Népegészség, orvos, társadalom. MTA. Bp. 1998.
- Nyilas Mihály: Mi történt a svéd modellel? Esély, 1995. 6. sz. 63-83. o.
- Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok 1996. UNIÓ Lap- és Könyvkiadó Kft. Bp. 1996.
- OECD. Economic Survey: Hungary. Párizs. 1999.
- OECD. Health Data 98: A Comparative Analysis of 29 Countries (CD Rom) Párizs 1998.
- OECD. The Reform of Health Care Systems: A Review of Seventeen Countries. Párizs. 1994.
- Oksanen, Heikki: A nyugdíjreformtervek a jóléti államokban – öregedő népesség esetén. Közgazdasági Szemle, 2003. 7-8. sz. 654-670. o.
- Orosz Éva: Egészségügyi rendszerek és reformtörekvések. Politikai Tanulmányok Intézete Alapítvány. 1992.
- Öregségi és rokkantsági biztosítás. A „Munkaügyi Szemle” kiadványa. Bp. 1928. Magyar Társadalompolitikai Társaság. Ünnepi kiadvány az 1928. évi XL. tc. hatályba lépésének 75. évfordulója alkalmából. ONyF. Bp. 2004.
- Paraskewopoulos, Spiridon: Soziale Sicherung und Umverteilung als Grundprinzipien und Gefährdungsmomente. In: Cassel, Dieter: 50 Jahre Soziale Marktwirtschaft. Lucius & Lucius, Stuttgart, 1998. 224-239. o.

- Petrák Katalin – Milei György: A Magyar Tanácsköztársaság szociálpolitikája. Gondolat K. Bp. 1959.
- Petrák Katalin: A szervezett munkásság küzdelme a korszerű társadalombiztosításért. Táncsics K. Bp. 1978.
- Polónyi István – Timár János: A népesség, a gazdasági aktivitás és a nemzetközi migráció távlatai Magyarországon 1950-2050. Közg. Szemle, 2002. 11. sz. 960-971. o.
- Réti János: Egyéni számlára épülő felosztó-kirovó nyugdíjrendszerek működésének szimulációs vizsgálata. ONYF. Bp. 2001. szeptember. Kézirat.
- Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó. Bp. 2000.
- Schlett András: A társadalombiztosítási nyugdíjrendszerek reformja Nyugat-Európában és Magyarországon. Heller Farkas Füzetek. Közgazdaság- és Társadalomtudományi Folyóirat, 2004. 2. sz. 4-13. o.
- Simonovits András: Az új magyar nyugdíjrendszer és problémái. Közgazdasági Szemle, 1998. 7-8. sz. 689-708. o.
- Simonovits András: Újabb eredmények a nyugdíjrendszerek modellezésében. Közgazdasági Szemle, 2000. 7-8. sz. 487-508. o.
- Sinn, H.-W.: The Crisis of Germany's Pension Insurance System and How It Can Be Resolved. CESifo Working Paper Series, Working Paper, 1999. június, München.
- Stahl János: Mi van/lesz a magánnyugdíj-pénztári szolgáltatásokkal? Közgazdasági Szemle, 2005. 6. sz. 599-607. o.
- Statisztikai jelentés 1990. Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság. Bp. 1991.
- Dr. Sugár Katalin: Egészségügy, társadalombiztosítás, szociálpolitika. PSZF. Bp. 1994.
- Dr. Szakács Sándor: Gazdaságtörténet I, II. BKE-SZÁMALK Rt. Bp. 1998, 2002.
- Szalai Júlia: Az egészségügy betegségei. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1986.
- Dr. Szeibert János: Orvoskérdés a társadalombiztosításban. Bp. 1936. Csernai István és Társai Cég Könyvnyomda. A szerző kiadása.
- Szociálpolitikánk két évtizede. Kossuth K., Táncsics K. Bp. 1969.
- Társadalmi riport 1992. Szerk. Andorka Rudolf, Kolosi Tamás, Vukovich György, TÁRKI, Bp. 1992.
- A társadalombiztosítás fejlődése 1975-ben. Táncsics K. Bp. 1975.
- A társadalombiztosítás fejlődése számokban 1950-1985. Szerk. Jurth Rudolf. SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatóság. Bp. 1987.
- A társadalombiztosítás fejlődése számokban 1970-1985. Bp. 1987.

- A társadalombiztosítás szakszervezeti irányításának 30 éve 1950-1980. SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatóság. Bp. 1980.
- A társadalombiztosítás törvénykönyve. Táncsics Könyvkiadó, Bp. 1975. (Szerk.: Dr. Horkay László)
- Társadalombiztosítási jogszabályok, 1994. (Szerk. Barát Gábor) Bp. Verzál Kft. 1994.
- Társadalombiztosítási körkép. TB. Műhely '91. Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság, Bp. 1991.
- A társadalombiztosítási nyugdíjrendszer továbbfejlesztésének koncepciója. (Vitaanyag) (Bod Péter, Gerencsér László, Dabóczi Magda, Toldi Miklós, Turkevi-Nagy Emese tanulmányainak felhasználásával írta és összeállította: Borlói Rudolf, Réti János) ONYF. Bp. 2003. április. Kézirat.
- Tomka Béla: Az Európai Szociális Modell múltja és jelene – kelet-közép-európai perspektívák. Esély, 2004. 5. sz. 32-53. o.
- Tomka Béla: Szociálpolitika a 20. századi Magyarországon európai perspektívában. Századvég K. Bp. 2003.
- Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Osiris K. Bp. 2001.
- Dr. Vigh Győző: Az öregségi biztosítás problémái. Társadalombiztosítási Szemle, 1948. március
- WHO. Health Data for All Database. World Health Organization Regional Office for Europe. Koppenhága. 1998.
- World Bank Country Study. Hungary: Structural Reforms for Sustainable Growth. Washington. 1995.
- World Bank Policy Research Report. Averting the Old Age Crisis. Policies to Protect the Old and Promote Growth. Oxford University Press, Oxford, New York. 1994.
- World Development Report. Investing in Health. Oxford University Press, New York. 1993.
- Demográfiai évkönyvek 1964-2003. KSH, Statiquum K. Bp.
- Magyar statisztikai évkönyvek, zsebkönyvek 1949-2003. KSH. Bp.
- Az egészségbiztosításra, nyugdíjbiztosításra, családi pótlékra vonatkozó törvények, törvényerejű rendeletek, rendeletek. (Magyar Törvénytár; Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye; Magyarországi rendeletek tára; Magyar Közlöny; Népjóléti Közlöny; Egészségügyi Közlöny; <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=>) (részletesen a 4. sz. mellékletben)

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetet mondok Dr. Botos Katalinnak, a Gazdaságtörténeti Műhely vezetőjének, aki lehetővé tette dolgozatom elkészítését és mindvégig értékes segítséget nyújtott számomra.

Köszönetemet fejezem ki témavezetőmnek, Dr. Botos Józsefnek, aki hasznos tanácsaival irányította, segítette munkámat.

Köszönettel tartozom Dr. Barabás Katalinnak, a Magatartástudományi Csoport vezetőjének, disszertációm elkészítéséhez nyújtott folyamatos támogatásáért.

Megköszönöm Dr. Pogány Magdolnának, a Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék vezetőjének, hogy biztosította a feltételeket dolgozatom befejezéséhez.

Köszönöm a Magatartástudományi Csoport, valamint a Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék minden munkatársának érdeklődő támogatását.

ÖSSZEFOGLALÓ

A dolgozat áttekintést ad a magyar társadalombiztosítási rendszer kialakulásáról, történetéről, bemutatja a társadalombiztosítás alapvető területeit, a változások fő tendenciáit és annak főbb okait. Részletesebben tárgyalja a biztosítás keretében nyújtott szolgáltatások alakulását, a biztosításba bevontak számának növekedését, az ellátások igénybevételének jogosultsági feltételeit, a kiadások fedezésére szolgáló járulékfizetési kötelezettség alakulását, a szervezeti, irányítási rendszer változását.

Társadalombiztosítási rendszerünk kialakításakor a korábban bevezetett német, bismarcki társadalombiztosítási rendszert tekintették modellnek: a szociális feszültségek oldására, enyhítésére a kötelező egészség- baleset- és nyugdíjbiztosítást vezették be. A családtagok társadalombiztosításon belüli védelme Magyarországon már korán előtérbe került.

Társadalombiztosítási rendszerünk jelenleg két fő ágra tagolódik, az egészségbiztosításra és a nyugdíjbiztosításra. A társadalombiztosítás előzményeként mindkét ágnál megfigyelhető volt az önsegélyezés. A kötelező egészségbiztosítást igen korán (1891), míg a nyugdíjbiztosítást elég későn (1928) vezettük be, a balesetbiztosítás különálló megszervezésére 1907-től került sor.

Az ellátások színvonala általában alacsony volt, és jelentős különbségeket lehetett tapasztalni az egyes rétegeknél. A szolgáltatások bővülése az 1970-es évek közepéig figyelhető meg, az 1990-es évektől inkább megszorításokra kerül sor. Az 1960–1970-es években megindult egységesítési tendencia következtében 1975-től fokozatosan megszűntek a jogosultságok feltételeiben, a szolgáltatások színvonalában meglévő különbségek. Általános elvként érvényesül az előzetes biztosítási idő előírása, a többszörös biztosítás tilalma, az egyszerre csak egy ellátási formára való jogosultság, szándékos károkozás esetén pedig az ellátásból való kizárás.

A biztosítottak száma kezdetben alacsony volt, majd folyamatosan nőtt, a biztosítás 1975-től gyakorlatilag az egész lakosságra kiterjed. A kezdeti alacsony járulékkulcsok fokozatosan, az 1970-es évek közepétől rohamosan emelkedtek az 1990-es évek elejéig, ekkortól némi csökkenés figyelhető meg.

A szervezeti rendszert eleinte a szétaprózottság jellemezte, sok kis biztosító intézet működött. Az egységesítés, központosítás már 1907-től elkezdődött és fokozatosan valósult meg. Az irányításban érvényesülő önkormányzati elvet a történelmi fejlődés során a politikai erők többször korlátozták.

SUMMARY

The study provides an overview on the beginning and the history of the Hungarian social security system describing the fundamental areas of social security, the main tendencies of the developments, and their main reasons. It elaborates on the services offered through social security, the increase of the number of insured, the eligibility criteria, the changes of the payments by the members to cover the costs, and the transformation of the organizational system and management.

In the beginning of our social security system, the earlier German, Bismarckian social security was regarded as a model: the mandatory health, accident insurance and pension scheme were introduced to alleviate social tensions. The issue of the protection of family members in social security was already raised at that early time in Hungary.

At present our social security system can be divided into two branches: health care security and pension scheme. Some mutual aid societies can be regarded as the antecedents of both branches. The mandatory health care security was introduced very early (1891) while the pension scheme appeared rather late (1928); a separate accident security was started in 1907.

The quality of provisions was usually rather low, and significant differences could be noted among different social levels. The enlargement of the services lasted until the middle of the 1970's and since the 1990's mainly austerity measures have been taken. As a consequence of the unifying tendencies from the 1960's and 1970's, the differences in the eligibility criteria and the quality of services have gradually been eliminated since 1975. The general principles have become the following: the stipulation of a previous insurance period, the prohibition of multiple insurances, the entitlement for only one type of provision at a time, and exclusion from provisions in case of deliberate damage.

In the beginning, the number of insured was low then it increased steadily and by 1975 the whole population was covered practically. The initially low level of contributions increased slowly in the beginning then drastically from the 1970's until the first part of the 1990's, since when some decrease has been experienced.

In the early days the organisational system can be characterised as fragmented: a number of small insurance companies existed. Unification and centralisation started in 1907 already and it was completed step by step. The principle of self-government in the management was often restricted by political forces during the historical development.

V. MELLÉKLETEK

1. Hosszú távú előrejelzések

Table 2.1 Fertility rates, life expectancy and migration flows

Fertility Rate				
	2000	2025	2050	change
B	1,5	1,8	1,8	0,3
DK	1,8	1,8	1,8	0,0
D	1,4	1,5	1,5	0,1
EL	1,3	1,6	1,6	0,3
E	1,2	1,5	1,5	0,3
F	1,7	1,8	1,8	0,1
IRL	1,9	1,8	1,8	-0,1
I	1,2	1,5	1,5	0,3
L	1,7	1,8	1,8	0,1
NL	1,7	1,8	1,8	0,1
A	1,3	1,5	1,5	0,2
P	1,5	1,7	1,7	0,2
FIN	1,7	1,7	1,7	0,0
S	1,5	1,7	1,8	0,3
UK	1,7	1,8	1,8	0,1
EU	1,5	1,6	1,7	0,2

Female Life Expectancy				
	2000	2025	2050	change
B	81,4	84,9	85,5	4,0
DK	79,6	82,1	83,1	3,5
D	80,8	83,9	85,0	4,2
EL	81,0	83,9	85,0	4,0
E	82,1	84,5	85,0	2,9
F	82,8	85,9	87,0	4,2
IRL	79,4	82,8	84,0	4,6
I	82,0	85,0	86,0	4,1
L	80,8	84,1	85,0	4,2
NL	80,9	83,6	85,0	4,1
A	81,2	83,5	86,0	4,8
P	79,2	82,6	84,0	4,8
FIN	81,1	84,0	85,0	3,9
S	82,0	83,9	86,0	4,0
UK	80,0	83,6	85,0	5,0
EU	81,3	84,3	85,5	4,2

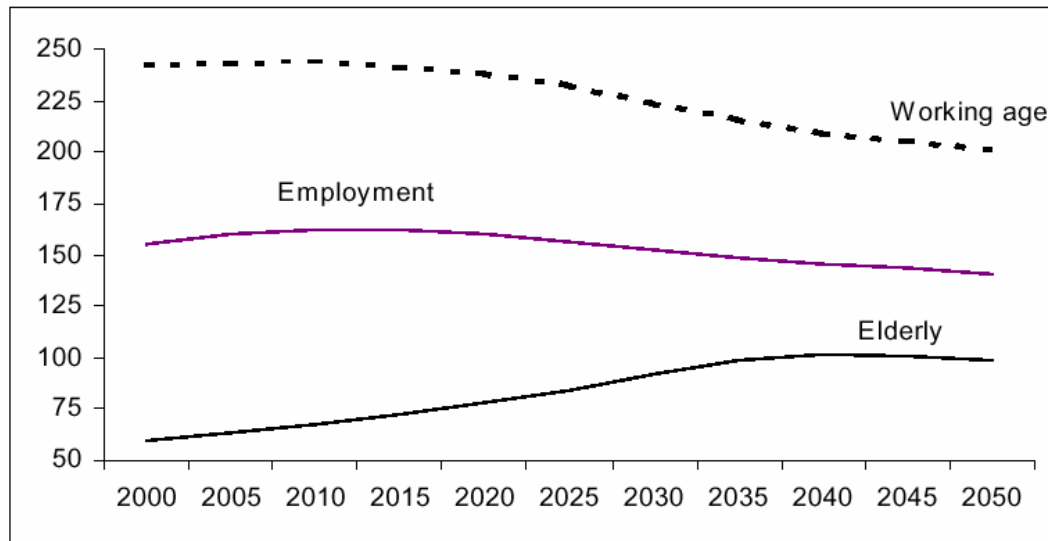
Male Life Expectancy				
	2000	2025	2050	change
B	75,3	79,7	80,5	5,2
DK	75,2	78,6	79,4	4,2
D	74,7	78,7	80,0	5,3
EL	75,9	80,0	81,0	5,1
E	74,9	77,5	79,0	4,1
F	74,8	78,8	80,0	5,2
IRL	74,0	77,7	79,0	5,0
I	75,5	79,6	81,0	5,5
L	74,4	79,3	80,0	5,6
NL	75,5	78,7	80,0	4,5
A	75,0	77,9	81,0	6,0
P	72,0	76,1	78,0	6,0
FIN	73,9	78,2	80,0	6,1
S	77,3	79,5	82,0	4,7
UK	75,2	78,9	80,0	4,8
EU	75,0	78,7	80,0	5,0

Migration				
	2000		2050	
	Volume(1)	% of Pop	Volume(1)	% of Pop
B	10	0,10	15	0,15
DK	11	0,20	10	0,18
D	300	0,36	200	0,26
EL	22	0,21	25	0,24
E	31	0,08	60	0,17
F	50	0,08	50	0,08
IRL	18	0,46	5	0,11
I	50	0,09	80	0,16
L	3	0,71	2	0,36
NL	33	0,21	35	0,20
A	10	0,12	20	0,26
P	12	0,12	25	0,23
FIN	6	0,11	5	0,10
S	15	0,17	20	0,23
UK	90	0,15	70	0,11
EU	661	0,17	622	0,17

* Thousands of persons

Source: Eurostat – central demographic scenario

Graph 2.1 Projected size the EU working-age and elderly population (millions)

Note: Working age population refers to persons aged 15 to 64.

Elderly population refers to persons aged 65 and above

Source: Eurostat and projections of the EPC working group on ageing populations.

Table 2.2 Total population and evolution of demographic dependency ratios

	Total Population				Share of older workers in working age population			
	2000	2050	Change		2000	2050	Change	
			Absolute	%			Absolute	%
B	10,2	10,1	-0,1	-1	16	22	6	38
DK	5,4	5,5	0,1	3	19	21	2	10
D	82,3	75,6	-6,8	-8	19	22	3	18
GR	10,5	10,2	-0,3	-3	17	21	4	26
E	39,4	35,1	-4,3	-11	15	22	7	48
F	59,2	62,2	3,0	5	14	21	7	46
IRE	3,8	4,8	1,0	26	13	20	7	50
I	57,6	48,1	-9,5	-17	17	23	5	29
L	0,4	0,6	0,1	29	15	20	4	29
NL	15,9	17,7	1,8	11	15	20	5	36
A	8,1	7,6	-0,5	-6	17	23	6	38
P	10,0	10,9	0,9	9	16	19	4	23
FIN	5,2	5,0	-0,2	-4	16	22	6	40
S	8,9	9,2	0,3	4	18	23	5	28
UK	59,5	61,8	2,3	4	16	21	6	38
EU	376,4	364,2	-12,2	-3	16	18	2	10

Pop. aged 55-64 as % of pop. aged 15-64

	Very old as a % of elderly				Old Age Dependency Ratio			
	2000	2050	Change		2000	2050	Change	
			Absolute	%			Absolute	%
B	21	37	16	74	26	45	20	76
DK	26	35	8	31	22	36	14	65
D	22	39	18	81	24	49	25	101
GR	20	33	13	62	26	54	28	110
E	22	33	11	51	25	60	36	146
F	22	38	15	67	24	46	30	89
IRE	23	27	4	18	17	40	23	139
I	22	39	17	79	27	61	35	131
L	21	38	16	76	21	38	16	76
NL	23	37	14	60	20	41	21	103
A	23	42	18	77	23	54	31	133
P	19	31	12	63	23	46	24	104
FIN	22	36	13	60	22	44	22	98
S	29	36	6	22	27	42	16	58
UK	25	37	12	46	24	42	18	76
EU	23	37	14	64	24	49	26	100

Pop. aged 80+ as % of pop. aged 65+

Pop. aged 65+ as % pop. aged 15-64

Source: Eurostat

Table 4.2 Average employment and population growth over the projection period

	average growth in employment per annum between 2000 and 2050	average growth in population per annum between 2000 and 2050
B	-0,11%	-0,03%
DK	-0,09%	0,05%
D	-0,32%	-0,16%
EL	-0,02%	-0,22%
E	-0,20%	-0,22%
F	-0,03%	0,10%
I	-0,34%	-0,33%
IRL	0,51%	0,52%
NL	0,09%	0,23%
A	-0,19%	-0,12%
P	0,03%	0,18%
FIN	-0,29%	-0,09%
S	0,01%	0,07%
UK	-0,08%	0,08%

ANNEX7 DEMOGRAPHIC PROJECTIONS

Table A7-1 Total population (millions)

	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
B	10,2	10,3	10,4	10,4	10,5	10,5	10,5	10,5	10,4	10,2	10,1
DK	5,4	5,4	5,5	5,5	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,5
D	82,3	83,1	83,5	83,5	83,2	82,7	81,8	80,7	79,3	77,6	75,6
EL	10,5	10,7	10,8	10,8	10,8	10,8	10,7	10,7	10,6	10,4	10,2
E	39,4	39,7	39,9	39,8	39,5	39,1	38,6	38,1	37,3	36,4	35,1
F	59,2	60,3	61,4	62,2	62,8	63,3	63,7	63,8	63,5	62,9	62,2
IRL	3,8	4,0	4,1	4,3	4,4	4,5	4,6	4,7	4,7	4,8	4,8
I	57,6	57,5	57,3	56,8	56,0	55,1	54,0	52,9	51,5	49,9	48,1
L	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6
NL	15,9	16,3	16,7	17,0	17,3	17,5	17,7	17,8	17,9	17,8	17,7
A	8,1	8,1	8,0	8,1	8,1	8,1	8,1	8,0	7,9	7,8	7,6
P	10,0	10,2	10,4	10,6	10,7	10,8	10,9	10,9	11,0	11,0	10,9
FIN	5,2	5,2	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3	5,2	5,1	5,0	5,0
S	8,9	8,9	9,0	9,0	9,1	9,2	9,3	9,2	9,2	9,2	9,2
UK	59,5	60,3	60,9	61,5	62,2	62,8	63,2	63,2	62,9	62,4	61,8
EU	376,4	380,4	383,5	385,2	386,0	385,9	384,5	381,8	377,5	371,5	364,2

Source: Eurostat – central scenario

Table A7-2 Working-age population aged 15 to 64 (millions)

	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
B	6,7	6,8	6,9	6,8	6,7	6,5	6,3	6,1	6,0	6,0	5,9
DK	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6	3,5	3,4	3,4	3,3	3,4	3,4
D	55,9	55,3	55,1	54,8	53,7	51,8	49,2	46,9	46,1	45,3	44,2
EL	7,1	7,1	7,1	7,0	7,0	6,9	6,7	6,5	6,2	6,0	5,8
E	26,9	26,9	26,8	26,5	26,2	25,5	24,5	23,1	21,6	20,1	19,2
F	38,6	39,5	40,3	40,0	39,5	38,9	38,3	37,6	36,9	36,6	36,0
IRL	2,5	2,7	2,8	2,9	2,9	3,0	3,0	3,0	3,0	2,9	2,8
I	39,0	38,2	37,7	36,7	35,9	34,6	32,7	30,5	28,5	27,1	26,2
L	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
NL	10,8	11,0	11,2	11,2	11,2	11,0	10,8	10,5	10,4	10,5	10,6
A	5,5	5,5	5,4	5,4	5,3	5,1	4,8	4,6	4,5	4,4	4,3
P	6,8	6,8	6,9	6,9	6,9	7,0	6,9	6,8	6,6	6,4	6,3
FIN	3,5	3,5	3,5	3,4	3,3	3,2	3,1	3,1	3,1	3,0	2,9
S	5,7	5,9	5,9	5,8	5,7	5,7	5,6	5,5	5,5	5,5	5,5
UK	38,9	39,8	40,6	40,4	40,3	39,8	38,7	37,7	37,2	37,2	36,8
EU	251,7	252,9	254,1	251,7	248,4	242,8	234,3	225,7	219,3	214,7	210,3

Source: Eurostat – central scenario

Table A7-3 Elderly population aged 65 and over (millions)

	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
B	1,7	1,8	1,8	2,0	2,2	2,4	2,6	2,8	2,8	2,7	2,7
DK	0,8	0,8	1,0	1,1	1,1	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2
D	13,6	15,7	16,6	17,2	18,3	19,8	21,8	23,3	23,1	22,4	21,6
EL	1,8	2,0	2,1	2,2	2,3	2,4	2,6	2,8	2,9	3,1	3,1
E	6,6	6,9	7,2	7,6	8,0	8,6	9,4	10,3	11,2	11,7	11,6
F	9,4	9,9	10,3	11,6	12,9	14,1	15,3	16,2	16,7	16,6	16,6
IRL	0,4	0,4	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,1
I	10,3	11,2	11,8	12,6	13,2	13,8	14,9	16,1	16,8	16,8	16,1
L	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
NL	2,2	2,3	2,5	2,9	3,3	3,7	4,1	4,4	4,5	4,4	4,3
A	1,3	1,4	1,5	1,6	1,7	1,9	2,2	2,4	2,4	2,4	2,3
P	1,5	1,7	1,7	1,9	2,0	2,1	2,3	2,5	2,7	2,9	2,9
FIN	0,8	0,8	0,9	1,0	1,2	1,3	1,3	1,4	1,3	1,3	1,3
S	1,5	1,6	1,7	1,9	2,0	2,1	2,2	2,3	2,3	2,3	2,3
UK	9,3	9,4	9,8	10,9	11,7	12,7	14,2	15,4	15,8	15,6	15,4
EU	61,3	65,9	69,4	75,2	80,6	87,0	95,2	102,0	105,1	104,8	102,7

Source: Eurostat – central scenario

Table A7-4 Very elderly population aged 80 and over (millions)

	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
B	0,4	0,4	0,5	0,6	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,0
DK	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
D	3,0	3,5	4,0	4,5	5,6	5,7	5,8	6,3	7,1	8,2	8,5
EL	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0	1,0
E	1,5	1,7	2,1	2,3	2,3	2,4	2,6	2,8	3,2	3,5	3,9
F	2,1	2,7	3,2	3,5	3,6	3,7	4,5	5,3	5,8	6,1	6,2
IRL	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
I	2,2	2,8	3,3	3,7	4,0	4,2	4,6	4,8	5,2	5,7	6,3
L	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
NL	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7	0,9	1,1	1,2	1,4	1,5	1,6
A	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,9	1,0
P	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,8	0,9
FIN	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5
S	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8
UK	2,3	2,5	2,7	2,8	2,9	3,3	3,9	4,2	4,6	5,2	5,7
EU	13,9	16,4	18,7	20,6	22,7	23,9	26,9	29,5	32,4	35,9	38,1

Source: Eurostat – central scenario

Table A7-5 Old-age dependency ratio (%)

	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
B	26	26	27	30	33	37	42	45	46	46	45
DK	22	23	27	29	32	34	38	39	40	38	36
D	24	28	30	31	34	38	44	50	50	49	49
EL	26	28	29	31	33	35	38	43	47	52	54
E	25	26	27	29	31	34	39	45	52	58	60
F	24	25	25	29	33	36	40	43	45	45	46
IRL	17	17	17	20	22	25	27	29	33	37	40
I	27	29	31	34	37	40	46	53	59	62	61
L	21	23	24	26	28	32	36	40	41	40	38
NL	20	21	22	26	30	33	38	42	44	42	41
A	23	25	27	30	32	37	45	52	54	54	54
P	23	25	25	27	29	31	33	37	41	45	46
FIN	22	23	25	31	36	39	43	44	43	43	44
S	27	27	29	33	35	37	40	41	42	42	42
UK	24	24	24	27	29	32	37	41	43	42	42
EU	24	26	27	30	32	36	41	45	48	49	49

Population aged 65+ as % of population aged 15 to 64

Source: Commission calculation based on Eurostat – central scenario

Table A7-6 Share of the very elderly in total elderly population (%)

	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
B	21	25	28	28	27	25	27	29	32	35	37
DK	26	25	22	21	23	28	28	28	29	33	35
D	22	22	24	26	30	29	26	27	31	37	39
EL	20	21	26	29	30	29	29	29	30	31	33
E	22	25	29	30	29	28	28	27	28	30	33
F	22	27	31	30	28	26	30	33	35	37	38
IRL	23	23	23	21	21	21	24	26	27	27	27
I	22	25	28	29	31	30	31	30	31	34	39
L	21	23	26	27	27	26	26	28	31	35	38
NL	23	25	25	23	23	23	27	28	30	34	37
A	23	27	27	26	28	28	27	27	31	37	42
P	19	22	25	26	27	26	27	28	28	29	31
FIN	22	24	26	24	23	23	30	33	35	36	36
S	29	31	28	25	25	29	32	32	32	34	36
UK	25	27	27	25	25	26	28	28	29	34	37
EU	23	25	27	27	28	27	28	29	31	34	37

Population aged 80+ as % of population aged 65

Source: Commission calculation based on Eurostat – central scenario

Table A8-1 Unemployment rates used in the current policy scenario (%)

	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	change
B	10,2	8,1	7,9	7,3	6,6	6,6	6,6	6,6	6,6	6,6	6,6	-3,6
DK	5,9	5,6	5,5	5,6	5,5	5,5	5,4	5,4	5,4	5,5	5,5	-0,4
D	7,9	6,6	6,3	6,0	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	-2,3
EL	11,0	8,2	8,0	7,7	7,4	7,0	6,7	6,3	6,0	5,7	5,5	-5,5
E	14,0	8,9	7,8	7,3	6,9	6,6	6,3	6,1	6,0	6,0	6,0	-8,0
F	9,8	9,1	8,8	8,4	8,1	7,8	7,4	7,1	6,7	6,4	6,1	-3,7
IRL	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0,0
I	10,6	9,8	9,4	9,1	8,9	8,6	8,3	7,9	7,5	7,2	7,0	-3,6
L	2,8		2,5		2,3		2,1		1,8		1,5	-1,3
NL	3,2	3,3	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	0,8
A	5,9	5,3	4,7	4,1	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	-1,9
P	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	0,0
FIN	9,8	7,2	7,2	7,1	7,1	7,1	7,1	7,1	7,1	7,1	7,1	-2,7
S	6,0	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	-0,9
UK	5,3	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	0,3

(Forrás: Budgetary challenges posed by ageing populations. Economic Policy Committee, Brussels, 24 October 2001. http://europa.eu.int/comm/economy_finance/epc/documents/ageing_en.pdf)

Háttérstatistikák az országösszefoglalók számára

	Tagországok			EU-25				
Megfelelőség								
Jelenlegi helyzet (XXXX ECHP/EU-SILC adatok)								
	Osszes	Férfi	Nő	Osszes	Férfi	Nő		
Szegénységi-kockázati ráta ¹								
0-64	10	10	10		
65+	8	5	10		
75+	10	6	12		
Jövedelemegyenlőtlenség ¹								
0-64	3,8	3,9	3,7					
65+	2,8	2,7	2,8					
65 éves és idősebbek jövedelme a 0-64 évesek jövedelmének arányában ¹	0,74	0,69	0,76		
Medián nyugdíjak a medián-keresetekhez viszonyítva ²	74	69	81					
Hosszú távú előrejelzések								
Nyugdíjhelyettesítési ráták ³	2005	2030	2050					
Teljes nettó helyettesítési ráta	101,7	97,1	100,4					
Teljes bruttó helyettesítési ráta	65,6	73,2	79,0					
Bruttó hely. ráta I. pillér	65,6	59,1	58,5					
Bruttó hely. ráta II. pillér	0,0	14,1	20,5					
Pénzügyi fenntarthatóság								
Jelenlegi helyzet								
ESSPROS nyugdíjkiadások ⁴ , GDP %-ában	1995	2000	2002	1995	2000	2002		
	KSH	8,7	9,1	12,6		
Foglalkoztatás (2003) ⁵	Összes	Férfi	Nő	Összes	Férfi	Nő		
Foglalkoztatási ráta (30-54)	71,7	73,6	73,7		
Foglalkoztatási ráta (55-64)	17,1	21,9	25,6		
Tényleges munkaerő-piaci kivonulási kor ⁶	59,2	60,4		
Közfinanszírozás (2003) ⁷	PM							
Közfizetés, a GDP %-ában	59,1			63,3				
Költségvetési egyensúly, a GDP %-ában	-6,2			-2,8				
Hosszú távú előrejelzések (nemzeti előrejelzés, 2004)								
	Szint			növekedés	Szint			Növekedés2
	2003	2030	2050	200X-50	2003	2030	2050	200X-50
Időskori függőségi ráta ⁸	16,5	27,8	41,7	+25,2	33,6
Köznnyugdíj kiadások, a GDP %-ában ⁹	9,3	8,9	8,8	-0,5	12,6 (2002)
A nyugdíj-közfizetéseket alakulását meghatározó tényezők (2000-2050) ⁹	A változáshoz való hozzájárulás GDP %-pontban kifejezve				A változáshoz való hozzájárulás GDP %-pontban kifejezve			
Demográfiai függőség	+3,9							
Foglalkoztatottság	-1,2							
Jogosultsági kritériumok	-0,9							
Ellátások színvonala	-2,2							
Összesen (a maradékot is beleértve)*	-0,5							

Megjegyzések:

- Forrás: EK Háztartáspanel/EU SILC, EUROSTAT, XXXX verzió. Ekvivalens jövedelmeken alapuló. Szegénységi küszöb az ekvivalens medián jövedelem 60 %-a; egyenlőtlenségi mérőszám: jövedelem megoszlási arány S80/S20.
- Forrás: EUROSTAT a 65-74 éves korú nyugdíjasok saját jogú medián nyugdíj jövedelme az 50-59 éves foglalkoztatottak medián keresetéhez viszonyítva, a nem nyugdíj jellegű szociális ellátások kizárása mellett. Lásd a módszertani feljegyzést.
- Forrás: A szociális védelmi bizottság mutató számokat meghatározó alcsoportja /ISG/ által meghatározott számítási módszer, a tagországok számára. Egy férfi munkás 40 éves teljes foglalkoztatás melletti átlagkeresettel rendelkező, aki járulékokat fizet mind az első, mind a második nyugdíjbiztosításra, 65 éves korú nyugdíjazás esetén számított elméleti helyettesítési ráta. Lásd: módszertani megjegyzés.
- Forrás: ESSPROS, EUROSTAT. Beleértve meghatározott magán szociális biztonsági rendszerek kiadásait; lásd módszertani megjegyzést.
- Forrás: Európai munkaerőpiaci felmérés XXXX
- Kalkulációs módszer, még megvitátás alatt
- Forrás: Európai Bizottság gazdasági pénzügyi szektorális igazgatóság
- Forrás: EUROSTAT demográfiai előrejelzések 65 éven felüli személyek száma, 15-64 éves korúak százalékában.
- Forrás: Pénzügyminisztérium, a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetéséről szóló törvényjavaslat melléklete alapján, 2004. október (beleértve a társadalombiztosítási nyugellátásokat, adózás előtt)

4.11. táblázat: Az alapeset teoretikus helyettesítési rátái, 2005, és előrejelzés 10 év múlva, 2010-re, 2030-ra , 2050-re

	2005	+10 év	2010	2030	2050
Bruttó helyettesítési ráta 1. pillér	65,6	56,7	71,4	59,1	58,5
Bruttó helyettesítési ráta 2. pillér	0,0	0,0	0,0	14,1	20,5
Teljes bruttó helyettesítési ráta	65,6	56,7	71,4	73,2	79,0
Teljes nettó helyettesítési ráta	101,7	87,9	110,8	97,1	100,4

Nem végleges adatok

alapeset: férfi dolgozó, átlagos keresettel, 40 év teljes szolgálati idő és az 1. és 2. pillérbe történő járulékfizetés mellett, 65 éves korban történő nyugdíjba vonulás esetén.

+10 év: a 2005-ben adott alapeset helyettesítési rátája 10 év múlva

5. PÉNZÜGYI FENNTARTHATÓSÁG

5.1. táblázat: Foglalkoztatási ráták, 2003, és előrejelzés 2010-re, 2030-ra és 2050-re (a megfelelő népesség %-ában)

	15-64			55-64		
	2003	2025	2050	2003	2025	2050
HU	56,9	65,3	63,2	28,7	49,8	49,5
EU-25	63,0	70,0	70,7	40,2

Forrás: Eurostat

Dátum: 03.01.2005

5.2. táblázat: Tényleges gazdasági öregségi függőségi ráta, 2003, és előrejelzés 2010-re, 2030-ra és 2050-re

	2003	2010	2030	2050
HU	36,5			
EU-25	33,6			

A 65 évesnél idősebb inaktív népesség aránya a 15-64 éves foglalkoztatott népességhez

Forrás: Eurostat, Labour Force Survey – éves átlagok (kivéve DE, CY: tavaszi eredmények)

Dátum: 03.01.2005

5.3. táblázat: Az idősebb foglalkoztatottak foglalkoztatási rátája, 2003 (a megfelelő népesség %-ában)

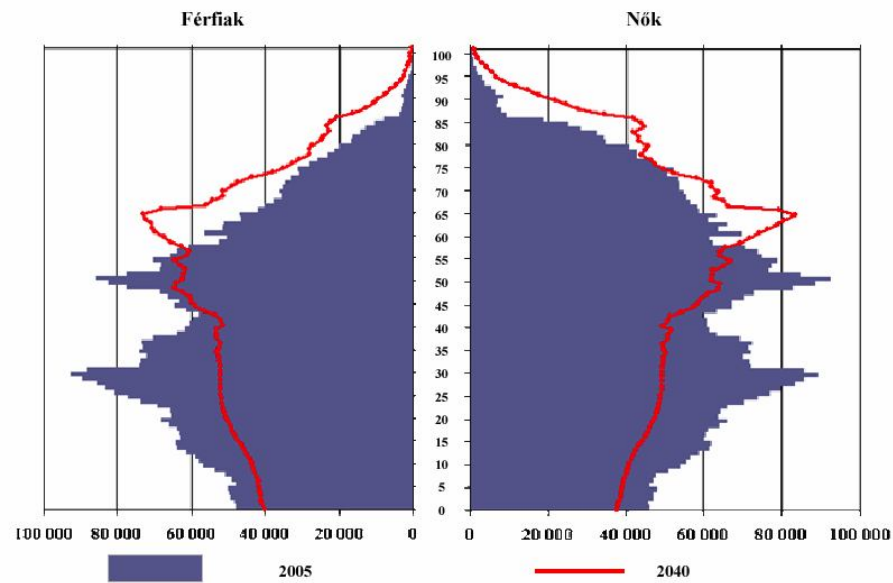
	55-59			60-64			55-64			65-69		
	Összesen	férfi	nő	Összesen	férfi	nő	Összesen	férfi	nő	Összesen	férfi	nő
HU	44,3	55,1	35,0	11,4	16,8	7,3	28,9	37,8	21,8	3,6	4,9	2,6
EU-25	54,2	65,2	43,5	24,9	33,5	16,9	40,2	50,3	30,7	7,5	10,3	5,1

Forrás: Eurostat, Labour Force Survey – éves átlagok (kivéve DE, CY: tavaszi eredmények az 55-59, 60-64 és 65-69 éves korosztályok számára)

Dátum: 03.01.2005

Népességi korfa, 2040

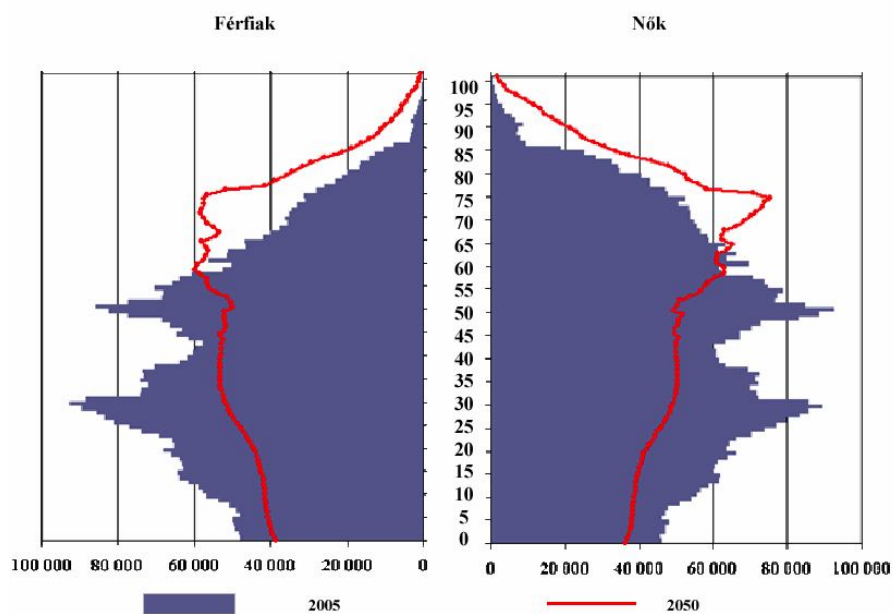
2.0.1/a. táblázat

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, Népességtudományi Kutatóintézet, KSH-NKI

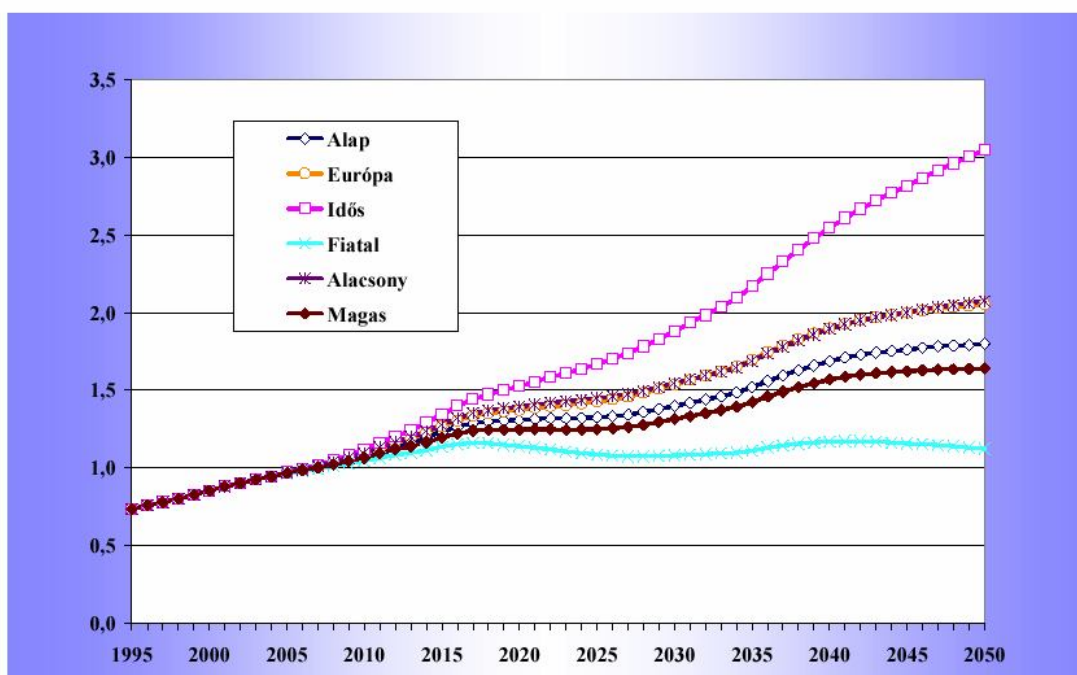
Népességi korfa, 2050

2.0.1/b táblázat

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, Népességtudományi Kutatóintézet, KSH-NKI

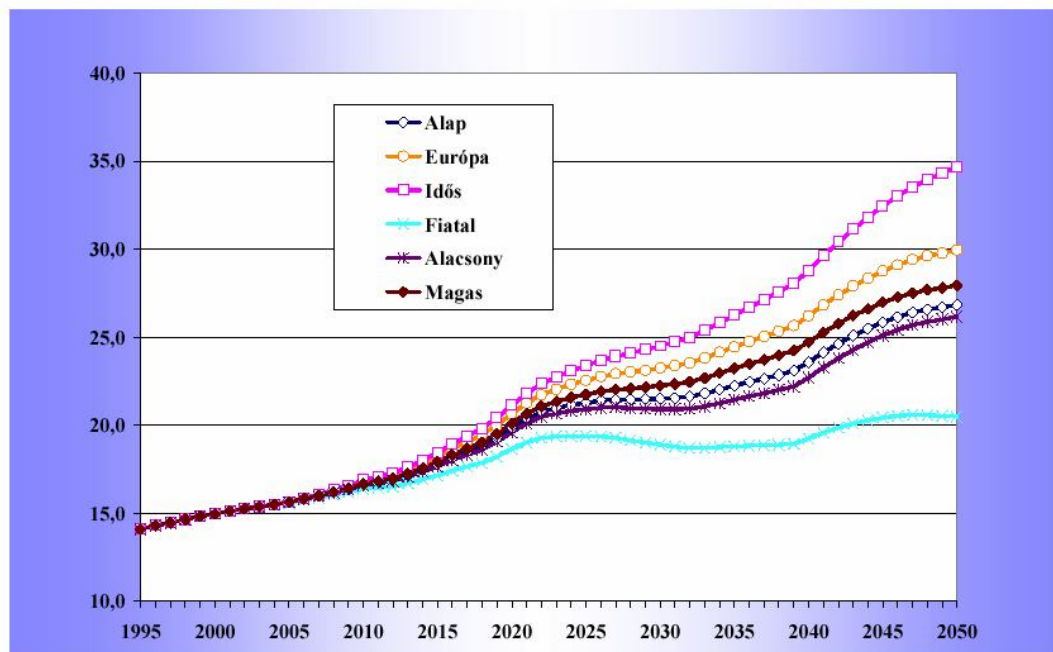
Az öregedési index (60+ évesek / 0–19 évesek) alakulása 1995 és 2050 között

Forrás: Országos Referencia Előreszámítások I., Magyarország népességének jövőbeni alakulása, számítások a 2001. évi népszámlálás végleges adatai alapján, készítette: Habcsek László

Központi Statisztikai Hivatal, Népességtudományi Kutatóintézet, 2003. július

A 65+ évesek arányának alakulása 1995 és 2050 között

Forrás: Országos Referencia Előreszámítások i., Magyarország népességének jövőbeni alakulása, számítások a 2001. évi népszámlálás végleges adatai alapján, készítette: Habcsek László

Központi Statisztikai Hivatal, Népességtudományi Kutatóintézet, 2003. július

(Forrás: Nemzeti stratégiai jelentés a megfelelő és fenntartható nyugdíjakról; Nyugdíjstratégiai jelentés a megfelelő és fenntartható nyugdíjakról. (Magyarország, 2005)
www.icsszem.hu/main.php?folderID=1052&articleID=4894&ctag=articlelist&iid=1&accessible=0)

2. Hosszú távú demográfiai idősorok (Magyarország)

(Forrás: Demográfiai évkönyv 2003. KSH. Bp. 2004.)

1.1.1. A TERMÉSZETES NÉPMOZGALOM FŐBB ADATAI, 1876–2002 MAIN DATA OF VITAL EVENTS, 1876–2002

Év ^{a/} Year ^{a/}	Házasság- kötés Marriage	Válás Divorce	Élve- születés Live birth	Halálozás Death	Természetes szaporodás, fogyás(–) Natural increase or decrease(–)	1 éven aluli meghalt Deceased under 1 year of age	Házasság- kötés Marriage	Válás Divorce	Élve- születés Live birth	Halálozás Death	Természetes szaporodás, fogyás(–) Natural increase or decrease(–)	Ezer élve- szülöttre jutó 1 éven aluli meghalt Deceased under 1 year of age per thousand live-born
							ezer lakosra – per thousand population					
1876	52 491	320	239 532	178 610	60 922	..	10,2	0,1	46,7	34,9	11,8	..
1877	49 310	309	236 547	181 375	55 172	..	9,5	0,1	45,6	35,0	10,6	..
1878	49 722	334	232 900	198 497	34 403	..	9,5	0,1	44,6	38,0	6,6	..
1879	53 707	395	245 431	190 586	54 845	..	10,2	0,1	46,6	36,2	10,4	..
1880	48 114	484	235 730	205 150	30 580	..	9,1	0,1	44,4	38,6	5,8	..
1881	51 786	384	232 215	192 216	39 999	..	9,7	0,1	43,4	35,9	7,5	..
1882	55 509	352	241 294	188 778	52 516	..	10,3	0,1	44,7	35,0	9,7	..
1883	55 718	293	247 747	174 953	72 794	..	10,2	0,1	45,3	32,0	13,3	..
1884	55 834	373	256 865	175 431	81 434	..	10,1	0,1	46,3	31,6	14,7	..
1885	56 137	297	253 735	184 800	68 935	..	10,0	0,1	45,1	32,9	12,2	..
1886	54 561	274	261 164	188 910	72 254	..	9,6	0,1	45,8	33,1	12,7	..
1887	51 252	393	255 734	198 584	57 150	..	8,9	0,1	44,3	34,4	9,9	..
1888	55 055	461	253 726	190 251	63 475	..	9,4	0,1	43,5	32,6	10,9	..
1889	48 873	507	260 796	175 554	85 242	..	8,3	0,1	44,1	29,7	14,4	..
1890	49 273	457	245 289	192 218	53 071	..	8,2	0,1	41,0	32,1	8,9	..
1891	50 963	417	255 934	207 973	47 961	69 642	8,4	0,1	42,4	34,5	7,9	272,1
1892	55 144	526	249 323	213 293	36 030	69 440	9,1	0,1	41,0	35,1	5,9	278,5
1893	57 349	496	261 119	193 254	67 865	66 992	9,3	0,1	42,5	31,5	11,0	256,6
1894	58 555	..	259 227	181 821	77 406	..	9,4	..	41,7	29,2	12,5	..
1895	56 602	..	259 767	186 893	72 874	..	9,0	..	41,2	29,7	11,5	..
1896	54 098	..	260 515	176 903	83 612	..	8,5	..	40,8	27,7	13,1	..
1897	55 537	472	263 079	171 899	91 180	59 304	8,6	0,1	40,6	26,5	14,1	225,4
1898	57 874	..	258 956	175 334	83 622	..	8,8	..	39,4	26,7	12,7	..
1899	61 870	..	261 673	180 583	81 090	..	9,3	..	39,3	27,1	12,2	..
1900	61 466	1 075	268 019	177 363	90 656	60 479	9,1	0,2	39,7	26,3	13,4	225,7
1901	61 911	1 208	260 439	166 662	93 777	54 853	9,0	0,2	37,8	24,2	13,6	210,6
1902	60 254	1 255	270 385	179 260	91 125	59 045	8,6	0,2	38,7	25,7	13,0	218,4
1903	57 455	1 414	258 209	179 518	78 691	55 273	8,1	0,2	36,6	25,4	11,2	214,1
1904	64 835	1 773	260 446	172 704	87 742	52 677	9,1	0,3	36,5	24,2	12,3	202,3
1905	61 451	1 770	252 501	203 516	48 985	61 756	8,5	0,3	35,1	28,3	6,8	244,6
1906	63 850	1 745	258 296	176 938	81 358	54 428	8,8	0,2	35,6	24,4	11,2	210,7
1907	74 091	3 113	261 231	180 216	81 015	55 367	10,1	0,4	35,7	24,6	11,1	211,9
1908	68 842	2 740	268 637	177 872	90 765	54 775	9,3	0,4	36,3	24,0	12,3	203,9
1909	65 253	2 700	271 177	184 445	86 732	59 958	8,7	0,4	36,2	24,6	11,6	221,1
1910	65 300	2 890	265 457	168 875	96 582	52 068	8,6	0,4	35,1	22,3	12,8	196,1
1911	69 776	3 035	261 375	184 009	77 366	56 075	9,1	0,4	34,1	24,1	10,0	214,5
1912	69 086	3 372	270 804	172 148	98 656	51 575	8,9	0,4	35,0	22,2	12,8	190,5
1913	69 188	3 326	264 418	174 241	90 177	53 584	8,8	0,4	33,8	22,3	11,5	202,6
1914	58 057	2 889	270 690	176 574	94 116	54 021	7,3	0,4	34,2	22,3	11,9	199,6
1915	27 025	1 252	187 734	189 418	–1 684	50 080	3,4	0,2	23,6	23,8	–0,2	266,8

1916	28 694	..	135 443	159 810	-24 367	29 612	3,6	..	17,0	20,1	-3,1	218,6
1917	34 907	..	130 817	163 507	-32 690	28 182	4,4	..	16,5	20,6	-4,1	215,4
1918	59 431	..	127 894	207 395	-79 501	27 290	7,6	..	16,3	26,4	-10,1	213,4
1919	160 550	..	217 431	157 392	60 039	34 626	20,4	..	27,6	20,0	7,6	159,3
1920	104 122	..	249 458	169 717	79 741	48 030	13,1	..	31,4	21,3	10,1	192,5
1921	93 310	6 188	255 453	170 059	85 394	49 224	11,6	0,8	31,8	21,2	10,6	192,7
1922	87 871	7 419	249 279	173 351	75 928	49 358	10,8	0,9	30,8	21,4	9,4	198,0
1923	78 706	6 933	238 971	159 287	79 684	43 943	9,6	0,8	29,2	19,5	9,7	183,9
1924	75 060	6 105	221 462	167 668	53 794	42 810	9,1	0,7	26,9	20,4	6,5	193,3
1925	74 382	5 750	235 480	142 150	93 330	39 530	9,0	0,7	28,4	17,1	11,3	167,9
1926	76 849	5 853	229 484	139 905	89 579	38 436	9,2	0,7	27,4	16,7	10,7	167,5
1927	77 026	5 666	218 548	150 675	67 873	40 395	9,1	0,7	25,9	17,8	8,1	184,8
1928	79 634	5 615	224 693	146 496	78 197	39 749	9,3	0,7	26,4	17,2	9,2	176,9
1929	78 518	5 162	215 463	152 847	62 616	38 659	9,1	0,6	25,1	17,8	7,3	179,4
1930	77 907	5 495	219 784	134 341	85 443	33 518	9,0	0,6	25,4	15,5	9,9	152,5
1931	76 354	4 357	206 925	144 968	61 957	33 469	8,8	0,5	23,7	16,6	7,1	161,7
1932	71 202	4 476	205 529	157 106	48 423	37 759	8,1	0,5	23,4	17,9	5,5	183,7
1933	73 080	4 830	193 911	129 913	63 998	26 426	8,3	0,5	21,9	14,7	7,2	136,3
1934	78 843	5 505	194 279	129 049	65 230	28 721	8,8	0,6	21,8	14,5	7,3	147,8
1935	75 905	5 644	189 479	136 923	52 556	28 812	8,4	0,6	21,1	15,2	5,9	152,1
1936	77 217	5 729	183 369	128 333	55 036	25 489	8,5	0,6	20,3	14,2	6,1	139,0
1937	80 259	5 751	182 449	128 049	54 400	24 347	8,8	0,6	20,0	14,1	5,9	133,4
1938	74 276	5 754	182 206	130 628	51 578	23 933	8,1	0,6	19,9	14,2	5,7	131,4
1939	80 163	5 183 ^{b/}	178 633	124 591	54 042	21 665	8,7	0,5 ^{b/}	19,4	13,5	5,9	121,3
1940	71 938	5 520 ^{b/}	185 562	132 735	52 827	24 133	7,7	0,5 ^{b/}	20,0	14,3	5,7	130,1
1941	79 074	6 858 ^{b/}	177 047	123 349	53 698	20 458	8,5	0,5 ^{b/}	18,9	13,2	5,7	115,6
1942	73 375	6 663 ^{b/}	187 187	136 844	50 343	24 980	7,8	0,5 ^{b/}	19,9	14,6	5,3	133,4
1943	75 630	..	178 320	127 760	50 560	20 036	8,0	..	18,9	13,5	5,4	112,4
1944	68 349	..	195 868	165 230	30 638	20 098	7,2	..	20,6	17,4	3,2	102,6
1945	73 292	1 979	169 091	211 323	-42 232	28 601	8,1	0,2	18,7	23,4	-4,7	169,1
1946	98 662	8 347	169 120	135 486	33 634	19 703	10,9	0,9	18,7	15,0	3,7	116,5
1947	98 328	9 256	187 316	117 537	69 779	19 975	10,8	1,0	20,6	12,9	7,7	106,6
1948	97 710	11 058	191 907	105 780	86 127	18 054	10,7	1,2	21,0	11,6	9,4	94,1
1949	107 820	12 556	190 398	105 718	84 680	17 327	11,7	1,4	20,6	11,4	9,2	91,0
1950	106 261	11 263	195 567	106 902	88 665	16 759	11,4	1,2	20,9	11,4	9,5	85,7
1951	93 362	11 262	190 645	109 998	80 647	15 993	9,9	1,2	20,2	11,7	8,5	83,9
1952	104 836	13 514	185 820	107 443	78 377	12 987	11,0	1,4	19,6	11,3	8,3	69,9
1953	91 621	9 021	206 926	112 039	94 887	14 647	9,5	0,9	21,6	11,7	9,9	70,8
1954	107 368	12 144	223 347	106 670	116 677	13 556	11,1	1,3	23,0	11,0	12,0	60,7
1955	103 020	15 989	210 430	97 848	112 582	12 622	10,5	1,6	21,4	10,0	11,4	60,0
1956	96 133	12 479	192 810	104 236	88 574	11 332	9,7	1,3	19,5	10,5	9,0	58,8
1957	97 992	17 854	167 202	103 645	63 557	10 543	10,0	1,8	17,0	10,5	6,5	63,1
1958	91 439	14 916	158 428	97 866	60 562	9 204	9,3	1,5	16,0	9,9	6,1	58,1
1959	90 313	21 927	151 194	103 880	47 314	7 926	9,1	2,2	15,2	10,5	4,7	52,4
1960	88 566	16 590	146 461	101 525	44 936	6 976	8,9	1,7	14,7	10,2	4,5	47,6
1961	83 072	17 480	140 365	96 410	43 955	6 185	8,3	1,7	14,0	9,6	4,4	44,1
1962	81 354	17 410	130 053	108 273	21 780	6 232	8,1	1,7	12,9	10,8	2,1	47,9
1963	84 387	18 364	132 335	99 871	32 464	5 676	8,4	1,8	13,1	9,9	3,2	42,9
1964	87 581	19 700	132 141	100 830	31 311	5 284	8,7	1,9	13,1	10,0	3,1	40,0
1965	89 611	20 363	133 009	108 119	24 890	5 166	8,8	2,0	13,1	10,7	2,4	38,8
1966	93 230	20 631	138 489	101 943	36 546	5 313	9,2	2,0	13,6	10,0	3,6	38,4
1967	96 199	21 078	148 886	109 530	39 356	5 508	9,4	2,1	14,6	10,7	3,9	37,0
1968	95 613	21 265	154 419	115 354	39 065	5 521	9,3	2,1	15,1	11,2	3,9	35,8
1969	95 614	21 855	154 318	116 659	37 659	5 511	9,3	2,1	15,0	11,4	3,6	35,7
1970	96 612	22 841	151 819	120 197	31 622	5 449	9,3	2,2	14,7	11,6	3,1	35,9
1971	94 202	23 560	150 640	123 009	27 631	5 294	9,1	2,3	14,5	11,9	2,6	35,1
1972	97 710	24 190	153 265	118 991	34 274	5 092	9,4	2,3	14,7	11,4	3,3	33,2
1973	101 614	25 354	156 224	123 366	32 858	5 286	9,7	2,4	15,0	11,8	3,2	33,8
1974	99 962	24 517	186 288	125 816	60 472	6 390	9,5	2,3	17,8	12,0	5,8	34,3
1975	103 775	25 997	194 240	131 102	63 138	6 380	9,9	2,5	18,4	12,4	6,0	32,8
1976	100 472	27 075	185 405	132 240	53 165	5 528	9,5	2,6	17,5	12,5	5,0	29,8
1977	97 015	27 167	177 574	132 031	45 543	4 660	9,1	2,6	16,7	12,4	4,3	26,2

1978	92 438	28 407	168 160	140 121	28 039	4 097	8,7	2,7	15,8	13,1	2,7	24,4
1979	87 172	27 606	160 364	136 829	23 535	3 844	8,1	2,6	15,0	12,8	2,2	24,0
1980	80 331	27 797	148 673	145 355	3 318	3 443	7,5	2,6	13,9	13,6	0,3	23,2
1981	77 131	27 426	142 890	144 757	-1 867	2 970	7,2	2,6	13,4	13,5	-0,2	20,8
1982	75 550	28 587	133 559	144 318	-10 759	2 676	7,1	2,7	12,5	13,5	-1,0	20,0
1983	75 969	29 337	127 258	148 643	-21 385	2 424	7,1	2,8	11,9	13,9	-2,0	19,0
1984	74 951	28 711	125 359	146 709	-21 350	2 558	7,1	2,7	11,8	13,8	-2,0	20,4
1985	73 238	29 309	130 200	147 614	-17 414	2 651	6,9	2,8	12,3	14,0	-1,6	20,4
1986	72 434	29 557	128 204	147 089	-18 885	2 442	6,9	2,8	12,2	14,0	-1,8	19,0
1987	66 082	29 856	125 840	142 601	-16 761	2 178	6,3	2,8	12,0	13,6	-1,6	17,3
1988	65 907	23 868	124 296	140 042	-15 746	1 967	6,3	2,3	11,9	13,4	-1,5	15,8
1989	66 949	24 952	123 304	144 695	-21 391	1 941	6,4	2,4	11,9	13,9	-2,1	15,7
1990	66 405	24 888	125 679	145 660	-19 981	1 863	6,4	2,4	12,1	14,0	-1,9	14,8
1991	61 198	24 433	127 207	144 813	-17 606	1 989	5,9	2,4	12,3	14,0	-1,7	15,6
1992	57 005	21 607	121 724	148 781	-27 057	1 714	5,5	2,1	11,7	14,3	-2,6	14,1
1993	54 099	22 350	117 033	150 244	-33 211	1 458	5,2	2,2	11,3	14,5	-3,2	12,5
1994	54 114	23 417	115 598	146 889	-31 291	1 335	5,2	2,3	11,2	14,2	-3,0	11,5
1995	53 463	24 857	112 054	145 431	-33 377	1 195	5,2	2,4	10,8	14,1	-3,2	10,7
1996	48 930	22 590	105 272	143 130	-37 858	1 148	4,7	2,2	10,2	13,9	-3,7	10,9
1997	46 905	24 992	100 350	139 434	-39 084	989	4,6	2,4	9,8	13,5	-3,8	9,9
1998	44 915	25 763	97 301	140 870	-43 569	944	4,4	2,5	9,5	13,7	-4,2	9,7
1999	45 465	25 605	94 645	143 210	-48 565	798	4,4	2,5	9,2	14,0	-4,7	8,4
2000	48 110	23 987	97 559	135 601	-38 004	900	4,7	2,3	9,6	13,3	-3,7	9,2
2001	43 583	24 391	97 047	132 183	-35 136	789	4,3	2,4	9,5	13,0	-3,4	8,1
2002	46 008	25 506	96 804	132 833	-36 029	693	4,5	2,5	9,5	13,1	-3,5	7,2

a/ Magyarország mai területe, 1876. évtől 1918. évig részben becslő adatok alapján. – b/ Az adatok az akkori országterületre vonatkoznak.

a/ The present area of Hungary, from 1876 to 1918 based partly on estimated data. – b/ The data refer to the territory of the country of that time.

1.1.4. A NÉPESSÉG SZÁMA KORCSOPORTONKÉNT, 1924–2003
POPULATION BY AGE-GROUPS, 1924–2003

Év Year	0–4	5–9	10–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65–69	70–74	75–79	80–84	85–X	Összesen Total
	éves – years old																		
1924	951 633	592 704	907 985	829 865	784 958	683 571	558 336	544 442	481 740	428 208	364 056	325 981	275 436	212 164	148 666	72 380	33 233	13 857	8 209 215
1925	953 031	565 726	912 469	843 834	788 255	699 235	573 432	537 789	493 590	434 417	368 011	325 985	277 230	213 173	152 248	69 686	34 395	13 116	8 255 622
1926	947 669	625 464	852 045	866 230	774 875	725 931	597 514	529 524	499 885	437 489	372 298	335 507	275 119	220 732	153 348	79 116	34 191	14 625	8 341 562
1927	939 535	715 167	769 339	871 212	784 116	735 948	620 770	525 837	512 907	437 699	385 271	327 506	290 799	217 329	157 815	82 961	34 384	15 155	8 423 750
1928	918 911	810 424	670 811	882 629	787 286	750 736	637 861	536 025	509 892	450 113	390 890	335 190	287 750	220 677	155 865	91 197	32 360	15 616	8 484 233
1929	908 052	893 769	579 581	886 793	800 547	756 000	659 550	537 173	521 867	458 193	402 041	333 188	288 696	226 929	158 633	92 729	35 573	15 726	8 555 040
1930	895 182	900 881	553 886	892 946	816 068	761 237	676 630	553 295	516 908	470 937	409 320	338 034	289 421	229 944	159 938	95 737	33 938	15 964	8 610 266
1931	881 381	897 511	613 353	833 956	838 786	749 040	703 318	577 580	509 115	477 569	412 469	342 865	298 568	229 096	167 014	97 022	40 080	16 386	8 685 109
1932	869 887	890 584	701 640	752 112	846 054	760 200	714 543	601 354	506 735	491 076	413 128	355 856	291 213	242 878	163 397	100 076	39 325	17 069	8 757 127
1933	854 151	873 980	797 754	652 514	859 861	765 539	730 603	620 027	517 745	489 479	425 783	361 862	298 665	239 846	166 412	98 285	44 537	15 357	8 812 400
1934	844 362	866 526	884 698	559 813	864 989	780 931	737 432	642 055	520 095	500 962	434 440	372 625	297 058	241 088	172 202	101 164	47 270	15 538	8 883 248
1935	839 292	861 391	894 918	534 787	869 136	798 979	743 456	660 816	535 600	498 382	446 808	380 420	301 353	243 701	175 889	104 032	48 788	17 580	8 955 328
1936	816 905	852 276	894 551	594 634	809 864	822 553	734 892	687 200	561 212	491 318	454 410	383 372	307 556	250 897	175 809	108 438	48 751	20 095	9 014 733
1937	805 085	839 078	886 520	686 695	725 535	831 486	745 046	699 572	584 529	490 213	466 854	385 225	319 763	246 470	186 376	106 710	50 190	21 271	9 076 618
1938	794 965	832 275	869 455	787 303	624 366	845 438	752 451	715 633	604 473	499 610	467 435	396 750	326 801	252 948	184 422	109 946	51 746	21 850	9 137 867
1939	787 212	821 143	862 162	878 612	532 111	848 242	768 258	723 614	625 631	503 452	477 137	406 551	336 052	251 668	185 827	113 763	51 759	23 100	9 196 294
1940	781 458	810 718	859 833	891 040	511 226	848 529	787 387	728 993	645 677	517 017	476 869	417 816	344 055	254 540	189 502	115 702	52 876	23 947	9 257 185
1941	781 523	788 459	850 419	889 686	580 615	781 359	812 156	722 947	672 137	543 695	469 520	426 113	346 332	262 464	193 881	115 839	55 651	23 278	9 316 074
.																			
1947	775 426	742 519	749 982	784 624	800 205	608 199	645 356	736 200	658 302	614 005	507 225	408 784	369 664	272 801	190 867	111 336	52 618	20 780	9 048 893
1948	780 433	753 835	739 206	784 037	788 096	691 413	562 474	748 769	662 669	627 258	524 485	415 625	371 589	284 358	195 568	115 740	52 305	20 812	9 118 672
1949	799 973	755 077	735 040	776 434	782 990	772 771	487 340	750 231	674 667	633 945	541 795	421 484	379 924	295 333	203 315	117 767	54 606	22 107	9 204 799
1950	807 106	774 835	730 851	767 107	784 951	785 776	470 387	751 861	690 363	638 982	557 981	434 735	379 080	306 484	209 940	121 710	56 993	23 372	9 292 514
1951	842 420	763 751	736 665	750 781	782 117	791 254	520 256	702 545	711 650	632 668	577 857	457 574	373 745	312 691	215 016	126 529	61 225	24 280	9 383 024
1952	869 314	762 455	737 335	742 409	774 045	788 086	599 039	633 865	720 773	639 448	588 565	477 057	373 031	320 651	218 357	132 145	61 223	25 089	9 462 887
1953	877 355	770 356	749 775	731 974	773 873	778 068	682 253	553 672	734 499	644 983	601 862	494 329	379 399	322 562	227 431	135 186	63 274	24 356	9 545 207
1954	896 735	790 961	753 728	727 626	766 381	775 431	764 021	480 427	737 269	657 952	609 574	510 245	387 015	327 669	234 817	138 289	62 156	24 772	9 645 068
1955	931 994	799 623	774 449	724 861	757 540	779 197	777 343	465 553	739 281	675 290	615 186	526 516	398 726	328 180	242 388	141 930	63 125	25 418	9 766 600
1956	948 906	833 734	766 821	731 925	741 791	776 837	784 705	515 845	692 136	696 987	611 224	546 599	419 776	325 967	248 633	146 805	66 977	27 542	9 883 210
1957	948 826	855 223	751 082	705 875	704 834	748 210	768 068	585 321	617 756	701 697	616 445	557 204	437 319	326 603	255 259	150 299	70 089	28 468	9 828 578
1958	932 368	858 968	757 804	719 314	684 885	741 583	754 511	663 202	537 696	711 808	619 999	568 515	452 608	331 263	257 313	156 453	72 639	29 229	9 850 158
1959	891 411	879 657	778 341	730 352	679 988	732 135	751 125	742 383	465 627	714 284	632 545	576 618	467 128	339 712	261 787	163 518	75 678	30 740	9 913 029
1960	827 848	915 036	786 569	753 491	678 963	722 496	753 716	753 751	451 622	715 041	649 238	580 612	482 400	348 926	263 557	168 684	78 317	30 777	9 961 044
1961	771 820	932 542	820 914	746 348	689 193	705 529	749 186	760 176	499 719	669 118	669 145	576 940	501 083	366 713	261 729	172 194	81 032	32 599	10 005 980

1.1.7. A NÉPESSÉG MEGOSZLÁSA KORCSOPORTONKÉNT, 1924–2003
DISTRIBUTION OF POPULATION BY AGE-GROUPS, 1924–2003

Év Year	0–4	5–9	10–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65–69	70–74	75–79	80–84	85–X	Összesen Total
	éves – years old																		
1924	11,6	7,2	11,1	10,1	9,6	8,3	6,8	6,6	5,9	5,2	4,4	4,0	3,4	2,6	1,8	0,9	0,4	0,2	100,0
1925	11,5	6,9	11,1	10,2	9,5	8,5	6,9	6,5	6,0	5,3	4,5	3,9	3,4	2,6	1,8	0,8	0,4	0,2	100,0
1926	11,4	7,5	10,2	10,4	9,3	8,7	7,2	6,3	6,0	5,2	4,5	4,0	3,3	2,6	1,8	0,9	0,4	0,2	100,0
1927	11,2	8,5	9,1	10,3	9,3	8,7	7,4	6,2	6,1	5,2	4,6	3,9	3,5	2,6	1,9	1,0	0,4	0,2	100,0
1928	10,8	9,6	7,9	10,4	9,3	8,8	7,5	6,3	6,0	5,3	4,6	4,0	3,4	2,6	1,8	1,1	0,4	0,2	100,0
1929	10,6	10,4	6,8	10,4	9,4	8,8	7,7	6,3	6,1	5,4	4,7	3,9	3,4	2,7	1,9	1,1	0,4	0,2	100,0
1930	10,4	10,5	6,4	10,4	9,5	8,8	7,9	6,4	6,0	5,5	4,8	3,9	3,4	2,7	1,9	1,1	0,4	0,2	100,0
1931	10,1	10,3	7,1	9,6	9,7	8,6	8,1	6,7	5,9	5,5	4,7	3,9	3,4	2,6	1,9	1,1	0,5	0,2	100,0
1932	9,9	10,2	8,0	8,6	9,7	8,7	8,2	6,9	5,8	5,6	4,7	4,1	3,3	2,8	1,9	1,1	0,4	0,2	100,0
1933	9,7	9,9	9,1	7,4	9,8	8,7	8,3	7,0	5,9	5,6	4,8	4,1	3,4	2,7	1,9	1,1	0,5	0,2	100,0
1934	9,5	9,8	10,0	6,3	9,7	8,8	8,3	7,2	5,9	5,6	4,9	4,2	3,3	2,7	1,9	1,1	0,5	0,2	100,0
1935	9,4	9,6	10,0	6,0	9,7	8,9	8,3	7,4	6,0	5,6	5,0	4,2	3,4	2,7	2,0	1,2	0,5	0,2	100,0
1936	9,1	9,5	9,9	6,6	9,0	9,1	8,2	7,6	6,2	5,5	5,0	4,3	3,4	2,8	2,0	1,2	0,5	0,2	100,0
1937	8,9	9,2	9,8	7,6	8,0	9,2	8,2	7,7	6,4	5,4	5,1	4,2	3,5	2,7	2,1	1,2	0,6	0,2	100,0
1938	8,7	9,1	9,5	8,6	6,8	9,3	8,2	7,8	6,6	5,5	5,1	4,3	3,6	2,8	2,0	1,2	0,6	0,2	100,0
1939	8,6	8,9	9,4	9,6	5,8	9,2	8,4	7,9	6,8	5,5	5,2	4,4	3,7	2,7	2,0	1,2	0,6	0,3	100,0
1940	8,4	8,8	9,3	9,6	5,5	9,2	8,5	7,9	7,0	5,6	5,2	4,5	3,7	2,7	2,0	1,2	0,6	0,3	100,0
1941	8,4	8,5	9,1	9,6	6,2	8,4	8,7	7,8	7,2	5,8	5,0	4,6	3,7	2,8	2,1	1,2	0,6	0,2	100,0
.																			
1947	8,6	8,2	8,3	8,7	8,8	6,7	7,1	8,1	7,3	6,8	5,6	4,5	4,1	3,0	2,1	1,2	0,6	0,2	100,0
1948	8,6	8,3	8,1	8,6	8,6	7,6	6,2	8,2	7,3	6,9	5,8	4,6	4,1	3,1	2,1	1,3	0,6	0,2	100,0
1949	8,7	8,2	8,0	8,4	8,5	8,4	5,3	8,2	7,3	6,9	5,9	4,6	4,1	3,2	2,2	1,3	0,6	0,2	100,0
1950	8,7	8,3	7,9	8,3	8,4	8,5	5,1	8,1	7,4	6,9	6,0	4,7	4,1	3,3	2,3	1,3	0,6	0,3	100,0
1951	9,0	8,1	7,9	8,0	8,3	8,4	5,5	7,5	7,6	6,7	6,2	4,9	4,0	3,3	2,3	1,3	0,7	0,3	100,0
1952	9,2	8,1	7,8	7,8	8,2	8,3	6,3	6,7	7,6	6,8	6,2	5,0	3,9	3,4	2,3	1,4	0,6	0,3	100,0
1953	9,2	8,1	7,9	7,7	8,1	8,2	7,1	5,8	7,7	6,8	6,3	5,2	4,0	3,4	2,4	1,4	0,7	0,3	100,0
1954	9,3	8,2	7,8	7,5	7,9	8,0	7,9	5,0	7,6	6,8	6,3	5,3	4,0	3,4	2,4	1,4	0,6	0,3	100,0
1955	9,5	8,2	7,9	7,4	7,8	8,0	8,0	4,8	7,6	6,9	6,3	5,4	4,1	3,4	2,5	1,5	0,6	0,3	100,0
1956	9,6	8,4	7,8	7,4	7,5	7,9	7,9	5,2	7,0	7,1	6,2	5,5	4,2	3,3	2,5	1,5	0,7	0,3	100,0
1957	9,7	8,7	7,6	7,2	7,2	7,6	7,8	6,0	6,3	7,1	6,3	5,7	4,4	3,3	2,6	1,5	0,7	0,3	100,0
1958	9,5	8,7	7,7	7,3	7,0	7,5	7,7	6,7	5,5	7,2	6,3	5,8	4,6	3,4	2,6	1,6	0,7	0,3	100,0
1959	9,0	8,9	7,9	7,4	6,9	7,4	7,6	7,5	4,7	7,2	6,4	5,8	4,7	3,4	2,6	1,6	0,8	0,3	100,0
1960	8,3	9,2	7,9	7,6	6,8	7,3	7,6	7,6	4,5	7,2	6,5	5,8	4,8	3,5	2,6	1,7	0,8	0,3	100,0
1961	7,7	9,3	8,2	7,5	6,9	7,1	7,5	7,6	5,0	6,7	6,7	5,8	5,0	3,7	2,6	1,7	0,8	0,3	100,0
1962	7,2	9,4	8,5	7,4	7,0	6,9	7,4	7,5	5,7	6,0	6,7	5,8	5,1	3,8	2,6	1,8	0,8	0,3	100,0
1963	6,9	9,2	8,5	7,5	7,1	6,8	7,3	7,4	6,5	5,2	6,9	5,9	5,2	4,0	2,7	1,8	0,9	0,3	100,0
1964	6,6	8,8	8,7	7,7	7,2	6,7	7,2	7,4	7,3	4,5	6,9	6,0	5,3	4,1	2,7	1,8	0,9	0,4	100,0
1965	6,4	8,1	9,0	7,7	7,4	6,7	7,1	7,4	7,3	4,4	6,9	6,1	5,3	4,2	2,8	1,9	0,9	0,4	100,0
1966	6,3	7,6	9,2	8,1	7,3	6,7	6,9	7,3	7,4	4,8	6,4	6,3	5,3	4,4	2,9	1,8	1,0	0,4	100,0
1967	6,3	7,1	9,2	8,3	7,3	6,8	6,8	7,2	7,3	5,5	5,8	6,4	5,3	4,5	3,1	1,8	1,0	0,4	100,0
1968	6,4	6,7	9,0	8,3	7,3	7,0	6,6	7,1	7,2	6,3	5,0	6,5	5,4	4,5	3,2	1,9	1,0	0,4	100,0
1969	6,6	6,5	8,6	8,5	7,5	7,0	6,5	7,0	7,2	7,0	4,3	6,5	5,5	4,6	3,3	1,9	1,0	0,4	100,0
1970	6,8	6,3	8,0	8,9	7,5	7,2	6,5	6,9	7,1	7,1	4,2	6,4	5,6	4,6	3,4	2,0	1,0	0,5	100,0
1971	7,0	6,2	7,4	9,0	7,9	7,1	6,6	6,7	7,1	7,1	4,6	6,0	5,7	4,6	3,5	2,1	1,0	0,5	100,0
1972	7,1	6,1	6,9	9,1	8,1	7,1	6,6	6,6	7,0	7,1	5,3	5,4	5,8	4,6	3,6	2,2	1,0	0,5	100,0
1973	7,1	6,3	6,6	8,9	8,2	7,2	6,8	6,5	6,9	6,9	6,0	4,7	5,9	4,6	3,6	2,2	1,1	0,5	100,0
1974	7,1	6,5	6,4	8,5	8,4	7,3	6,8	6,4	6,8	6,9	6,7	4,0	5,9	4,7	3,7	2,3	1,1	0,5	100,0
1975	7,3	6,7	6,2	7,8	8,7	7,4	7,0	6,3	6,7	6,9	6,7	3,9	5,9	4,8	3,7	2,4	1,1	0,5	100,0
1976	7,7	6,8	6,0	7,2	8,8	7,7	6,9	6,4	6,5	6,8	6,7	4,3	5,5	5,0	3,6	2,4	1,2	0,5	100,0
1977	8,0	6,9	6,0	6,8	8,8	7,9	6,9	6,4	6,4	6,7	6,7	4,9	4,9	5,0	3,7	2,5	1,2	0,5	100,0
1978	8,2	6,9	6,1	6,4	8,7	8,0	6,9	6,5	6,2	6,6	6,6	5,6	4,2	5,1	3,7	2,5	1,3	0,6	100,0
1979	8,3	6,9	6,3	6,2	8,3	8,1	7,1	6,6	6,2	6,5	6,5	6,2	3,6	5,1	3,7	2,5	1,3	0,6	100,0
1980	8,1	7,2	6,6	6,1	7,6	8,3	7,1	6,7	6,1	6,4	6,5	6,3	3,6	5,1	3,9	2,6	1,4	0,6	100,0
1981	7,7	7,6	6,7	6,0	7,1	8,5	7,4	6,6	6,2	6,2	6,4	6,3	3,9	4,8	4,0	2,5	1,4	0,6	100,0
1982	7,3	7,9	6,8	6,0	6,7	8,6	7,7	6,6	6,2	6,1	6,3	6,3	4,5	4,2	4,1	2,6	1,4	0,7	100,0
1983	6,9	8,1	6,9	6,2	6,4	8,5	7,7	6,7	6,4	6,0	6,3	6,1	5,1	3,7	4,1	2,6	1,5	0,7	100,0
1984	6,6	8,3	6,9	6,4	6,2	8,2	7,9	6,9	6,4	6,0	6,2	6,1	5,7	3,2	4,2	2,7	1,5	0,7	100,0

1985	6,2	8,1	7,2	6,6	6,1	7,6	8,3	7,0	6,6	5,9	6,2	6,1	5,8	3,1	4,2	2,8	1,5	0,7	100,0
1986	6,1	7,7	7,6	6,8	6,0	7,1	8,5	7,3	6,6	6,0	6,0	6,1	5,8	3,5	3,9	2,9	1,5	0,8	100,0
1987	5,9	7,4	8,0	6,9	6,0	6,7	8,6	7,6	6,6	6,1	5,9	6,0	5,7	4,0	3,4	2,9	1,5	0,8	100,0
1988	5,9	7,0	8,2	6,9	6,2	6,4	8,5	7,7	6,7	6,2	5,8	6,0	5,6	4,5	3,0	3,0	1,6	0,8	100,0
1989	5,9	6,6	8,3	7,0	6,4	6,2	8,2	7,9	6,8	6,3	5,8	5,9	5,6	5,0	2,6	3,0	1,6	0,9	100,0
1990	5,9	6,3	8,3	7,4	6,5	6,0	7,5	8,2	6,9	6,5	5,8	5,9	5,6	5,1	2,6	3,1	1,7	0,8	100,0
1991	5,9	6,2	7,8	7,8	6,7	5,9	7,0	8,3	7,2	6,4	5,8	5,7	5,6	5,1	2,9	2,8	1,7	0,9	100,0
1992	5,9	6,0	7,5	8,2	6,9	5,9	6,6	8,4	7,5	6,4	5,9	5,6	5,5	5,1	3,3	2,5	1,8	0,9	100,0
1993	5,9	6,0	7,1	8,5	7,0	6,1	6,3	8,3	7,6	6,5	6,0	5,5	5,5	5,0	3,8	2,2	1,8	0,9	100,0
1994	5,9	6,0	6,7	8,6	7,1	6,3	6,1	8,0	7,7	6,7	6,1	5,5	5,4	4,9	4,2	1,9	1,9	1,0	100,0
1995	5,8	6,0	6,4	8,3	7,5	6,6	6,0	7,4	8,1	6,8	6,3	5,4	5,4	5,0	4,2	1,9	1,9	1,0	100,0
1996	5,7	6,0	6,2	7,9	7,9	6,8	5,9	7,0	8,3	7,1	6,2	5,5	5,2	4,9	4,2	2,2	1,8	1,0	100,0
1997	5,5	6,0	6,1	7,6	8,3	7,0	5,9	6,6	8,3	7,3	6,2	5,6	5,2	4,9	4,2	2,5	1,6	1,1	100,0
1998	5,4	6,0	6,1	7,2	8,6	7,1	6,2	6,3	8,3	7,4	6,3	5,7	5,1	4,9	4,2	2,9	1,4	1,1	100,0
1999	5,2	6,0	6,1	6,8	8,7	7,2	6,4	6,2	8,0	7,6	6,5	5,8	5,1	4,8	4,1	3,2	1,2	1,2	100,0
2000	5,0	5,9	6,1	6,5	8,5	7,6	6,7	6,1	7,4	8,0	6,6	6,0	5,0	4,8	4,2	3,2	1,3	1,2	100,0
2001	4,8	5,7	6,1	6,6	8,0	7,7	6,9	6,0	7,0	8,1	6,9	6,0	5,2	4,8	4,3	3,3	1,5	1,2	100,0
2002	4,7	5,5	6,1	6,4	7,7	8,1	7,0	6,0	6,6	8,2	7,1	6,0	5,3	4,8	4,3	3,3	1,7	1,2	100,0
2003	4,7	5,3	6,1	6,4	7,4	8,3	7,1	6,2	6,3	8,1	7,2	6,1	5,4	4,7	4,3	3,3	2,0	1,1	100,0

**1.1.13. A FÉRFIAK SZÜLETÉSKOR ÉS EGYES ÉLETKOROKBAN MÉG VÁRHATÓ ÁTLAGOS ÉLETTARTAMA (ÉV),
1900–2002**

AVERAGE LIFE EXPECTANCY OF MALES AT BIRTH AND AT CERTAIN AGES (YEARS), 1900-2002

Év (évek átlaga) Year (average of years)	0	10	20	30	40	50	60	70	80
	éves – years old								
1900 – 1901	36,56	48,23	40,61	33,61	26,16	19,20	12,88	7,82	4,42
•									
1910 – 1911	39,07	48,52	40,79	33,77	26,27	19,19	12,84	7,78	4,26
•									
1920 – 1921	41,04	49,43	41,78	34,93	27,43	20,11	13,44	7,83	3,99
•									
1930 – 1931	48,70	53,25	44,77	37,09	29,13	21,48	14,50	8,70	4,40
•									
1941	54,95	55,27	46,65	38,58	30,14	22,15	15,00	8,97	4,64
•									
1949	59,28	57,33	48,20	39,71	31,17	23,07	15,82	9,79	5,31
1950	59,88	57,50	48,34	39,73	31,05	22,84	15,62	9,66	5,30
1951	60,05	57,44	48,21	39,52	30,73	22,41	15,09	9,14	4,81
1952	61,69	57,79	48,48	39,61	30,70	22,30	14,96	8,99	4,76
1953	61,87	58,37	48,95	39,88	30,79	22,22	14,75	8,68	4,54
1954	63,53	59,00	49,54	40,35	31,23	22,59	15,08	9,02	4,75
1955	64,77	60,14	50,67	41,48	32,32	23,60	15,92	9,70	5,16
1956	63,55	58,63	49,40	40,68	31,69	23,13	15,59	9,41	5,03
1957	63,99	59,49	49,99	40,81	31,72	23,01	15,40	9,41	5,07
1958	65,27	60,50	50,93	41,66	32,46	23,68	15,98	9,76	5,23
1959	65,01	59,63	50,12	40,81	31,62	22,84	15,25	9,25	4,94
1960	65,89	60,17	50,64	41,38	32,18	23,31	15,60	9,40	5,03
1961	66,71	60,72	51,18	41,92	32,72	23,89	16,09	9,83	5,27
1962	65,60	59,85	50,29	41,01	31,84	23,02	15,27	9,11	4,74
1963	66,61	60,44	50,92	41,66	32,51	23,71	15,92	9,75	5,31
1964	67,01	60,60	51,00	41,76	32,56	23,74	15,91	9,79	5,39
1965	66,71	60,27	50,65	41,32	32,13	23,33	15,49	9,28	4,93
1966	67,53	60,96	51,34	41,99	32,80	23,97	16,12	9,92	5,40
1967	66,92	60,28	50,66	41,37	32,19	23,46	15,62	9,47	5,14
1968	66,69	59,86	50,27	41,01	31,87	23,18	15,36	9,28	4,95
1969	66,68	59,74	50,12	40,84	31,69	23,04	15,26	9,22	5,17
1970	66,31	59,51	49,92	40,65	31,51	22,92	15,19	9,22	5,10
1971	66,11	59,21	49,63	40,38	31,29	22,77	15,11	9,11	5,09
1972	66,85	59,76	50,12	40,86	31,76	23,25	15,59	9,45	5,19
1973	66,65	59,66	50,03	40,71	31,59	23,05	15,38	9,25	5,09
1974	66,52	59,49	49,86	40,56	31,44	22,98	15,41	9,35	5,23
1975	66,29	59,14	49,53	40,19	31,09	22,69	15,19	9,15	5,00
1976	66,60	59,16	49,51	40,14	31,03	22,63	15,16	9,11	5,02
1977	66,67	58,96	49,34	40,00	30,90	22,56	15,18	9,11	5,07
1978	66,08	58,25	48,61	39,25	30,26	22,01	14,78	8,87	4,88
1979	66,12	58,23	48,61	39,28	30,28	22,06	14,93	9,06	5,02
1980	65,45	57,47	47,84	38,54	29,60	21,49	14,58	8,88	5,03
1981	65,46	57,29	47,65	38,39	29,46	21,47	14,66	8,97	5,06
1982	65,63	57,41	47,76	38,42	29,48	21,47	14,69	9,04	5,03
1983	65,08	56,76	47,11	37,84	28,97	21,19	14,52	8,93	5,03
1984	65,05	56,77	47,08	37,81	28,98	21,13	14,55	9,05	5,08
1985	65,09	56,82	47,12	37,88	29,08	21,26	14,62	9,11	5,05
1986	65,30	56,98	47,25	37,93	29,12	21,26	14,64	9,25	5,18
1987	65,67	57,24	47,54	38,22	29,36	21,45	14,83	9,44	5,28
1988	66,16	57,56	47,86	38,50	29,61	21,69	15,05	9,63	5,39
1989	65,44	56,83	47,13	37,84	29,07	21,29	14,79	9,55	5,36

1990	65,13	56,45	46,78	37,53	28,84	21,12	14,72	9,47	5,27
1991	65,02	56,42	46,70	37,43	28,72	21,10	14,74	9,49	5,35
1992	64,55	55,76	46,04	36,74	28,15	20,69	14,52	9,48	5,34
1993	64,53	55,64	45,88	36,50	27,92	20,57	14,45	9,42	5,35
1994	64,84	55,87	46,12	36,70	28,08	20,77	14,66	9,57	5,48
1995	65,25	56,24	46,49	37,02	28,34	20,94	14,77	9,65	5,50
1996	66,06	57,00	47,22	37,70	28,82	21,25	14,88	9,63	5,55
1997	66,35	57,28	47,47	37,95	29,02	21,41	14,98	9,71	5,64
1998	66,14	57,07	47,30	37,78	28,89	21,34	14,95	9,77	5,64
1999	66,32	57,13	47,36	37,82	28,86	21,31	14,92	9,62	5,56
2000	67,11	57,95	48,15	38,61	29,57	21,84	15,29	9,94	5,85
2001	68,15	58,90	49,10	39,54	30,36	22,60	15,97	10,37	6,01
2002	68,26	58,93	49,15	39,59	30,41	22,63	15,98	10,39	6,05

**1.1.14. A NŐK SZÜLETÉSKOR ÉS EGYES ÉLETKOROKBAN MÉG VÁRHATÓ ÁTLAGOS ÉLETTARTAMA
(ÉV), 1900–2002**

AVERAGE LIFE EXPECTANCY OF FEMALES AT BIRTH AND AT CERTAIN AGES (YEARS), 1900-2002

Év (évek átlaga) Year (average of years)	0	10	20	30	40	50	60	70	80
	éves – years old								
1900 – 1901	38,15	46,84	39,87	33,38	26,49	19,32	12,79	7,81	4,52
•									
1910 – 1911	40,48	48,40	41,29	34,60	27,34	19,96	13,07	7,82	4,40
•									
1920 – 1921	43,12	49,99	42,66	35,90	28,58	21,03	13,96	8,13	4,24
•									
1930 – 1931	51,80	54,31	46,09	38,64	30,70	22,72	15,38	9,24	4,92
•									
1941	58,24	57,32	48,73	40,57	32,12	23,76	16,03	9,52	5,00
•									
1949	63,40	60,49	51,29	42,57	33,74	25,10	17,11	10,42	5,61
1950	64,21	60,88	51,57	42,63	33,63	24,98	17,05	10,36	5,53
1951	64,66	61,13	51,76	42,75	33,69	24,94	16,90	10,15	5,33
1952	66,17	61,42	51,88	42,74	33,62	24,81	16,76	10,00	5,15
1953	65,94	61,49	51,92	42,56	33,35	24,50	16,38	9,57	4,90
1954	67,29	62,01	52,36	42,95	33,69	24,77	16,53	9,61	4,98
1955	68,67	63,18	53,50	44,02	34,72	25,74	17,47	10,52	5,63
1956	68,30	62,77	53,14	43,70	34,41	25,45	17,16	10,18	5,43
1957	68,42	62,98	53,33	43,84	34,53	25,57	17,26	10,25	5,50
1958	69,38	63,70	54,00	44,46	35,08	26,08	17,66	10,57	5,55
1959	69,48	63,48	53,75	44,19	34,79	25,76	17,37	10,31	5,33
1960	70,10	63,73	53,98	44,40	35,00	25,97	17,55	10,39	5,45
1961	71,09	64,44	54,72	45,10	35,68	26,60	18,16	10,88	5,62
1962	70,02	63,70	53,97	44,35	34,93	25,86	17,45	10,21	5,14
1963	71,20	64,60	54,86	45,22	35,77	26,72	18,23	10,99	5,81
1964	71,78	64,89	55,09	45,41	35,91	26,79	18,27	10,93	5,72
1965	71,54	64,53	54,76	45,08	35,58	26,46	17,97	10,67	5,50
1966	72,23	65,21	55,43	45,75	36,23	27,13	18,60	11,23	5,94
1967	72,04	64,92	55,11	45,44	35,90	26,79	18,23	10,88	5,69
1968	71,94	64,71	54,92	45,24	35,71	26,59	18,07	10,77	5,59
1969	72,00	64,79	54,99	45,30	35,78	26,65	18,22	10,93	5,77
1970	72,08	64,78	54,98	45,28	35,76	26,66	18,19	10,88	5,69
1971	72,04	64,68	54,87	45,19	35,69	26,62	18,20	10,93	5,81
1972	72,57	65,08	55,28	45,57	36,06	26,99	18,59	11,25	6,01
1973	72,49	64,96	55,16	45,45	35,93	26,86	18,43	11,13	5,89
1974	72,38	65,05	55,27	45,57	36,08	27,03	18,64	11,30	5,95
1975	72,42	64,87	55,07	45,37	35,85	26,80	18,44	11,08	5,80
1976	72,50	64,74	54,94	45,25	35,73	26,73	18,42	11,14	5,82
1977	72,99	64,97	55,16	45,43	35,94	26,90	18,57	11,26	5,97
1978	72,74	64,54	54,74	45,03	35,56	26,58	18,22	10,97	5,72
1979	73,03	64,80	54,98	45,26	35,78	26,81	18,55	11,33	5,99
1980	72,70	64,42	54,63	44,93	35,48	26,56	18,32	11,19	5,92
1981	72,86	64,40	54,60	44,92	35,51	26,61	18,43	11,26	6,01
1982	73,18	64,68	54,87	45,16	35,72	26,78	18,55	11,37	6,01
1983	72,99	64,45	54,64	44,95	35,55	26,63	18,45	11,30	5,99
1984	73,16	64,71	54,89	45,19	35,79	26,88	18,67	11,51	6,15
1985	73,07	64,65	54,82	45,11	35,72	26,84	18,65	11,48	6,10
1986	73,21	64,64	54,82	45,13	35,75	26,83	18,64	11,51	6,08
1987	73,74	65,05	55,22	45,51	36,10	27,17	18,94	11,77	6,29
1988	74,03	65,28	55,44	45,74	36,32	27,39	19,15	11,91	6,36
1989	73,79	65,08	55,25	45,55	36,17	27,31	19,16	11,95	6,32

1990	73,71	64,91	55,10	45,41	36,05	27,21	19,02	11,81	6,27
1991	73,83	65,06	55,23	45,51	36,17	27,32	19,15	11,98	6,33
1992	73,73	64,86	55,03	45,31	35,99	27,21	19,10	11,92	6,34
1993	73,81	64,82	54,99	45,25	35,97	27,24	19,18	12,04	6,36
1994	74,23	65,18	55,31	45,55	36,19	27,44	19,32	12,12	6,51
1995	74,50	65,36	55,51	45,74	36,36	27,58	19,47	12,28	6,51
1996	74,70	65,65	55,79	46,02	36,58	27,73	19,44	12,15	6,37
1997	75,08	65,89	56,03	46,23	36,75	27,92	19,69	12,36	6,63
1998	75,18	65,99	56,12	46,31	36,84	28,01	19,79	12,43	6,66
1999	75,13	65,84	55,98	46,17	36,66	27,86	19,62	12,26	6,53
2000	75,59	66,39	56,52	46,71	37,17	28,12	20,04	12,59	6,90
2001	76,46	67,15	57,26	47,45	37,86	28,96	20,65	13,09	7,05
2002	76,56	67,25	57,37	47,55	37,97	29,07	20,74	13,12	7,05

1.4.8. AZ EZER MEGFELELŐ KORÚ NŐRE JUTÓ ÉLVESZÜLETÉSEK, 1901–2002^{a/}
LIVE BIRTHS PER THOUSAND FEMALES OF CORRESPONDING AGE, 1901–2002^{a/}

Év (évek átlaga) Year (average of years)	Ezer – Live births per thousand							Teljes termékenységi arányszám (egy nőre) Total fertility rate (per female)
	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–49	15–49	
				(30–39)				
				éves nőre jutó élveszületés – year-old females				
1901	64,0	257,0	277,0		191,0	42,0	154,0	5,32
•								
1910–1911	64,0	248,0	248,0		170,0	36,0	144,0	4,86
1911	57,5	239,4	239,0		161,9	33,0	139,6	4,63
•								
1921	40,7	202,0	212,1		126,7	25,2	116,8	3,80
•								
1924	36,4	176,6	176,6		104,1	19,0	97,8	3,18
1925	38,9	182,9	186,8		111,3	19,9	102,7	3,36
1926	39,4	175,6	177,0		108,5	19,9	98,9	3,24
1927	38,1	166,3	164,7		102,7	18,1	93,0	3,05
1928	38,9	170,8	167,0	122,6	81,6	17,7	94,4	3,08
1929	37,9	163,2	156,9	115,0	76,7	16,7	89,4	2,92
1930–1931	40,9	158,5	151,8	110,7	74,8	15,7	88,0	2,84
1931	42,2	154,6	144,1		90,3	15,1	85,6	2,76
1932	45,6	152,0	142,7	105,3	69,8	14,4	85,6	2,72
1933	44,0	145,6	134,6	97,8	65,5	14,0	81,4	2,58
1934	40,5	144,7	135,8	97,5	64,1	14,0	81,7	2,55
1935	32,1	144,8	133,3	94,4	79,0	14,0	79,0	2,56
1936	30,9	144,2	132,2	91,0	59,9	13,3	75,6	2,42
1937	34,6	145,6	133,9	92,1	58,7	13,5	74,4	2,46
1938	42,1	146,6	134,6	92,9	57,6	13,2	73,6	2,49
1939	44,6	141,1	133,3	92,1	57,0	12,5	71,5	2,47
1940–1941	41,1	144,9	134,5	95,8	56,6	12,1	71,3	2,48
•								
1947	43,1	156,1	136,1	92,0	58,3	11,5	74,4	2,54
1948	45,6	162,8	140,9	88,0	56,3	11,2	76,1	2,58
1949	47,3	162,6	140,7	84,0	52,7	10,9	75,4	2,54
1950	51,5	170,7	141,0	89,2	50,8	10,6	77,4	2,62
1951	51,4	168,9	138,0	85,6	46,2	9,9	75,4	2,54
1952	48,1	165,3	135,4	85,3	43,5	9,2	73,5	2,48
1953	49,8	179,4	151,6	99,5	50,2	10,3	81,8	2,75
1954	52,0	195,6	164,7	107,7	54,3	10,2	88,3	2,97
1955	54,1	192,1	150,9	95,8	52,4	9,1	83,0	2,82
1956	54,4	183,9	135,8	83,2	47,0	6,5	75,9	2,59
1957	55,7	174,4	115,6	66,6	35,6	4,7	66,9	2,29
1958	54,4	169,9	110,5	60,8	31,0	3,6	63,6	2,18
1959	53,5	162,7	107,3	56,4	27,7	3,2	60,7	2,08
1960	52,5	159,2	105,6	52,9	25,0	3,6	58,9	2,02
1961	52,0	153,9	100,7	50,2	23,0	3,7	56,6	1,94
1962	46,4	143,1	94,8	47,0	20,3	3,7	52,5	1,79
1963	43,3	143,9	100,7	48,4	21,1	3,6	53,4	1,82
1964	41,8	145,1	101,3	48,0	19,1	3,4	53,2	1,80
1965	41,9	147,9	100,6	47,8	18,2	3,0	53,2	1,81
1966	45,8	152,7	104,8	48,5	18,8	2,9	54,5	1,88

1967	50,4	160,9	112,5	53,0	19,7	2,7	57,7	2,01
1968	52,2	164,5	116,3	54,4	19,7	2,4	58,7	2,06
1969	53,7	162,3	114,3	53,7	19,5	2,4	58,1	2,04
1970	50,0	159,3	110,3	51,4	18,4	2,2	56,6	1,97
1971	50,3	157,7	103,8	49,8	17,9	2,1	55,9	1,92
1972	53,5	157,4	105,2	47,8	17,4	2,2	56,9	1,93
1973	57,5	157,0	105,1	48,1	17,9	2,0	58,2	1,95
1974	67,1	180,5	128,6	59,9	20,0	2,3	69,6	2,30
1975	72,1	183,5	133,8	62,0	20,2	2,2	72,8	2,38
1976	74,5	178,1	121,9	54,2	18,2	1,9	69,9	2,26
1977	73,8	172,7	114,6	51,1	17,3	2,0	67,3	2,17
1978	73,5	169,4	101,3	47,3	15,6	1,7	64,1	2,08
1979	72,9	166,0	104,2	42,6	14,8	1,6	61,5	2,02
1980	68,0	158,6	100,0	40,9	13,7	1,5	57,6	1,92
1981	62,4	155,9	100,6	40,6	12,8	1,5	55,7	1,88
1982	58,3	149,5	95,6	38,5	12,3	1,4	52,2	1,78
1983	53,3	145,4	94,2	37,6	12,0	1,3	49,8	1,73
1984	52,1	146,1	94,6	39,1	12,1	1,3	49,0	1,73
1985	51,5	152,5	102,9	43,0	13,6	1,4	50,9	1,83
1986	48,8	148,3	107,1	43,9	14,5	1,4	50,1	1,83
1987	47,1	145,4	107,1	44,3	14,7	1,5	49,2	1,81
1988	44,1	143,5	109,5	43,5	14,7	1,5	48,5	1,79
1989	40,8	141,8	110,7	43,9	15,3	1,6	47,9	1,78
1990	39,5	147,2	115,4	46,9	16,4	1,6	49,4	1,84
1991	38,1	146,1	117,4	49,7	16,8	1,8	49,7	1,86
1992	35,6	136,3	113,5	48,0	16,5	1,7	47,3	1,77
1993	34,0	123,2	112,3	48,1	16,1	1,9	45,3	1,69
1994	33,6	113,9	110,3	50,2	17,2	2,0	44,7	1,64
1995	31,4	103,9	108,6	49,8	16,9	1,9	43,3	1,57
1996	29,5	92,6	100,0	48,9	16,9	1,8	40,7	1,46
1997	27,6	83,7	95,5	48,3	17,1	1,8	38,9	1,38
1998	26,1	77,1	93,4	49,8	17,0	1,6	38,0	1,33
1999	24,0	72,4	90,4	51,1	17,5	1,6	37,2	1,29
2000	24,4	69,9	93,1	55,3	19,8	1,7	38,7	1,33
2001	21,8	65,0	92,7	58,1	21,1	1,8	38,1	1,31
2002	21,3	60,7	92,5	60,1	22,2	1,9	38,3	1,31

a/ 1901 és 1911 között Magyarország és Fiume, 1921-től Magyarország mai területe. – a/ Between 1901 and 1911 the territory of Hungary and Fiume, from 1921 the present territory of Hungary.

3. Törvényindoklások

(Forrás: Magyar Törvénytár. 1907. évi törvénycikkek; 1927. évi törvénycikkek. Franklin-Társulat. Bp. 1908. 182-191. o.; 1928. 384-389. o.; Öregségi és rokkantsági biztosítás. A "Munkaügyi Szemle" kiadványa. Bp. 1928. 43-47. o.)

XIX. TÖRVÉNY-CZIKK

az ipari és kereskedelmi alkatmazottaknak betegség és haleset
esetére való biztosításáról.⁽²⁾

(Szentcsítését nyert 1907. évi április hó 6-án. Kihirdetettelt az «Országos Törvénytár» 1907. évi
április hó 9-én kiadott 7. számában.)

I. RÉSZ.

Anyagi rendelkezések.

I. FEJEZET.

Biztosítási kötelezettség.

1. §. Betegség esetére való biztosítási kötelezettség alá esnek, nemre,
korra és honpolgárságra való tekintet nélkül, mindazok, a kik a magyar
szent korona országai területén:

(1) A törvény az 1907. ápr. 10-én 15.600 sz. M. rend. értelmében, mely a végrehajtási és átmeneti
intézkedéseket is tartalmazza (1907. R. T. I.) 1907. május 1-én lépett életbe. V. ö. még 1907. ápr.
24-én 17.700 sz. I. M. rend., az 1907. XVII. t. cikkben az igazságszolgáltatás egyöntetűségének
megóvása végett megállapított rendelkezések végrehajt. tárgy. (1907. R. T. I.)

(2) (Min. indokolás; képv. 186. sz. iromány.) A törvényjavaslat két gazdasági szükségletet
kíván kielégíteni. Két olyan szükségletet, melynek hiányát ipari és gazdasági életünk már régebben

1. valamely az ipartörvény (1884 : XVII. t.-cz.) alá eső foglalkozásnál, ideértve az állami egyedáruságot és az azzal összekötött vállalatokat (1884 :

átérezte. Az egyik az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetén való segélyezéséről szóló 1891 : XIV. t.-cz. módosítása, a másik az ipari munkásoknak baleset esetére való biztosítása.

Az 1891 : XIV. t.-cz. megalkotásával a magyar törvényhozás az első szociálpolitikai intézményt alkotta meg és e törvénnyel szervezte az alapot a munkásbiztosítási intézménynek további kiépítésére. A gyakorlat azonban csakhamar megmutatta, hogy az 1891 : XIV. t.-cz.-ben alakított szervezet a betegség esetére való biztosítás szükségleteinek és igényeinek nem felel meg. A törvényhozás ugyanis gyakorlati tapasztalatok hiányában a betegség esetére való biztosítás intézményének a megszervezésénél a Németországban meghonosított és Ausztriában is elfogadott biztosítási szervezetet vette alapul. Ez a biztosítási szervezet lényegileg abban áll, hogy a betegség esetére való biztosítás területi rendszerrel szervezett kerületi betegsegélyező pénztárakra bízatik. Ezzel szemben azonban a munkásoknak mód nyújtatik arra, hogy szakma szerint maguknak külön ipartestületi, gyári és vállalati betegsegélyező pénztárakat létesítsenek, sőt az 1891 : XIV. t.-cz. ugyancsak a külföldi intézmények mintájára magánegyesületi betegsegélyező pénztárak létesítésére is módot nyújtott. Ez a szervezet természetesen a biztosításba bevonható és a biztosítás szükségleteinek fedezésére szolgáló anyagi erők teljes szétforgácsolásával jár. Németországban e szervezetet a betegség esetére való biztosításnak történeti múltja és fokozatos fejlődése igazolta, a mennyiben pl. Poroszországban a betegség esetére való biztosítást részben már az 1833. évi szeptember 29-én kelt kabinettrendelet, az 1845. évi január 17-én és 1854. évi április 3-án kelt törvények szabályozták és e törvények alapján a kézműipari és gyári munkások körében a testületi és vállalati pénztárak intézménye fejlődött ki, míg az 1876. évi április 7-iki törvény a magánegyesülés útján létesített betegsegélyező pénztárak alakítására nyújtott módot, úgy, hogy a kötelező biztosításnak az 1883. évi január hó 15-én kelt törvényben történt általános szabályozásánál az említett korábbi törvények alapján igen nagy számban létesített biztosító pénztárak szerzett igényeivel kellett számolni. Ausztriában a betegség esetére való biztosítási szervezet intézményében ugyanezt a történeti fejlődést lehet megtalálni. Nevezetesen ott a betegség esetére való biztosításról első sorban az 1859. évi december 20-án kelt császári rendeletben foglalt ipartörvény intézkedett, a betegség esetére való biztosításra irányuló magánegyesülést pedig az 1852. évi november 26-iki egyesületi törvény szabályozta, úgy, hogy a biztosításnak az 1888. évi márczius 30-iki törvénnyel történt általános rendezésénél az osztrák törvényhozás a németországi viszonyokkal hasonló helyzet előtt állott.

Magyarországon azonban ilyen történeti fejlődést a betegség esetére való biztosító intézményekben találni nem lehetett. Eltekintve ugyanis az egyes vállalatoknál és gyárakban alakult biztosító intézményektől, az 1884. évi XVII. törvényekbe foglalt ipartörvény 142. és 143. §-ai alapján a kézműipari munkásoknak és munkaadóknak biztosított az a jog, hogy a munkásoknak betegség esetén való segélyezésére segélypénztárak alakíthatók, az érdekeltek által alig vétetett igénybe, miután az ipartörvény idézett szakaszai alapján az 1891 : XIV. t.-cz. életbe léptéig mindössze 28 ipartestületi betegsegélyező pénztár létesült. Magánegyesületi betegsegélyező pénztárakat pedig az 1891 : XIV. t.-cz. életbe lépte előtt szintén csak igen kevés számban lehetett találni. Az 1891 : XIV. t.-cz. -szel létesített betegsegélyező pénztári szervezetnek tehát ilyen történeti fejlődés hiányában csak a németországi és az ausztriai biztosítási rendszer adott néletalapot. A míg azonban ez a rendszer az említett államokban a nagyobb ipar és a sűrűbb ipari népesség folytán legalább részben bevált, addig nálunk a szétforgácsolt betegsegélyező pénztári szervezet működésénél csak kedvezőtlen tapasztalatokat lehetett szerezni. Betegsegélyezési ügyünk gyakorlati állása eléggé ismeretes. A statisztikai adatokon kívül különösen a tapasztalatok mutattak rá arra, hogy a törvény életbe lépte óta lefolyt másfél évtized a betegsegélyező pénztáraknál sok küzdelemnek volt tanúja. Az a feladat, a melyet a törvény ez intézményekre ró, nagy anyagi áldozatokat igényel, betegsegélyező intézményeink tulnyomó része pedig megalakulása óta folytonosan roskadozott ez áldozatok súlya alatt, mert a szükséges anyagi eszközöket az 1891 : XIV. törvények mellett nem voltak képesek megszerezni. Az évek óta felhangzó panaszok, a pénztári számadások s a helyszínen tartott vizsgálatok eredményei szerint a betegsegélyező pénztáraknak tulnyomó része állandóan anyagi zavarokkal küzd, tartalékalapját nem volt képes elhelyezni, jelentékeny tartozásai vannak és ezek szaporodnak, úgy hogy a betegsegélyező pénztárak a rossz anyagi viszonyok által előidézett kényszerhelyzetben segélyezésre szoruló tagjaikkal szemben nemesak a legnagyobb rigorozitással és zaklatással kénytelen eljárni, de anyagi eszközök hiányában sokszor a jogfosztás terére is lépnek. A betegsegélyező pénztárak mai szervezeteikkel és rendelkezésükre álló anyagi eszközökkel a munkás betegsegélyezési ügy terén távolról sem képesek kielégítő eredményeket felmutatni. A mai szervezet mellett képtelenek arra, hogy a törvényben előírt legesekélyebb mértéken felül nyújtsanak segélyeket, hogy kórházak, szanatoriumok, üdülőhelyek létesítésével, a modern orvosi tudomány eszközeivel és kielégítő pénzbeli ellátással siessenek a segítségre szoruló munkásosztály védelmére, sőt arra sem képesek, hogy legalább a törvényben kötelezőleg előírt legesekélyebb mérvű segélyezésre támasztott igényeket kielégítsék. Sok betegsegélyező pénztár ugyanis néhol semmi, a legtöbb helyen pedig nem kielégítő orvosi gyógykezelést nyújt, s különösen a kerületi pénztárak vidéki tagjainak kielégítő gyógykezelése sokkal nagyobb áldozatokkal jár, mintsem hogy azokat a pénztárak mai helyzetükben megbírhassák. A betegsegélyező pénztáraknak tehát kényszerűségből az orvosi gyógykezelés nyújtásánál is az anyagi helyzetük által kijelölt szűk korlátokhoz kell alkalmazkodniuk. Vannak kerületi pénztárak, a melyek a vidéki biztosításra kötelezett alkalmazottak biztosításáról egészen lemondottak és működésüket csak székhelyükre és ezenfelül

XVII. t.-cz. 183. §. d) pont), ugyszintén a kir. kisebb haszonvételek sorába tartozó malmokat és az italmérési üzleteket is (1884 : XVII. t.-cz. 183. §. f) pont);

területüknek legfeljebb egy-két nagyobb városára terjesztették ki. Az anyagi erők elégtelenségének egy másik következménye az, hogy a betegsegélyző pénztárak tisztviselői kara az elégtelen javadalmazás következtében nem áll feladata magaslatán, s a tisztviselők jelentékeny része ebbeli foglalkozását csak mellékfoglalkozásként töltvén be, nem is rendelkezik a feltétlenül szükséges szakismertekkel. Így a pénztárak kezelése igen nagy részben rendetlen és megbízhatatlan; olyannyira, hogy a rendetlen kezelés különösen a járulékok elkönyvelése és a hátralékok nyilvántartása tekintetében a munkaadó számos zaklatását vonja maga után. Részben ez a körülmény, részben pedig a segélyezési igények hiányos kielégítése az évek hosszú során át felhangzott panaszok s a hatósági jelentések szerint munkaadó- és munkáskörökben a pénztárak iránt elégedetlenséget, sőt ellenszenvet idéztek elő. Ez okokból a betegsegélyző törvény módosításának a szükségessége már régen felismerhető volt. A kereskedelemügyi kormány már 1890-ben foglalkozott a törvény módosításának a kérdésével és 1901. évben készítettett is egy törvénytervezetet, melyet az érdekeltség legszélesebb köreiből összehívott értekezlet több napon át tárgyalt. A törvénytervezet, valamint az arra nézve megnyilvánult vélemények, ugyszintén az érdekeltség köréből a törvény módosítására nézve felhangzott kívánságok és javaslatok a múlt év őszén «A munkásbetegsegélyzési törvény módosítása» czim alatt egy kötetben ki is adtak, s ugyanakkor e mű második kötetként a betegség esetére való biztosításra vonatkozó külföldi törvényhozási anyaggyűjtemény is a nyilvánosság elé bocsátott. Tízszám átvételekor a betegsegélyző pénztárak ismertetett helyzetére és a betegsegélyezési ügy terén másfél évtized alatt tapasztalt hiányokra és bajokra való tekintettel a törvény módosítását gazdasági programom egyik legsürgősebb feladatának tekintettem, s így készíttettem el a mellékelt törvényjavaslatot, melynek rendelkezéseiben az ipar teherviselési képességével, a munkásság jogos igényeivel és az ezekre nézve a különböző érdekeltségi körökből felmerült kívánságokkal a legteljesebb mérvben számolni kívántam. A másik gazdasági szükséglet, a melyet a törvényjavaslat kielégíteni kíván, vagyis a munkásoknak baleset esetére való biztosítása, hazai iparunknak szintén egy régebben érzett szükséglete, a melynek különös aktualitást főképen az a körülmény adott, hogy a munkaadóknak a birói gyakorlat által széles körben érvényesített baleseti szavatossága az ipar fejlődése szempontjából hátrányosabb hatásokkal jelentkezett. Az ipar érdekei természetesen csak részben magyarázzák meg a balesetbiztosítás törvényhozási rendezésének szükségességét. Épen annyira szükséges ez a munkások szempontjából is, kiknek érdekeit fejlődő iparunkban a munkaadó szavatossága kellőképen még nem biztosítja. A munkás kártalanítási igénye ugyanis csak akkor tekinthető biztosítottnak, ha maga az ipar e kártalanítási igényeknek kielégítésére elegendő anyagi eszközökkel rendelkezik. Hazai iparunkban pedig ezek az anyagi eszközök kellő mérvben nincsenek meg, úgy, hogy a szavatossági köteletség érvényesítése az ipar fejlődésének és boldogulásának fenyegető veszélyeként jelentkezik ugyan, azonban a munkásnak keresetképtelenség esetében megfelelő ellátást biztosítani mégsem képes.

Az alapelvek közül, melyeken a törvényjavaslat felépült, első helyen említem meg a biztosításnak kötelező voltát. A biztosítási szaktudományban bizonyos mértékig még mindig vitás kérdés az, hogy gazdasági, de különösen társadalompolitikai szempontokból a biztosításnak melyik formája, az önkéntes vagy a kötelező biztosítás előnyösebb-e? Ez a vitás kérdés azonban hazai viszonyaink között — legalább részben — már megoldottnak tekinthető, miután törvényhozásunk az 1891 : XIV. törvényezikk megalkotásakor, s nevezetesen a betegség esetére való biztosítás szabályozásakor a kötelező biztosítás elvi álláspontjára helyezkedett. Ezt most már annyival is inkább fentartandónak, sőt a biztosítás többi ágában is érvényesítendőnek tartom, mert ugyancsak gyakorlati tapasztalatok szólnak a mellett, hogy ipari viszonyainkban a biztosítást másképen, mint kötelező alapon, kellőképen és a tényleges szükségletnek megfelelőleg rendezni nem lehet.

A másik alapelve a törvényjavaslatnak a biztosítási szervezetnek országos központosítása. Az 1891 : XIV. t.-cz. végrehajtásánál szerzett tapasztalatok ugyanis kétségtelenné teszik, hogy a betegség esetére való biztosítást hazánkban másképen, mint országosan-központosítva célszerűen rendezni nem lehet. Az az érdekeltség ugyanis, mely a biztosításhoz az anyagi eszközöket szolgáltatja, aránylag sokkal csekélyebb, mintsem hogy annak helyi intézményekben való szétforgácsolása helyesnek és indokolhatónak mutatkoznék. Ugyanez okból egységesen kell szervezni a balesetbiztosítást is, mert ennek a költségei a hazai érdekeltség között csak úgy lesznek arányosan megoszthatók, ha az egész hazai érdekeltség egy biztosítási szervezetbe vonatik össze. A biztosításnak országos központosításán kívül a törvényjavaslat a betegség és a baleset esetére való biztosítást egy szervezethez vonja össze. Ennek a célszerűségét úgy a biztosítási szaktudomány, mint a biztosítás körül szerzett gyakorlati tapasztalatok egyformán igazolják. A munkásbiztosítás terén ugyanis a betegség, baleset, rokkantság és aggkor esetére való biztosítás tekintetében a szervezet szempontjából különbséget tenni egyáltalában nem indokolt. E biztosításnál csak egy érdekről, egy célról lehet szó és ez az, hogy a munkásokról keresetképtelenség esetére szövetkezeti alapon gondoskodni kell. Hogy a keresetképtelenség betegség, baleset vagy rokkantság, illetve aggkor következtében áll-e elő, ennek a körülménynek a biztosítási szervezet megállapítására befolyása nincs, úgy hogy csekélyebb ipari népesség mellett a keresetképtelenség minden esetére való biztosításra célszerűen csak egy intézmény szervezhető. Ez azzal a nem kicsinyelhető eredménnyel jár, hogy a biztosítási szervezetnek egységes megállapítása a kezelési költségeket is lényegesen csökkenti és a munkaadó teendőit is tetemesen egyszerűsíti.

2. az ipartörvény alá nem tartozó, de ipar-, illetve vállalkozásszerűleg üzemeltetett kereseti foglalkozásoknál (műszaki és ügynöki irodákban, színházaknál, gyógyszerárakban, gyógyintézeteknél, stb.):

A harmadik alapelve a törvényjavaslatnak a biztosítást közvetítő helyi szervezetek egységesítésében áll. Míg az 1891 : XIV. t.-cz. a betegsegélyző pénztáraknak legkülönbözőbb neveit állapította meg, addig ez a törvényjavaslat a betegség és baleset esetére való biztosítást a kerületi betegsegélyző pénztárakra bizza és az ipartestületi, építési és magánegyesületi betegsegélyző pénztárakat, melyek már eddig is teljesen felesleges és csupán a meglevő anyagi erőket szétforgácsoló intézményeknek bizonyultak, teljesen megszünteti. A törvényjavaslat a kerületi pénztárak intézménye mellett csak a vállalati pénztárakat tartja fenn, ezeket is csak úgy, hogy azoknak a hatásköre a balesetbiztosításra egyáltalában nem, a betegsegélyezésre pedig csak annyiban terjed ki, hogy a vállalati pénztárak az országos biztosító pénztárnak szintén csak közvetítő szerveként fognak működni. Ebben az alakban a vállalati pénztárak intézményének fentartása czélszerűnek bizonyult, mert egyfelől ezeket a pénztárakat a vállalkozók kizárólag saját költségükön kezelik és mert másfelől ez az intézmény nyújtja az alapot és kereteket arra, melyeken a vállalkozóknak jótékonyasága és önkéntes adományai a munkások egészségügyi ellátása tekintetében a legczélszerűbben vehetők igénybe és hasznosíthatók.

A negyedik alapvető intézkedése a törvényjavaslatnak az, hogy egy a betegség és baleset esetére való biztosítás czéljából szervezett országos pénztárnál, mint az országos pénztár helyi közvetítői teendőinek ellátása és végzése czéljából fentartott kerületi és vállalati pénztáraknál a két érdekelt társadalmi osztálynak, a munkaadóknak és munkásoknak teljes paritásos képviselést hozza be. Ennél a paritásos képviseléstől az a nagy elv érvényesül, a mely minden más hasonló gazdasági és társadalmi intézmények is alapját képezi, hogy az egyenlő érdekeltiségnek a közös intézmények igazgatásában egyenlő képviselést kell, hogy megfeleljen. A munkaadók a biztosítási intézményben a terhek túlnyomó viselése révén vannak érdekelve; az alkalmazottaknak hasonló érdekeltiségét pedig az a körülmény idézi elő, hogy a biztosítási intézmény keresetképtelenség esetében róluk és hozzátartozóikról gondoskodik. Az egyenlő és közös érdekeltiség mellett az intézmény igazgatásában való részvétel másképen, mint egyenlő arányban, a két érdekeltiségi fél között jogosan és méltányosan nem osztható meg.

Végül a törvényjavaslat azoknak a vitás kérdéseknek az eldöntésére, melyek a biztosításból keletkezhetnek, külön választott bírósági intézményeket szervez, egyfelől azért, mert ezek a vitás kérdések a biztosításnak specialis jogterületéből keletkeznek, s így azoknak hasonlóan specialis választott bírói szervezetekre való ruházása biztosítási érdekből is szükséges, másfelől pedig azért, mert ezeknél a vitás kérdéseknél a gyors elintézésre nagy súlyt kell fektetni és így azoknak eldöntését a rendes bírói eljárás formaságai közé utalni nem volna helyes.

Mielőtt ezek után a törvényjavaslat részletes indoklására térnék át, megjegyzem, hogy ez indoklásban a biztosításra vonatkozó külföldi törvényhozási anyag részletes ismertetését, ugyancsak a hazai betegsegélyző pénztárakra vonatkozó statisztikai adatok felsorolását mellőztem, miután ezek az adatok — mint említettem — «A munkásbetegsegélyezési törvény módosítása» és «Anyaggyűjtemény a munkásoknak baleset esetére való biztosítására vonatkozó törvényjavaslathoz» című, a vezetésem alatt álló ministerium által a múlt év folyamán, illetve az 1903. évben kiadott és nyilvánosságra hozott munkákban vannak részletesen feldolgozva.

A törvényjavaslat czíme az ipari, gyári és kereskedelmi alkalmazottaknak betegség és baleset esetére való biztosításáról szól. A czimben a biztosításba bevont alkalmazottak három nagy körének, nevezetesen az ipari, gyári és kereskedelmi alkalmazottaknak külön megemlítése egyfelől azért szükséges, mert az 1891 : XIV. t.-cz. is már «Az ipari és gyári alkalmazottaknak biztosítása» címét viseli, a törvény a gyakorlatba is ezen a czímen ment át és így ennek a czimnek meghagyása azzal a kiegészítéssel, hogy az ipari és a gyári alkalmazottak mellett a kereskedelmi alkalmazottaknak az előbbiektől részben eltérő és különleges jogviszonyoknak alávetett köre is megemlítetik, czélszerűnek mutatkozik; másfelől pedig azért, mert az alkalmazottak biztosításba bevont körének felemlítése a törvényjavaslat tárgyi tartalmának jobban megfelel és a biztosítási kötelezettség alá vont egyének tekintetében közelebbi tájékoztatást is nyújt.

(A képviselőház munkásügyi bizottságának jelentése; 360. sz. iromány.) A képviselőház munkásügyi bizottsága, mikor a törvényjavaslatot tárgyalás alá vette, tudatában volt feladata jelentőségének s teljes mértékben átértette a javaslatban foglalt szociálpolitikai reformtörekvésnek kiválóságát. Tudatában volt annak is, hogy a javaslat, ha törvényt válik, hazai viszonyaink mellett a szociálpolitika terén uttörő lesz, mert habár a munkásbiztosítás ügye hazánkban nem új, s e téren az 1891 : XIV. t.-cz. volt a tulajdonképpen való kezdet az állam részéről: a kereskedelmi minister által beterjesztett ez a javaslat alapjaiban reformálja és nagy lépéssel viszi előre a munkásbiztosítás ügyét. E mellett ez a javaslat azoknál az alapelveknél fogva, melyekre az egész intézményt, mint egységes alkotást fölépíti, immáron nem a külföldi minták és példák utánzása, hanem egészen önálló oly törvényalkotási mű, melyről bizvást elmondható, hogy vele kereskedelemügyi kormányunk ugyancsak megelőzte a külföldet. Igaz, hogy a nyugateurópai államokban, hol az ipar régóta erős és fokozatos fejlődésben van, a viszonyok természetes rendjénél fogva a munkásbiztosítás és munkásvédelem ügye igen előrehaladott stádiumokba jutott; de az is kétségtelen, hogy Európaszerte a munkásbiztosítási intézmények fejlesztése és reformálása körül azok az elvek válnak úgy a szakirodalomban, mint a tapasztalások rendjén leszűrődött meggyőződések alapján uralkodókká, melyek ebben a javaslatban nálunk a megvalósuláshoz jutnak. A munkásügyi bizottságot a javaslat tárgya-

3. bányákban, kohókban, sóművekben, bányatermékeket feldolgozó egyéb művekben (XIII. fejr.), kőfejtő-, homok-, kavics- és agyagtermelő, kő- és

lásánál nemcsak a közéleti szükségek kielégítésének szempontjai, hanem magasabb ethikai és társadalompolitikai elvek vezették. És ép ezeknél az elveknél fogva őszinte és hazafias örömmel üdvözölte a kereskedelmi miniszternek ezt a javaslatát, melynek megokolása, de még inkább a kereskedelmi miniszter urnak a javaslat általános tárgyalásakor kifejezett nézetei arról győzték meg a munkásügyi bizottságot, hogy a kereskedelmi kormány e javaslattal a maga szociálpolitikai reformtörekvései útján csak egy mértőföldmutatót állít föl, s programjában benne foglaltatnak azok az ujtások, melyek alkalmasak lehetnek arra, hogy általok szociálpolitikánk — már a mi a munkásvilágot illeti — az alkotások terén lehetőleg teljesen kiépüljön. El kell ismernünk, hogy a szociálpolitika terén nemzetünk hátramaradt. Ennek sok mindenféle oka van. Talán első sorban az, hogy ipari életünk terén sajátos gazdasági viszonyaink mellett nem állhatott be elég korán az a lendületes fejlődés, mely politikai közszellemünk figyelmét egész erővel terelhetette volna rá a munkáskérdésre és az ezzel összefüggő részletkérdésekre. Így nem fejlődhetett ki a szociálpolitikai alkotások szükségének általános érzése sem a magyar közvéleményben. Nekünk a szociálpolitika terén hosszú időknél mulasztásait kell pótolnunk, de mindenestre ügyelnünk kell arra, hogy a mikor egyfelől a világon keresztlül zugó új eszméáramlatok lüktető hatásai alatt, másfelől a magunk állami érdekei szempontjából teremtő munkára vállalkozunk, minden reformmunkánkat egyfelől a fokozatos haladás és a korszerű szabadelvű demokratság eszméje, másfelől azonban a hamisítatlan magyar nemzeti gondolat vezesse. Szociálpolitikai alkotásaink terén is szem előtt kell tartanunk mindig magyar nemzeti egyéniségünket és a magyar államiságunkat s a mikor arra törekszünk, hogy fejlődő gazdasági életünk rendjéhez képest a munkásvilág jogos igényeit állami intézmények során kielégítsük s jogos érdekeit védelmezzük: annak a vezérgondolatnak kell előtünk lebegnie, hogy a magyar munkásvilág érzelm- és gondolatvilága megmentessék a magyar hazafiság számára. Bizonyoságot kell szolgáltatnunk a minden rendű munkásságnak arról, hogy a magyar állam nemcsak akar, de tud is gondoskodni róla s a magyar államot, a mikor rátér a szociálpolitikai alkotások széles mezejére, hogy ott mely barázdákat szánván, ezekben a jövőnd fejlődés magvait elhintse, igazán a demokratikus haladás gondolata és az emberszeretet fonséges érzelme vezeti. A munkásügyi bizottság hangsúlyozni kívánja, hogy nem az események és az idők kényszere sarkantyuza, mikor a munkásbiztosításról szóló előtte lévő javaslat tárgyalásánál a szempontokat nyomatókusan kiemeli, hanem a legszabadabb elhatározás és a legtisztább meggyőződés. És ép ez okból melegen örvend azon, hogy a kereskedelmi miniszter ur betérjesztvén ezt a gyökeres átalakítást és messzemenő ujtást tartalmazó reformjavaslatot, módot nyújt a bizottságnak és a magyar törvényhozásnak is arra, hogy a nemzeti irányu demokratikus haladás útján bersületes odaadással munkálkodhassék. A képviselőház munkásügyi bizottsága mindenekelőtt azzal számol be, hogy e reformjavaslat alapelveit mindenben helyesli. Ennélfogva tárgyalásai rendjén — ámbátor a javaslaton jelentős módosításokat tett, a melyekhez a kereskedelmi miniszter ur hozzájárult — az alapelveket úgy tekintette, mint szilárd és megbonthatatlan pilléereket, melyeken az egész reform, mint egységes mű felépült.

A bizottság feleslegesnek tartja azt, hogy a maga részéről jelentésében ismertesse akár a külföldi, akár a hazai munkásbiztosítási ügy történetét s az intézmény kialakulásainak egyes fázisait. Feleslegesnek tartja ezt azért, mert a javaslatnak úgy általános, mint részletes megokolásában, mely igen gondosan összeállított terjedelmes munkát, a kereskedelmi miniszter ur már elvégezte ezt a feladatot. Itt csak arra mutatunk rá, hogy az 1891 : XIV. t.-cziknek tizenöt esztendő fennállása óta a szerzett tapasztalatok nemcsak az érdekeltségeket, hanem a törvényhozást is meggyőzhették arról, hogy az 1891 : XIV. t.-cz. által létesített biztosítási intézmény, mely részben német, részben osztrák minták után készült, nem felel meg a kívánalmaknak, s hogy az gyökeres átalakítást igényel. A munkásügyi bizottság teljes mértékben méltányolja a javaslat indoklásában kifejtett azokat a szempontokat, melyek a kereskedelmi miniszter urat vezették, mikor a javaslat alapelveit felállította s a mikor bátran rálépett az ujtásnak arra a terére, a melyen a munkásbiztosítás intézményénél egész Európa előtt jár. Mert nyilvánvaló, hogy Európaszerte mindenütt a munkásbiztosítás terén az alkotó és ujtó törekvés egyfelől a különbözö biztosítási ágak egységesítése, másfelől az egész biztosítási szervezet központosítása felé hajlik. Hogy mégis a külföldön a munkásbiztosítási intézményt nem építik fel újból és pedig ezekre az alapelvekre, ennek oka abban rejlik, hogy ott már nehéz dolog a régidő óta fennálló, történelmileg is kifejlődött intézményt megbolygatni; és mert a nagyobb külföldi államok erősen kifejlődött ipari élete mellett a munkásvilág nagy kiterjedtségénél fogva az intézmény az egységesítés és központosítás nélkül is prosperálhat, míg nálunk a szerzett tapasztalások szerint az eddigi alapokon a munkásbiztosítási intézmény jórészt elkallódott, a helyett, hogy fejlődött volna. Föltétlenül szükséges nálunk a munkásbiztosítás terén a reform, mert az 1891 : XIV. t.-cz. csak a betegség esetére való biztosításról intézkedik, holott a tapasztalások során égetően szükségessé vált a baleset esetére való biztosítás intézményes szabályozása is, még pedig úgy a munkaadók, mint a munkások érdekében. Véget kell vetni annak a jogbizonytalanságnak, mely a munkaadóknak a birói gyakorlat által érvényesített baleseti szavatossága mellett uralkodik, s a mely ép oly kevésbé felel meg a munkaadók, mint a munkások érdekeinek. A bizottság örömmel vette tudomásul a kereskedelmi miniszter urnak azt a kijelentését, hogy az e javaslatban lefektetett elvek alapján óhajtja megalkotni a munkásoknak agkor és rokkantság esetére kötelező biztosítását is és azon munkálkodik, hogy e javaslatban foglalt intézményt ilyképen kiegészítse. A bizottság midőn ezt örömdetes tudomásul veszi, egyuttal kifejezi azt a reményét, hogy a kereskedelmi miniszter ezt a kiegészítő, a

földanyagok törésével és feldolgozásával foglalkozó üzemeknél, telepeknél és munkáknál;

munkásbiztosítási ügyre rendkívül jelentős javaslatát lehetőleg rövid idő alatt a képviselőház elé terjeszti.

A bizottság foglalkozott azzal a kérdéssel is, hogy a munkásvilágra vonatkozó egész szociálpolitikai mű kiépítessék. Ez okból szükségesnek tartja, hogy a mezőgazdasági cselédek és munkások kötelező biztosításának ügye az e javaslatban foglalt elvek szerint rendeztessék és hogy a bányatársulások intézménye is teljesen ez alapelveknek és a javaslatban foglalt intézkedéseknek megfelelő módon reformáltassék. E két kérdésre vonatkozóan a bizottság abban állapodott meg, hogy egyfelől a pénzügyministert, másfelől a földművelésügyi ministert utasító országos határozatok hozatalára tegyen indítványokat a képviselőházban, s e végből a bizottság kétrendbeli határozati javaslatban állapodott meg, melyeket e jelentéshez fűzve kérjük azoknak a ház által való elfogadását. Már itt említjük meg, hogy pénzügyminister ur hozzájárulásával a javaslatnak a dohánygyári betegségélyző pénztárakra vonatkozó intézkedése olyképp módosított, hogy az e javaslatban foglalt, a betegségek esetére való biztosításra fizetendő járulékok és fizetési kötelezettségek, valamint a betegségek eseteiben nyújtandó segélyek legesekélyebb mérvére vonatkozó rendelkezések a dohánygyári betegségélyző pénztárakra is alkalmazandók. Továbbá, hogy az üzemi baleset által sujtott dohánygyári munkások és azok hozzátartozóit az állam részesíti kártalanításban, melynek mértéke az e javaslatban megállapítottnál esekélyebb nem lehet. Ha majd — remélhetőleg rövid idő alatt — a ház hozandó határozatához képest a törvényhozás úgy a mezőgazdasági cselédek és munkások kötelező biztosítási ügyét, valamint a bányatársulások intézményét az e javaslatban foglalt rendelkezésekkel egységesen szabályozza, és ha a munkásvédelem terén is teljesíti törvényhozásunk intézmények alkotása révén feladatait: a munkásvilág számára egészen tető alá kerül a jól berendezett szociálpolitikai épület.

A javaslat alapelvei a következők: 1. a biztosítás kötelező természete; 2. a biztosítási szervek központosítása; 3. a betegség és baleset esetére való biztosítás egységesítése; 4. a közvetítő helyi szervek egységesítése; 5. a teljes paritás a képviselésben; 6. a választott bíróság intézményének felállítása. Mint már említettük, a bizottság a javaslat alapelveit helyesnek ismerte el s az általa eszközölt módosításoknál ezeket az alapelveket szem előtt is tartotta. Ha mindazáltal e módosítások egyikénél-másikánál némiképp érinti is ezek közül az elvek közül valamelyiket, ezt oly különleges körülmények és szükségégek okolják meg, melyek elől a bizottság ki nem térhetett, a melyek elől a tárgyalások rendjén a kereskedelemügyi kormány sem zárkozhatott el. Ilyen különleges körülmények és szinte parancsoló szükségégek okolják meg a bizottság által tett azokat a módosításokat, melyek egyfelől a kisiparos-osztályra, másfelől a kereskedelmi alkalmazottakra vonatkoznak. Egyik legjelentősebb módosítása a bizottságnak az, hogy a baleset esetére való biztosítás kötelezettsége alól kivette a kisiparosokat és a kereskedelmi alkalmazottakat. Az utóbbiakat azért, mert a kereskedelmi alkalmazottak körében csak igen ritka esetben fordulnak elő üzemi balesetek s így míg egyrészt a munkaadók indokolatlanul terhelhetnének a baleset esetére való biztosítással járó fizetési kötelezettséggel, másfelől az alkalmazottak érdekeit a biztosítási kötelezettség alól való kivétel alig érinti. Annnyival inkább súlyt kellett erre vetni, mert a baleset esetére való biztosítás összes fizetési terhei a munkaadóra hárulnak, míg a biztosított alkalmazottak balesetbiztosítási járulékokat egyáltalán nem fizetnek. A kereskedelmi alkalmazottak körében fölmerült az a panasz, hogy mivel a baleset következtében támadt betegség esetén a betegnek tíz hétig való gyógyítása és táppénzzel való ellátása a betegség esetére való biztosítás terhére esik, s a tizedik héten túl hárulnak csak a terhek a balesetbiztosítási alapra: a baleset esetére nem biztosított kereskedelmi alkalmazottak által befizetett járulékok jelentékeny része fordítatik a baleset esetére biztosítottak gyógyítására és segélyezésére. Ennek a panasznak jogosultsága esik azért, mert a csak tíz héten át tartó betegség, ha balesetből ered is, csak betegségnek tekinthető. Ez az elv uralkodik más államok munkásbiztosítási intézményeinél is. Különös tekintettel kellett lennünk a kisiparos-osztályra. Általánosan ismeretes a magyar kisiparos-osztály szomorú helyzete. És oly elemi erővel tört ki országgszerte a kisiparosok részéről az újabb megterhelés ellen való panasz, hogy ezt föltétlenül figyelembe kellett venni. Figyelembe kellett vennünk annnyival inkább, mert kétségtelen, hogy a kisiparos-osztály üzemei csaknem általában olyanok, a melyeknél a legkritikább véletlenek az üzemi balesetek s így egészen jogosult volt a kisiparos-osztálynak az a fölfogása, hogy indokolatlan lenne a különben is hanyatlóban lévő s az állami gondozásra, segítésre nagyon is rászorult hazai kisiparosságnak a kötelező balesetbiztosítással járó új teherrel való megrovása. Igaz, hogy már az eredeti javaslat is figyelemmel volt a kisiparosokra és különlegesen intézkedett róluk, igen minimálisan állapítván meg a baleset esetére való biztosításnál járulékait, mindazonáltal a bizottság tekintettel arra a mesterségesen csinált központi ákezióra, mely a kisiparosság körében általános izgalmakat, s reformtól való nagy félelmet keltett, a kereskedelmi minister ur hozzájárulásával, sőt az ő kezdeményezéséből olyképp módosította a javaslatot, hogy a kisiparos-osztályt kivette a baleset esetére való biztosítás kötelezettsége alól s ezt csak a veszélyesek osztályába tartozó üzemek tulajdonosaira szorította. De még tovább is ment a bizottság a kisiparosság érdekében a javaslat módosításánál. Így kimondotta az ugynevezett otthoni munkásokra nézve, a kik más iparűzők, vagy munkaadók megbízásából dolgoznak, hogy ezeknél a betegség esetére való biztosítással járó fizetési terhek a nagy munkaadóra hárítandók. A bizottság kifejezte azt az óhaját, hogy a végrehajtási rendeletben ez az elv a javaslat 2. §-ának alkalmazására vonatkozóan világosan kifejezésre jusson. A kisiparosság érdekében jelentős módosítás az, mely a betegség esetére való biztosításnál a fizetendő járulékok maximumát a biztosított alkalmazott átlagos munkabérének 5%-áról

4. ut-, hid-, vasut-, alagut-, viz-, gát-, csatorna-, kikötő-, erődtitési-, vízvezeték-, gáz-, villamvilágító és erőátviteli vezeték-építkezéseknél;

4%-ra szállítja le és kimondja, hogy a kisiparosok által fizetendő járulék — melynek felerésze természetesen az alkalmazottat terheli — az első öt esztendőn belül 2%-nál magasabb nem lehet. Ugyancsak a kisiparosság érdekében tette a bizottság a javaslaton azt a módosítást, mely fölmenti a kisiparosokat a bérjegyzék vezetésének és megőrzésének kötelessége alól, minek következtében a bérjegyzék vezetésével és megőrzésével összefüggő büntető határozatok a kisiparos-osztályra ki nem terjednek. Együttal különös tekintettel ép a kisiparos-osztályra és a ház elé terjesztett kérvényekben foglaltakra, a bizottság jelentékenyen leszállította a büntetések minimumát és maximumát, egyúttal újból osztályozta a büntetendő cselekményeket vagy mulasztásokat. Ilyeténképen jórészt tárgytalanokká váltak a kisiparosok részéről felhangzott panaszok és kérelmek, s a magyar kisiparos-osztály abból az előzeteségből, melylyel a bizottság a módosításokat megtette s a melylyel a kereskedelmi miniszter e módosításokat vagy kezdeményezte vagy elfogadta, meggyőződhetik arról a föltétlen rokon-szerenről, sőt valóban meleg szeretetről és jóakaratról, mely ugy a kereskedelmi minisztert, mint a bizottságot vele szemben vezeti. Mindazonáltal őszintén meg kell vallanunk, hogy ezeket a módosi-tásokat, mint említettük, különleges viszonyainkból kifolyóan, parancsoló szükség átértéséből tette meg a bizottság, de mikor ezt tette, tisztában volt azzal, hogy a javaslaton, vagyis a reformon bizonyos szépségihát ejtett, mert a reform kétségtelenül tökéletesebb intézmény lenne, ha nem sta-tuálna az alapelveket ha nem közvetlenül is érintő kivételeket.

A javaslat alapjait alkotó kardinális elvek közül igen részletesen foglalkozott a bizottság a paritás kérdésével. A javaslat által tervezett, s majd törvényyé váló egész biztosítási intézmény rendjén, ugy az országos, mint a kerületi és a többi pénztárak képviselőiténél, valamint a választott bíróságok alkotásánál ugyanis érvényre jut a munkaadók és munkások teljes paritásának elve. Ez a kérdés azért alkotta a beható merlegelés és tanácskozás tárgyát, mert egyik ütköző pont a munkásszerve-zetek és a reformtervezet közt. A munkásszervezetek nagyarányu akeziót fejtettek ki a paritás ellen, s ebben jogfosztást látnak az 1891 : XIV. t.-cz. által teremtett mostani állapottal szemben. A bizottság e pont fölött való tanácskozásnál kizárta a vitából a hatalmi kérdést. Nincs is ennek helye a meg-alkotandó reformnál. A bizottság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a javaslat az egyenlő teher-viselés elvét állította fel és viszi keresztül a betegség esetére való biztosításnál, holott az 1891 : XIV. t.-cz. intézkedése szerint a munkaadó a biztosított alkalmazottak átlagos munkabérének járulék-képen meghatározott százalékából csak az 1/3 részt fizeti, az alkalmazott pedig 2/3-át. Ennek meg-fellelően az 1891 : XIV. t.-cz. a képviselőiténél is az 1/3 és 2/3 rész szerint való partícipálást állapítja meg. Minthogy azonban a javaslat az egyenlő teherviselést mondja ki: ennél fogva a képviselőiténél való paritás nem tekinthető jogfosztásnak. Jogfosztásról akkor lehetne beszélni, ha a javaslat meg-hagyná a járulékfizetésnél az 1/3 és 2/3 szerint való kötelezettséget, de kimondaná a képviselőiténél paritást. De ezen felül nem szabad figyelmen kívül hagyni azt az igen jelentős, a biztosított alkalmazottakra, tehát a munkásokra kétségtelenül előnyös körülményt, hogy a baleset esetére való bizto-sítás minden terhét a munkaadó viseli, s a munkás a baleset esetére való biztosítással járó díjakból semmit sem fizet, mert ezeket egészben a munkaadó fizeti, pedig a paritáson alapuló képviselői hatásköre a baleset esetére való biztosítás összes ügyeire is kiterjed. Ha a munkásszervezetek mind-azáltal demonstrálnak a paritáson képviselő ellen, csak a hatalmi kérdés vezeti őket, a mit azonban a bizottság a reformnál kizárandónak tart. Ha a munkásszervezetek is kikapcsolják a munkásbizto-sítási reformjavaslat mérlegelésénél a hatalmi kérdést: be kell látniok, hogy a javaslat csakugyan a munkásvilág érdekeit tartja szem előtt, mert a javaslat összes rendelkező részein vezérgondolatként vonul keresztül a gyöngébb fél jogainak és érdekeinek következetes védelmezése. Kétségtelenül meg-állapítható ez a javaslatban foglalt mindazokból az intézkedésekből, melyek ugy a betegség esetére való biztosításnál a betegek, vagy hozzátartozóik gyógyítására és ellátására, mint a baleset esetére való biztosításnál a baleset által sújtott munkás, vagy hozzátartozói kártalanítására vonatkoznak. És a bizottság a javaslatnak ép ezt a szellemét konstataulta általános megelégedéssel.

Egy másik kérdés, mely hasonlóképen központi akezió nyomán keltett erősebb hullámveréseket: az orvoskérdés. Ezzel is behatóan foglalkozott a bizottság. Mérlegelés tárgyává tette mind a három rendszert, nevezetesen: a korlátlan szabad orvos választás intézményét, továbbá az orvosok kijelölé-sének s az orvosok alkalmazásának rendszerét. Mind a három rendszernek vannak előnyei és hátrányai. A korlátlan szabad orvosválasztás rendszere kétségtelenül a legideálisabb lenne, de a bizottságnak be kellett látnia, hogy ennek terhét a pénztár nem bírná el. Ennek terhe alatt okvetlenül össze kellene roskadnia. Az alkalmazott orvosok intézménye ellen az a jogos kifogás, hogy a betegek csak az alkalmazott orvosokra lévén utalva, sokszor kifejlődhetik és ki is fejlődik a betegeknek a bizalmat-lanság, a mi természetes következménye az orvosválasztás megszorításának. A jelentkezés, vagy kijelölés révén a pénztáraknál alakítandó külön orvosi testület intézménye, bár nem jár egészen a korlátlan szabad orvosválasztás rendszerének összes előnyeivel, még leginkább megfelelne a kívánalmaknak; azonban e rendszer létesítése attól függ, hogy az orvosok hajlandók-e a pénztáraknál ily külön orvosi testületet alkotni, természetesen meghatározandó egységáruk elfogadása mellett, fix fizetések nélkül. A bizottság abban állapodott meg, hogy az orvoskérdés eldöntésének jogát teljesen a pénztárak autonómiájára ruházza. Ily szellemben módosította is a javaslat 134. §-át, mely az új szövegezésben kimondja, hogy:

«A kerületi munkásbiztosító pénztárak és az orvosok közötti viszony szabad megegyezés tárgyá.

5. gyulékony, az egészségre ártalmas vagy mérges, ugyszintén robbanó anyagok és robbantó tárgyak előállításánál és feldolgozásánál;

Abban, hogy a pénztár a biztosított tagok orvosi gyógykezelését, orvosok alkalmazásával, kijelölésével vagy a szabad orvosválasztás mellett teljesíti, az országos munkásbetegsegélyző és balesetbiztosító pénztár igazgató-ágának hozzájárulása és az állami munkásbiztosítási hivatal jóváhagyása mellett a pénztár közgyűlése határoz.

Ilyeténképen a javaslat nem oktrojál az orvoskérdésben egy rendszert sem a kerületi pénztárakra, s a kérdés eldöntését az autonómia bízta. Egyébiránt megjegyzi a bizottság, hogy egy igen lényeges módosításnál ép az orvosok érdekeire való különös tekintettel járt el. Az orvosok körében ugyanis az a panasz merült föl, hogy a 2400 koronás cenzus mellett a biztosító pénztárba való önkéntes belépés korlátozása nélkül oly nagy számmal lesznek az önkéntesen belépő tagok, hogy azok az orvosok, kik a pénztáraknál alkalmazva nincsenek, elvesztik praxisuk nagy részét. A bizottság erre való tekintettel igen jelentékenyen megszorította az önkéntes belépéseket, a mennyiben a betegség esetére való önkéntes biztosításról szóló 7. §. a) pontjában, hol ennek talán legnagyobb jelentősége van, a cenzust 2400 koronáról leszállította 1000 koronára a lakbér betudásával.

A bizottság által a javaslaton tett módosítások közül jelentőség dolgában kiváló figyelmet érdemel még az, mely számolva a képviselőházba érkezett többrendbeli kérvénnyel, az életben levő egyesületi pénztárak fennmaradásának feltételül az 1000 tagot állapította meg, holott az eredeti javaslat e számot 5000-ben szabta meg. A bizottságot e módosításnál az vezette, hogy oly egyesületi pénztárak, melyek 1000 taggal bírnak, már kétségtelen bizonyosságát adták az életrevalóságuknak; ezen kívül tiszteletreméltó történeti múltal is rendelkeznek s e mellett nemes hivatásuknak megfeleltek. Tehát több ok szól fentartásuk, mint megszüntetésük mellett. A bizottság által a javaslaton tett többi módosítást jelentésünk részleteinél ismertetjük és okoljuk meg.

A baleset esetére való biztosításnál fizetendő járulékok, valamint a betegellátások, táppénzek és segélyezések mértékét, továbbá a baleset esetére való biztosításnál a fizetendő díjak megállapítását és behajtási módját, valamint a kártalanítás mértékeit illetően a bizottság változatlanul fogadta el a javaslat intézkedéseit. Csak azt a már említett módosítást tette, hogy a betegség esetére való biztosításnál a biztosított tagok után fizetendő járulék maximumát az átlagos munkabér 4%-ára szállította le 5%-ról és a kisiparosokra nézve a járulék maximumát az első öt évben az átlagos munkabérek 2%-ára korlátozta.

A javaslat pénzügyi részének mérlegelése a pénzügyi bizottság hatáskörébe tartozván, azzal a munkásügyi bizottság jelentésében nem foglalkozunk.

A bizottság a javaslat tárgyalása rendjén egyuttal letárgyalta mindazokat a kérvényeket is, melyek a javaslatra vonatkozóan a tisztelt képviselőházhoz beadattak s az elnökség által a bizottsághoz tetettek át.

A képviselőház munkásügyi bizottsága úgy érzi, hogy lelkiismeretes munkát végzett a nagyjelentőségű reformjavaslat beható, gondos tárgyalásánál. És mert meg van győződve arról, hogy ez a reform a magyar szociálpolitika terén nagy haladást jelent és hatásaiban ádásos lesz, az általa tett módosításokkal ajánlja a képviselőháznak az ipari, gyári és kereskedelmi alkalmazottaknak betegség és baleset esetére való biztosításáról szóló törvényjavaslat elfogadását.

Ezek után tisztelettel vagyunk bátrak részleteikben is előterjeszteni azokat a módosításokat, melyeket a bizottság a törvényjavaslat szövegén tett s a melyeket a t. Háznak elfogadásra ajánlunk.

Ezek után a jelentésünk általános részének végén említett határozati javaslatainkat, elfogadás és országos határozattá való emelés czéljából, tisztelettel a következőkben terjesztjük elő:

I. Határozati javaslat. A képviselőház felhívja a m. kir. földművelésügyi kormányt, hogy a mezőgazdasági munkásoknak és cselédeknek betegség és baleset esetére való kötelező biztosítása iránt törvényjavaslatot készítsen és azt lehetőleg a közel jövőben terjeszse a képviselőház elé.

II. Határozati javaslat. A képviselőház felhívja a m. kir. pénzügyi kormányt, hogy a bányatársaspénztárak szervezetének szabályozása végett lehetőleg rövid időn belül, a tervezett új bányatörvény keretében, annak az elvnek szem előtt tartása mellett terjesszen elő javaslatot, hogy a bányamunkások betegség és baleset esetére legalább is az ipari és kereskedelmi alkalmazottaknak betegség és baleset esetére való biztosításáról szóló törvényben megállapított járulékok és segélyezések mérve szerint biztosíttassanak.

Mielőtt jelentésünket befejeznők, tisztelettel ismételjük itt, hogy a bizottság a törvényjavaslatnak a fentebb részletesen felsorolt módosítások mellett való elfogadásával mindazokat a kérvényeket is letárgyaltnak tekinti, melyek ez ügyben a Háznak benyújtattak és a melyeket a t. Ház a törvényjavaslatlaltal kapcsolatban való tárgyalás végett a bizottságnak kiadott. De kötelességünk itt egy kérelemre külön is kiterjeszkedni, melyet a kérvényeknek és pedig a hazai ipartestületek kérvényeinek egész sorozata terjesztett elő. Ez a kérelem arra vonatkozik, hogy az iparosok és különösen a kisiparosok, kik alkalmazottaiknak betegség esetében való ellátására az 1891 : XIV. t.-cz. által létesített, illetve a tárgyalás alatt álló törvényjavaslat szerint létesítendő szervezetben adóznak, az országos betegápolási alaphoz való hozzájárulás kötelezettsége alól mentessenek fel. A bizottság az iparosok e kérelmét a legmelegebb rokonszenvvel fogadta, s egyik ülésében, melyre a pénzügyminisztérium vezetésével megbizott miniszterelnök urat és a belügyminiszter urat is meghívta, a kérelemnek legrészletesebben való tárgyalásába bocsátkozott. A pénzügyi kormány felvilágosításai alapján azonban sajnálattal értesült a bizottság arról, hogy a közadók kivételének mai rendszere mellett a szóban levő kérelem teljesítése nemcsak rendkívül nagy kezelési költséget okozna az államnak, de az egyenesen legyőzhetetlen aka-

6. vegyészeti, physikai és gyógyszer-tári laboratóriumokban ;
7. vágóhidaknál és jégművekben ;
8. a vasuti üzemeknél, tekintet nélkül a hajtóerőre, ezek gyáraiban és műhelyeiben, építkezéseinél, fentartási munkáinál, a postánál, távirvánál, távbeszélőknél, ezek építkezési és fentartási munkáinál (10. §.);
9. hajózásnál, mindennemű hajórakodásnál és hajóépítésnél ;
10. kotró-, rév-, komp- és tutajozóvállalatoknál ;
11. fuvarozásnál, szállítmányozásnál, raktáraknál és kereskedelmi pénz-
césznetnél ;

dályokba ütközik, úgy hogy a pénzügyi kormány, bármennyire méltányolja is e kérelem jogosságát, annak ez idő szerint való teljesítésére módot nem lát. De megnyugvással vette tudomásul a bizottság a pénzügyi kormány azt a kijelentését, hogy az általános adóreformnál az iparosság e kérelmére mindenesetre figyelemmel lesz és keresni fogja a megfelelő módokat arra, hogy a kisiparosok adóterheit, esetleg a létminimum adómentességének biztosítása útján, ez irányban is csökkentse.

(A képviselőház pénzügyi bizottságának jelentéséből; 360. sz. irom.) A munkásoknak betegsége és baleset, aggkor és rokkantság esetére való kötelező biztosítása a modern szociálpolitika legfontosabb alkotásai közé tartozik. A mit a magyar törvényhozás az 1891 : XIV. t.-czikkel kezdeményezett, az követeli folytatását. Erre szolgál ezen törvényjavaslat, a mennyiben egyfelől a régi törvénynek hiányait orvosolja, másfelől megvalósítja a munkásoknak baleset ellen való, ma már elodázhatalan kötelező biztosítását. A kormány ezen fontos társadalompolitikai intézmények életbeléptetésével a társadalmi béke biztosítását óhajtja előmozdítani. Reméljük is, hogy ez a munkásoknál nagy és józan részénél mindenesetre el fog érteni. Az utópistikus szocializmus lidérfényét kergető munkásoknál ez talán csak idővel fog sikerülni, bár e törvényjavaslat lényeges előnyöket biztosít, a mennyiben a betegsegélyezésnél a munkás járulékát $\frac{2}{3}$ -ról leszállítja $\frac{1}{2}$ -re, a balesetbiztosítás költségével pedig egészen a vállalkozót terheli. A törvényjavaslat elvi intézkedései közül kiváló fontossággal bír a paritásnak és a biztosítási ágak egységesítésének elve. Kifogás tétetett a paritás elve ellen, mely a törvényjavaslatban következetesen keresztülvitetik. Azonban elvi szempontból helyeselni kell a törvényjavaslat álláspontját. Hiszen e törvényjavaslat csak egy alapzat, melyre még más intézmények lesznek felépítendőek és a társadalmi önkormányzat helyes vezetését a paritás elve legjobban biztosítja. Ezt Németországban is mindinkább belátják. Helyesen mondja legújabbban egy szakíró : Nagy haladást képezne a két tényező egyenlősítése úgy a járuléknál, mint természetesen az igazgatásnál. A jogok és kötelességek egyenlő megosztása a legjobb védelmet nyújtja tulajdosok ellen úgy az egyik, mint a másik oldalról. Elvi jelentőséggel bír a biztosításból származó terhek megosztása. A munkabér a mai társadalomban történeti okoknál és a munkások kedvezőtlen versenye vagy munkakínálata következtében rendszerint oly alacsony, hogy az említett biztosítási költségeket egyedül nem fedezheti. Ennek következtében vagy a munkabért olyan arányban kell fokozni, hogy az a terheket viselhesse, vagy pedig a terhek viselésénél más tényezőket kell igénybe venni. Ezen tényezők között első helyen áll mindenesetre a vállalkozó, ki legrosszabb esetben a költséget termelvényeinek árában át fogja hárítani. Kiszámították, hogy átlagban Németországban a munkásbiztosítás az ipari vállalatok nyereségének 14-9%-át nyeli el (de egyes esetekben egy harmadát is). Ha tehát az ipari nyereség átlagban 6%, az a munkásbiztosítás következtében csökken majdnem egy százalékkal. A budapesti ipari részvénytársulatok osztaléka tett az utolsó években ; 1901 : 5.2, 1902 : 4.6, 1903 : 5.4, 1904 : 6.3, 1905 : 6.7, átlagban 5.6%, a mely az aggkorbiztosítási terhek hozzászámításával a fenti arány szerint, leszállana 4.4%-ra. Különleges természetű bir a balesetbiztosítás. A balesetek sűrű fellépése szorosan összefügg a modern termelési technikával, mely nehezebben ellenőrizhető természeti erővel, komplikált szerkezetű gépekkel, a munkások nagy tömegeivel dolgozik. Az itten sűrűn és tömegesen fellépő balesetek érlelték a meggyőződést, hogy ezen balesetek káros következményei ellen a munkásokat biztosítani kell, valamint azt a felfogást, hogy a biztosítással járó költségek úgy tekintendőek, mint termelési költségek, melyek tehát a vállalkozó által viselendőek. Ezzel szemben a betegség esetére való biztosításnál a törvényjavaslat a terhet a munkások és munkaadók között felosztja. Minthogy a régi törvény szerint a munkások a terhet $\frac{2}{3}$ -át viselték, a munkaadók $\frac{1}{3}$ -át, a munkások terhe most könnyebbítették, a munkaadók pedig nagyobbították. A balesetbiztosítás terheit egészen viselvén a munkaadó, a betegség esetére való biztosítás terhet pedig nagyobb mértékben, mint eddig, kétség-telen, hogy a törvényjavaslat a munkások érdekeit a legnagyobb mértékben és nagyobb mértékben mint külföldön megóvjá. De az állam is hozzájárul ezen nagyfontosságú alkotás megvalósításához, a mennyiben az országos munkásbetegsegélyző és balesetbiztosító pénztár első berendezésének, továbbá igazgatásának, s végül az állami munkásbiztosító hivatalnak költségeit elvállalja. Az évenként ily módon felmerülő költségek megközelítőleg egy millió koronára tehetők. A törvényjavaslat elvi jelentőségü jellegét képezi a biztosítási szervezet egységesítése is. Alig vonható kétségbe, hogy a betegség, baleset, aggkor már okaiknál fogva is bizonyos összefüggésben állanak főleg közgazdaságilag, mert a kényszerbiztosítás alapja és jogosultsága mindegyik biztosítási ágra vonatkozólag abban áll, hogy a munkás bére ma nem elegendő arra, hogy magát betegség, baleset, aggkor, rokkantság esetére biztosítsa. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy idővel a munkásbiztosításnak még ki kell terjeszkednie

12. a mezőgazdasági és erdei termeléssel, állattenyésztéssel, halászattal, kert- és szőlőműveléssel, selymészettel és méhészetrel összefüggő mellék-iparágakban, még ha azokban leginkább a saját nyers termények dolgoztatnak is fel (1884 : XVII. t.-cz. 183. §. a) pont);

13. közintézeteknél (10. §.);

14. állami, törvényhatósági, községi és közalapítványi vállalatoknál (XIII. fej.) vagy hivatalokban (10. §.), ide nem értve a katonai intézetekben és üzlettelepeknél alkalmazott katonákat (1884 : XVII. t.-cz. 183. §. e) pont);

15. nyilvános tanintézetek műhelyeiben;

16. egyleteknél, társulatoknál, ipartestületeknél és az e törvény szerint alakult biztosító pénztáraknál

akár állandóan, akár ideiglenesen, kisegítőképen vagy átmenetileg oly

az aggkor- és rokkantbiztosításra. talán majdan még az özvegy- és árvabiztosításra, a munkanélküliség biztosítására, akkor bizonyos, hogy ezen fontos ága a társadalmi igazgatásnak másképp, mint egységes alapon, nem képzelhető. Nem is tekintve azt, hogy a balesetek egy nagy része a betegségkezelési biztosítás terhére esik. 1904-ben az átlag 15.534 baleset közül két hónapontuli munkaképtelenséget okozott 491, a miből világosan kitűnik, hogy valóságos adminisztratív pazarlás volna a balesetbiztosítás számára más szervezetet életbe léptetni, még akkor is, ha szem előtt tartjuk, hogy a biztosítási kár nagyobbságával és magával a biztosítási elv felállításával a bejelentendő balesetek száma növekedni fog. Hogy Németországban nem kezdettől fogva egységes alapra fektették, az részint azzal függ össze, hogy a biztosítás részben nem volt novum, hanem a régi segélypénztárak alapjából nőtt ki, részint pedig taktikai és politikai okokból, melyek miatt helyesebbnek tartották lassan és fokozatosan eljárni. Azonban ma már erősen követelik Németországban is az egységesítést majdnem kivétel nélkül a leghivatottabb szakemberek, így Bördike, a munkásbiztosítás elsőrangú tekintélye, továbbá a berlini országos biztosító intézet elnöke és mások. 1903. évi április 20-án a német birodalmi tanács elfogadta Trimborn képviselő indítványát, mely szerint a kormány felszólítandó, hogy a biztosítás három ága egy egységes törvényben és szerves összeköttetésben összefoglaltassék. Posadowszky államtitkár pedig utalt arra, hogy a mai rendszer teljesen elégtelen, hogy a csalásnak tág tért nyit, hogy egy valóságos harc szükséges a tudatos és nem tudatos csalások ellen, hogy a járadékok kiszámítása, a járadékosok szigorú ellenőrzése rendkívül gondos munkát követel már a legalsó fokon, 1905. évi március 2-án azt mondja: «Ha ma res integra előtt állanánk, azt hiszem egyetlen okos ember sem gondolna arra, hogy külön szervezetet teremtsen a betegségre való biztosítás, külön szervezetet a balesetbiztosítás, külön szervezetet az aggkor és rokkantság esetére való biztosítás számára. Baleset, betegség és rokkantság három, azt mondanám élettani állapot, mely okokban és okozatokban szorosan összefügg. Ha ma újból építenők fel a szociálpolitikai törvényhozást, akkor azt hiszem, hogy e házban sem volna a legkisebb vita a fölött, hogy egységes szervezetet kell létesíteni.» A munkásbiztosítás részleges államossítása nagy felelősséggel terheli az államot, mely alól természetesen az eddigi önkormányzat mellett menekült. Ha szem előtt tartjuk közigazgatási szervezetünk fogyatékoságát, közegészségügyi személyzetünk csekély létszámát és rossz jutalmazását, területünk gyér benépesedését — hiszen 12687 község között csak 308 van 5000-en felüli népességgel, továbbá összesen csak 166 van 6000-en felüli, azaz orvostartásra kötelezett községünk — akkor lehetetlen azon aggály elől kitérni, hogy a törvény végrehajtásának feltételeit csak nagy munkával lesz lehetséges kellően biztosítani.

A törvényjavaslat részben ugyan recepczió, de mindamellett sok önálló, saját viszonyaink tekintetbe vételével alkotott módosítással és minden esetre bizonyos merész újítással, a paritás és az egységesítési elv alkalmazásával. A törvény életbe léptetve talán egyik-másik irányban hiányt fog mutatni, de hiszen másutt is az intézmény már több ízben ment keresztül lényeges reformokon, sőt úgy Németországban, mint Ausztriában gyökeres átalakítás köszöbén állanak. Nagy fontossággal bír, mint minden szociálpolitikai alkotásnál, a vitás kérdések eldöntése iránt való intézkedés és itt meglelégedéssel konstatálhatjuk, hogy a törvényjavaslat teljesen a paritás és a békeltetés álláspontjára helyezkedik. Abban a fontos kérdésben is helyesen intézkedik a törvényjavaslat, hogy a munkások az ezen törvényből reájok háramló önkormányzati funkciók gyakorlásában sem gátolva ne legyenek, sem azok gyakorlása által anyagi kárt ne szenvedjenek. A pénzügyi bizottság ezek alapján általánosságban elfogadván a törvényjavaslatot, áttért a törvényjavaslat részleteire. A törvényjavaslatot szakaszonként letárgyalva, annak részben a kormány által előterjesztett eredeti szövegén, részben a munkásügyi bizottság által módosított szövegében, a kormány és a munkásügyi bizottság nevében annak a pénzügyi bizottság ülésén jelen volt előadója hozzájárulásával, a következő módosításokat tette és ajánlja a t. Háznak elfogadásra.

A pénzügyi bizottság mindenekelőtt a törvényjavaslat címéből a «gyári» szó kihagyását határozta el, miután a gyárak az ipar fogalmának szorosabb értelemben vett meghatározása szerint épen a nagyipar típusai és így az «ipari alkalmazottak» általános megjelölése a gyári alkalmazottakra is kiterjed.

1927: XXI. TÖRVÉNYCIKK

a betegségi és baleseti kötelező biztosításról.⁽¹⁾

(Kihirdetett az Országos Törvénytárnak 1927. évi augusztus hó 10-én kiadott 9. számában.)

I. Általános indokolás.

(M. t.) Az ipari és a kereskedelmi alkalmazottak betegség és baleset esetére való biztosításáról szóló 1907: XIX. t.-c. módosítása a közvéleménynek régi kívánsága. Bármily erős volt is azonban a reformok követelése, és annak dacára, hogy e követelés a törvényhozás és a kormányzat körében nyomatékossá válik, a kérdés nagy szociálpolitikai, valamint általános politikai jelentősége is szükségképpen alapos megfontolást kívánt, ami a megoldást mindeddig elodázta. Egyideig a nemzet nagy élet-halálharcra is akadályozta a törvény módosítását, de bár a kérdés a világháború által felidézett nemzeti és állami válságunkban háttérbe szorult, létezni meg nem szűnt. Még így is halasztóhatásnak mutatkozott azonban a munkásbiztosítás egyes kérdéseinek rendezése, amit a kormány a kivételes hatalom jogkörében első ízben a 4790/1917. M. E. sz. rendelettel foganatosított. Ez a rendelet különösen a betegségi biztosításban igyekezett a legégetőbb szükségleteket kielégíteni. Ezek között már a háború idején kezdődött drágulás következtében legfontosabb volt a biztosítási bérhatár felemelése és illetve a munkásokra annak teljes eltörlése, ami szükséges volt azért, hogy a biztosításra utalt és eredetileg tényleg biztosított rétegek hárük névleges emelkedése dacára a biztosítás körében megtartsanak.

A szociálpolitikai szempontból kétségtelenül fontos módosítások mellett érintetlen maradt azonban a biztosító intézmény szervezete, amelynek a törvényhozó által annak idején előre nem látott, de az életben tényleg kifejlődött visszasságait, sőt káros következményeit csak békés időben végezhető mélyebbreható reformmal lehetett orvosolni.

A szervezetnek eme hátrányai a törvénynek főként két alapvető rendelkezéséből sarjadtak ki. Az egyik a munkaadóknak és a biztosítottaknak úgynevezett paritásos részvétele az önkormányzatban, amely a betegségi és a baleseti biztosítási ágak közös szervezethen egyesítése folytán nemcsak a két érdekeltiség egyenlő teherviselésével fentartott betegségi biztosításban, hanem ezen felül a kizárólag munkaadói költségen élő balesetbiztosításban is éreztette hatását. A paritás ugyanis csak névleges volt, tényleg azonban papírosrendelkezés maradt, mert a biztosítottak az ügy iránt tanúsított nagyobb érdeklődésük és erős szervezetségük következtében az önkormányzatban befolyásukat hatékonyabb módon és egységesebben érvényesítették. Így különösen a tisztviselői állások betöltésénél, a segélyezések és a baleseti kártalanítások felett hozott határozatoknál, valamint az intézmény részére szükséges, jelentékeny vagyoni értéket képviselő szállítóknaál pártpolitikai érdekkörből merített nézőpontjaikat következetes céltudatossággal tudták lathatni és túlsúlyra juttatni.

Ily körülmények között az intézmény vezetése és működése mind inkább és inkább lecsúszott a munkaadók és a munkásság összhangzatos egyetértésének talajáról a pártpolitikai egyeduralkodó hinárrjába.

Az előrehozott fejlődési irányzattal szemben az állami felügyelet nélkülözte azokat a hathatós eszközöket, amelyek az egyetemes közérdek követelményeit megóvhatták volna. Ebben a vonatkozásban jelentkezett ugyanis a biztosítási szervezet másik nagy fogyatkozása, t. i. az, hogy a törvény a munkásbiztosítás állami felügyeletét bírói függetlenséggel ellátott hatóságra, az Állami Munkásbiztosítási Hivatalra ruházta. Már pedig alapjában elhibázott szervezés volt az, amely szem elől tévesztve a bírói megítélést kívánó jogvitás ügyek és a célszerűség követelményének érvényesítésére hivatott állami felügyelet teljesen különböző jellegét, mindkettő részére közös szervként az említett hivatalt létesítette. Tetszetős volt ugyan az az elgondolás, hogy a felügyelet pártatlansága érdekében azt a kormányhatalom utasításaitól független bíróság gyakorolja. Másfelől azonban a gyakorlatban ki nem egyenlíthető ellenmondás rejlett abban a törvényes rendelkezésben, amely e független hatóságot a jog szabályainak érvényesítésén felül azzal a feladattal is felruházta, hogy az önkormányzatnak a pénztár céljával és rendeltetésével ellenkező határozatait megsemmisítse. Tudatában volt tehát a törvény-

(1) A törvényjavaslatot a népjóléti és munkaügyi miniszter 1927. febr. 10-én nyújtotta be 28. sz. a. — A képviselőház munkásügyi, igazságügyi és pénzügyi bizottságának jelentése: 1927. máj. 28. 157. sz. a. — Képviselőházi tárgyalás: 1927. jún. 8 - 21. a 62—72. ülésben. harmadszori olvasás: jún. 22. a 73. ülésben. — A felsőház népjóléti és munkaügyi, közjogi és törvénykezési valamint pénzügyi bizottságának együttes jelentése: 1927. jún. 27. 100. Fh. sz. a. Felsőházi tárgyalás: 1927. júl. 5. a felsőház 18. ülésében.

hozó annak, hogy a munkásbiztosítás felett gyakorolt felügyelet nem szorítkozhatik a jog szabályainak merev alkalmazására, hanem annak nagy, egyetemes célszerűségi szempontokat is kell érvényesítenie. Mindamellett maga hisztította meg ennek a követelményének érvényesülését azzal, hogy annak foganatosítását ily feladat betöltésére hivatással nem bíró, erre alkalmatlan bírói joghatóságra ruházta. A törvény éppen ily érzékeny ponton hagyta figyelmen kívül a bírói és a közigazgatási joghatóságoknak szétválasztására vonatkozó alkotmányjogi alapelvet, ezzel a kormányzati és közigazgatási feladatok egyik jelentékeny csoportját kiemelve a kormány érdemi rendelkezésének köréből és annak politikai felelőssége alól. Az elhibázott alap gondolatlan felépült felügyeleti szervezés tehát maga is növelte az önkormányzat túlkapásainak káros hatását, mert a közigazgatási beavatkozást igénylő kérdésekben a jogalkalmazás és a jogi felelősség keskeny alajára helyezkedve, módot adott arra, hogy a biztosító intézmény káros kényszerűségei ügyszólván az államhatalom szeme láttára, szabadon burjánnozzanak. A kormány hatásköre ugyanis ezekben a kérdésekben kizárólagos, a nagy, közérdekű kérdésekben egyébként politikai felelősséggel tartozó kormányhatalom a munkásbiztosítás felügyeletében és irányításában télenlégre volt kárhoztatva. Ily szervezés mellett az előálló káros helyzetért a felelősség nem az egyes személyeket terheli, mert a jóhiszemű, de hibás törvényhozási elgondolás alapján létesült szervezet saját erejénél fogva, végzettszerűen terelődött arra az útra, amely a sajnálatos eredményekhez vezetett.

Érthető tehát, hogy mindazok, akik idejében felismerték a megkezdett út későbbi állomárait, kezdetűl fogva az önkormányzat összeállításában keresték a munkásbiztosítás állandóan hangoztatott bajainak legfőbb okozóját, valamint érthető az is, hogy a korán megindult reformtörekvések céljaként elsősorban az önkormányzat módosítását tűzték ki. Kivánták a munkaadók és a biztosítottak paritásának ténylegességét, az önkormányzatban minden irányzatnak kellő érvényesülését, a pénztári alkalmazottak pártpolitikai érdekeltségének kiküszöbölését stb. Mindezek a felmerült eszmék és javaslatok elmerültek a nemzet nagy gondjainak tengerében.

A sok tervezés és a télenlég váltakozó küzdelmek felszíne alatt azonban a szervezet továbbra is a benne rejlő immánens erők által kijelölt úton haladt tovább és működése nyomán fel-fellhangzott egyfelől az érdekeltség különböző tényezői, másfelől az egyes pénztárak, harmadsorban a pénztárak és az államhatalom képviselője, a Munkásbiztosítási Hivatal között dúló egyenetlenség és civódás szűnni nem akaró lármája, amelyet nem egyszer még zajosabbá tett a kormánynak az állami felügyeleti hatósággal szembehelyezkedő disszonáns nyilatkozata. A közvéleményt újhól és újhól foglalkoztató és nyugtalanító zűrzavar után megérthető, hogy a munkásbiztosítás a közegészségügy és a népjólét érdekében hozott és eléggé meg nem hecsülhető nagy áldozatai dacára sem tudott általános elismeréshez jutni, hanem ellenkezőleg, mindinkább elvesztette a nemzet széles rétegeinek rokonszenvét és bizalmát.

Végre a forradalom a munkásbiztosítás tekintetében is felrázta a nemzetet télenlégéből. Az a szomorú tapasztalat, hogy a bűnös könnyelműséggel felidézett proletárdiktatura, amely a nemzet egyetemének erkölcsi és anyagi javaiban oly mélyreható rombolással tohódott, segítőitársainak, sőt vezéreinek jelentékeny részét a munkásbiztosítási tisztviselők közül szedte, hirtelen megérlelte a közvéleménynek csaknem egyhangú elhatározását arra, hogy a munkásbiztosítás önkormányzati szervezete mielőbb módosíttassék és kiküszöböltesék annak lehetősége, hogy a munkásbiztosítás a szociálpolitikai hivatás köpenye alatt tovább is állam- és társadalomellenes elemeket rejtegessen. Az önkormányzat reformja tekintetében pedig a közvélemény csaknem teljeségében a mellett foglalt állást, hogy a munkásbiztosítási tisztviselők alkalmazása kivétellessé a munkásbiztosítási önkormányzat jogköréből és hogy az intézmény ügyvitelét állami tisztviselők lássák el. A javaslat elkészítésénél ehhez a felfogáshoz csatlakoztam én is, mert ennek az elvnek biztosítani kívánt érvényesülésétől várom a pénztári szervezetnek tizenöt év óta hiába várt pártpolitika-mentesítést.

Amidőn erre az elhatározásra jutottam, teljesen kiküszöböltem minden olyan megokolási tényezőt, amely legtávolabbi is a munkásság ellen irányuló megtorlást vagy a munkásság jogos érdekeinek és igényeinek háttérbe szorítását foglalná magában. Súlyt helyezek arra itt is, hogy a nemzet összes rétegei fátyolt horisanak a letűnt viharos korszak számos félreértésére és tévelygésére. A munkásosztállyal szemben indokoltan látom a feledést azért is, mert maga is áldozatul esett egyes feloladott rosszhiszemű vezetők gonosz célzatának és bűnös könnyelműségének. Bármily szembe- szökők a proletárdiktatura tanulságai, álláspontom támasztékát nem ezekben, hanem az 1907: XIX. t.-c. végrehajtásának egész folyamatában találom. Kellően megokolják azt azok a tapasztalatok, amelyeket a munkásbiztosítás terén a proletárdiktatúrát megelőző tizenket éven át szereztünk. Akkor, amidőn a javaslat a nemzet közvéleményének talajából meríti erejét, nemcsak ez, de megnyugtató ama tudat is, hogy a munkásbiztosítási alkalmazottak államosításához magának a munkásosztálynak jól felfogott érdeke fűződik. A biztosítottak érdeke elsősorban az, hogy a munkásbiztosítás hivatásának tulajdonképpeni feladatkörére szorítva, politikai túlkapásoktól mentesítve, zavartalanul folvtathassa áldásos működését, aminek mellőzhetlen feltétele, hogy a tisztviselők a pártpolitikai élethől és szerepkörhől kikapcsolassanak. Állami kinevezésükkel és az állami szolgálati kötelekbe bevonásukkal odahelyezem őket a biztosítást fenntartó mindkét nagy társadalmi osztály közös érdekeinek és ezeken keresztül a nemzeti közérdek egyetemes követelményeinek szolgálatába.

Igaz ugyan, hogy a munkásság az alkalmazottak államosításával elveszti az állások betöltésére gyakorolt közvetlen befolyását és ezzel bizonyos hatalmi állást is veszít. Ma azonban, amidőn a széleskörű választói jog a munkásságnak módot ad arra, hogy a törvényhozás és a kormányzat egész-nagy feladatkörében érvényesítse befolyását, amidőn gazdasági érdekképviselői, a szakszervezetek a munkásság helyzetének javítása érdekében, a törvényesen megengedett eszközökkel szabadon rendelkeznek, a munkásbiztosítási alkalmazottak államosítása a munkásságnak olyan hadállási fedezőkét üríti ki, amelyre annak komoly szüksége nincs, amely fedezékhől káros támadások értek és érhe-

tik az általános közérdeket és amely csak a törvényhozó jóhiszemű tévedése következtében válhatott a betegek és a sebesültek kötőhelyéből hadállássá. Elkerülhetetlennek látom, hogy a munkásbiztosítás, amelyet a szociális béke, a közegészségügy, a humanizmus megszentelt intézményének szántak, a javasolt módon eredeti hivatásának mielőbb visszaadassék.

A munkásbiztosítási tisztviselők államosítása a biztosítottak érdekét szolgálja annak a ténynek megfontolása szerint is, hogy a munkásbiztosítás kinőtt a szűk körre szorítkozó betegsegélyező egyesületek fejlődési időszakából, amidőn a munkásság egyleti alapon és kizárólag saját tagjainak közreműködésével segélyezését maga is sikeresen végezhetette. A munkásbiztosítás vezető és főbb tisztviselői állásainak betöltése jogi, műszaki, egészségügyi, statisztikai, szociálpolitikai szakképzettséget és tájékozottságot igényel és teljesen jogos az a kívánság, hogy azok, akik ily állást betöltenek, azzal kizárólagosan vagy túlnyomó részben és hivatásszerűleg foglalkozzanak. Ezt a működést és az ehhez fűződő sikert várom a munkásbiztosítási alkalmazottak államosításától, abban a meggyőződésben, hogy nemcsak személyi, de intézményes biztosítékokat is nyújthatunk arra, hogy azok, akik az államhatalom részéről beléjük helyezett bizalom alapján töltik be állásukat, feladatukat szolgálati kötelességeik minél pontosabb és lelkiismeretesebb teljesítésében és ezzel a gondozásukra utalt biztosítottak jogos igényeinek minél teljesebb kielégítésében fogják találni.

Az önkormányzati jogkörnek eme látszólagos megszüntetése kétségtelenül magának az önkormányzati életnek és ezzel a munkásbiztosítás nagy feladatainak fog javára szolgálni. Az önkormányzat ugyanis, amelynek élete eddig túlnyomórészt az állások betöltése körül felmerült személyi és alapjában pártpolitikai torzalkodásokban merült ki, az őt hivatásától csaknem elterelő feladatkörének megszüntetésével bizonyára több időt fog találni arra, hogy a biztosítottak érdekeinek és igényeinek behatódó megvizsgálásával foglalkozzék. Az önkormányzatot, jogkörének eme látszólagos szűkítésével, tulajdonképpen hivatásának területén az eddiginél is intenzívebbé kívánom tenni. A munkásbiztosítási alkalmazottak államosítása mellett ugyanis eloszlatni kívánok minden kétséget a felől, hogy teljes tudatában vagyok annak, miszerint az önkormányzat a biztosítás sikeres működésének és általam is óhajtott fejlődésének nélkülözhetlen feltétele. A munkásbiztosításhoz fűződő egyik nagy érdek, a munkásság megnyugvása, a szociális béke szempontja úgyszólván teljesen elhomályosulna, ha az önkormányzat a maga jogos és észszerűen megállapított területén nem érvényesülhetne. Közegészségügyi és humanitárius céljainak megvalósítása sem nélkülözheti azoknak irányító és ellenőrző befolyását, akiknek egészségét, testi épségét, anyagi alátámasztását az intézmény szolgálja; de nem nélkülözheti közreműködését a munkaadó osztálynak sem, amelytől a munkásbiztosítás a gyakorlati életben kiforrott szociális belátást kíván, amidőn anyagi és erkölcsi áldozatait igénybe veszi, közvetlenül nem is a munkaadók, hanem a munkásság és a további termelés érdekében. Nem nélkülözheti a munkásbiztosítás az önkormányzat eleven és életető működését, mert nemcsak az elért eredmények biztosítása, amiben az alkalmazottak és az orvosi kar erős segítőitársai lehetnek, hanem egyszersmind a további fejlődés megindítása, az intézmény haladása, a szociálpolitikai belátás megerősítése és hatékonyra tétele fűződik a saját területén mozgó, eleven önkormányzat működéséhez.

Mindezek megfontolásával tartózkodtam attól, hogy az önkormányzat érzékeny, kényes szervezetét a felismert mellőzhetlen szükségén túl érintsem. Bár a tisztviselők alkalmazása a javaslat szerint jövőben nem esik az önkormányzat jogkörébe, de az ügyvitelt tovább is az önkormányzat fogja irányítani. Az önkormányzat az irányítás és ellenőrzés céljából az ügyvitel működését megvizsgálhatja, minden fontosabb vagy a tisztviselői ügyvitel körében el nem intézhető kérdésben jövőben is maga határoz és a törvény korlátai között saját belső alkotmányos rendjét alapszabályaiban önmaga állapítja meg. Mindezeknek az önkormányzat alkotta jogszabályoknak alkalmazása és az önkormányzat törvényes hatáskörben hozott és szabályszerűen foganatosítandó határozatainak végrehajtása a munkásbiztosítási alkalmazottak szolgálati kötelessége lesz, amelynek teljesítésében elkövetett mulasztás fegyelmi megtorlás alá esik. A fegyelmi eljárást pedig az önkormányzat közreműködésével óhajtom megszervezni a végett, hogy az érdekeltség megkapja a megnyugtató meggyőződést abban a tekintetben, amely szerint jogainak megsértése büntetlenül nem maradhat.

Éppen az önkormányzat nagyjelentőségű feladatai indokolják annak a szükségét, hogy keretében megfelelő képviselőhöz jusson minden érdekelt, amelynek a többivel szemben bizonyos viszonylagos súlya van. A javaslat ezért az önkormányzat szervezetében az aránylagos képviselői rendszert honosítja meg, kizárva ezzel annak lehetőségét, hogy valamely érdekkör esékely többsége alapján is teljesen kirekeszthesse az önkormányzat életéből a többi, egyébként viszonylag eléggé jelentős tényezőket.

Az önkormányzat továbbra is fenntartott, széleskörű és mélyreható jogaival szemben gondoskodni kell az állami érdek megvédésére hivatott felügyelet kellő megszervezéséről is. Amióta az időközben megszünt Állami Munkásbiztosítási Hivatal felügyeleti jogköre a népjóléti és munkaügyi miniszterre szállt, bíráskodási jogkörét pedig az 1921: XXXI. t.-c. rendelkezései értelmében a kizárólag bírói hatáskörre szorított munkásbiztosítási bíróságok vették át, a munkásbiztosításban is teljességében érvényesül az 1907: XIX. t.-c. megalkotásánál mellőzött az az alkotmányos alapelvünk, amely a bírói és a közigazgatási, illetve kormányzati feladatok ellátásának szervezeti elkülönítését szabja meg. Az utóbbi feladatokat most már a dolog természete szerint nemcsak jogi, de politikai felelősséggel is tartozó kormányhatóság — a népjóléti és munkaügyi miniszter — gyakorolja.

E helyesebb szervezet mellett is azonban az eddiginél szorosabbra kívánom tenni az állami közhatalom és a munkásbiztosítási önkormányzat kölcsönös kapcsolatát. Amíg ugyanis a múltban az önkormányzat elhatározásai rendszerint csak utólag kerültek a felügyeleti hatóság tudomására, a felmerült és olykor alapjukban véne nem is nagyjelentőségű ellentéteknek kiküszöbölése jelentékeny nehézségekbe ütközött és nem egyszer csak az egyik vagy a másik tényező tekintélyének eszörbítással történhetett meg. Ebből az okból szükségesnek látom, hogy az állami közhatalom képviselője az

önkormányzati életnek maga is közreműködő tagja legyen, akként, hogy a felügyeleti jogkör magába az önkormányzathoz viszi be és befolyását már az önkormányzat határozatainak meghozatalánál is minden esetben gyakorolt közreműködésével érvényesíti. A javaslat ezt a megoldást úgy tervezi, hogy az egyszerűsített önkormányzatok eddigi szerepelt és sokat panasztolt egyik betegségének, a munkaadók és a biztosítottak esetenkénti tényleges paritása hiányának orvoslását is magában foglalja. Azzal a rendelkezéssel ugyanis, amely szerint az intézmény paritásos önkormányzatának élére az egész vonalon a kormány bizalmából odaállított elnököt helyezem, aki azonban sem a munkaadók, sem a biztosítottak érdekeihez nem tartozhatik, továbbá azzal a rendelkezéssel, amely szerint az elnököt az önkormányzati határozatokkal szemben bizonyos meghatározott esetekben jogorvoslati és a határozat végrehajtásának felfüggesztésére is irányuló jogkörrel kívánom felruházni, módot adok arra, hogy az állami közérdek már a határozatok meghozatalánál és minden esetben akként érvényesüljön, hogy az az egyik érdekeltnek a másik rovására előtérbe nyomulását kizárja és a határozatok tárgyilagosságát és pártatlanságát a kellő biztosítékkal megalapozza. Távolról sem jelenti ez azt, hogy a rendelkezés az önkormányzat elhatározási szabadságát a jelenlegi jogállapothoz képest nagyobb mértékben korlátozza. A javasolt megoldás ugyanis lényegében csak abban tér el a jelenlegi jogállapottól, hogy az ellentét kiélesedését az esetek túlnyomó részében már csirájában megelőzi, a különböző álláspontok összeegyeztetését megkönnyíti és legtöbbször elkerülhetővé teszi azt, hogy a felügyeleti hatóság valamely jogos köz- vagy magánérdek megóvása céljából az önkormányzat határozatát utólag megsemmisíteni vagy attól jóváhagyását megtagadni legyen kénytelen.

Az állami felügyeletnek a munkásbiztosítás intézményébe beállítása módot ad arra, hogy a felügyeleti hatóságnak az önkormányzat határozataival szemben gyakorolható megsemmisítési jogköre a jelenleginél szűkebb területre korlátozassék és pontosabban meghatározassék. Az 1907: XIX. t.-c. 175. §-a ugyanis feljogosítja a felügyeleti hatóságot, hogy a pénztárak önkormányzati szerveinek minden határozatát vagy intézkedését, amely a törvénnyel vagy az érvényben álló szabályokkal és rendeletekkel vagy a pénztár céljával és rendeltetésével ellentétes, hivatalból megsemmisíthesse. Ezzel a törvény a felügyeleti hatóságnak igen tágkörű felhatalmazást adott, mert minden esetben a felügyeleti hatóság mérlegeléstől függ az, hogy mi az, amit a pénztár céljával és rendeltetésével összeegyeztethetnek tart. A javaslat a megsemmisítési jogot kizárólag a jogellenes határozatokkal szemben tartja fenn. Annak következtében ugyanis, hogy az államhatalom képviselőjében az elnök az önkormányzat minden határozatának hozatalában részt vesz és a bírósági útra tartozó határozatok ellen a fellebbezés jogát gyakorolhatja, amidőn is a határozatot a törvényes jogalkalmazó fórum felülbírája, másfelől annak következtében, hogy az önkormányzat fontosabb határozatai egyébként a felügyeleti hatóság jóváhagyása alá esnek és a jóváhagyás kifejezett vagy hallgatóságos megadásáig nem hajthatók végre, feleslegesnek látszik, hogy a felügyeleti hatóság diskrecionális jogköre oly messzemenőleg állapítsassék meg, hogy az az önkormányzat törvényben biztosított jogkörét valamely adott esetben egyéni szabad mérlegelés alapján csorbíthassa. A javaslat szerint az önkormányzat szabad elhatározásának jövőben csak a törvény és a jog szab határt.

Nemcsak a két nagy érdekelt — a biztosítottak és a munkaadók — békés és lehetőleg surlódásoktól mentes érintkezési felületét biztosítja a pártatlan harmadiknak közreműködése, hanem ezenfelül ettől a rendelkezéstől a munkásbiztosításnak kifelé olyan erősödése is várható, amely annak jelentőségét és súlyát hivatásszerű feladatainak teljesítésében is növelheti. Az elnök ugyanis, aki a kormányhatalomnak köztektélyben álló képviselője, az önkormányzat határozatainak megértése, a munkásbiztosítás működésének helyes megítélése és eredményeinek méltányos értékelése szempontjából, saját tekintélyének és befolyásának hathatósával a munkásbiztosítás javára oly eredményeket érhet el, amelyek egyébként csak lassan, akadózva és nehézségek leküzdése árán valósulhatnak meg. Meggyőződésem, hogy a munkásbiztosítási alkalmazottak államosításával, valamint a kinevezett pártatlan elnöknek az intézmény élére állításával a munkásbiztosítást, amely jelenlegi szervezeténél fogva mindig hátrányosan érezhette, hogy nem kapcsolódik bele szervesen az állami és a társadalmi élet egyéb ágaiba, kiszakítjuk a vele szemben eddig táplált előítélete homályából és a kormány, a hatóságok és a nyilvánosság tényezői előtt akként állíthatjuk oda, mint közegészségügyünk és szociálpolitikánk általános elismerésre méltán igényt tartó egyik legfontosabb intézményét.

Általában ellenkező felfogás megnyilvánulásával szemben is a jelenlegi, elég magas színvonalon tartott segélyeket, mint a biztosítottaknak járó ellátás minimumát meghagytam, mert a szociális visszafejlődés lehetőségének gondolatát is elutasítom. Igaz, hogy a segélyek módjának és mértékének megállapításával a forradalmat követő kormányaink a törvényhozás megkérdése nélkül igen messze mentek és sajnálattal kell megállapítani, hogy a keresztény demokrácia nehéz időkben volt kénytelen a munkásság javára azt az áldozatot meghozni, amelyet a háborút megelőző, gazdaságilag is szerencsésebb korszak törvényhozása és kormányai vállalni nem tudtak vagy nem akartak. De éppen a nehéz viszonyok, amelyek között élünk, sokszorosan köteleességünkre teszik, hogy a szociális gondoskodásra reá utalt néprétegekről erőnk végső megfeszítéséig gondoskodjunk, bármily sötét felhők jelentkeznek a jövő láthatárán, sőt annál inkább.

Ez a gondolat késztetett arra, hogy a biztosítás körének megállapításában alaposan megfontoljam, vajjon nem lehetne-e a biztosításra kötelezett vállalatok, üzemek és foglalkozások körét tágítani. A változott gazdasági viszonyok ugyanis a tulajdonképpeni bér munkásoknak régi értelemben vett osztályai mellett azoknak színvonalára súlyosították a fixfizetéseketnek úgyiszlán egész tömegét, amely réteg helyzetét annál nehezebben viseli, mert hanyatlása hirtelen és rohamos. Senki, aki ezidőszent a biztosítás reformjával foglalkozik, el nem zárkozhatik tehát attól, hogy a kötelező biztosításban megvalósuló szociális gondoskodást mindazokra ki ne terjessze, akik mint fixfizetős alkalmazottak, lehangyolott és továbbra is egyre hanyatló életszínvonalukon, saját erejükből magukról épp oly kevéssé vagy még kevésbé gondoskodhatnak, mint a tulajdonképpeni bér munkások.

A kiterjesztés azonban a jelen törvényben mégsem lehet annyira átfogó, mint amennyire a tényleges állapotok indokolják és ezért leginkább csak a kiegészítő és módosító rendeletek értelmében eddig is biztosításra kötelezetteknek ezt a kötelezettségét kívántam a törvény erejével biztosítani. Így tehát a csekély kiterjesztés, amelyet a javaslat magában foglal, bár jótétmenyt jelent sokaknak, az összesség szempontjából még sem számottevő. Az ipartörvény, valamint a bányatörvény alá eső vállalatok, üzemek és foglalkozások alkalmazottain felül eddig is biztosítva voltak az e törvények alá nem eső, de iparszerűen folytatott foglalkozásokban alkalmazottak, még pedig a tulajdonképpeni bér munkásoktól eltekintve, a többiek bizonyos meghatározott fizetés eléréséig. Biztosítva voltak továbbá a közszolgálati alkalmazottak is, bár ez utóbbiak bizonyos kiegészítő vagy helyettesítőben kiemelt rendszabály következtében kiestek a biztosítás köréből. A javaslat elejti ezt a rendszabályt és kizárja annak lehetőségét, hogy az a közszolgálati alkalmazott, aki a biztosításra gazdasági és szociális helyzeténél fogva teljes mértékben ráment, ettől mégis megfosztassék pusztán azon a címen, hogy illetményeit betegség esetében is bizonyos időn át megkapja. Ez legfeljebb arra szolgálhat indokul, hogy a betegség következtében elvesztett munkabér pótlására hivatott tappenységélye mellőztessék, de semmiképpen sem szolgálhat indokul egész biztosításának hatálytalanítására és arra, hogy ennek következtében a gyógykezelés és az ezzel kapcsolatos minden szolgáltatás megtagadjassék tőle, a közegészségügynek és a szociális békének rovására, a segélyre utalt eme néprétegek anyagi és erkölcsi romlásának fokozására is.

Végül fenntartja javaslatom a háztartási alkalmazottak kötelező biztosítását is, mert eltekintve attól, hogy a bár eredetileg kormányrendelet alapján életbelépett ez a biztosítás most már éveken át érvényben van és így megszűntetése szóba sem jöhet, kétségtelen, hogy az a rövid tartamú segélyezési kötelezettség, amely a magánjog, illetve a csetédtörvény értelmében a munkaadót terheli, a mai kor követelményeinek már nem felel meg és annyira költséges is, hogy azzal szemben a biztosítás a munkaadóra is anyagilag előnyös. Egyébként pedig az anyasági biztosítás segélyei az egyes munkaadók megterhelésével nem is pótolhatók.

Mindezekkel szemben sajnálatomra mellőznöm kellett a mezőgazdasági jellegű lakosság biztosításának rendezését, ami nem az én tárcám hatáskörébe utalt feladat. Mellőznöm kellett továbbá több más oly néprétegnek kötelező biztosítását is, amelynek biztosítása érdekében nagyon megszívlelendő kívánságok voltak hallhatóak. Ebben a tekintetben elsősorban a kisiparosokra gondolok, akiknek régi kívánsága az, hogy a kötelező biztosítás rájuk is kiterjesztessék. Ez a törekvés elsősorban az agzkori és a rokkantsági biztosításra irányul ugyan, de a betegségi kötelező biztosítás kiterjesztése ennek a foglalkozási körnek szintén régi óhaja. Nagy sajnálatomra ezúttal le kellett mondanom ennek a sok tekintetben jogos kívánságnak megvalósításáról. A kérdés mikénti megoldása ugyanis még bővebb megfontolást és részletesebb kidolgozást igényel. Ezidőszent nem is annyira égető, figyelemmel arra, hogy a kisipari foglalkozási körök nemelyike jelenleg kedvező kereseti helyzetnek örvend. Nehézséget látok pedig különösen abban a tekintetben, hogy a kötelező biztosítás szervezésében, amely a munkavállalók biztosításának alapvetően épül fel, miként illesztessék be a kisiparosok, akik munkaadók és ilyenekül egyedüli biztosított tagjai volnának az intézménynek.

Általában a biztosítási kötelezettség kiterjesztésénél bizonyos óvatosságra int az orvosok anyagi helyzete, amelynek megértő méltánylása ugyancsak mellőzhetlen kötelessége a törvényhozónak. A betegségi kötelező biztosítás keretében elhelyezett osztályok ugyanis kiesnek az orvosi kar magán-gyakorlatától és ezen az oldalon a biztosítás csökkentheti az orvosi kar szabad gyakorlatában elérhető keresetét és megélhetését, ha olyanokat is felölel, akik biztosítás hiányában az orvosoknak fizető magánbetegei volnának. Kétségtelen ugyanis, hogy az orvos az egyes beteggel szemben magasabb díjszabást érvényesíthet, mint oly intézménnyel szemben, amely nagyobb elfoglaltsági kört nyújt ugyan, de ezt csak mérsékelttől általánosságban díjazhatja. Figyelemmel arra, hogy az orvosi kar megélhetésének lehető biztosítása ugyancsak szociálpolitikai követelmény, mert hiszen közhasznú és nélkülözhetlen munkát kifejtő társadalmi osztályról van szó, amely magasabbrendű kiképzésének és nagyjelentőségű szolgálatainak ellenértéke fejében megfelelő díjazást jogosan követelhet, vigyaznunk kell arra, hogy az egyik részen üdvös intézkedések a jogos határok között maradjanak, nehogy túlzásba átesajva, a másik részen kárt okozzanak. A javaslat ezeknek megfontolásával a biztosítási kötelezettség köréhez csak óvatosan nyúl és a jelenlegi jogállapothoz képest új foglalkozási ágakra a biztosítást tulajdonképpen nem terjeszti ki.

Egyébként a biztosítás terjedésével az orvosi gyógykezelés értékének kellő felismerése is tört hódít és hatását a biztosítás területén túl is érvényesíti, amit bizonyít az az örvendetes körülmény, hogy a mezőgazdasági osztály, értelmiségi színvonalának és gazdasági helyzetének emelkedése következtében mind nagyobb mértékben igénybe veszi és megfelelően jutalmazza is a magánorvosi gyógykezelést. Bizonyos szociális igazságosság érvényesül tehát akkor, amidőn az orvosok a biztosítottak mérsékelttől díjazott gyógykezelésért a vagyonosabb néprétegektől kiadósabban élvezett munkadíjban kapják meg működésük megérdemelt ellenértékét.

A balesetbiztosításban elvi horderejű reformot létesít a javaslat, amidőn lehetőséget nyújt arra, hogy az úgynevezett hivatási vagy foglalkozási betegségek alapján is kártalanítás adassék. A balesetbiztosításnak állandóan érzett fogyatkozása ugyanis, ha a kártérítést csak olyan keresetképtelenség vagy keresetképtességcsökkenés esetében adja, amely valamely üzeneti balesetnek, vagyis hirtelen végbe ment eseménynek okozata. Az általános jogérzet nem nyugodhatik bele abba a megoldásba, amely mellőzve a kártalanításra irányadó döntő szempontokat, kénytelen a felmerült kérdést mellétekintet alapján elintézni. Ilyen mellétekintet pedig az, ha a kártalanítást abhoz képest adjuk vagy nem adjuk, hogy a keresetképtelenséget vagy keresetképtességcsökkenést előidéző ok pillanatnyi vagy aránylag hosszabb lefolyású volt-e. A lényeg ugyanis mindig az, hogy a munkavállaló az üzemmel járó veszély következtében keresetképtességében csorbulást szenved, amely csorbulásból származó kárát az

üzemet fenntartó munkaadó, illetve az ennek kockázatát átvállaló biztosító intézet megtéríteni tartozik. Gyakorlati esetben olykor nem is lehetséges biztos határvonalat megállapítani abban, hogy a károsító eset hirtelen vagy aránylag tartósabb lefolyású volt-e. Az igazságos megoldás érdekében szükséges tehát, hogy mésterkelt határvonalak mellőzésevel, az üzem tárgyi felelősségéhez fűződő biztosítási kártalanítás kötelezettségét e tárgyi felelős égi alajzatának egész szélességében telepítsük és a kártalanítást az üzemi foglalkozással okozott betegségek keresetképeségcsorbitó következményeire is kiterjesszük.

E kiterjesztésnél azonban más oldalról kellő óvatossággal körül kell határolni a kártérítési kötelezettséget, nehogy a balesetbiztosításra a rokkantsági biztosítás terheit hárítsuk át. Szükséges tehát a védekezés abban az irányban, hogy a testi erő normális felhasználásából, a természetől gyengébb szervezet, vagy a hosszabb életkor következtében beállott erőhanyatlásból származó keresetképeségcsökkenés kárpótlása a maga jogos területén, a rokkantsági és aggkori biztosítás feladatkörében megmaradjon. A balesetbiztosításban kizárólag azoknak a betegségeknek következményeiről lehet szó, amelyek az üzemi munkával okozati szoros kapcsolatban lépnek fel, és amelyeknek kiváltó oka kizárólag az üzemi munka. bár hatékonyságuknak kisebb-nagyobb súlya a biztosított munkavállaló kisebb-nagyobb fogékonyságához képest érvényesül.

Midőn azonban a rokkantsági és aggkori biztosításnak megvalósítását remélhetőleg belátható időben bekövetkező kedvezőbb megoldási lehetőségekig el kell halasztani, haladéktalan megoldás feladatáknak hárul reánk a bányamunkások nyugdírbiztosításának rendezése. Ez a biztosítás ugyanis több mint félszázad óta a bányamunkásságnak törvényes joga, amelynek azonban, ha a múltban megoldása nem volt kielégítő, ma már gyakorlati végrehajtása a jognak úgyszólván megcsúfolását jelenti. Eltekintve attól, hogy az ellátási összegek alamizsnaszámba menő értéknek is alig felelnek meg, az igény teljesen elvesz, ha a munkás szolgálati helyét változtatja. Ebben a kérdésben halaszthatatlanul rendet kell teremteni és a kormány ebben a tekintetben a javaslatba felvett utasítás hatálya alatt köteles lesz a bányamunkások szabad költözködési és munkahelyválasztási jogának csorbitása nélkül, megfelelő nyugdírek megvalósítását rendeleti úton biztosítani.

(K. b.) A bizottság a javaslaton számos módosítást végzett, amelyek azonban általában csak a részletek pontosabb kidolgozására és a szabatoságot előmozdító szerkesztési munkálatokra szorítkoztak. Általánosságban véve a bizottság ma is helyesnek találta azokat az alapelveket és azokat a vezérlő szempontokat, amelyek a népjóléti és munkaügyi miniszter úr törvényjavaslatát irányították. (A bizottság általános jelentését l. alább az egyes fejezetek címén.)

A bizottság a miniszteri javaslatnak a munkásbiztosítási bíráskodásra vonatkozó fejezetében foglalt rendelkezéseket mellőzte. A munkásbiztosítási bíráskodást ugyanis most már külön törvény szabályozza. Amennyiben tehát a munkásbiztosítási bíráskodásnak reformja szükséges, rendszerbeli zavarok elkerülése és az áttekinthetőség megkönnyítése érdekében célszerűbb, ha a munkásbiztosítási bíráskodásra vonatkozó rendelkezések a munkásbiztosítási bíráskodásról szóló 1921: XXXI. t.-c. módosításaképpen külön törvényben terjesztetnek elő; sőt megfontolás tárgya lehet, vajon a jelen törvény rendelkezéseire és a munkásbiztosítási bíráskodás során szerzett tapasztalatokra tekintettel nem volna-e legcélszerűbb a munkásbiztosítási bíráskodást egészen új önálló törvényben rendezni.

RÉSZLETES INDOKOLÁS.

A javaslat címéhez. A javaslatnak hosszú címe indokolást igényel. Elismerem, hogy a törvényidézés és a gyakorlati élet szempontjaiból előnyösebb lenne, ha a javaslatnak címe: az *öregségi és rokkantsági biztosítás* lenne. Alaposabb megfontolásokból azonban kitűnik, hogy e lerövidített elnevezés sajnálatos félreértésekre vezetne. Az új biztosítási ágazat megteremtésével az elsődleges célok, nevezetesen a népesség megélhetésének kiegyensúlyozása, a nyomor mérséklése, az élet gondjainak csökkentése, stb. mellett másodlagos célokat is kíván a kormányzat követni, így pl. bebizonyítani a tárgyi-lagosan ítélő külföldi közvélemény előtt, hogy Magyarország komoly társadalompolitikai intézményekben gyarapszik. Igenis, a leghatározotabban törekszünk arra, hogy a külföld vegye tudomásul: Magyarország nemcsak az öregségi és rokkantsági biztosításnak veti meg alapját, hanem azzal egyidejűleg megvalósítja az özvegyesség és árvaság esetére szóló biztosítást is. Ezt pedig a külföld elsősorban a törvénynek címéből tudja meg, mert bár a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal kiadásában angol, német és francia nyelven meg fog jelenni a javaslatnak, remélem a törvénynek szövege, nem valószínű, hogy annak címén és néhány bevezető rendelkezésén kívül tömegesen fogják külföldön ezt a magyar anyagot tanulmányozni. Ezért, ha a javaslat címében kizárólag az öregségi és rokkantsági biztosítás szerepelne, Angliában úgy vélnék, hogy nálunk is külön rendezik az öregségi ellátás kérdését és külön az özvegyességi és árvasági biztosítást, mert — miként az általános indokolásból is kitűnik — Anglia 1908-ban csak az öregségi ellátást valósította meg és 1925-ben teljesen különállóan és külön szervezettel az özvegyesség és árvaság esetére szóló biztosítást.

Németországban is 1889-ben az alaptörvény csak az öregségi és rokkantsági biztosítást teremtette meg és csak a törvény novellái fejlesztették ki, évtizedekkel utóbb, a hátrahagyottak biztosítását. Az 1923. évi öregségi és rokkantsági biztosításról szóló törvényrendelet értelmében pedig az elhalt biztosított által hátrahagyott özvegy nem is részesül járadékszerű szolgáltatásban. A javaslatnak rövid címe, az öregségi és rokkantsági biztosítás, tehát ezeknek az államoknak magyar ügyekkel foglalkozó köreiből azt a benyomást keltené, hogy társadalompolitikai intézményeinknek kifejlődése során még csak az öregségi és rokkantsági biztosítást teremtettük meg és — mint számos külállamban — csak később fogjuk az özvegyekre és árvákra is kiterjeszteni a társadalombiztosításnak áldásait.

Miként az 1927: XXI. t.-c. címében jeleztük, hogy a betegségi és baleseti biztosítás kötelező, ennek a javaslatnak címében is kifejezésre kívántam juttatni annak kötelező jellegét. Igaz, hogy a keresőknek széles köre számára adja meg a javaslat az önkéntes biztosítás lehetőségét, az új biztosításnak alapjellegét mégis a kötelező biztosítás adja meg.

I. Fejezet. Biztosítási kötelezettség.

Az 1. § hoz. A javaslat általános indokolásában már reámutattam, hogy a betegségi biztosítás és az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló biztosítás jelentékeny ügyviteli költségmegtakarítást eredményező szervezeti egységesítésének előfeltétele, hogy mindkét biztosítási ágazat működésének köre lehetőleg ugyanazokra a munkavállalói csoportokra terjedjen ki. Ezt a célt kívánom szolgálni az első bekezdés rendelkezésének javaslatával. Miként a társadalombiztosításnak és általában a társadalompolitikának nagy elveit csak a gyakorlati élet követelményeivel összhangban lehet a nemzet javára érvényesíteni, a két biztosítási ágazatba tartozó biztosított kategóriák azonosságának elvét sem lehet mereven alkalmazni. A javaslat több más szakaszának tárgyalása során alkalmam lesz megindokolni, hogy minő szempontok és érdekek tették célszerűvé a különböző eltéréseket és mentesítéseket. Ebben a szakaszban csak egy kivételt terveztem, nevezetesen mentesíteni kívánom a biztosítási kötelezettség alól az állam, törvényhatóságok és községek hivatalait, az általuk fenntartott vagy kezelt intézményeket, intézeteket és vállalatokat, továbbá a posta-, távirda- és távbeszélő hivatalait, gyárait és műhelyeit, valamint fenntartási munkálatait. A mentesítésben ugyanaz a törekvés érvényesül, mint a 10. §. rendelkezéseiben, hogy a közalkalmazottak és közüzemi alkalmazottak, akik részben a nyugdíjtörvényeknek, részben a nyugellátásukat szabályozó rendelkezéseknek, illetőleg alapszabályoknak értelmében nyugellátásra lehetnek igényjogosultak, mentesüljenek az általános jellegű jogszabály hatálya alól. Abban az esetben, ha a jelenlegi helyzet a törvény hatálybalépéséig nem változnék, a tervezett kivételt tenni valóban indokolatlan lenne, mert az államnak, törvényhatóságoknak, községeknek az általuk kezelt vagy fenntartott intézményeknek, intézeteknek, vállalatoknak, a posta-, távirda- és távbeszélő hivatalainak, gyárainak és műhelyeinek mindazok az alkalmazottai, illetőleg hozzátartozói, akik a reájuk vonatkozó, most érvényben levő szabályok szerint megfelelő ellátásra igényt nem tarthatnak, nem esnének az öregségi és rokkantsági biztosítási kötelezettség hatálya alá, tehát nyugellátásukról sem a kötelező biztosításnak, sem külön jogszabályoknak keretében gondoskodás nem történne. Ezt a hiányt pótolja a javaslat 10. §-a, melynek harmadik bekezdése kimondja, hogy a javaslat első §-ának első bekezdésében mentesített hivatalokban, vállalatokban, üzemekben és foglalkozásokban munkaviszonyban álló azoknak a tisztviselőknek és egyéb munkavállalóknak, illetőleg igényjogosult hozzátartozóiknak öregség és rokkantság, valamint özvegység és árvaság esetére szóló ellátását, akik a reájuk vonatkozó nyugellátási szabályok szerint nyugellátásra igényt nem tarthatnak, a minisztérium az e törvény hatálybalépéséig — a jelen törvény határozmányainak szemelött tartásával — rendeleti úton szabályozza. A javaslat 189. §-a pedig felhatalmazza a minisztériumot, hogy ezt a rendelkezést már a törvény hatálybalépése előtt is életbeléptethesse. A minisztérium tehát köteles lesz a törvény hatálybalépéséig a fentebb megjelölt munkavállalók, illetőleg hozzátartozók öregség és rokkantság, valamint özvegység és árvaság esetére szóló ellátását rendelettel szabályozni, minek következtében megfelelő ellátásban fognak részesülni az e szakasz első bekezdésében a biztosítási kötelezettség alól kivont hivataloknak, vállalatoknak, üzemeknek alkalmazottai is.

E szakasz második bekezdése a biztosítási kötelezettség kiterjesztésére

hatalmazza fel a minisztériumot. Ez a felhatalmazás természetesen nem nyújt lehetőséget arra, hogy a minisztérium a biztosítási kötelezettséget azokra a hivatalokra, vállalatokra, üzemekre és foglalkozásokra is kiterjeszthesse, melyek a javaslat második és 10-ik §-ai értelmében a biztosítási kötelezettség alá nem esnek. Ez a rendelkezés elsősorban a mezőgazdasági alkalmazottak és a közszolgálati és közüzemi alkalmazottak társadalombiztosításának az iparforgalmi népesség körébe tartozó munkavállalókéval való elhatárolását célozza.

A 2. §-hoz. E paragrafus értelmében nem esnek a javaslatban szabályozott biztosítás hatálya alá azok a foglalkozási csoportok, amelyek biztosításának rendezése a már tervbe vett mezőgazdasági kötelező biztosítási törvényjavaslat feladata.

Nem terjed ki tehát a biztosítás hatálya általában a mezőgazdaságra, az erdei termelésre, az állattenyésztésre, a halászatra, a kert és szőlőművelésre, a selymeszetre, méhészetre, különösen pedig az ugyanezen foglalkozási ágakba tartozó üzemek által házilag végzett kisebb építkezésekre, a mezőgazdasági termékek és egyéb cikkek, tárgyak raktározására, állattartásra, ideértve a versenystálló tartását, fuvarozására gépjárműn, vasúton való továbbítására, hajózására, hajórakodásra, kotró, rév, komp és tutajozó vállalatokra és munkálatokra (ide nem értve a tengeri hajózást), amennyiben azok kizárólag a fentebb említett üzemek valamelyike által saját kezelésben végeztetnek.

Nem tartoznak továbbá az 1912. évi VIII. t.-c. 13. §-a alapján a biztosítás hatálya alá a vízi társulatoknál (öblözeteknél) és a m. kir. földművelésügyi miniszteri tárca keretében házi kezelésben végzett munkálatoknál alkalmazottak, valamint az 1913. XX. t.-c. 2. §-a alapján a gazdasági cselédek. A gazdasági cselédek még az esetben sem esnek a biztosítás hatálya alá, ha a gazdaság számára ipari munkát végeznek. Kivételnek ezek alól a képe-sített gépkezelők (vizsgázott gépészek), akik betegségi biztosítás szempontjából egyébként is az 1927. évi XXI. t.-c. hatálya alá esnek.

Amennyiben a fentebb említett foglalkozási ágakban foglalkoztatottakra nézve a jövőben kétségesse válnék, hogy az illetők gazdasági alkalmazot-taknak tekintendők-e és ezek szerint az 1927. évi XXI. t.-c., avagy a gazda-sági alkalmazottakra irányadó törvények hatálya alá esnek-e, ezt a kérdést a m. kir. földművelésügyi miniszter a m. kir. népjóléti miniszterrel egyet-értően kiadandó rendelettel szabályozza.

A 3. §-hoz. A törvényjavaslat 3. §-a szerint a biztosítási kötelezettség nem függ a nemtől, kortól vagy honpolgárságtól. Biztosításra kötelezettek mindazok, kik a javaslat 1. §-a értelmében biztosítási kötelezettség alá eső vállalat, üzem, hivatal vagy foglalkozás körében munkabér fejében munka-viszonyban állanak. A munkabér, vagyis a javadalmazás megállapításánál, hasonlóan az 1927. XXI. t.-c.-hez, beszámítani rendeli mindazokat a járandó-ságokat, amelyek a munkabér alkotó, illetőleg kiegészítő részei. Így beszámí-tást nyernek a természetbeni szolgáltatások is. A természetbeni szolgáltatások lényeges alkotó elemeit képezik a munkabérnek, illetőleg javadalomnak, melyeknek figyelembe nem vétele a járulékfizetés és ennek következtében a járadékszolgáltatás súlyos sérelmét jelentené. Miután a természetbeni járandó-ság egyenértéke időnként változó és területenként eltérő lehet, a javaslat elrendeli a természetbeni ellenszolgáltatások egyenértékeinek negyedévenként

és biztosítási kerületenként való megállapítását. Az egyenérték megállapítása a biztosítottak kora és foglalkozása szerint fokozatos is lehet.

A természetbeni szolgáltatások ellenértékéből természetesen levonásba hozandó az az összeg, amelyet a biztosított érte fizet.

A napi átlagos javadalmazás megállapításánál, amennyiben a biztosított napi összegben megállapított javadalmazásban részesül, a tényleges napi javadalmazást, heti összegben megállapított javadalmazás esetén a heti tényleges javadalmazás $\frac{1}{6}$ részét, havi összegben megállapított javadalmazásnál annak $\frac{1}{25}$ részét, végül az évi összegben megállapított javadalmazás esetén az évi tényleges javadalmazás $\frac{1}{300}$ részét kell figyelembe venni. Változó javadalmazás esetén az átlagos napibér megállapítása a heti vagy havi javadalmazás összegét a tényleg munkában töltött heti, illetőleg havi munkanapok számával kell osztani. Ha a biztosított munkaviszonya a nélkül szűnik meg, hogy alkalmaztatása helyén a teljes munkanapot kidolgozta volna, az átlagos napibért az általa elért órakereset összegének az ugyanazon munkakörben és alkalmaztatási minőséggel foglalkoztatott többi alkalmazott szokásos napi munkaóráival való szorzata adja.

Csökkentett munkanapokkal dolgozó üzemben alkalmazott biztosított napi átlagos keresetét a heti, illetőleg havi javadalomnak nem a tényleg munkában töltött napok számával, hanem heti kereset esetén 6-tal, havi kereset esetén 25-tel való elosztása útján nyerjük.

Olyan esetben, amidőn a biztosítottnak nincs szabott keresete, hanem akkord vagy órabérben részesül, avagy javadalmazása harmadik személyek szolgáltatásaiból adódik össze az átlagos napi kereset az intézet és az érdekeltek közös megegyezése alapján nyer megállapítást.

A 4. §-hoz. Az általános indokolás keretében már részletesen utaltam azokra a szempontokra, melyek a biztosítási kötelezettség tekintetében figyelembe vehető legmagasabb javadalmazási határnak, a betegségi biztosítás 3.600 pengős bérhatáránál magasabb, évi 6.000 pengőben való megállapítását teszik indokoltá. Reámutattam, hogy az öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság esetére szóló biztosítás a betegségbiztosítástól eltérően nem rövid-, hanem hosszúlejáratú biztosítás, melyben a biztosítási viszonyban töltött idő döntő módon befolyásolja a biztosítás szolgáltatásainak értékét és a biztosításnak huzamos megszakítása értéktelenné teheti a munkavállalók javára esetleg évek hosszú során át egybegyűlt járulékokat. Miután e biztosításnak egyik célja az öregkori szegénységnek megelőzése, minden célszerű módon lehetővé kell tenni, hogy a javaslatban meghatározott életkor elérésével a biztosított járadékhoz jusson. Már pedig, ha havi 300 pengőben állapítanak meg a biztosítási kötelezettség tekintetében figyelembevehető legmagasabb javadalmazást, számos magánalkalmazottnak biztosítási viszonya megszűnnék. Munkaképességének teljében ugyanis, amidőn átmenetileg mintegy 5–10 éven át javadalmazása a 300 pengőt meghaladja, a biztosításból kiesnék és sorsának jobbrafordulása idején nem gondolna arra, hogy elismerési díj fizetésével, avagy önkéntes továbbfizetés útján biztosítását fenntarthatja, illetőleg folytathatja. Ezért indokolt, ha a javaslatban tervezett biztosításnál a kötelezettség tekintetében mérvadó javadalmazási határt a törvényhozás a betegségi biztosításnál érvényes bérhatárnál magasabb összegben állapítja meg.

Miként a betegségi biztosításban, a javaslatban tervezett biztosításban is a biztosítási értékhatárnak megállapítása kizárólag a magánalkalmazottakra, illetőleg a túlnyomólag havi vagy évi javadalmazásban részesülő munka-

vállalókra hatályos. A többi munkavállalók biztosítási kötelezettségének elbírálásánál az általuk élvezett munkabér összege figyelembe nem jöhet. A biztosításra kötelezett vállalatoknak, üzemeknek és hivataloknak óra-, napi vagy heti munkabérért dolgozó, rendszerint túlnyomóan testi munkát végző munkavállalói munkabérük értékére való tekintet nélkül biztosításra kötelezettek.

Az 5. §-hoz. A javaslat 5. §-a egyöntetűen az 1927:XXI. t.-c. 3. §-ával a biztosítási kötelezettséget az átmeneti, kisegítő vagy ideiglenes munkaviszonyban levőkre is kimondja.

A 6. §-hoz. Iparpolitikai szempontok teszik kívánatossá, hogy a biztosítási kötelezettség tanoncokra, gyakornokokra és kiképzésben részesülő más munkavállalókra csak akkor vonatkozzék, ha munkateljesítményükért javadalmazásban részesülnek. Ha tizenhét évnél fiatalabb munkavállalók munkapiacának viszonyait tanulmányozzuk, arra a meggyőződésre jutunk, hogy a munkásszülőknek tekintélyes része szívesebben adja gyermekét kifizetőnek, vagy könnyebb napszámosi teendők elvégzését teszi a fiatalok kötelességévé és csak igen ritkán fordul elő, hogy a munkásszülő gyermekét biztosabb és szebb jövő érdekében inasnak, vagy tanoncnak adja. A mostoha gazdasági és kereseti viszonyok mellett a munkásszülő nehezen mond le még arról a csekély jövedelemről is, amelyet gyermeke mint kifizető, vagy napszámos megkeres, miáltal hozzájárulhat, bár csekély összeggel, szülei háztartásához. Ha a biztosítási kötelezettség a munkájáért javadalmazásban nem részesülő tanoncokra, vagy gyakornokokra is kiterjedne, az értük fizetendő járuléknak felét szülőknek, vagy munkaadóknak kellene megfizetni, aminek következtében még kevesebb munkásszülő küldené gyermekét tanoncra és még kevesebb munkaadó alkalmazna tanoncot műhelyében. Áll ez elsősorban a gyáripari munkaadókra. Való, hogy egyes külállamokban a javadalmazásban nem részesülő munkavállalók után a munkaadó fizeti a teljes járulékot, de attól tartok, hogy amennyiben ehhez hasonló rendelkezést javasolnánk, hozzájárulnánk a tanoncválság kimélyítéséhez, mert a gyáripari munkaadók még kevesebb tanoncot alkalmaznának. Országunk fejlődésében, gazdasági életünk izmosodásában és iparosodásunk előrehaladásában bízva, minden eszközzel arra kell törekednünk, hogy a jövő magyar termelés számára lehetővé váljék szakképzett, munkát szerető, iparában jártas, szorgalmas kézműiparos és szakmunkásrendnek kifejlődése. Az iparosodás előrehaladása a foglalkozások és az ismeretek differenciációjával jár. Aggodalom tölt el, hogy a tanoncképzés visszafejlődése a magyar iparosodás kibontakozásának lehetőségeit korlátozná, mert a szakmák differenciációjával nem tartana lépést a szakképzésnek specializálódása és kifinomodása. Elismerem, hogy tisztán szociális szempontból előnyösebb lenne, ha a munkavállaló már a tanviszonyba lépésével megkezdhetné várakozási idejét, de úgy vélem, hogy azért az 1—2 esztendőért, melynek tartama alatt a javalmazásban nem részesülő tanonc a biztosítási kötelezettség alól mentesül, nagy árat fizettetnénk a tanoncképzés lehetőségeinek korlátozásával.

Az otthonmunkások társadalombiztosításának kifejlesztése a társadalompolitikának régi kívánsága. Ennek a munkavállalói kategóriának munkaviszonyait tisztázták az izzasztómunkarendszer megszüntetését előkészítő vizsgálatok. Az otthonmunkások munkavállalói csoportja heterogén elemek-

4. Törvények, törvényerejű rendeletek

4.1. Az egészségbiztosításra, nyugdíjbiztosításra, családi pótlékra vonatkozó törvények

- 1868. évi XLVII. tc. a közös nyugdíjakról
- 1868. évi L. tc. az 1869-ik évi államköltségvetésről
- 1870. évi IX. tc. az 1849. évtől az 1867. évig tetteleg fennállott központi kormány közegeinek nyugdíjairól
- 1874. évi XVIII. tc. a vaspályák által okozott halál vagy testi sértés iránti felelősségről
- 1875. évi III. tc. a nyilvános betegápolás költségei fedezéséről
- 1875. évi XXXII. tc. a népoktatási nyilvános tanintézetek s nyilvános kiseddóvó intézetek tanítóinak s nevelőinek nyugdíjazásáról, valamint azok özvegyeinek és árváinak gyámolításáról
- 1876. évi XIII. tc. a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról
- 1884. évi XVII. tc. ipartörvény
- 1885. évi XI. tc. az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról
- **1891. évi XIV. tc.** az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetén való segélyezéséről
- 1893. évi XXVIII. tc. az ipari és gyári alkalmazottaknak baleset elleni védelméről és az iparfelügyelőről
- 1894. évi XXVII. tc. azon nyilvános tanintézeti igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatónők és tanítónők nyugdíjazásáról és hozzátartozók ellátásáról, kikről állami vagy más hasonló természetű közrendelkezéssel gondoskodva nincs
- 1897. évi XXIV. tc. az állami hivataloknál alkalmazott díjnokok szolgálati és anyagi helyzetének javításáról
- 1898. évi II. tc. a munkaadók és mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról
- 1898. évi XXI. tc. a nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről
- 1899. évi XLII. tc. a gazdasági munkavállalókról és segédmunkásokról
- 1900. évi XVI. tc. a gazdasági munkás- és cselédsegélypénztárról
- 1902. évi XIV. tc. a gazdasági munkás- és cselédsegélypénztárról szóló 1900. XVI. tc. kiegészítéséről

- **1907. évi XIX. tc.** az ipari és kereskedelmi alkalmazottaknak betegség és baleset esetére való biztosításról
- 1907. évi XLV. tc. a gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról
- 1907. évi LVIX. tc. az állami és a törvényhatósági alkalmazottak nyugdíjviszonyosságának szabályozásáról
- 1908. évi XXXVIII. tc. a közegészségügy rendezéséről szóló 1876: XIV. tc. II. rész I. fejezetének (Közegészségügyi szolgálat a községeknél) módosításáról
- 1908. évi XL. tc. az országos ügyvédi gyám- és nyugdíjintézettről
- 1912. évi VIII. tc. az Országos Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztárról szóló 1900: XVI. tc. és 1902: XIV. tc. kiegészítéséről
- 1912. évi XXXV. tc. az állami, vármegyei és államvasuti alkalmazottak családi pótlékáról és egyes egyéb intézkedésekről
- 1912. évi LXV. tc. az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról
- 1913. évi XX. tc. az Országos Gazdasági Munkáspénztárról és a gazdasági cselédek, valamint a gazdasági gépmunkások baleset esetére való biztosítása és betegség esetében való ellátása tekintetében irányadó törvényes rendelkezésekről
- 1914. évi LII. tc. az országos ügyvédi gyám- és nyugdíjintézettről szóló 1908: XL. tc. kiegészítése tárgyában
- 1917. évi VII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1916: IV. tc. kiegészítéséről
- 1921. évi XII. tc. a magánszolgálatban álló alkalmazottak munkaadói által az alkalmazottak nyugdíjintézete részére juttatott adományok illetékmentességéről
- 1921. évi XXXI. tc. a munkásbiztosítási bíráskodásról
- 1922. évi II. tc. az Országos Gazdasági Munkáspénztár részére járó díjaknak, valamint a pénztár által kifizetendő segélyeknek szabályozásáról
- 1924. évi XXVIII. tc. a tanítók, óvók és a nem állami tanárok ellátásának rendezéséről
- 1925. évi XXXIV. tc. a bányatörvény alá eső üzemekben és az ezekkel kapcsolatos ipari üzemekben foglalkozó munkásoknak és altiszteknek, valamint ezek családtagjainak nyugdírbiztosításáról
- **1927. évi XXI. tc.** a betegségi és baleseti kötelező biztosításról
- 1928. évi XI. tc. az Országos Ügyvédi Gyám- és Nyugdíjintézettről szóló 1908: XL. tc., 1914: LII. tc. és 1925: XX. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről

- **1928. évi XL. tc.** az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló kötelező biztosításról
- 1930. évi IV. tc. a kir. közjegyzők és közjegyzőjelöltek nyugdíjintézetéről
- 1930. évi XXVII. tc. az Országos Társadalombiztosító Intézet betegségi biztosítási ága pénzügyi helyzetének rendezéséről
- 1935. évi III. tc. gyógyszerészi jóléti intézmény létesítéséről
- 1936. évi XXXVI. tc. a gazdatisztek öregségi, rokkantsági és haláleseti kötelező biztosításáról
- 1937. évi XIII. tc. a több gyermekes alkalmazottak családi pótlékának felemeléséről
- 1938. évi XII. tc. a gazdasági munkavállalók kötelező öregségi biztosításáról
- 1938. évi XXXVI. tc. az iparban (kereskedelemben), valamint a bányászatban és a kohászatban alkalmazott munkások gyermeknevelési pótlékáról
- 1939. évi XVI. tc. az 1938. XII. tc. alapján biztosított gazdasági munkavállalók özvegyeinek járadékban részesítéséről
- 1972. évi II. tv. az egészségügyről
- **1975. évi II. tv.** a társadalombiztosításról
- 1988. évi XXI. tv. a Társadalombiztosítási Alapról
- 1988. évi XXII. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1989. évi XLVII. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1990. évi XXII. tv. egyes törvények és törvényerejű rendeletek hatályon kívül helyezéséről és módosításáról
- 1990. évi XXV. tv. a családi pótlékról
- 1990. évi LXI. tv. a családi pótlékról szóló 1990. évi XXV. tv. módosításáról
- 1990. évi LXXV. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1990. évi LXXXIV. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1990. évi XCII. tv. a családi pótlékról szóló 1990. évi XXV. tv. módosításáról
- 1990. évi XCVII. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1991. évi I. tv. a családi pótlékról szóló 1990. évi XXV. tv. módosításáról
- 1991. évi II. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1991. évi XII. tv. egyes nyugdíjak felülvizsgálatáról, illetőleg egyes nyugdíjkiegészítések megszüntetéséről
- 1991. évi LXXXIV. tv. a társadalombiztosítás önkormányzati igazgatásáról
- 1991. évi XCII. tv. a betegszabadságról
- 1992. évi III. tv. a családi pótlékról szóló 1990. évi XXV. tv. módosításáról

- 1992. évi IX. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról és kiegészítéséről
- 1992. évi XXXVIII. tv. az államháztartásról
- 1992. évi XLVIII. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1992. évi LVI. tv. a családi pótlékról szóló 1990. évi XXV. tv. módosításáról
- 1992. évi LXIV. tv. a társadalombiztosítás önkormányzati igazgatásáról szóló 1991. évi LXXXIV. tv., a Munka törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. tv., valamint a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. tv. módosításáról
- 1993. évi V. tv. a családi pótlékról szóló 1990. évi XXV. tv. módosításáról
- 1993. évi VIII. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról és kiegészítéséről
- 1993. évi LII. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1993. évi LXXIV. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról és kiegészítéséről
- 1993. évi XCVI. tv. az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról
- 1994. évi XXXVI. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1994. évi LXXXIV. tv. a Magyar Államvasutak Rt. Társadalombiztosítási Alapokkal szemben fennálló tartozásainak rendezéséről
- 1994. évi CIII. tv. a társadalombiztosítás pénzügyi alapjainak 1995. évi költségvetéséről szóló törvény hatálybalépéséig szükséges egyes rendelkezésekről, valamint a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1995. évi XII. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1995. évi XLVIII. tv. a gazdasági stabilizációt szolgáló egyes törvénymódosításokról
- 1995. évi CXVIII. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv., valamint a gyógyszerterek létesítéséről és működésük egyes szabályairól szóló 1994. évi LIV. tv., továbbá a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. tv. módosításáról
- 1995. évi CXXII. tv. a családi pótlékról és a családok támogatásáról szóló 1990. évi XXV. tv. módosításáról, valamint a gazdasági stabilizációt szolgáló egyes törvénymódosításokról szóló 1995. évi XLVIII. tv. egyes rendelkezéseinek hatályba léptetéséről
- 1996. évi XIX. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1996. évi XXII. tv. az egyes szociális ellátásokkal kapcsolatos törvények módosításáról
- 1996. évi XLVII. tv. a társadalombiztosítás önkormányzati igazgatásáról szóló 1991. évi LXXXIV. tv. módosításáról

- 1996. évi LIX. tv. az öregségi nyugdíjkorhatár emeléséről és az ezzel összefüggő törvénymódosításokról
- 1996. évi LXXXVII. tv. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról
- 1996. évi LXXXVIII. tv. az egészségügyi hozzájárulásról
- 1996. évi LXXXIX. tv. az egészségügyi természetbeni ellátások finanszírozásának változásával összefüggő törvénymódosításokról
- 1997. évi XVIII. tv. az egyes társadalombiztosítási és szociális ellátásokról szóló törvények módosításáról
- 1997. évi XLVIII. tv. a társadalombiztosítás önkormányzati igazgatásával összefüggő egyes törvények módosításáról
- **1997. évi LXXX. tv.** a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről
- **1997. évi LXXXI. tv.** a társadalombiztosítási nyugellátásról
- **1997. évi LXXXII. tv.** a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról
- **1997. évi LXXXIII. tv.** a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól
- 1998. évi XXXV. tv. a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. tv. módosításáról
- 1998. évi XXXIV. tv. a társadalombiztosítás pénzügyi alapjainak és a társadalombiztosítás szerveinek állami felügyeletéről
- 1998. évi LXVI. tv. az egészségügyi hozzájárulásról
- 1998. évi LXVII. tv. a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. tv. módosításáról
- 1998. évi LXVIII. tv. a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. tv. módosításáról
- 1998. évi LXXVII. tv. a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. tv. módosításáról
- 1998. évi LXXXIV. tv. a családok támogatásáról
- 1999. évi XCVII. tv. a gyermekgondozási díj bevezetésével összefüggő törvénymódosításokról
- 1999. évi XCIX. tv. az adókra, járulékokra és egyéb költségvetési befizetésekre vonatkozó egyes törvények módosításáról
- 1999. évi CXXIV. tv. a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről

- 2000. évi CXIII. tv. az adókra, járulékokra és egyéb költségvetési befizetésekre vonatkozó egyes törvények módosításáról
- 2001. évi XII. tv. a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. tv. módosításáról
- 2001. évi LII. tv. a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. tv. módosításáról
- 2001. évi LXX. tv. az egészségügyet, a gyógyszerellátást, a szociális ellátást érintő egyes törvények jogharmonizációs célú, valamint a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. tv., továbbá a társadalombiztosítási járulékfizetéssel és az egészségügyi hozzájárulással kapcsolatos törvények módosításáról
- 2002. évi XXXIII. tv. a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. tv. módosításáról
- 2002. évi XLII. tv. az adókról, járulékokról és egyéb költségvetési befizetésekről szóló törvények módosításáról
- 2002. évi LVIII. tv. egyes, az egészségügyet és a társadalombiztosítást érintő törvények módosításáról
- 2003. évi IV. tv. az egyes szociális tárgyú törvények módosításáról
- 2003. évi XCI. tv. az adókról, járulékokról és egyéb költségvetési befizetésekről szóló törvények módosításáról
- 2003. évi CIV. tv. a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. tv. módosításáról
- 2004. évi XXI. tv. a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. tv., valamint az egyes szociális tárgyú törvények módosításáról szóló 2003. évi IV. tv. módosításárolmódosításáról
- 2004. évi LIV. tv. a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról szóló 1997. évi LXXXII. tv. módosításáról
- 2004. évi LXXII. tv. a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. tv. módosításáról

4.2. Az egészségbiztosításra, nyugdíjbiztosításra vonatkozó fontosabb törvényerejű rendeletek

- 1950. évi 36. sz. tvr. az állami társadalombiztosítás szervezetéről. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1950. Minisztertanács Elnökének Hivatala. Bp. 1951. 130-131. o.

- 1951. évi 30. sz. tvr. a dolgozók egységes társadalombiztosítási nyugdíjáról. Magyar Közlöny. 1951. nov. 11. 160. sz.
- 1954. évi 8. sz. tvr. a dolgozók egységes társadalombiztosítási nyugdíjáról szóló 1951. évi 30. sz. tvr. módosításáról. Magyar Közlöny. 1954. márc. 24. 23. sz.
- 1954. évi 28. számú tvr. a dolgozók társadalombiztosítási nyugdíjáról. Magyar Közlöny. 1954. szept. 23. 72. sz.
- 1955. évi 39. sz. tvr. a dolgozók betegségi biztosításáról. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1955. Minisztertanács Titkársága. Bp. 1956. 88-92. o.
- 1957. évi 65. sz. tvr. a mezőgazdasági termelészövetkezetek tagjainak kötelező kölcsönös nyugdíjbiztosításáról. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1957. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1958. 235-238. o.
- 1958. évi 40. számú tvr. a dolgozók társadalombiztosítási nyugdíjáról. Magyar Közlöny. 1958. dec. 24. 115. sz.
- 1959. évi 15. sz. tvr. a mezőgazdasági termelészövetkezetek tagjainak kötelező kölcsönös nyugdíjbiztosításáról szóló 1957. évi 65. sz. tvr. egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1959. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1960. 120-121. o.
- 1961. évi 20. sz. tvr. a kisiparosok kötelező kölcsönös nyugdíjbiztosításáról. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1961. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1962. 172-175. o.
- 1962. évi 26. sz. tvr. a munkaviszonyt érintő egyes kérdések szabályozásáról. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1962. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1963. 202-203. o.
- 1962. évi 27. sz. tvr. a dolgozók betegségi biztosításáról szóló 1955. évi 39. sz. tvr. módosításáról. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1962. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1963. 203. o.
- 1964. évi 6. sz. tvr. a társadalombiztosítás szervezetének egységesítéséről. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1964. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1965. 87-88. o.
- 1966. évi 30. sz. tvr. a mezőgazdasági termelészövetkezetek tagjainak kötelező kölcsönös nyugdíjbiztosításáról. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1966. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1967. 143-149. o.; 206-238. o.
- 1980. évi 20. sz. tvr. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. egyes rendelkezéseinek módosításáról. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1980. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1981. 214. o.

- 1984. évi 5. sz. tvr. a társadalombiztosítás szervezetéről és irányításáról. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1984. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1985. 65-66. o.
- 1985. évi 1. sz. tvr. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról. Nyugdíj- és egészségbiztosítási szabályok 1996. UNIÓ K. Bp. 1996. 21. o.
- 1986. évi 4. sz. tvr. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1986. 1. köt. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1987. 108. o.